

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

ინათმეცნიერების ინსტიტუტი

მ. მაჭავარიანი

ქცევის გრამატიკული კატეგორიის სემანტიკა

წინაშეგდებარე ნაშრომი წარმოადგენს ნარკვევს ქვევის გრამატიკული კატეგორიის სემანტიკის შესახებ. მასალად გამოყენებულია თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენა. ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია პირისა და ქვევის კატეგორიების ურთიერთმიმართებაზე, დადგენილია მათი ურთიერთგამკვეთი ფუნქციები. გამოტანილია დასკვნა, რომ შექვევრები პირის ნაყვალსახელური პროკლიტიკების ბრუნვის ნიშნებია. ნაშრომი თეორიული ხასიათისაა.

რედაქტორი: ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი თ. უფურგაიძე

რეცენზენტები: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი
ბ. რამიშვილი,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი ლ. ენუქიძე

8 460200000 93-86
14 607(06)-87

© გამოცემლობა „მეცნიერება“, 1987

წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ვ ა ო ბ ა

წინამდებარე წიგნში განხილული საკითხები ავტორს გაუჩნდა 1966 წლის დეკემბერში გივი მაჭავარიანის გამოქვეყნებული და ხელნაწერი შრომების ანოტირებულ ბიბლიოგრაფიაზე მუშაობისას. ამდენად, წიგნში წარმოდგენილი თვალსაზრისი გარკვეულად ეხმაურება გივი მაჭავარიანის ნააზრევს. ავტორი იზიარებს რიგ მის დებულებას ქართული და ქართველური ზმნის შესახებ.

წიგნი მოიცავს ნაწილს იმ შრომისა, რომელიც შესრულდა საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინტსტიტუტის ზოგადი ენათმეცნიერების განყოფილებაში 1970-74 წლებში. ძირითადი დებულებები ადრევე იყო გამოქვეყნებული სტატიებისა და მოხსენებთა თეზისების სახით.

ავტორს მიზნად არა აქვს დასახელი ახალი მასალის ოგება. ის ძირითადად ემყარება კარგად ცნობილ ფაქტებს და ცდილობს მათ ახალ ინტერპრეტაციას იმ მიზნით, რომ ნათელი გახადოს პირის ნიშნებისა და მატყვერების ზოგადი მორფოსინტაქსური და სემანტიკური ფუნქციები.

ზმნათა შინაარსის ანალიზისას ვეყრდნობით ქართული ენის რეაგომიანი განმარტებითი ლექსიკონის /ქეჯლ/ განსაზღვრებებს. ეს არ არის შემთხვევითი. ლექსიკონში მოცემული განმარტებები შედგება არა ცალკეულ პირთა სუბიექტური თვალსაზრისისა, არამედ ავტორთა ჯილი კოლექტივის შრავალწლიანი შრომისა, რომელიც ეფუძნებოდა უზარმაზარ სალიუსტრაციო ფონდს. ჩვენდა საბედნიეროდ, ავტორებმა არ დაიშურეს დრო და ადგილი და ცალკე სალექსიკონო ერთეულებად შეიტანეს ზმნის ყველა ძირითადი ფორმა. ამდენად, მკვლევარს აქვს უნიკალური შესაძლებლობა, გამოიყენოს ქართული ზმნის შინაარსის განმსაზღვრელი ობიექტური მონაცემები. ადგილის სიმცირის გამო, იშვიათად მოგვყავს ილუსტრაციები. მაგრამ მკითხველს ყოველთვის ხელწვიება, შეამოწმოს ჩვენი მსჯელობა ლექსიკონის განმარტებების მიხედვით.

პირი და ქცევა ქართული და ქართველური ზმნის ძირითადი კატეგორიებია. ამიტომ მათ ამა თუ იმ სიღრმით შეეხო ყველა მკვლევარი, რომელიც იკვლევდა ამ ენების ზმნას. ამ მიზეზის გამო, ვერ მიმოვიხილეთ სხვა ავტორთა თეორიები და საკითხის ისტორია. გათვალისწინებულნი გვაქვს ყველა შრომა, რომელიც ჩვენთვის საინტერესო საკითხებს ეხება. ამ მხრივ, ფუძემდებლური მნიშვნელობისაა ნ.მარის, ა.შანიძის, გ.შუხარდჯის, გ.დუბეტრისის, არნ.ჩოქობავას, ც.ლოფრიას, პ.ფოჯკის, ქ.ლომათიძის, გ.როგავას, გ.მაჭავარიანის გამოკვლევები. ბოლო წლებში პირისა და ქცევის კატეგორიებზე ინტენსიურად მუშაობენ ა.ონიანი, ღ.ნოზაძე, ბ.ჯორჯენაძე, გ.ნებოევიძე, მ.სუხიშვილი, გ.გობოლაშვილი და სხვები. საინტერესო დებულებები აქვთ გამოქმული თ.გამყრელიძეს, დ.მელიქიშვილს, ირ.შელიქიშვილს, ე.ე.ოსიძეს, მ.სა-

ხოკიას, ირ.გეწაძეს, მ.დამენიას, ლ.ენუქიძეს, ნ.ჭანიაშვილს, რ.ასათიანს და სხვებს. გამოყენებული გვაქვს ცნობილ მეცნიერთა: ბ.რუდენკოს, ა.კი-ჩორიას, ივ.იმნაიშვილის, ივ.ქავთარაძის, ა.მარტიროსოვის, შ.ძიძიგურის, მ.ქალღანის, ე.ზაბუნაშვილის, ბ.გვიგინიშვილის, ჩ.სარჯველაძის და სხვათა შრომები /იხ.ბიბლიოგრაფია/. თანამედროვე რუს ენათმეცნიერთაგან ქირ-თულსა და ქართველურ ზმნას იკვლევდნ ბ.კლიმოვი და ე.ნედიალკოვი, ბოლ-წლებში ორიგინალური გამოკვლევები გამოაქვეყნა ლტოლნი ენათმეცნიერთა ლ.ბაღმიატიშვილი. თანამედროვე უცხოელ ავტორთაგან ცნობილია კ.წმიდტის, ბ.ბეტერის, ვ.ბოლდერის, პ.არონსონის, ჯ.პიუტის, ჯ.ნიკოლსის, ა.შარისის შრომები. ჩვენ თვალსაზრისით ახლა ფ.შოდისკის გამოკვლევა ქართული ენის საშუალო გვარის ზმნების შესახებ. სამწუხაროდ, გავერცხვართა ყველა მეცნიერის გვარის დასახელებაც კი, რამდენადაც სია მოიცავს იბერიულ-კავკასიური ენების ყველა მკვლევარს.

წიგნი შედგება სამი თავისაგან. პირველ თავში მსჯელობაა ქვეყნისა და პირის კატეგორიების ზოგადი საკითხების შესახებ. მეორე თავი ეხება კონფერსია-ინფერსიის მიმართებებს. მესამე თავში განალიზებულია ა-შაქ-ცერის სემანტიკა. ჯანაბრენ შიქვევართა კონკრეტული შინაარსობრივი უკუ-წყობი, რეფლექსივისა და ქვეყნის ტიპოლოგიის საკითხები სხვაგან იქნება განხილული. ამჟამად ყურადღების გაქვრევი ეტოვებთ რიცხვის კატეგორიასაც.

თ ა ე ი ბ ი რ ე ე ლ ი

ქვეყნის კატეგორიის ზოგადი დახასიათება

შესაძლებელია განვსახსვავთ: 1. ზმნის გრამატიკული დერივაცია, რომელსაც შეესაბამება დერივატებში ახალი მნიშვნელობის გარქნა და ზმნის ცალენტიობის შესატყვისი კლება-მატება. 2. ზმნის გრამატიკული დერივაცია, რომელსაც მოსდევს მნიშვნელობის შესაბამისი ცეცხლი, მაგრამ ზმნის ცალენტიობა უცვლელი რჩება. 3. კონვერსიულ-ინვერსიული გარდაქმნები, რომელთაც ენაპირანტიული სემანტიკა აქვთ. ამგვარი გარდაქმნების მიკუთვნება მოზღვანინტაქსური დონისადმი არ იქნებოდა გამართლებული, ისინი გამოხატავენ ზმნურ აქტანტებს შორის აბსტრაქტულ მიმართებებს და ამდენად მიეკუთვნებიან გრამატიკის რეალური დონეს. კონვერსია-ინვერსიის საკუთარი, სპეციფიკური მოზღვანინტაქსური მარკერები არა აქვს. ის ხორციელდება ენაში უკვე არსებული მოზღვანინტაქსური მოდულების გამოყენებით. ამიტომ შესაძლებელია გრამატიკული კატეგორიები ლოგიკურად და ისტორიულად მეორეული არიან პირველი ორი ტიპის კატეგორიებთან შედარებით.

ქვეყნის კატეგორია მიეკუთვნება გრამატიკული დერივაციის პირველ ტიპს. ასპექტის კატეგორია - მეორეს, ხოლო გვარის კატეგორია - მესამე ტიპს.

წინამდებარე წიგნში განვიხილავთ ზმნის მოზღვანინტაქსურსა და სემანტიკურ დერივაციას ქვეყნის კატეგორიის თვალსაზრისით. მსჯელობა გაიშლება ტარტული ზმნის მასალაზე, თუმცა გვიანტარტებს ქვეყნის კატეგორიის ზოგადი არსის დადგენაც და ამ კატეგორიის ადგილი გრამატიკულ სისტემაში.

გრამატიკული კატეგორიის არსებობის წინაპირობაა მისი მნიშვნელობის მარკირება მოზღვანინტაქსურ დონეზე. ამიტომ გრამატიკული კატეგორიის არსი ყველაზე უკვე ვლინდება მდიდარი მოზღვანინტაქსურის შემთხვევებში, სადაც შედარებით სრულად შეიძლება იყოს რეალიზებული კატეგორიის პოტენციური სემანტიკური შესაძლებლობები. ლარები მოზღვანინტაქსურის შემთხვევებში შეიძლება იმავთვე კატეგორიის ყველა სემანტიკური ნიუანსი არ იყოს გრამატიკულად გამოხატული ზედაპირულ სტრუქტურებში, ხოლო მოზღვანინტაქსურის არსებობა ენებში ამ თვალსაზრისით წიკს ზეცარის დადება გრამატიკასა და ლექსიკურ კომპინატორიკას შორის. ამიტომ, ამგვარი ენების მიმართ განსახილველი გრამატიკული კატეგორიის შესახებ საუბარი შესაძლებელია მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მისი სემანტიკური არსი უკვე წინასწარ არის გამოკვლეული. გრამატიკული კატეგორია მდიდარი მოზღვანინტაქსურის ენაშიც შეიძლება საერთოდ არ იყოს განხორციელებული. დასადაგენია ამის მიზეზი და პირობები. ასეთ შემთხვევაში გრამატიკული კატეგორია ან: 1. ლოგიკურად აკრძალულია გრამატიკული სისტემის სპეციფიკური შექმნის გამო ან 2. ისტორიული პირობების გამო უკვე არ არის რეალიზებული ან უკვე დაკარგულია.

ტარტული. მდიდარი მოზღვანინტაქსურის შემთხვევა. განსაკუთრებით მრავალფეროვანია ამ მხრივ ზმნა. ამიტომ საყრდენ ენად მისი არჩევა მიზანშეწონილია ქვეყნის კატეგორიის არსის დასადაგენად.

ქართული ზმნის ანალიზისას მიღებული დასკვნები შემდგომ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ტიპოლოგიური ხასიათის შედარებებისათვის.

ჯერ განვიხილოთ ქვევის კატეგორიის ზოგადი ფუნქცია მორფოსინტაქსური ფერვიაციის თვალსაზრისით.

ქვევის კატეგორიის ზოგადი მორფოსინტაქსური ფუნქცია არის ზმნის ობიექტების წ ა რ მ მ ქ მ ნ ა ა ნ მ მ ს პ მ ბ ა .

მაქვევრებად ქართულ ზმნაში გამოყენებულია ყველა ხმოვანი ო-ს გარდა. პირის ნიშნის შემდეგო ხმოვანი - ქვევის ნიშანია. აქედან გამონაკლისი გვექნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ზმნა ნასახელარია და სახელის ფუძე ხმოვნით იწყება. შდრ. მაგალითად, უთოფება, უ-ძირისეულია, აგობს, ა - ძირისეულია, ელავს, ე - ძირისეულია და მისთ. ქვევის ნიშნის დართვა, ან ქვევის ნიშანთა გარკვეული სახის მონაცვლეობა, როგორც წესი, იწვევს ზმნის ობიექტის წარმოქმნას ან მოსპობას. წარმოიქმნებიან ან მოისპობიან პირდაპირი ან ირიბი ობიექტები. მოვიყვანოთ მაგალითები:

1. წარმოიქმნება ირიბი ობიექტი უხმოვნო ძირზე მაქვევრის დართვით: წერს ის მას ; ა-წერს ის მას მას. წერს ის მას ; უ-წერს ის მას მას. დგას ის ; ა-დგას ის მას. დგას ის ; უ-დგას ის მას. დულს ის ; უ-დულს ის მას. ზის ის ; ა-ზის ის მას. ზის ის ; უ-ზის ის მას. ლაპარაკობს ის ; ე-ლაპარაკება ის მას. /ფუძის ფერვიაციას ამ შემთხვევაში ყურადღება არ ექცევა/. თამაშობს ის ; ე-თამაშება ის მას. ელავს ის მას ; აცვლივინებს ის მას მას. ჭამს ის მას ; ა-ჭამს ის მას მას. ჭამს ის მას ; უ-ჭამს ის მას მას.

2. წარმოიქმნება ირიბი ობიექტი მაქვევრების მონაცვლეობით: ი-ბადება ის ; ე-ბადება ის მას. აკეთებს ის მას ; უ-კეთებს ის მას მას. ი-ჩრდობა ის ; ე-ჩრდობა ის მას და მისთ.

3. წარმოიქმნება პირდაპირი ობიექტი უხმოვნო ძირზე მაქვევრის დართვისას: დულს/დულდება ის ; ა-დულებს ის მას. ქრება ის ; ა-ქრობს ის მას. თეორდება ის ; ა-თეორებს ის მას. წევს ის ; ა-წვენს ის მას.

4. ისპობა პირდაპირი ობიექტი უხმოვნო ძირზე მაქვევრის დართვისას: ხატავს ის მას ; ი-ხატება ის. რეცხავს ის მას ; ი-რეცხება ის. წერს ის მას ; ი-წერება ის.

5. ისპობა პირდაპირი ობიექტი მაქვევრის მონაცვლეობით: ა-ბამს ის მას ; ი-მშობს ის. ა-ნთებს ის მას ; ი-ნთება ის. უ-წერს ის მას მას ; ე-წერება ის მას. ა-დგამს ის მას მას ; ე-დგამება ის მას.

6. ისპობა ირიბი ობიექტი უხმოვნო ძირზე მაქვევრის დართვისას: მპარავს ის მას მას ; ი-მპარავს ის მას. სწირავს ის მას მას ; ი-წირავს ის მას.

7. ისპობა ირიბი ობიექტი მაქვევრის მონაცვლეობით: უ-კეთებს ის მას მას ; ი-კეთებს ის მას. ა-ჭრის ის მას მას ; ი-ჭრის იმ შაჰ. უ-დგამს ის მას მას ; ი-დგამს ის მას.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა ; ობიექტის მოსპობა შეიძლება აღწეროთ ორგვარად: ა. დაეშუღათ, გვაქვს ოპოზიცია; არამარკირებული ; მარკირებული წევრი,

სადაც წარმოქმნილი ძალა აქვს მარკირებულ წევრს. მაგალითად, ზის - არა-მარკირებული, ხოლო ა-ზის - მარკირებული წევრი, სადაც ირიბი ობიექტი წარმოქმნილია. ამ შეიშებენიაში ეს პროცესი შეიძლება ორგანოდ აღიწეროს: ობიექტის წარმოქმნის ან ობიექტის მოსპობის ტერმინებით. თუ მარკირებულ წევრს არამარკირებულთან გავათანაბრებთ, ე.ი. მოვალეობა ქცევის ნიშანს, მაშინ შედეგად მივიღებთ ობიექტის მოსპობას. მაგრამ, თუ არამარკირებულ წევრს ქცევის ნიშანს დაეურთავთ, მაშინ შედეგად მივიღებთ ობიექტის წარმოქმნას. ფაქტობრივ ეს ერთსა და იმავეს ნიშნავს, ამიტომ პრინციპული მნიშვნელობა არა აქვს, რომელ ალწერას მივანიჭებთ უპირატესობას.

ბ. მაგრამ ობიექტის მოსპობა შეიძლება სხვაგვარად იყოს წარმოადგენილი, როდესაც მაქცევრის მოცილება კი არ სპობს ობიექტს, არამედ სწორედ მაქცევრის დაბრუნება იწვევს ობიექტის მოსპობას. ამ შემთხვევაში ოპოზიციის მარკირებული წევრი სპობს ობიექტს, ხოლო არამარკირებულ წევრს ეს ობიექტი წინასწარ აქვს მოციმული. აქ მოსპობა-წარმოქმნის პროცედურა ერთმანეთის ტოლფასი აღარ არის. მხედველობაში გვაქვს სწორედ ეს, მეორე სახის, მოსპობა ობიექტისა.

ობიექტების წარმოქმნა-მოსპობა და ამასთან დაკავშირებული ჩრდა-კლება ზმნის ცალკეობისა ექვემდებარება გარკვეულ კანონზომიერებას.

1. ყველა მაქცევარს აქვს უნარი წარმოქმნას ირიბი ობიექტი: ეხატავ მე მას : მ-ი-ხატავს ის მე მას. ე-წერ მე მას : ე-უ-წერ მე მას მას. ე-ი-ჩრდები მე : ე-ე-ჩრდები მე მას. ზის ის : ა-ზის ის მას და მისთ.

2. მხოლოდ ა-მაქცევარს აქვს უნარი წარმოქმნას პირდაპირი ობიექტი: დულს/დულდება ის : ა-დულებს ის მას. ბატონობს ის : ა-ბატონებს ის მას.

3. ობიექტის მოსპობა შეუძლია მხოლოდ ი- და ე-მაქცევრებს. ა-მაქცევრის ბადად, ი-მაქცევარი სპობს როგორც ირიბ, ისე პირდაპირ ობიექტს, ხოლო ე-მაქცევარი სპობს მხოლოდ პირდაპირ ობიექტს. მაგალითად: ე-უ-ჩრდი მე მას მას : ე-ი-ჩრდი მე მას / ისპობა ირიბი ობიექტი/. ე-უ-ჩრდი მე მას მას : ე-ე-ჩრდები მე მას / ისპობა პირდაპირი ობიექტი/. ე-ჩრდი მე მას : ე-ი-ჩრდები მე / ისპობა პირდაპირი ობიექტი/.

ამრიგად, პირდაპირი ობიექტის წარმოქმნის უნარი აქვს მხოლოდ ა-მაქცევარს. ის ამ მხრივ სხვა მაქცევრებისაგან გამოირჩეულია, მარკირებული. ამ ფუნქციის განხორციელება ა-მაქცევარს ძალუძს მხოლოდ გ ა რ კ ე ე უ ლ პირობებში: ა. როდესაც ზმნას დაურთავს ა-მაქცევარი მის ერთდროულ გაკაუზიაციებასთან ერთად. მხედველობაში გვაქვს კაუზაციის მხოლოდ ბ ი რ ე ე ლ ი საფეხური, როდესაც ხდება ზმნის ტრანზიტვიზაცია, ე.ი. კაუზაციას განიცდის გარდაუვალი და არა გარდამავალი ზმნა /იხ. მაჭავარიანი გ. : გენაძე ი., ნედლიაძე ე. ხოლოლოვიჩი ა./ . ბ. როდესაც გარდამავალი ზმნა იწარმოება სახელისაგან, რაც ფაქტობრივ აგრეთვე კაუზაციასთან არის დაკავშირებული:

- ქრება ის : ა-ქრობს ის მას
- დულს/დულდება ის : ა-დულებს ის მას
- ბატონი : ა-ბატონებს ის მას

ჩვენი აზრით, მაქცევრის არმქონე გარდაუდებელი ზმნიდან გარდამავლის მიღება შეუძლებელია კაუზაციისა და ქცევის კატეგორიის გარეშე იმ შემთხვევაში, თუ ენაში მარკირებულია ობიექტების წარმოქმნა. სემანტიკურად ეს პროცესი შემდეგნაირად შეიძლება წარმოვადგინოთ: გარდაუდებელი უმაქცევრო ზმნა გამოხატავს იმას, რომ მოქმელი მოქმედებას განიცდის ან ახორციელებს თვითონ; ის, ასე ეძევათ, ჩართულია მოქმედების პროცესში, მოქმედება სხვაზე არ გადააქვს. ამგვარი ზმნების გარდამავალ ზმნებად გადაქცევა სემანტიკურად ნიშნავს იმას, რომ მოქმელი მის მიერ გამოხატული მოქმედების განმკველად ან მოქმედად წარმოადგენს არა თავის თავს, არამედ ს ბ გ ა ს. ამოსავალი გარდაუდებელი ზმნის შინაარსის აღწერის დროს არ არის ნაგარაუდები რეფლექსივიზაცია. სემა „თვითონ“ მარკირებული არ არის. ის არ გულისხმობს არც თავის თავზე მოქმედებას უფოდ და არც თავისი თავის მიმართ მოქმედებას. მოქმელი ისე არის ჩართული მოქმედებაში, რომ მოქმედებას მოქმელის მიმართ ორიენტაცია არა აქვს. სამაგთეროდ, შესაბამის გარდამავლელ ზმნაში მარკირებულია მოქმედების ექსტროვერტიზაცია, ს ბ გ ი ს ი გათვალისწინებით, სწორედ ამიტომ საჭირო ხდება ამ ს ბ გ ა პირის წარმომქმნელი ქცევის ნიშნის შემოტანა. ეს ს ბ გ ა პირი, რომელსაც მოქმელი მოქმედებას განაცდევინებს ან გააკეთებინებს, სინტაქსურად ირის პირდაპირი ობიექტი;

დულს ის

ს₁

/თვითონ/

ის —> ის დულს

S₁ Cause, რომ S₂

რის შედეგად ეიღებო სწორედ ფორმას ა-დულებს ის მას /პირდაპირი ობიექტი/ სხვაგვარად რომ ეძევათ, ის აკეთებს ისე, რომ ს ბ გ ა დულს, გარდაუდებელი ზმნის სუბიექტის გარდამავალი ზმნის პირდაპირი ობიექტად ტრანსპორტიციით. ფორმალურ-სინტაქსური თვალსაზრისით, ამგვარი გარდაქმნის შედეგად ეიღებო ინტანზიტივის ტრანზიტივიზაციას. ამიტომ შემთხვევითი არ არის, რომ სხვადასხვა მკვლევარი ამ ფორმაში დადასტურებულ პრეფიქსულ ა-ს ხან გარდამავლობის ნიშნად თვლის /არნ. ჩიქობავა/, ხან კაუზაციის ნიშნად, ხან საარტიკო, ნეიტრალური ქცევის ნიშნად. შინაარსობრივად ყველა დახასიათება მართებულია, ოღონდ აუხსნელი რჩება რატომ ემთხვევა ა-პრეფიქსი რანგობრივად და მატერიალურად ა-მაქცევარს. ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ ყოველგვარი გარდამავალი ზმნა ლოგიკურად კაუზაციის შემსველია? ეს საკითხი სპეციალურ კვლევას მოითხოვს. ჩვენი აზრით, ის ზმნები, რომელნიც მიღებულნი არიან გარდაუდებელად კაუზაციისა და ექსტროვერტიზაციის გზით, ზოგიერთ შემთხვევაში სემანტიკურად განსხვავდებიან ბუნებითი გარდამავლებისაგან, რომელნიც პირდაპირი ობიექტს შეიცავენ იმთავითვე, ზმნის ძირის სემანტიკის შესაბამისად. ამ საკითხს ამჟამად დაწვრილებით ეერ განვიხილავთ, რამდენადაც, საფორმებელია, ის უშუალოდ არის დაკავშირებული ზმნის სემანტიკურ-სინტაქსური კონსტრუქციის თავისებურებასთან, რაც ამჟამად ჩვენი კვლევის საგანი არ არის.

ამდენად, ქართულში პირველადი კაუზაციის ორგანული წარმოება განპი-

რობებულია ზმნის შორყოლოგიური პოლიპერსონალიზმით და პირდაპირი ობიექტის შორფოსინტაქსური წარმოქმნის უნარით.

ფაქტობრივ, იგივე სემანტიკური სიტუაცია უდევს საფუძვლად სახელისაჲ გან გარდაშავალი ზმნის წარმოქმნასაც: თუ სახელს გავაზმნავეთ კაუზაციისა და ექსტროვერტიზაციის გარეშე, მივიღებთ ერთპირიან გარდაუვალ ზმნას ასპექტური ვარიაციებით: ბატონი ; ბატონობს/ბატონდება. მაგრამ, თუ გაზმნავეთ პაროუსი ერთდროულად კაუზაცია-ექსტროვერტიზაციას გულისხმობს, მაშინ აუცილებელი გახდება ა-შაქცეერის დართვა, რამდენადაც შემქმელი თვითონ კი არ ხდება ბატონი, არამედ ს ხ ე ა ჯ ხდის ბატონად. ამ საკითხს ქვემოთ დაწერილებით შევხებით.

მაგრამ, თუ გარდაუვალ ზმნას დავურთავთ ა-შაქცეერას ისე, რომ ზმნის გაკაუზაციებმა არ მოხდება, ე.ი. სპეციალური სინტაგმატური პირობების გარეშე, ა-შაქცეერარი წარმოქმნის არა პირდაპირ, არამედ ირიბ ობიექტს, ის მოიქცევა ისე, როგორც ეს შეეფერება ნებისმიერ შაქცეერას არაშარკირებულ სიტუაციაში. შეადარე:

ჰქნება ის / შ₁ თვითონ/ ; ის S₂ Cause, რომ ის S₁ ჰქნება
ა-ჰქნობს ის შ ა ს.

როგორც ვხედავთ, წარმოიქმნა პირდაპირი ობიექტი, მაგრამ ამ პირობის გარეშე:

ჰქნება ის ; ე-ჰქნება ის შას
წარმოიქმნება ირიბი ობიექტი.

კაუზაციის მეორე საფეხური, როგორც ცნობილია, გვაქვს გარდაშავალ ზმნებთან, რომელნიც პირდაპირ ობიექტს უკვე შეიცავენ, ამიტომ ექსტროვერტიზაცია წარმოქმნის არა პირდაპირ, არამედ ირიბ ობიექტს, რომელშიც ტრანსსომირდება პირველადი გარდაშავალი ზმნის სუბიექტი; ხატავს ის შას; ა-ხატვინებს ის შას შ ა ს.

სემანტიკურად ეს შემდეგნაირად შეიძლება წარმოვადგინოთ:

ხატავს ის / S₁ / შას / O₁ / ; ის / S₂ Cause / ის / S₁ / ხატავს შას / O₂ / და S₂ გაუტოლდება ირიბ ობიექტს, რამდენადაც პირდაპირი

ობიექტი ზმნას უკვე აქვს და მისი გაორმაგება უნივერსალური სინტაქსური წესის თანახმად, არ შეიძლება.

შეიძლება დანახკენა, რომ პირდაპირი ობიექტის წარმოქმნა არის არა მხოლოდ პარადიგმატული მოვლენა / ერთგანზომილებიანი პრივატული ოპოზიცია/, არამედ სინტაგმატურად გაპირობებული გრამატიკული პაროუსი; გარდაუვალი ზმნა ო კაუზაციის პირველი საფეხური + ა-შაქცეერის დართვა.

ყველა სხვა შემთხვევაში შაქცეერების დართვა ან შაქცეერების გარკვეული სახის მონაცდლობა წარმოქმნის მხოლოდ ირიბ ობიექტს.

რა განაპირობებს ობიექტების მოსპობას? როგორც ითქვა, ობიექტების მოსპობის უნარი აქვს მხოლოდ ი- და ე-შაქცეერებს. სინტაგმატური პირობების გარეშე ი-შაქცეერარი სპობს ირიბ ობიექტს, ისევე, როგორც შასვე წარმოშობს სხვა შაქცეერები. აქ არ ვხეებით ე, წ, ოდენ რეგლექსივებს, რომელთაც არა აქვთ საოპოზიციო ექსტროვერტული ცალი. მაგალითად:

ე-უ-წერ მე მას მას ; ე-ი-წერ მე მას. ე-უ-შენებ მე მას მას ; ე-ი-
შენებ მე მას. ე-ა-ღვამ მე მას მას ; ე-ი-ღვამ მე მას. ე-ე-ხატები
მე მას ; ე-ი-ხატები მე და მისა. როგორც წესი, ირიბი ობიექტის მოსაზრ-
ბას ადგილი აქვს ეინ-ის რიგის პირის ნიშნებთან. თუ რატომ არის ეს ასე,
ამაზე ქვემოთ გვექნება საუბარი.

პირდაპირი ობიექტის მოსაზრება კი, მისი წარმოქმნის შესავსად, სინ-
ტაგმატურად არის შეპირობებული. იგი ხორციელდება დეკაუზიაციის პროცეს-
თან დაკავშირებით.

სემანტიკურად ობიექტები ისპობა მხოლოდ მაშინ, როდესაც მ ი ლ ა მ ა რ
კ ე პირი აიგივებს თავის თავს რომელიმე ობიექტთან. მაგალითად, თუ
მე ეინმეს რაიმეს ცუხატავ ან ვუწერ, ეუფულებ და მისა., მე შეიძლება ეს
მოქმედება უკუვაქციო ჩემსკენ, წარმოვიდგინო თავი იმ პირად, რომლისთვის,
რომლისკენ და ა.შ. ეახორციელებ მოქმედებას. ასეთი რამ შეიძლება მოხდეს
როგორც გარდაშეად, ისე გარდაუვად ჩინასთან, მაგრამ გარდაუვად ჩინას-
თან უკუქცევა შინაპარსობლივად უფროს მნიშვნელობას „თვითონ“ და დეკაუზი-
აციის პროცესის შედეგია, რომელიც პირდაპირი ობიექტის მოსაზრბას მოჰყვება
და განხორციელდება მაშინ, როდესაც მოლაპარაკე გააიგივებს თავის თავს
პირდაპირ ობიექტთან, ცხრდი მე სხვას ; ე-ი-ჩრდები მე თვითონ. ე-რეც-
ხად მე სხვას ; ე-ი-რეცხები მე თვითონ და მისა.

სემანტიკურად ეს გარდაქმნა შემდეგნაირად შეიძლება წარმოვადგინოთ :
მე ეაკეთებ ისე, რომ სხვა იჩრდება ; ჩრდის პროცესს მე თვითონ განვიც-
დი. როგორც ცხედავთ, აქ საქმე გვაქვს კაუზიაციის საპირისპირო პროცესთან
ე ე კ ა უ ზ ა ც ი ა ს თ ა ნ. მაგრამ კაუზიაციისგან განსხვავებით აქ
მარკირებულია არა მოქმედების ექსტროვერტიზაცია ახალი ობიექტის შემო-
ტანით, არამედ რეფლექსივიზაცია, რომელიც სწორედ ამ ობიექტს სპობს.

ამრიგად, თუ მაქცევების წარმომქმნელი ფუნქცია ჩრდიდა ჩინის ეა-
ლენტობას და განაცრყობდა წინადადებას, ი-მაქცევების გაპირობებული უკუ-
ქცევითი ფუნქცია იწვევს ჩინის ეალენტობის შემცირებას და წინადადების
შეკუმშვას.

ე-მაქცევების ფუნქცია უფრო რთულია. გარდაუვად ჩინებთან ი-მაქცევი-
რთან ფორმებთან შეპირისპირებისას, ე-მაქცევიარი წარმოქმნის ირიბ ობი-
ექტს, მაგრამ გარდაშეად ჩინებთან შეპირისპირებისას პირდაპირი ობი-
ექტის მოსაზრბის ფუნქციას ახორციელებს; ე-უ-ჩრდი მე მას მას ; ე-ე-
ჩრდები მე მას თვითონ. აქაც რეფლექსივიზაციასთან გვაქვს საქმე; ისე
კი არ ეაკეთებ, რომ ს ხ ე ა ს . გავუჩარდო ეინმე, არამედ მე თვითონ გან-
ცრდი ჩრდის პროცესს ეილაცისთან. ამრიგად, ე-მაქცევიარი ურთოდროულად ორ
ფუნქციას ასრულებს; ერთი მხრივ, ის აჩენს ირიბ ობიექტს ი-მაქცევიართან
შიმარბებით. ხოლო მეორე მხრივ, სპობს პირდაპირ ობიექტს ირიბის შენარ-
ჩუნებით, გარდაშეად ა-/-უ- მაქცევებიან ჩინებთან შეპირისპირებით.
საინტერესოა ე-მაქცევების მარისეული ინტერპრეტაცია დიაქრონიული თვლ-
საზრისით. მისი აზრით, ე-მაქცევიარი მიღებულია ა- და ი- მაქცევების
შერწყმით. ამგვარი დიაქრონიული ახსნა დამატებით დასაბუთებას მოითხოვს,

რადგანაც მაქცევრებს ყოველთვის ერთი რანგი აქვთ, ისინი პარადიგმატულად უპირისპირდებიან ერთმანეთს და ამდენად სინტაგმატურ კომბინაციებს არ გვაძლევენ /მაქცევრების რანგობრივი დახასიათება იხ. დამენია მ./.

დიაქრონიულად შერწყმა შეიძლება გვევარაუდნა მხოლოდ წინარქებარეულ დონეზე იმ დიაქტურ ელემენტებში, რომელიც პირის ნიშნებსა და მაქცევრებს დაედო საფუძვლად. მაგრამ სინქრონიულად ე-მაქცევრის ორმაგი ფუნქცია საესებით დასაშვებია, რამდენადაც ის ასახავს ფორმათა რეალურ ოპოზიციას. ი- და ე- მაქცევრებს გამოყენების ფართო სპექტრი აქვთ. ჩვენ ამ საკითხს დაწვრილებით განვიხილავთ მეორე ნაკვეთში. ი-/ე-მაქცევრების ურთიერთმიმართება მორფოლოგიური თვალსაზრისით სრულად აქვს აღწერილი ა.შანიძეს. ის შემთხვევებით, როდესაც ე-მაქცევარი კარგავს მიცეპითიან და მარბავს დახდებულთან ოპოზიციას დიაქრონიული თვალსაზრისით ახსნილი აქვს ლ.ნ.-ჩაძეს /იხ. ნოზაძე ლ. /. ყურადსაღები დაკვირვებები ამ საკითხთან დაკავშირებით აქვთ დეტერსს, ბრედს, ა.პარისს, ბ.ჯორბენაძეს /იხ. ბიბლიოგრაფია/. დიაქრონიული თვალსაზრისით ამ მაქცევრების ფუნქციები შესწავლილი აქვთ არნ.ჩიქობავას, ქ.ლმთათიძეს, გ.როგავას.

ამრიგად, პირდაპირი ოპოზიციის წარმოქმნა-მოსპობის თვალსაზრისით შემთხვევა შემდეგი კანონზომიერება: ეს პროცესი როგორც ოპოზიციის წარმოქმნის, ისე მისი მოსპობის მხრივ დაკავშირებულია კავშირისთან და უპირატესად ხორციელდება ეინ-ის რიგის პირის ნიშნებთან. ოღონდ პირველ შემთხვევაში ა-მაქცევარი აჩენს პირდაპირ ოპოზიციას ერთპირიანი გარდაუვალ დონის გაკავშირების დროს, ხოლო მეორე შემთხვევაში ი-მაქცევარი სპობს პირდაპირ ოპოზიციას გარდაუვალ დონის დეკავშირება-რეფლექსივიზაციის პროცესში. პირდაპირი ოპოზიციის გაჩენის პირობები ცხადია და ცალსახა მიმართულება აქვს, რამდენადაც მარკირება ოპოზიციის მხოლოდ ერთი წევრისა ხდება: ა-მაქცევარი ემატება ჩვენის უხმოვნო ძირს; დულს ის : ა-დულს ის მას. იგივე შეიძლება ითქვას ოპოზიციის გარდაუვალ დონის იმ კლასის მიმართ, რომელსაც ავრთვე უხმოვნო ძირი აქვს, ამიტომ აქაც პირდაპირი ოპოზიციის მოსპობა ცალსახა მიმართულებისაა: ხატავს ის მას : ი-ხატება ის /როდესაც უხმოვნობაზე გვაქვს საუბარი ევალისხმობა მხოლოდ მაქცევრებს/, მაგრამ, როგორც ცნობილია, გვაქვს რიგი ისეთი ზმნები, სადაც ი-მაქცევარი მიერთვის ისეთ გარდაუვალ დონებს, რომელთა სა-ოპოზიციო გარდაუვალ დონეები ა-მაქცევრისაა: ა-ბავს ის მას : ი-ბეება ის. ა-გებს ის მას : ი-გება ის. ა-ნებებს ის მას : ი-ნება ის. აქ ჩემოაღნიშნული ცალსახობა პროცესის მიმართულებისა დარღვეულია. ოპოზიციის ორივე წევრია მარკირებული. სინქრონიულად ერთ-ერთი მარკერი ზედმეტია, რამდენადაც ორივე მათგანი ფაქტობრივ ერთსა და იმავე ფუნქციას ასრულებს: ერთი წარმოქმნის პირდაპირ ოპოზიციას, ხოლო მეორე მასვე სპობს. ოპოზიციის შესაქმნელად სრულიად საკმარისი იქნებოდა ოპოზიციის ან წარმოქმნა, ან მოსპობა, როგორც ეს ადრე განხილულ შემთხვევებში გვაქონდა. როგორ უნდა აიწეროს ეს მოვლენა, წარმოქმნის თუ მოსპობის ტერმინებში? დიაქრონიულად ეს საკითხი ყოველ ცალკე შემთხვევაში სპეციალურ კვლევას

მოთხოვნს, რაც ამჟამად ჩვენს მიზანს არ შეადგენს /ამის შესახებ იხ. მაგალითად: ჩიქობავა არნ. 1970; მაკვაერარიანი გ. 1959/. ფორმალური თვალსაზრისით ორივე მიმართულება დასაშვებია, რამდენადაც ი-მაქცევარი სპობს ა-მაქცევრის მიერ წარმოქმნილ პირდაპირ ობიექტს. მაგრამ ჩვენ მაინც ეარჩიეთ უპირატესობა მიგვეცა ი-მარკერის ფუნქციისათვის, რამდენადაც მთელი სისტემის თვალსაზრისით ის უფრო მარკირებული ჩანს. ობიექტის მოსპობა უფრო იშვიათ შემთხვევებში ხდება, ეიდრე მისი წარმოქმნა. როგორც ა-, ისე ი-მაქცევრებს აქვთ ობიექტის წარმოქმნის შესაძლებლობა, მაგრამ მხოლოდ ი-მაქცევარი სპობს პირდაპირ ობიექტს. ამიტომ მისი მოქმედება ამ შემთხვევაში გამორჩეულია. რომ ა-მაქცევრის ფუნქცია მართლაც ნეიტრალურივლია, ჩანს აგრეთვე შემდეგი გარემოებიდან. ამ კვანის ჩმნებს აქვს ერთი თვისებურება. ამ რიგის გარდაშვად ჩმნათაგან იწარმოება გარდაშვად სტატკურ მდგომარეობის აღმნიშვნელი ჩმნები. როდესაც სტატკური ჩმნები იწარმოება უმაქცევრო გარდაშვადლი ჩმნებისაგან, შესაბამისად შათაც აქვთ უმაქცევრო ფორმები, რომლებიც უპირისპირდებიან ა-მაქცევრიან ფორმებს, რომლებიც, წესისამებრ, ირბ ობიექტს წარმოქმნიან; თესაც ის მას ; თესია ის ; ა-თესია ის მას. ხატაც ის მას ; ხატია ის ; ა-ხატია ის მას. ამ შემთხვევაში ა-მაქცევარს შენარჩუნებული აქვს ირბი ობიექტის წარმოქმნის პროდუქტიული უნარი. მაგრამ, როდესაც სტატკური ჩმნები იწარმოება ა-მაქცევრიანი გარდაშვადლებისაგან, შთ უმაქცევრო ფორმები აღარ აქვთ და ა-მაქცევრის წარმოქმნილი ფუნქცია კი ხშირად დაჩრდილულია:

ა-ნთებს ის მას ; ა-ნთია ის /მაგრამ არა გვაქვს ნთია/

ა-ბამს ის მას ; ა-ბია ის /მაგრამ არა გვაქვს ბია/

ა-კრაც ის მას ; ა-კრია ის /მაგრამ არა გვაქვს კრია/

ა-გებს ის მას ; ა-გია ის /მაგრამ არა გვაქვს გია/ და მისთ.

ამიტომ ამგვარად ნაწარმოებ სტატკურ ჩმნათა პირიანობის საკითხი არ არის ერთგვაროვანი. ჩოგი მათგანი დღესაც ოპირიანია, მაგალითად, აკრია ის კედელს. ჩოგს მიცემითიანი ობიექტი თანდებულიანი აქვს შეუვლილი, მაგალითად, აგდია ის მიწაზე, აბია ის ხეზე. ჩოგი კი ერთპირიანი გახდა, მაგალითად, ანთია ის. ა-მაქცევარს ამ შემთხვევაში ობიექტის წარმოქმნის პროდუქტიული ძალა თითქმის დაკარგული აქვს, ის ფუნქციურად ეტოდება ძირისეულ ხმოვანს. ეს კიდევ უფრო აშკარა ხდება იმ შემთხვევაში, სადაც ამგვარად ნაწარმოებ სტატკურ ჩმნებში ორივე ფორმა დასტურდება: ა-გდებს ის მას ; გდია/აგდია ის, მაგრამ ა-მაქცევარს ირბი ობიექტის წარმოქმნის ძალა აღარ აქვს და ის უმაქცევრო ფორმის უფუნქციო ეარიანტად გვევლინება. ჩვენი აზრით, ეს იმიო უნდა აიხსნას, რომ გარდაშვად ფორმებში ა-მაქცევრის ძალა ნეიტრალურივლია და ამიტომ შათგან ნაწარმოებ სტატკურ ჩმნებშიც ა-კარგავს მაქცევრისთვის დამახასიათებელ თვისებებს.

ჩემოქმედი გვაფიქრებინებს, რომ ა- : ი- მაქცევრების შედარებით ძალა ობიექტის წარმოქმნა-მოსპობის მარკირების თვალსაზრისით ი-მაქცევ-

რისკენ იხრება. რომ აქ ა-მაქცერის ღწქცია მარბაყ დაჩრდილლი უნდა იყოს, ჩანს სხვა სინჯრონიული და ღაქქრონიული ხასიათის მონა-
ცემებიდანაც, რაზედაც ევემო გვექნება საუბარი.

შენიშნულია, რომ არსებობს გარდაუვალ ჩმნების მაქცერიაანი და უმაქ-
ცერო პარალელური ფორმები. ადრე ეს ფაქტი აღნიშნული ქქონდა თ.ქორდა-
ნიას /იხ. ქორდანია თ./ ამ საკითხს ეხება ა.შანიძე და დაწვრილებით
განიხილავს ბ.ჯორბენაძე /იხ.ჯორბენაძე ბ. 1975/. საკითხის გადაწყვე-
ტის თვალსაზრისით ჩვენ მას საღესებით ვეთანხმებით და ვიყენებთ კიდევ
მის მაგალითებს, ოღონდ არსებითი განსხვავებით: ბ.ჯორბენაძე მსჯე-
ლობს გვარის კატეგორიის ცნებებით და ტერმინებით, ჩვენთვის კი ამ მოვ-
ლენის კვალიფიკაციისას ყველგან ამოსავალია ქცევის კატეგორია. განსა-
ხილველი ფორმებია: ი-თანგება ; თანგება ტიპისა. ამგვარ შემთხვევებ-
ში სინქრონიულად ამ ფორმათა წარმოების თვალსაზრისით ამოსავლად შეიძ-
ლება ვიგულოთ სხვადასხვა გარდამავალი ჩმნა:

- ა-შხამებს ის მას : შხამება ის
- შხამავს ის მას : ი-შხამება ის
- ა-თანგებს ის მას : თანგება ის
- თანგავს ის მას : ი-თანგება ის
- ა-ნათლებს ის მას : ნათლება ის
- ნათლავს ის მას : ი-ნათლება ის
- ა-ბინდებს ის მას : ბინდება ის
- ბინდავს ის მას : ი-ბინდება ის
- ა-ხერხებს ის მას : ხერხება ის
- ხერხავს ის მას : ი-ხერხება ის და მისთ.

ა-მაქცერის ღწქცეებს დაწვრილებით განვიხილავთ მეორე თავში. აქ
კი შევნიშნავთ, რომ კაუზაცია-დეკაუზაცია-რეფლექსივიზაცია არ არის
უბრალოდ +, -, ნიშნით დაპირისპირებული პროცესები. როგორც ეს ენაში
ჩვეულებრივ ხდება, ამ ღორმალურ ოპოზიციას სხვადასხვა სინტაქსურ
გარემოებაში სხვადასხვაგვარი სემანტიკური დატვირთვაც ახლავს, რაც
ხშირად ასიმეტრიის მიზეზი ხდება. დროთა ვითარებაში ენაში შეიძლება
დაიკარგოს ამოსავალი ფორმა, მაგალითად, სახელი, რომლისგანაც ორთვე
ფორმა იყო ნაწარმოები, ანდა ჩმნის სხვადასხვა წყვილიდან რომელიმე ერ-
თი ფორმა, რის შედეგად შეიძლება მივიღოთ ჩმნათა ისეთი დაპირისპირე-
ბები, რომლებსაც სინქრონიული ახსნა ალარ დაქვემდებება, რაშენადაც
პირველადელი ოპოზიციები ნათელი სემანტიკით დროთა ვითარებაში მონიშლება.
ასეთ წყვილებად თანამედროვე ქართულში შეიძლება მივიჩნიოთ: ა-პობს :
ი-პობა; ა-წრობს : ი-წრობა; ა-ბნევს : ი-ბნევა; ა-კმევს : ი-კმევა
და მისთ. ამ წყვილებში ა-ს ღწქცია დაჩრდილლია. ამიტომ ვცანით შე-
საძლელად ამ ოპოზიციებში მარკირებულად ჩაგვეთვალა ი-მაქცერარი და
დაგვეხასიათებინა ოპოზიციის მისი ღწქციის მიხედვით.

რ-გორია მაქცერების განაწილება მოლაპარაკე /I და II/ და არამო-

ლაპარაკე პირების მიმართ ერთი მხრივ, და მ ა ნ -ის და ე ი ნ-ის რიგის პირის ნიშნების მიმართ, მეორე მხრივ? ამ თვალსაზრისით ქართულში შემდეგი სურათი დასტურდება: ა-, ე-, ი-მაქცევრები შეიძლება გვექონდეს ყველა პირთან;

ე-ა-კეთებ	მ-ა-კეთებს	ე-ე-კითხები
ა-კეთებ	გ-ა-კეთებს	ე-კითხები
ა-კეთებს	ა-კეთებს	ე-კითხება
		მ-ე-კითხება/ი
		გ-ე-კითხება/ი
		ე-კითხება

ე-ი-ყვან	მ-ი-ყვან/ს
ი-ყვან	ბ-ი-ყვან/ს
ი-ყვანს	ი-ყვანს
უ-მაქცევარი გვაქვს ეინ-ის რიგის ყველა პირის ნიშანთან;	
ე-უ-ხატავ	ე-უ-ფულვარ
უ-ხატავ	უ-ფულხარ
უ-ხატავს	უ-ფულს და მისთ.

მაქცევრების განაწილების თვალსაზრისით გვაქვს შემდეგი შეზღუდვები: ი-მაქცევარი არ გვხვდება მან-ის რიგის იმ გარდაუვალ ზმნებთან, რომელნიც ნაწარმოებია სწორედ ი-მაქცევრის საშუალებით, კერძოდ, პირდაპირი ობიექტის მოსაპოვით, რის შედეგადაც ზმნა გარდამავალთა კლასიდან გარდაუვალ კლასში გადაინაცვლებს. ეს ბუნებრივიცაა, რამდენადაც მაქცევარს ფორმალურად შეეძლო ეკისრება და სხვა მნიშვნელობით იმავე ფორმალურად იმდენად განხორციელებს. ეს გარემოება ასახვას პოვებს იმაშიც, რომ იმ გარდაუვალ ზმნებში, რომელნიც არ არიან ი-მაქცევრით ნაწარმოები, ი-მაქცევარი მან-ის რიგთან თავისუფლად ფუნქციონირებს და ირრბ ობიექტს წარმოქმნის; მ-ი-ხმება, მ-ი-ყვება, მ-ი-ბერება და მისთ, ხოლო რადგანაც გარდამავალი ზმნის მან-ის რიგის ი-მაქცევრიან ფორმას ე-მაქცევრიანი ფორმა შეესატყვისება სამპირიან ზმნებთან, ე-მაქცევარი მან-ის რიგთან ბუნებრივად გრძნობს თავს; მ-ი-ხატავს ; მ-ე-ხატება და მისთ. რომ ეს მართლაც ასეა, ჩანს აგრეთვე იქიდან, რომ სხვა შემთხვევებშიც, როდესაც ი-მაქცევარს ფორმალურად შეეძლო ეკისრება მაგალითად, მედროსტორ ზმნებთან II სერიაში: ი-ფულა, ი-გორა, ი-ბატონა, ი-მეფა და მისთ., ეს ზმნებიც ვერ დაირთავენ მ-ი- მიმდევრობას და ვერ გახდებიან ოპირიანნი. ამ გარემოებას ყოველთვის ზმნის სემანტიკით ვერ აგხსნივთ, რადგანაც იგივე ფულს, გორავს, წუხს... ზმნები, სადაც მათ ი-მაქცევარი მარტომობლად არა აქვთ, სრულიად ბუნებრივად ხდებიან ოპირიანნი მ-ი- ნიშნების მეშვეობით; მ-ი-ფულს, მ-ი-წუხს, მ-ი-გორავს... სამხატვროდ, თუ საშუალო ზმნას აწმყოშივე მარტომობს ი-მაქცევარი, მაშინ მას არც აწმყოში ექნება მ-ი- შეხამება; ა-სვენებს ; ი-სვენებს, ა-ძინებს ; ი-ძინებს... არა გვაქვს მ-ი-სვენებს, მ-ი-ძინებს.

ამ მხრივ საინტერესოა ის ზმნები, სადაც ფორმათა პარალელიზმი გვაქვს. ა-მღერს ; ი-მღერს - არა გვაქვს მ-ი-მღერს, მაგრამ მღერს/მღერის ფორმებისათვის მ-ი-მღერს/მ-ი-მღერის წარმოება ბუნებრივია.

შეჩუდულია ი-მაქცევრის ხმარება პირდაპირი ობიექტის მოსპობის ფუნქციით იმ ფორმებთან, სადაც ი-მაქცევრის მიერ ირიბი ობიექტის წარმოქმნას ფორმასაწარმოებელი ფუნქცია ენიჭება. ასეთი ეთაბრება გვაქვს გარდა-მაველ ზმნათა და მედიოპტივთა I თურმეობითში; მ-ი-ხატავს/და-მ-ი-ხატავს ტიპისა. შეიძლება განვარჯიშოთ: მაქცევართა თავისუფალი მონაცვლეობა შეჩუდულია იქ, სადაც რომელიმე მაქცევარს ფორმასაწარმოებელი ფუნქცია ენიჭება. ამ წესს არ ემორჩილება მხოლოდ ა-მაქცევარი. ის თავისუფლად მონაცვლეობს სხვა მაქცევრებთან მაშინაც, როდესაც აწარმოებს კაუზაციის სინტაგმატურ პირობებში პირველი საფეხურის გარდამაველ ზმნას: ე-ა-ფულბ ; ე-ი-ფულბ ; მ-ი-ფულბ/ს ; ე-უ-ფულბ... რაც კიდევ უკეთესად წარმოაჩენს მის არამარკირებულ ბუნებას. სამაგიეროდ, მეორე საფეხურის კაუზატივებში ა-ფულბინებს ტიპისა მონაცვლეობა შეზღუდულია; არ დასტურდება ი-ფულბინებს, მ-ი-ფულბინებს...

ჩვეულებრივ, მან-ის რიგთან ი-მაქცევარი წარმოქმნის ირიბ ობიექტს, მაგრამ ა.შანიძეს აღწერილი აქვს შემთხვევები, როდესაც მან-ის რიგთან ი-მაქცევარი აჩენს არა ირიბ, არამედ პირდაპირ ობიექტს, ა.შანიძის ტერმინოლოგიით, სათავისო ქვეყის ნიშანია; იკვლისხმება მ-ი-ყვანს ტიპის ზმნები, რომელნიც თავისი მნიშვნელობის მიხედვით, ომონიპურნი არიან. შდრ. ერთი მხრივ, ე-უ-ყვან მე მას მას ; მ-ი-ყვანს ის მე მას - წარმოქმნება ირიბი ობიექტი, მაგრამ ე-ი-ყვან მე მას ; მ-ი-ყვანს ის მე, მან-ი პირდაპირ ობიექტს გამოსხატავს. როგორი კვალიფიკაცია უნდა მიეცეს ამ ფორმებს? ხომ არ შეიძლება ი-მაქცევარმა ერთსა და იმავე დროს მოსპოს ირიბი ობიექტი და წარმოქმნას პირდაპირი? საქმე ის არის, რომ ამ ტიპის ზმნებს არ გააჩნიათ უმაქცევრო, ნეიტრალური ფორმები, არც ა-მაქცევარიანი არამარკირებული ფორმები. ა.შანიძე ამგვარ ი-მაქცევარს საარვისოს უწოდებს, რითაც გახზავს მისი ფუნქციის ნეიტრალიზაციის ფაქტს. მართლაც, ამგვარ ფორმებში წაშლილია ოპოზიცია სათავისო და სასხვისო მნიშვნელობებს შორის; ე-ი-ყვან მე მას ჩემთვის ; ე-ი-ყვან მე მას სხვისთვის. საფიქრებელია, სწორედ ეს გარემოება განაპირობებს ი-მაქცევრის მერობლობას მან-ის რიგთან პირდაპირი ობიექტის მნიშვნელობით. ფაქტობრივ აქ ისეთივე სიტუაცია დასტურდება, რაც ა-მაქცევართან გვაქვს. შდრ. ე-ა-ყვანბ მე მას ; მ-ა-ყვანებს ის მე, სადაც ობიექტს აღიქვამს არ ეტყობა, მონაცვლეობენ მხოლოდ III და I პირის ობიექტები.

შეჩუდულია ი-მაქცევრის ხმარებაც. იგი გვხვდება ყველა პირის ნიშანთან, გარდა მან-ის რიგის I და II პირისა. არ დასტურდება

მ-უ-ხატავს

მ-უხატავს

III პირი კი ეინ-ის რიგისას ემთხვევა, ამიტომ აქ უ-მაქცევარი გვაქვს; უ-ხატავს.

ამდენად, თუ ა-, ე-, ი-მაქცევრები არ არჩევენ მოლაპარაკე და არა-
 მოლაპარაკე პირებს /ისინი განურჩევლად ყველა პირთან გვხვდება/, უ-მაქცე-
 ვარი არჩევს პირებს, მან-ის რიგში ის გვხვდება მხოლოდ III არამოსაუბ-
 რე - ირიბ ობიექტურ პირთან. ამიტომ, თუ კი ა-, ე-, ი-მაქცევრები წარ-
 მოქმენიან /ი სპობს/ ობიექტებს პირთა განურჩევლად, უ-მაქცევარი წარმო-
 ქმენის მხოლოდ III ირიბ ობიექტურ პირს. მისი ასეთი ფუნქცია ასიმეტრიას
 ქმენის ქცევის სხვა ნიშნებთან შედარებით;

ე-ა-კეთებ : მ-ა-კეთებ/ს	ე-ე-ბრძვი : მ-ე-ბრძვი/ს
ა-კეთებ : გ-ა-კეთებ/ს	ე-ბრძვი : გ-ე-ბრძვი/ს
ა-კეთებს ა-კეთებს	ე-ბრძვის : ე-ბრძვის

ე-ა-წერ : მ-ა-წერ/ს	ე-ი-რტყამ : მ-ი-რტყამ/ს
ა-წერ : გ-ა-წერ/ს	ი-რტყამ : გ-ი-რტყამ/ს
ა-წერს : ა-წერს	ი-რტყამს : უ-რტყამს

ე-უ-რტყამ
 . უ-რტყამ
 უ-რტყამს

ე-ე-ბადები : მ-ე-ბადები/ა	ე-ა-ხმები : მ-ა-ხმები/ა
ე-ბადები : გ-ე-ბადები/ა	ა-ხმები : გ-ა-ხმები/ა
ე-ბადება : ე-ბადება	ა-ხმება : ა-ხმება

ეს ასიმეტრიულობა ბადებს კითხვას, რით უნდა აიხსნას ასეთი ციოარება?
 სინქრონიულად თითქოს ხელის შეშლელი პირობა არა გვაქვს. თუკი სხვა
 მაქცევრები ეტუებიან მან-ის რიგის პირის ნიშნებს, რატომ ექვემდებარე-
 ბა აკრძალვას მხოლოდ უ-მაქცევარი და ის გვაქვს მხოლოდ III ირ.ობიექ-
 ტურ პირთან. ამის ახსნა, ჩვენი აზრით, მოხერხდება მხოლოდ იმ შემთხვე-
 ვაში, თუ დავუშვებთ დიაქრონიული ხასიათის პირობებს, რომელთა წყალო-
 ბით მივიღებთ ზემოაღნიშნული ასიმეტრია სინქრონიაში. დიაქრონიული დვალ-
 საზრისით საკითხი უნდა განდინილთ ქართველურ ენათა დაუშლელი ერთიანო-
 ბის ბეროადის მიმართ, რადგანაც ქართული ენის შესახებ ზემოთ ნათქვამი
 ცრცელება ყველა თანამედროვე ქართველურ ენაზე. ამდენად ის პირობა,
 რომელიც კრძალავს უ-მაქცევარს I და II ობიექტურ პირთან, უნდა არსებუ-
 ლყო წინარქართველურ ეპოქაში.

კითხვა ისმის, ხომ არ არის უ-მაქცევარი უფრო გვიანდელი წარმოშო-
 ბისა სხვა მაქცევრებთან შედარებით? /იხ.თოფურია ვ. 194/, ქავთარაძე ივ
 ფოგტი ვ. 1974/. ვ.ფოგტი ამ საკითხს განიხილავს ზმნურ ფუძეებთან დაკავ
 შირებით და უ-მაქცევარს ი-მაქცევრის ფონეტიკურად შეპირობებულ გარიან-
 ტად მიიჩნევს. ჩვენ ამ ფაქტულს ეთიარებთ. მაგრამ, ჩვენი აზრით, მხო-
 ლოდ ფონეტიკური შეპირობებულობა საკითხის ასახსნელად არ არის საკმარისი.
 თუ გავთვალისწინებთ, რომ წინარქართველურში არ უნდა გვექონოდა
 III სუბიექტური პირის სუფიქსური ნიშანი, ხოლო უკვე გარდა ძლიერი ტენ-

ი-მაქცევრის შემთხვევაში. მაგალითად, თუ გარდაამავალ ჩვენში ირბი
ობიექტს აჩენს ი-, ან ა- მაქცევარი, შესაბამის გარდაუვალ ჩვენში
გვეძნება ი-მაქცევარი:

- მ-ი-ხატავს : მ-ი-ხატება/ი
- გ-იხატავს : გ-ი-ხატება/ი
- * ხ-ი-ხატავს : ხ-ი-ხატება

- მ-ა-წერს : მ-ი-წერება/ი
- გ-ა-წერს : გ-ი-წერება/ი
- ხ-ა-წერს : ხ-ი-წერება

ირბი ბიექტის სპეციალური მარკირება რომ მან-ის რიგის პარადიგ-
მაში უნდა მომხდარიყო, ეს თითქოს დასტურდება იმ ფაქტითაც, რომ მხოლოდ
უ-მაქცევარს აქვს უნარი წარმოქმნას მხოლოდ III ირ.ობიექტური პირი.
ამ შემთხვევაში მაქცევარს აქვს პირის ნიშნის ფუნქცია. ეს ეარაუდი გა-
საგებს ხდის იმ ფაქტსაც, თუ რატომ არა გვაქვს უ-მაქცევარი მან-ის
რიგის I და II პირის ფორმებთან /უ-მაქცევრის წარმოშობის სხვაგვარი
ინტერპრეტაციისათვის იხ. პალმაიტი ლ.1984/.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ წინარტქართული გარკვეულ პერიოდში
არსებობდა მხოლოდ სამი მაქცევარი: ი-, ა-, და ე-. ამ ეარაუდს მხარს
უჭერს მაქცევრების სემანტიკური ფუნქციების განაწილება. უ-მაქცევარი
ყველაზე მარკირებულია და ქმნის სხვა მაქცევრებისგან განსხვავებულ
სემანტიკურ ობიექტებს.

მაქცევრების პირის ნიშნების მიმართ განაწილების თვალსაზრისით
ყურადღებას იქცევს ერთი გარემოება, რომელსაც არსებითი მნიშვნელობა
ენიჭება მაქცევრების ფუნქციონალური დახასიათების თვალსაზრისით.
/იხ. მაჭავარიანი შ. 1983/

ვინ-ის რიგთან ა-, ე-, და უ-მაქცევრები წარმოქმნიან III პირის
ობიექტებს და შესაბამისად ე რ თ ი აქტანტიო ზრდიან ჩვენის ეადენტობას.
ამგვარად, ჩვენში ფორმალურად ასახულია ორივე პირი - როგორც სუბიექტ-
ტისა, ისე ობიექტის: სუბიექტის პირი - ტრადიციული პირის ნიშნებით,
ხოლო ობიექტის პირი - მაქცევრებით. ყურადღების ღირსია, რომ ვინ-ის
რიგთან განსხვავებულია არა მარტო რომლობა, არამედ როგორობა პირებისა
/ა.შანიძის ტერმინოლოგია/. ვინ-ის რიგის პირის ნიშნები გამოხატავენ
I, II, III სუბიექტურ პირებს, ხოლო მაქცევარი მხოლოდ ობიექტის III
პირს. პირის რომლობის დამთხვევა ხდება მხოლოდ III პირში:

- ვ-ა-შენებ მც/1/ მას/III/
- ა-შენებ შენ/II/ მას /III/
- ა-შენებ-ს ის /III/ მას /III/

- ე-ი-ლაპარაკები მც /1/ მას /III/
- ე-ლაპარაკები შენ /1/ მას /III/
- ე-ლაპარაკება ის /1/ მას /III/

ვ-ზ-ბერდები შვ /1/ შას /III/

უ-ბერდები შენ /1/ შას /III/

უ-ბერდება ის /1/ შას /III/ და შისა.

როგორც ზემოთაღნიშნულად ითქვამს, რაგვარობის თვალსაზრისით შედარებით ცი-
ნის რიგთან წარმომქმენიან ირიბი ობიექტს, გარდა ერთი შემთხვევისა, რა-
დესაც კაუზიაციის პირობებში ა-შექვევარი წარმომქმენის პირდაპირ ობიექტს.
ექმულიდან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ შორფსინტაქსური აღწერის
დონეზე ცინ-ის რიგთან შექვევრებს ისევე ეკისრებათ პირის აღნიშვნა,
როგორც ტრადიციულ პირის ნიშნებს. ისინი ფორმალური თვალსაზრისით
ზუსტად ისეთსავე ფუნქციას ასრულებენ, როგორსაც შ-ს ობიექტური პრე-
ფიქსები. შდრ. ა-/უ-წერს ის შას შას : ს-წერს ის შას შას. გან-
სხვავებას ქმნის ის სემანტიკური ნიუანსები, რომელნიც შექვევრების
სპეციფიკურ ფუნქციებს ასახავენ. ამდენად, ფორმალური თვალსაზრისით,
ცინ-ის რიგთან შექვევრები უტოლდება პ ი რ ი ს ნ ი შ ე ე ბ ს და
წმენას ორი ისეთი პირის გამოხატვის უნარს ანიჭებენ, რომელთაც სხვა-
დასოფა აღსანიშნად აქვთ: ცინ-ის რიგს სუბიექტის რანგში, ხოლო შექვე-
ვარს ობიექტის რანგში, რაც ქმნის ზმნის ვალენტობის ზრდის პირობას.

სხვა სიტუაცია დასტურდება შან-ის რიგში. აქ შექვევრის რომლობაც
და რაგვარობაც ემთხვევა პირის ნიშნისას და ცალკე აღებული შექვევარი
ა რ ზ რ დ ი ს წმენის ვალენტობას, ის შან-ის რიგის პირის ნიშნებ-
თან გრძელ კომპონენტს ქმნის:

შა-შენებ-ს ის /III/ შვ /1/

გა-შენებ-ხ ის /III/ შენ /II/

ა-შენებ-ს ის /III/ შას /III/

შვ-ლაპარაკება ის /III/ შვ /1/

შე-ლაპარაკება ის /III/ შენ /II/

ე-ლაპარაკება ის /III/ შას /III/

როგორც ვხედავთ, წმენას ორი სხვადასხვალი მიერთვის, ე.ი. ის ორგა-
დენტია, წმენის ფორმით კი ს ა შ ი ნიშანია: შ-, /გ-, შ-/, შექვე-
ვარი და სუფიქსი -ს. ყოველი მათგანი სინტრონიულ დონეზე ფუნქციონირ-
ებს, რაც სავსეს კითხვას, რატომ გვაქვს აქ წმენაში ერთი ნიშნით შეტე-
ვიან-ის რიგთან შედარებით? ფაქტობრივ შექვევარი ხომ ამ შემთხვევაშიც
წარმომქმენის ობიექტებს და ამ მხრივ ცინ-ისა და შან-ის რიგებს შორის
განსხვავება არა გვაქვს; მაგრამ შან-ის რიგთან შექვევარი ყოველთვის
III პირის ობიექტს კი არ წარმოქმენის, არამედ იმ პირისა, რომელზეც
სინტაქსური ობიექტი დგას. ამდენად, ფუნქციურად პირის ნიშანი და შექ-
ვევარი შან-ის რიგში ერთ მთლიანს ქმნის, ობიექტის სინტაქსურ რანგში
მათ ე რ მ ი დ ა ი გ ი ე ე აღსანიშნად აქვთ, შის რომლობას პირის
ნიშანი გამოხატავს; შის სპეციფიკურ ქვევრით სემანტიკას კი შექვე-
ვარი. ორივე მათგანი ერთ აქტანტს მიემართება და შესაბამისად წმენის
სინტაქსურ ვალენტობასაც მხოლოდ ერთი ერთეული ზრდის.

ამგვიარი სინქრონიული აღწერა ლ ო ვ ი ე უ რ ა ჟ აღვადგინებებს ყ ვ ე ლ ა მაქვეყარაან პირის ნიშანს იქაც, სადაც ამჟამად მაჭერია-ლურად აღარ არის წარმოუგენილი პირის რომელიმის აღმნიშვნელი მარკერი, რაც გარყობილად კარგად მოჩანს, პარადიგმას თუ დადაკვირვებო.

რამდენადაც უინ-ის რიგის პირის ნიშნებთან შექვეყნები მხოლოდ III ობიექტურ პირს წარმოქმნიან, მათ უნდა უქონლდეთ ამ პირის რომელიმის ნიშანი, ე.ი. ა/ბ-, რაც შექვეყნის პირისნიშნისებულ დეტერმინაციას განაოორყოელა. როგორც ცნობილია ძველ ქართულსა და სუანურში ასეთი რამ დასტურდება. მაგრამ ჩვენ იმის ხაზგასმა გვინდა, რომ ეს სინქრონიული აღწერის შინაგანი მთოოენილებითაც ცხადია.

ამრიგად, გვერდა მა-, გა-, ა/ბა ; მე-, გე- ა/ბე-, ა/ბე- პროკლიტიები, რომელნიც სინტაქსური ობიექტის წინქვიით მიერთოლდნენ ჩმნას, აქედან III პირის პროკლიტია თაღისუფალ კომბინაციოში შედიოდა უინ-ის რიგის სინტაქსურ სუბიექტთან. კითხვა ისმის, რატომ არ არის ჩმნაში ვორმალურად გამოხატული სამი პირი, ობიექტი რომ ორგარია: პირდაპირი და ირიბი. ეს არ არის ადვილი კითხვა და პასუხიც მასზე მხოლოდ პრობლემატური შიგაღება იყოს. წმინდა ლოგიკური თელსაზარისით ამას არავერი არ უნდა უჩიდეხ ხელს; ნომინატიური კონსტრუქციის შლონ ენებში სახელის დონზე პირდაპირი და ირიბი ობიექტები ერთმანეთისაგან დორმალურად განსხვავდება და, მუშასადადამე, საესებოთ შისაძლებელი იქნებოდა მათი ჩმნაში წარმოადგენაც განსხვავებული დორმით, მაგრამ ქართულურ ენეზში ასეთი რამ არ დასტურდება. საფიქრებელია, ამის მიზეზი იყოს ჩმნის სინტაქსური კონსტრუქციის თაღისებურება, ეგრძოდ ის დაეტი, რომ II სერიაში ჩმნა ერგატეოდ კონსტრუქციას აღენის, ხლო I სერიაში ნომინატიურს, სადაც ობიექტების მარკირება შედარებით ახალი დაქტი უნდა იყოს. როგორც ჩანს, I სერიაში პირდაპირი და ირიბი ობიექტების დიფერენციაცია არ მოხდა იმ მიზეზით, რომ ჩმნის პარადიგმა საშუალებას იძლევა მათი გარჩევისა პარადიგმატული შეპირისპირების გზით, II სერიაში კი პირდაპირი ობიექტი არამარკირებელია ერგატული კონსტრუქციის წყალბით. შდრ. ყვედასათვის კარგად ცნობილი დაქტი: მ-ე-ეა მან მას ის ; ე-ეაე-ის ის მას მას. ჩმნაში კი პირდაპირი და ირიბი ობიექტების გარჩევის ტენდეცია იმით კი არ გამოხატა, რომ მათთვის სხვადასხვა დორმა მიენილებინათ, არამედ, როგორც ჩემოთაც აღენიშნეთ, პირის რომელ ობის აღმნიშვნელი ა/ბ- პრეფიქსის ელიმინაციით, რაც საესებოთ საყმარისი აღმორდა ობიექტურ პირთა გასარჩევად. ამრიგად, მორდოსინტაქსური სინტაგმატიკის დონეზე ქართულში ამჟამად პირდაპირი და ირიბი ობიექტები განიჩევა II სერიაში სახელთა ბრუნების დიფერენციაციის საშუალებით, ხლო I სერიაში პარადიგმატული სინტაქსური შეპირისპირებოთ I და II სერიებს შორის. ამდენად, ჩმნაში სამი პირის აღნიშვნა ჩედ-მეტი ხდება.

თუ ეს ასეთა, მაშინ რატომ წარმოქმნის ა-მაქვეყარი პირდაპირ ობიექტს? ხაღმე ის არის, რომ ამ პრეზებეციაში ა-მაქვეყარი დორმასაწარმოებულ

ფუნქციას ასრულებს, სახელისგან და სტატოკური ზმნის ფუნქციისგან აწარმოებს გარდაამავალ ზმნას თემის ნიშანთან ერთად. ნასახელარ ზმნათა სამეც-ლების შესახებ საგანგებო მსჯელობა გეგმდება მეორე თავში.

რა უნდა იძღვას ამ კონტექსტში ი-მაქცევირის შესახებ? რედუცირი-ის დონეზე მას აგრეთვე უკისრება ირიბი და პირდაპირი ობიექტების რა-ლის განსაზღვრა ზმნისა და წინადადების სტრუქტურაში, ოღონდ მისი ფუნ-ქციაა პირდაპირი და ირიბი ობიექტების მოსპობა თავისი უწყვეტებით სემანტიკის მეშვეობით. ამიტომ, ობიექტის რამდენობის აღნიშვნა ი-მაქ-ცევირთანაც აუცილებელია, ძველ ქართულში მი-, გი- მიმდევრობის გვერდით გვერდითაა პ/ბი- მიმდევრობაც. თანამედროვე ქართულში კი პ/ბ- ალარ დას-ტურდება, თუმცა აქაც საგულისხმოდ გრამატიკული ლ, რამდენადაც ი-მაქ-ცევირის მოსაზრებე პირებისაკენ უკუაქცევს სწორედ პირდაპირ ან ირიბ ობიექტებს. ვინ-ის და მან-ის რუგებში პ/ბ/ლ ი-მაქცევირის განაწილ-ების წესები ისეთივეა, როგორც სხვა მანქცევირებთან გვერდითა. ვინ-ის რუგთან მანქცევირის უკუაქცევს ობიექტებს სუბიექტებისაკენ /ამ შემ-თხვევაში მხედველობაში გვაქვს მოქალაქისტანსტრი დონე/ და ამდენად რედუცირიის ზონეზედაც ო რ ელემენტთან გვაქვს საქმე, ხოლო მან-ის რუგთან აღსანიშნი ერთია და ამდენად პირის რამდენობის სპეციფიკატორი /პროკლიტიკის თანხმონითი ელემენტი/ და მანქცევირის ერთ აქტანთან ართან მიმართებაში, რასაც შედეგად მოჰყვება არა მისი მოსპობა, არა-მეუ წარმოქმნა. როგორც ჩემთა ვეცადეთ, დაგვისაბუღებინა, განმი-რუბეჯულობის გარეშე ი-მაქცევირის ინდიფერენტულია პირდაპირი და ირიბი ობიექტების გარეშეის თვალსაზრისით, პირდაპირი ობიექტის მარკირება სინტაგმატურ პირობებზე და მოყოლებული და დიატონიულად მეორეული რანს.

საბარებელი ანალიზის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ, რომ მანქცევი-რი ვართლიერ ენებში თანხმონითი და ხმონითი ელემენტებისაგან შედ-გება. თანხმონითი ელემენტი ახდენს პირის რამდენობის იდენტიფიკაციას, ხოლო ხმონითი ელემენტებს აკისრია მოქმედების სპეციფიკაცია ზმნის აქტანტების ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით. სინტაქსური აღწერის თვალსაზრისით, მანქცევირის ყოველთვის ასრულებს ობიექტის როლს /ანუ დამატების როლს/. იგი მიერთვის ზმნის ლარმას ნაცვალსახელური პრო-კლიტიკის სახით; ვინ-ის რუგში წარმოადგენილია მხოლოდ III ობიექტური პირის წარმომქმნელი მანქცევირის, რამდენადაც ზმნა იცვლება სუბიექტური პირების მიხედვით, ხოლო მან-ის რუგში წარმოადგენილია სამივე ობიექტუ-რი პირის წარმომქმნელი მანქცევირები, რამდენადაც ზმნა იცვლის ობიექ-ტური პირების მიხედვით. მანქცევირების რანგია ზმნის ლარის წინა პირ-ელი პირიცია, მით წინ შეიძლება იყოს მხოლოდ I სუბიექტური პირის ნიშანი ვ- და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მანქცევირის III ობიექტურ პირს წარმოქმნის. თანამედროვე ქართულში ამ პოზიციადი მანქცევირის თანხმონითი ელემენტი უკლებლად გრამატიკულ ნღას: ვ-და-ხადავ, ვ-წუ-ხადავ, ვ-წი-ხადავ, ე-წი-ხატები, ე-წი-ხატები /ილი რ. შავა-

ლთში, როგორც ეს არანდგზის გაიხაზა, მაქცეერები სპობენ ობიექტებს/. საიდანაც გამომდინარეობს, რომ I სუბიექტური პირი სინტაგმატურად არ შედევს I და II ობიექტური პირების მაქცეერებს /მაქცეერას რომ ვამბობთ, ხმოვანთან ერთად მის პირის იდენტოფიკატორსაც ვგვლისხმობთ/. არ დასტურდება მიმდევრობა: *ვ-მა-ხატავ, *ვ-გა-ხატავ, *ვ-მიხატავ, *ვ-გი-ხატავ, *ვ-გუ-ხატავი და მისთ. ამდენად, I და II პირის ობიექტური მაქცეერები აგრეთვე შედევსობიან მხოლოდ III სუბიექტური პირის სუფიქსებს: მა-ხატავ-ს, გა-ხატავ-ს, შა-ხატავ-ს; მი-ხატავ-ს, გი-ხატავ-ს, შუ-ხატავ-ს, მე-ხატავ-ა, გე-ხატავ-ა და მისთ. ყველაზე ნიშანდობლივია, რომ ზმნის ფორმაში ერთმანეთს არ შედევსობა I და II პირის არც ერთი კომბინაცია, თორემ პირველი სუბიექტური და ობიექტური პირების შეუთავსებლობა შეუძლებელი ტაქსოლოგიით აიხსნებოდა. I და II პირების შინაარსობლივი შეხვედრის შემთხვევაში ზმნის ფორმაში მარკირებულია მან-ის რიგის მაქცეერები: მე შენ გუ-ხატავ, შენ მე ვი-ხატავ... როგორც ცნობილია, ეს საკითხი დასვა არნ. ჩიქობავამ და გადაწყვიტა ერთგვარული კონსტრუქციის ძირითადი მორფოსინტაქსური თავისებურების მიხედვით; ზმნაში პირველ ყოვლისა აღინიშნება ობიექტი. მაგრამ მაინც ღია რჩება კითხვა: რა განაპირობებს ცინ-ის რიგთან ორივე აქტანტის მარკირებას და რატომ შედევსობა ცინ-ის რიგი მხოლოდ III ობიექტურ პირს?

ნაქცეემთან დაკავშირებით სხვა პრინციპული ხასიათის კითხვებიც გაჩნდება: თუკი მაქცეერის სტრუქტურაში შევიტანთ პირთა რომელიმის განმსაზღვრელ ნიშნებსაც /ვ.ი. პირის ნიშნებს; მ-, გ-, ვ/ბ/შ-/ , მა-შინ რა კვალიფიკაცია უნდა შეიყუთს ხმოვნითი ელემენტების გარეშე ზმნაში წარმოდგენილ პირის ნიშნებს; მ-ხატავს, გ-ხატავს, მ-ძულს, ს-ძულს და მისთ? რა მიმართება დადგინდება მათსა და მაქცეერიან პირის ნიშნებს შორის? ისმის მეორე კითხვაც: რატომ არ ახლავს ხმოვნითი ელემენტი ცინ-ის რიგის პირის ნიშნებს? რატომ ემთხვევა ერთმანეთს II სუბიექტური და III ობიექტური პირის ნიშნები?

ეს ქართულური ენების სინტრონიული და დიაქრონიული შესწავლის კარგადინალური საკითხებია. არსებობს მათი გადაწყვეტის წუძემდებლური ცდები /ნ.მარი, გ.დებერსი, ა.შანიძე, არნ.ჩიქობავა, ე.თოფურია, ქ.ლომთაძე, გ.როგავა. უკანასკნელად ამ საკითხს იცვლედენენ გ.მუჭავარია, თ.გამყრელიძე, ა.ონიანი, კ.ასათიანი, მ.სუხიშვილი და სხვები/. ცხადია, მოკლე ზოგად მიმოხილვაში ჩვენ ამ საკითხს ვერ გადავწყვეტთ. არცა გვადევს ამის პრეტენზია, მით უმეტეს, რომ საკითხის გადაწყვეტა მოთხოვს ღრმა დიაქრონიულ ანალიზს ყველა თარგმნულური ენის მონხმობით და ზოგადფილოლოგიური მონაცემების გათვალისწინებით. ამჯერად ჩვენი მიზანია, საფარულად დავსვათ რამდენიმე საკითხი ქცევის კატეგორიის განხილვასთან დაკავშირებით. ვარჩევნით, რომ ქცევის კატეგორიის გარეშე პირის კატეგორიის ცვლევა სათანადო სისრულით ვერ წარმართება, რამდენადაც ქცევის კატეგორიის სემანტიკა არსებითად უკავშირდება პირის კატეგორიას. შეიძლება წამოვაცუნოთ იმპლიკაციური დე-

ბულბა აბსოლუტური უნივერსალის სახით: ჩინის მორფოლოგიის დონეზე ქვეყნის კატეგორია ხორციელდება მხოლოდ იმ ენებში, სადაც დასტურდება ამავე სახის პირის კატეგორია. თუ ჩინას მორფოლოგიურად გამოხატული პირის კატეგორია არა აქვს, არც ქვეყნის კატეგორია ექნება. მეტიც შეიძლება ითქვას: ქვეყნის კატეგორიის განხორციელების თავისებურებები, მისი შინაარსობრივი სპექტრი აგრეთვე უზღალო კავშირშია პირის კატეგორიის განხორციელების თავისებურებებთან, საიდანაც გამომდინარეობს ლოგიკური დასკვნა, რომ თვითონ პირის კატეგორია შინაარსობრივად აძლევს ბიძგს ქვეყნის კატეგორიის ჩამოყალიბებას.

ექმული რომ გასაგები გახდეს, საჭიროა გავცდეთ ადწერის მორფოსინტაქსურ დონეს და განვიხილოთ პირისა და ქვეყნის კატეგორიების სემანტიკა ანუ ის დამდგარი, გამოკვეთილი შინაარსები, რომელთა გამომხატვეც ეკისრება პირისა და ქვეყნის კატეგორიებს მარტივი წინადადების აგების დროს.

ჩვენი აზრით, პირისა და ქვეყნის სემანტიკა ყველაზე ადეკვატურად აღწერება ბ რ უ ნ ვ ი ს კ ა ტ ვ გ ო რ ი ი ს შინაარსით.

მკვლევრები კარგა ხანია მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ პირის ნიშნები უპირატესად ნაცვალსახელო წარმოშობისაა. ჩვენი აზრით, თანამედროვე ქართულში პირის ნიშნებიც და პირის ნიშნები + მაქვერების ხმონითი ელემენტებიც ა ც ვ ა ლ ს ა ხ ე ლ უ რ ი მ რ კ ე ი ც ი კ ე ბ ი ა /III სუბ.ნიშნები ენკლიტიკები/, რომელიც გარკვეულ სინტაქსურ ბრუნვებში დგანან. ეს ბრუნვებია: სახელობითი, მიცემით-აქუთატივი, მიცემითი და ნათესაობითი. პირის ნიშნებისა და მაქვერების ბრუნვით მნიშვნელობებთან სიახლოვე დიანრონიული თვალსაზრისით აღუნიშნავენ ნ.მარსა და გ.როგაყას. არნ.ჩიქობავა და ქ.ლომთაძომც გახაზავენ ფ უ ნ ქ ე ი რ კ პარალელიზმს ჩინის პირის ნიშნთა და სინტაქსურ აქტანტთა ბრუნვებს შორის /იხ.აღწერა დასახელებული ნიშნები/.

ჩვენი აზრით, ნაცვალსახელო პროკლიტიკები დეესაც, თანამედროვე ქართულში, ბრუნვის ფ ო რ მ ა შ ი დგანან და დასახელებული ბრუნვების ფუნქციას ასრულებენ არა ფუნქციონალური პარალელიზმის აზრით, არამედ უზღალო, ჩინურ აქტანტებისაგან დამოუკიდებლად. მეტიც შეიძლება ითქვას: ნაცვალსახელო პროკლიტიკებში ბრუნვითი მნიშვნელობები უფრო დ ი ფ რ ი ე ს ი კ ე ბ ე უ ე ი ა, ვიდრე ქვემდებარე-დამატებებში.

დასახელებულ ბრუნვათა ზოგადი მნიშვნელობები გაანალიზებული და დადგენილი აქვთ ლ.იელმსლევსა /იხ.იელმსლევსი ლ./ და ო.იაკობსონს. /იხ.იაკობსონი ო./ ჩვენ მათ მიერ მოცემულ განსაზღვრებებს ეყრდნობით.

ავაორები განიხილავენ ყველა ბრუნვათა ფუნქციებს-იელმსლევს მფი-დარ ერობრივ მასალაზე დაყრდნობით, გამოყენებული აქვს კაცისიური ენების მასალაც, იაკობსონის სპეციალური ენაა რუსული. პარალელურად იელმსლევსი ახალიბებს ზოგად გრამატიკულ თეორიას კატეგორიათა ურთიერ-მიმართების შესახებ და ზოგადი გრამატიკული მნიშვნელობის არსის გან-

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ფუნქცია იმ დონეებზეა, რომელიც კონსტაბლის სახით ვლინდება კონტექსტუალურად არამარკირებული წევრის ხმარებისას. სწორედ ამიტომ ეწოდება მას ამ მნიშვნელობის მიხედვით არამარკირებული წევრი, რომ ეს მნიშვნელობა მასთან არ არის ცალსახად გამოჩენილი, ინტენსიურად წარმოდგენილი, სამაგრიეროდ, იგივე ეთიარება მიუთითებს არამარკირებული წევრის შედარებით თავისუფლებაზე, მის პოტენციაზე შესაძლებელს, განუყოფადის შექმნისა, რაც ზოგადად ენის თავისუფლების ზედმეტად დასაზღვრავს.

საფორმებელია, რომ ლოგიკური ბინარობი /+, - დაპირისპირება/ ამგვარად გაგებული მარკირების ერთ-ერთი უკიდურესი შემთხვევაა, როდესაც არამარკირებული წევრის პოტენციალური შესაძლებლობები მიისწრაფის ნული-საქენ, რაც თავისუფალი განვითარების საშუალებას სძობს /გრამატიკული მარკირების კონკრეტული მაგალითები ქართულ მასალაზე იხ. მაგვარიანი მ. 1981, პოლსკი დ./.

თავის ნაშრომებში ირ. მელიქიშვილს განსაკუთრებით გახაზული აქვს ის გარემოება, რომ არც მარკირებული წევრია სამუდამოდ გაყრდნული და შინაგან პოტენციას სავსებით მოკლებული. სხვა ელემენტებთან დაპირისპირებისას მარკირებული წევრი შეიძლება არამარკირებულ ანალოგებს რომელიმე მნიშვნელობის მიმართ. ამდენად, მარკირება ყოველთვის გარკვეულად გაპირობებულია. მაგრამ აქედან, ჩვენი აზრით, ერთი საყურადღებო დასკვნა უნდა გამოვიდინარეოთ: ენის ყოველი ელემენტი ერდფრულად რაღაც თვისების მიმართ აუცილებლად მარკირებულია, ხოლო სხვა მნიშვნელობები პოტენციალურად, შესაძლებლობების სახით არის მოცემული და მხოლოდ კონტექსტში ვლინდება. მთელი ენაც სამყაროს მიმართ გარკვეულად მარკირებულია, მაგრამ ამავე დროს ნებისმიერ ენაში პოტენციალურ შესაძლებელ მნიშვნელობათა დატოვრივ უსასრულო რიცხვია. გრამატიკულ ექსპიკურ მნიშვნელობათა მარკირებას ნიშნავს, მაგრამ ამავე დროს რჩება პოტენციური არამარკირებული გრამატიკული მნიშვნელობების წყება, რომელიც მარკირებული ანალოგებზე სხვაგვარ გრამატიკულ მიმართებების დადგენისას. ამ პრინციპულ თვისებაში უნდა ეთიოთ ენის განვითარების ძირითადი შინაგანი სტიმული /ამ პროცესის ფსიქოლოგიური საფუძვლების შესახებ იხ. მაგვარიანი მ. 1966/. მარკირების ცნებასთან დაკავშირებით ბევრი საინტერესო საკითხი ჩნდება, რომელსაც ამჟამად ვერ განვიხილავთ. ეს ექსპიკური დაგვიჭრდა ქვევისა და პირის კატეგორიების სემანტიკის გარკვევასთან დაკავშირებით.

იღმესღვეი და იაკობსონი ახასიათებენ სახელობით/წრფელობით ბრუნვას, როგორც სხვა ბრუნვებთან შედარებით, ყველაზე არამარკირებულს.

ქარტვესკი მას ნულოვან ბრუნვას უწოდებს. ინდივიდი გრამატიკისთვის აზრით, სახელობით არ შეიცავს არაფერს, გარდა სიტყვის ძირის მნიშვნელობისა და რიცხვისა. ინდუროსთვის საგნის სქესიც იგულისხმებოდა, უფრო ზოგადად საგნის კლასი, ამიტომ სახელობით - სახელების ბრუნვაა უნივერსალურად ყველა ენაში. ე. ი. პრედიკატის საგნის ბრუნვაა.

რამდენადაც სახელობითი სავსებით არამარკირებულა, გარკვეულ სინტაგმატურ კონტექსტში მან შეიძლება სხვადასხვა, ზოგჯერ ურთიერთსაპირისპირო მნიშვნელობები მიიღოს. მაგალითად, სახელობითმა შეიძლება გამოხატოს როგორც მოქმედების წყაროს /აგენტის/, ისე მოქმედების მიზნის ან სამოქმედო საგნის /პაციენტის/ მნიშვნელობები, როგორც ამას ადგილ აქვს ქართულში.

სახელობითთან მიმართებაში მიცემით-აქუზატივის და მიცემითის ზოგადი ფუნქციაა მიმართულების ორიენტაციის გამოხატვა. ეს ბრუნვები სწორედ ამ შინაარსის მარკირებას ახდენენ. მიმართულება-ორიენტაცია არ გულისხმობს მხოლოდ სივრცისეულ მიმართებებს, თუმცა ლოკალური მნიშვნელობებიც ამ ბრუნვების მოქმედების სფეროს განეკუთვნება. მიცემით-აქუზატივში ან მიცემითში დასმული სახელი ყოველთვის გამოხატავს რაიმე სახის გამიზნულობას ან ლოკალიზაციას, იქნება ეს სივრცისეული, დროისეული თუ აბსტრაქტული ორიენტირებული მიმართება. ნომინატიური კონსტრუქციის მქონე კლასიკურ ენებში აქუზატივი და მიცემითი ახდენს ირიბი და პირდაპირი ობიექტების მარკირებას, რაც სავსებით ბუნებრივია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ისინი უპირისპირდებიან არამარკირებულ ამ თვალსაზრისით, ნომინატივს. თავისი ძირითადი ფუნქციის მიხედვით, აქუზატივი და მიცემითი თითქოს მიიჩნევიან თავისკენ მოქმედებას და სახელობითი გამომხატული სუბიექტი მათ საპირისპიროდ მოქმედების წყარო, ე.ი. მიმართულების ამოსავალი წერტილი ხდება.

სამაგიეროდ, ერგატული კონსტრუქციის მქონე ენებში, სადაც არამარკირებულია უახლოესი ობიექტი, ირიბი ბრუნვებით მარკირებულია სუბიექტი, რომელიც ინტერპრეტირებულია არა როგორც მოქმედების ამოსავალი წერტილი, არამედ როგორც ობიექტისკენ მიმართული მოქმედების ჩამდენი ძაღა.

ქართულში ამ მხრივ თავისებური ვითარებაა: გარდაამავალი ზმნა ერთსა და იმავე დროს ნომინატიურ კონსტრუქციასაც იკვებს /I სერია/ და ერგატულსაც /II სერია/. საფიქრებელია, ეს სწორედ იმიტომ არის შესაძლებელი, რომ I სერიის სახელობითში დასმული სუბიექტი, როგორც არამარკირებული, იკვებს მოთხრობითში დასმულ სუბიექტთან გაერთმინებულანებას, ხოლო II სერიის სახელობითში დასმული ობიექტი ამავე მიზეზით აირეკლავს მარკირებული მიცემით-აქუზატივის მნიშვნელობას, რაც უზრუნველყოფს გარდაამავალი ზმნის დრო-კილოთა სისტემის ერთიანობას. ქართულის თავისებურებას ისიც წარმოადგენს, რომ მასში არ არის ფორმალურად გარჩეული აქუზატივისა და მიცემითის მნიშვნელობები I სერიაში. ამიტომ რუჯენკო ამ ბრუნვის ყველა შემთხვევებს მიცემით-აქუზატივს უწოდებს /იხ. რუჯენკო ბ./. ეს არ უნდა იყოს გამართლებული. მართალია, I სერიის ზმნური ობიექტების გაფორმების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, შეიძლება შეიძენას ისეთი შთაბეჭდილება, რომ ამ ორი ბრუნვის სრული ნეოგრაფიკალია გვაქვს. მაგრამ, როგორც ჩვეით ითქვა, მიცემითისა და აქუზატივის მნიშვნელობების გამიჯნვის საშუალებას იძლევა II სერიის ფორმობთან დაპირისპირება, სადაც აქუზატიური მნიშვნელობები სახელობითი

არის გამოხატული, მიცემითისა კი I სერიისთვის დამახასიათებელი საზი-
არო ფორმით, რომელსაც ამიგომ სრულიად სამართლიანად სწორედ მიცემითს
წოდებენ. მართალია, აკუზატივისა და მიცემითს ერთი ზოგადი მნიშვნელ-
ბა აქვს /მომართულების გამოხატვა/, მაგრამ მიცემითი არსებითად გან-
სხვავდება აკუზატივისაგან თავისი სპეციფიკური მარკირებული მნიშვნე-
ლობებით. იაკობსონი, მაგალითად, აკუზატივს ძირითად ბრუნვად მიიჩ-
ნევს, მიცემითს კი - პერიფერიულად. მისი აზრით, აკუზატივის მნიშვნე-
ლობა უშუალო და მჭიდრო კავშირშია გარდამავალი ზმნით გამოხატულ მნიშ-
ვნელობასთან, გამომდინარეობს მისგან, მოქმედება, ასე ეთქვამ, პირდა-
პირ გადადის აკუზატიურ ობიექტზე, როგორც ამას ყველა ცრადიციული გრა-
მატიკა ვახსნავს, მიცემითის მნიშვნელობები კი ასეთ უშუალო კავშირში
ზმნის სემანტიკასთან არ არის. ზმნის მიცემითის პერსპექტივა სიტუა-
ციურად ემატება. გამოყოფენ ძლიერად მართულ აკუზატივს, შინაგანი და
გარეგანი ობიექტებით: წერლის წერა ; წიგნის კითხვა და სუსტად მარ-
თულ აკუზატივს, რომელიც გამოხატავს დროისა და სივრცის გარკვეულ მო-
ნაკვეთს, რომელსაც მოქმედება მთლიანად მოიცავს; ციხორე ერთი წელი-
წადი, გავიარე ათი კილომეტრი. რუსულში არსებობს აგრეთვე თანდებულია-
ნი აკუზატივი ფასჯლ მადეაზე ტიპისა. ამ მნიშვნელობებისგან განსხვა-
ვებით მიცემითი გამოხატავს; რომ საგანი, რომლისკენაც მიმართულია მოქ-
მედება, არსებობს ამ მოქმედების გარეშე, მოქმედება მას უშუალოდ და
მთლიანად არ მოიცავს, ამიტომ მიცემითთ გამოხატულ ობიექტს აკუზატი-
ვიანი ობიექტისაგან განსხვავებით, ირიბს უწოდებენ. მიცემითი ყველაზე
ხშირად გამოხატავს მოქმედების ადრესატის მნიშვნელობას; წერელი შეტუ-
ბაქს მისწერა. დატივი გულისხმობს იმ პირსაც, ვისთვისაც ხდება მოქ-
მედება; კაბა ბადეშს შეუკრა. მიცემითთ გამოხატება მოქმედების გან-
მცხელი პირი; მას მოწონა. რუსულში დასტურდება თანდებულიანი დატივი,
რომელიც ფაქტი განსხვავებებს გეაძლეის თანდებულიანი აკუზატივიდან და
ლუკატივიდან შედარებით, რაც სრულიად ნეიტრალიზებულია ქართულში.
შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქართულში ბრუნვასებლებადი ობიექტი გადმოს-
ცემს აკუზატივისთვის დამახასიათებელ ყველა მნიშვნელობას, გარდა ლ-
კატორი მნიშვნელობებისა, რომელნიც მთლიანად გადაციდნენ მიცემითის
კუთვნილ ხელოში.

მაგრამ აკუზატივისა და მიცემითის განსხვავებული მნიშვნელობები
სრულიად განვიტარებულია I სერიაში და როგორც ჩვენ ამას შემდგომ და-
ვინახავთ, მათი გამოყვანა ნაწილობრივ იკისრა სწავლის კატეგორიამ.

ივლისელი და იაკობსონი განაჩაივენ, რომ აკუზატივისა და მიცემითის
შორის განსხვავებას ქმნის აგრეთვე სახელის ფუძის შინაარსობლივი დატ-
ვირთვა; აკუზატივში, როგორც წესი, დგას უსული საგანი, მიცემითში კი
- სულიერი, რაც მათი მნიშვნელობების სპეციფიკით უნდა იყოს ნაკარნახევი

ნათესაობითი. ბრუნვის ძირითად მარკირებულ მნიშვნელობად იაკობ-
სონი მიიჩნევს მოქმედების გამოხატვას და მოქმედებაში საგნის მონაწი-
ლეობის საჩღვრის გამოხატვას, რაც შეეხება საგნისაღვი მიმართულების,

საგნის შეხების სხვადასხვა სახეს, ნათესაობით ბრუნვაში ეს მნიშვნელობები სრულიად მოხსნილია.

იელმსლვერი ნათესაობის განსაზღვრავს როგორც ურთიერთმიზიდულობის, ურთიერთმოცივის გამოხატულებად ბრუნვას.

ამრიგად, ნათესაობითის მნიშვნელობა გამოხატავს, რომ სამეტყველო სიტუაციაში ჩართული საგნის მოცულობა უფრო მცირეა, ციფრე საერთოდ ამ საგნის მოცულობა. შეიძლება იგულისხმებოდეს საგნის ნაწილი, მისი თვისებების გარკვეული სახით შეჩლევდა, ნაწილისა და მთელის დაშლი-ფუძვლება, ამდენად, ერთი საგნის მეორისადმი მიკუთვნება და მისთ.

ქართულში ნათესაობითი ძალზე იშვიათად არის ჩმნის ობიექტის ბრუნვა. ეგულისხმობთ მისი შეშინება ტიპის ჩმნებს, სადაც ნათესაობითი ფაქტობრივ ჩმნის ობიექტს კი არ გამოხატავს, არამედ სუბიექტის განყდის წყაროს, რაც ძველ ქართულში თანდებულიანი ნათესაობითთი გამოიხატებოდა სამავგიეროდ, ქცივის გამოხატვისას ნათესაობითს, ჩვენი აზრით, დი აფგილი უყავია.

რაც ჩემთ იძუება ბრუნვითი მნიშვნელობების შესახებ ეხებოდა სახეგლის გაფორმებას, ე.ი. ჩმნის აქტანტთა ბრუნვებს. შავრამ ქართულში ბრუნვითი მნიშვნელობები გამოხატულია აგრეუეე ჩმნის ნაცუელსახელური პროკლიტიკა-ენკლიტიკების მიერაც /პირის ნიშნები და შაქციეეეეეე/, რაც ქართული და ქართველური ჩმნის ტიპოლოგიურად გამორჩეულ სახეს აპირობებს და ქართველურ ჩმნას საშუალებას აძლევს მოქნილად და შეტად ეკონომიურად გამოხატოს მნიშვნელობათა მდიდარი სპექტრი, რაც მას წინადადების ცენტრად აქციევს და შარტივი წინადადების წარმომქმნელ ბირთვად სახავს.

განვიხილოთ პირის ნიშანთა და შაქციეეეეეე ბრუნვითი მნიშვნელობები.

ჩვენი აზრით, ეინ-ის რიგის პირის ნიშნები სახელობითი ბრუნვის მნიშვნელობებს გამოხატავენ. ისინი ყველაზე ნაკლებ შარტირებულნი არიან, არ ეკისრებათ მიმართულება-ორიენტაციის ან მოცულობის გამოხატვა და ამდენად არც ჩმნის პირებს შორის მიმართების გამოხატვის საშუალება აქვთ. ამიტომ გაპირობებულობის გარეშე ეინ-ის რიგის პირის ნიშნები გამოხატავენ პრედიკაციის უშუალო საგანს, ჩმნის შემქმნელ აუცილებელ პირს /იხ.ა.ონიანი/ და ამ თავისი ფუნქციით სახელდებას უახლოვდებიან - პრედიკაციის საგნის აღსანიშნს გამოხატავენ. ამ მხრივ ახალ ქართულში საგრძნობი განსხვავება შეინიშნება I და II მისაუბრე პირებისა და III არაშოსაუბრე პირის შარტირებას შორის. I და II მისაუბრე პირების სემანტიკა უგრძნობია მოქმედების განმახლოციელებელი პირის /სუბიექტის/ თავისებურებების მიმართ; არ არის შარტირებულ აგენტური თუ ინაგენტური სუბიექტი, აუციურია, თუ-მასიური და ა.შ. მარჯასადაშე, არ არის გამორჩეული პირის რავიარობის სპეციფიკა, თუმცა კონტენსტუალურად, საპირობის შემხებევაში, ეინ-ის რავა I და II პირში შეიძლება მოქმედე პირის სპეციფიკაც გამოხატოს, რამდენადაც სახელობითი ბრუნვა თა-

ვისი არამარკირებული, ნეიტრალური ბუნების გამო, ამის საშუალებას იძლევა. მაგალითად, ე-არ = არსებობის სრულიად ნეიტრალურ სუბიექტს; ე-კლავ = გარდაშავალი მოქმედების აღმნიშვნელ აკენტს; ე-ხმები = ინაგენტური, აქტიური პროცესის სუბიექტს; ე-ხატვიარ = ინაგენტური, ინაგენტური მდგომარეობის სუბიექტს; ე-ფაბი = ინაგენტური, აქტიური დინამიკური პროცესის სუბიექტს; ე-მუშაობ = აგენტური, აქტიური, მიუმატავეი მოქმედების ანუ მოღვაწეობის აგენტს; ე-შენდები მის მიერ = ინაგენტურ, ინაგენტურ-პასიურ სუბიექტს, რომელსაც პირდაპირი ობიექტის-პაციენსის სემანტიკა აქვს შენარჩუნებული; ე-ძულვარ = განცდის საგანს და მისთ. /მოქმედების, პროცესისა და მდგომარეობის ზოგად მნიშვნელობათა შესახებ დაწვრილებით იხ. მაჰაეარიანი შ. 1981/. ყველა ამ ფორმაში ეინ-ის მნიშვნელობას ახასიათებს ერთი ზოგადი რამ; დამოუკიდებლად ის ვერ გამოხატავს მიმართულ, ორიენტირებულ ან მოცულობის შემომსახვერულ მიმართებებს, ე.ი. ამ მხრივ, ნეიტრალურია; მასში, იაკობსონის ტერმინით რომ იქვეთ, არ არის მოცემული ამ მნიშვნელობათა სუბანტიჰაჰა.

თანამედროვე ქართულში II მოსაუბრე-მსმენელი პირი გრამატიკული წელით არის წარმოდგენილი და ამ მხრივ უპირისპირდება ეინ-ით მარკირებულ მდემელს. სხვათა შორის, იაკობსონის აზრით, ეს /II/ მსმენელი პირის უნივერსალური სემანტიკური მახასიათებელია, რაც სემას კითხვას იმის შესახებ, რომ ხომ არ არის, ძველ ქართულსა და სვანურში დადასტურებული, II პირის სუბიექტური ნიშნები, რომელნიც ემთხვევა III ობიექტური პირის ნიშნებს, სწორედ ამ უკანასკნელთა რეინტერპრეტაციით მიღებული? ამ საკითხს ქვემოთ დავუბრუნდებით.

II მოსაუბრე-მსმენელი პირი შინაარსობრივ შეიძლება დავახასიათოთ I მქმელი პირის მსგავსად; გაციემოროთ მის შესახებ ყველაფერი, რაც ზემოთ I პირის მიმართ ითქვა.

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ I და II მოსაუბრე პირები ინდიფერენტული არიან არა მხოლოდ აქუზატივ-მიცემით-ნათესაობითის მნიშვნელობათა მიმართ, არამედ პირის რაგვარობის დიდერენციაციის მიმართაც. საიდანაც გამომდინარეობს, რომ I და II უპირისპირს იერარქიულად ამოსავალია და ცენტრალური მ მ ს ა უ ბ რ ე პ ი რ ე ბ ა დ მ კ მ ფ ნ ა, ხლო პირთა რაგვარობის სემანტიკა მხოლოდ კონტექსტუალური მოტენციის სახით ელინდება და აირქელავს III - არამოსაუბრე პირის-თვის დამახასიათებელ ძირითად ოპოტიციებს.

ეინ-ის რიგის III არამოსაუბრე პირის მიმართ საკითხი სუბეჰეარად დადება. აქ უფრო რთული ეითარებაა და აღწერისას დაქირი ნიუნსების გათვალისწინებას მოითხოვს. ეინ-ის რიგის III პირის ნიშნებია სუბექტიბი -ს, -ა, -ო. მიმართულება-ორიენტაციისა და მოცულობის გამოხატვის უნარის მხრივ მათ შესახებ იკვირე შეიძლება ითქვას, რაც საერთოდ ეინ-ის რიგის უკანაებ ითქმის; ისინი ამ მხრივ არამარკირებულნი არიან და პირთა მიმართებას ვერ გამოხატავენ. ამდენად, სახელობითი ბრუნვის ელიქციას ახორციელებენ. მაგრამ I და II პირებისაგან განსხვავებით,

III არამოსაუბრე პირი მოქმედების სუბიექტის რაგვარობის მიმართ მგრძ-
ნობიარეა. თანამედროვე ქართულში -ს და -მ ნიშნები გვხვდება იმ ჩვენებ-
თან, რომელთა ქვემდებარე II სერიის მიხედვით ბრუნვებში დგას /ო-სუფ-
იქსი ერაგლილი გარდაშვებებისგან მიღებული რეფლექსური ინტრანზიტრიე-
ბის სუბიექტსავე გამოხატავს; აჯღო მან ის ; აიჯღო ის ტიპისა/. -ს სუ-
ფიქსი გეაქვს აგრეთვე ყველგან, სადაც ზმნა ეკლას მხრივ არის შარ-
კირებლი. ასეთი გაერთმნიშვნელიანება სწორედ იმიტომ არის შესაძლებე-
ლი, რომ ნიშანი სახელბით ბრუნვაშია და ამის გამო აქვს უნარი სინტაგ-
მატური პირობების მიხედვით გამოხატოს ის მნიშვნელობებიც, რომელნიც სა-
ოპოზიციო წევრში სპეციალურად არის მარკირებული, ამ შემთხვევაში იგუ-
ლისხმება გარდაშვილი და საშუალოქმედებითი ჩვენების აგენტის მოხრობი-
თი ბრუნვით მარკირება. ისტორია ი.ომ გავიხსენოთ, საინტერესო სურათს მი-
ვიღებთ: ძველ ქართულში, როგორც ცნობილია /არნ.ჩიქობავა, გ.როგავა/
-ს, ა-, ო- პირის ნიშანთა განაწილება დამოკიდებული იყო დრო-კილა-ას-
პექტის ოპოზიციებზე. კილო ყოველთვის -ს ნიშნით იყო მარკირებული, ასე
გასინჯეთ, სვანურშიც კი, სადაც -ს III სუბ. პირის ნიშნად არ დასტურ-
დება. ნამყო დრო -ა სუფიქსით, ხოლო აწმყო და იტერატივი /-ა აწმყო/
-ს/-ნ სუფიქსებით. ე.ი. III პირის სახელბითი იკვებდა ასპექტური-
მოდალური დივერსიციის გამოხატვას. მას შემდეგ, რაც ჩამოყალიბდა
დრო-კილათა ერთიანი უღვილების სისტემა და ქვემდებარის მოხრობით-
სახელბითი ბრუნვა აგენტურ-აქტიური შინაარსის მქონე ჩვენებთან გაერთ-
მნიშვნელიანდა, აგენტის მარკირება I სერიის III პირში დაეკისრა -ს
სუფიქსს, რამდენადაც სახელის ფორმა ამ მხრივ მარკირებული არ იყო.
აგენტურობის მარკირებით I სერიის /არანამყო დროებში/ -ს სუფიქსი
დაუპირისპირდა ნამყო დროის ამ მხრივ არამარკირებულ -ა III პირის ნი-
შანს; ხატავ-ს ის მას, თეფიაობ-ს ის, მეფობ-ს ის, წევ-ს ის ; დახა-
ტა-ა მან ის, დახატავი-ა ის მას, თეფხავ-ა მან, იმეფა-ა მან, იწვა-ა ის.
მაგრამ მარკირების ოპოზიცია ამით არ ამოიწურა. I სერიის თეფხით კი-
ლოში -ა სუფიქსი დაუპირისპირდა თავის მხრივ -ს სუფიქსს, როგორც გა-
პირობებულად მარკირებული ინაჯუნჯური სუბიექტი, რომელიც სპეციალურად
იმით არის მარკირებული, რომ ექვემდებარება პასიურ კონვერსიას ან ინა-
გენტურთან ერთად ინაქტიურიც ხდება. ამ გაპირობებულ მიმართებაში
-ს სუფიქსი -ა სუფიქსის მიმართ არამარკირებულა, რამდენადაც ინაგენ-
ტური მნიშვნელობა მან შეიძლება გამოხატოს მხოლოდ კონტენსიულად ან
ჩვენათა მცირერიცხოვან ლექსიკურ კლასში. შერ. ხატავ-ს ; იხატებ-ა ;
ხატი-ა ; ახმობ-ს ; ხმებ-ა ; დვა-ს ; დვებ-ა და მისთ. გვარის კატეგორი-
ის ცნებებით იგივე აზრი რომ გამოვხატოთ, ა- სუფიქსით მარკირებულია I
სერიის ვნებითის III სუბ. პირი, რითაც ის უპირისპირდება მოქმედებითი
და საშუალო გვარის არამარკირებულ -ს სუფიქსს. თითქმის საყოველთაოდ მი-
ღებული აზრით, დიათეზის დროს მოქმედებით-საშუალო გვართან მიმართებაში
ინებითი ცალსახად მარკირებულია და დიაქრონიულად მეორეული, რასაც ქარ-
თულის მასალაც ადასტურებს /არნ.ჩიქობავა, ქ.ლომთაძიძე, გ.მაჭავარიანი/.

ამიტომ აღბათ არ არის შემთხვევითი ა. შანიძის მიერ დანახული ფაქტი, რომ I სერის გენეტიკი -ს -ა-ა გადასვლა დიაქრონიულად უკავშირდება ხოლმეობითის გადადარდნას /იგივე აზრისაა ნ. ჭუმბურიძე/. ჩვენი აზრით, ეს ფაქტი იმის მომასწავებელია, რომ თანდათან იზღება დრო-ასპექტთა მიხედვით პირის ოპორტიუნა და მის ადგილს იკავებს პირის რაგვარობის გარკვევა III სუბიექტურ პირში.

დავუბრუნდეთ -მ ნიშანს. -მ სუფიქსი, როგორც იძუება, მოუდის II სერიაში თხრობით კლასში გარდამავალ ზმნებს, რომელთაც I სერიაში ა- ებ/ იც კონფიქსი აწარმოებს, ე. ი. ისინი ეკუთვნიან ა-მაქცევით ნაწარმოებ კაუზატივების კლასს. მათ კიდევ ორი თავისებურება ახასიათებთ: უმარცვ- ლო ფუძე აქვთ და ე-აორისტი. ჩვენი აზრით, სწორედ ამ მოზონსინტაქსური და ზონოლოგიური პირობების თავმოყრამ გამოიწვია -ა-ა-ა გადასვლა /ამის შესახებ დაწვრილებით იხ. მაჭავარიანი შ. 1985. ცოტა განსხვავებული ინ- ტერპრეტაციისთვის იხ. ვოგლაშვილი გ./-. რადგანაც ეს გადასვლა გარ- დამავალ კაუზატივთან მოხდა, ბუნებრივია, -მ ნიშანს გამოეხატა სწორედ აგენტის მნიშვნელობა. მაგრამ, როგორც იძუება, იგივე -მ მოუდის რეფ- ლექსურ გარდაუვალ ზმნებსაც, რომელნიც იმავე ფუძიდანაა ნაწარმოები: ააგ-მ მან ის ; აიგ-მ მან ის ; აიგო ის. თითქოს ჩვენ მიერვე თქმულ- თან მოვდივართ წინააღმდეგობაში, რადგანაც გარდაუვალი რეფლექსივები ინაგენტურ ზმნათა კლასს განეკუთვნებიან და მათ III სუბ. პირის ნიშ- ნად უნდა მოუდიოდეთ -ა. მაგრამ ეს წესი მოქმედებს I სერიაში, სადაც ამ ზმნებს მართლაც სუბიექტის ნიშნად -ა აქვთ: იგებ-ა, იქებ-ა... II სერიაში კი რეფლექსივის ფორმა პირდაპირ ემთხვევა გარდამავალი ზმნის სათავეისა ფორმას და მის რეინტერპრეტაციას წარმოადგენს. რომ ჩვენი ეა- რაული ამ ტიპის ზმნების ფუძის წარმოქმნის შესახებ საშარლოდანია, მტკი- ცდება იმ შემთხვევებითაც, სადაც უმარცვლო ძირის მქონე ზმნა ძველ ქართულში არ დაირთაღდა -მ სუფიქსს, ხოლო ახალ ქართულში ამ მხრივ მერყეობას ავლენს: ეგულისხმობთ რგ-აგ-ს ; დარგ-ა/ო ტიპის წარმოებას, სადაც არ დასტურდება ა- - ევ/ებ კონფიქსით ზმნის ფუძის წარმოქმნა. ხოლო შიგინ-მ ტიპის ანალოგიური წარმოება აიხსნება არა მხოლოდ ფუ- ძის უმარცვლობით, არამედ ზმნის სემანტიკითაც: ასეთი ყველა ზმნა გარდამავალი მოქმედების აღმნიშვნელი ზმნებია.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ III არამოსაუბრე პირი ირენს აშკარად გამოხატულ ტრენდენციას ზმნის პირის რაგვარობის გარკვევისა, რაც სრულიად არ ახასიათებს I და II მოსაუბრე პირების ეინ-ის რიგს.

ახლა ვნახოთ, რა შედეგობარეობაა ამ მხრივ მან-ის რიგში.

როგორც ვნახეთ, მან-ის რიგს ქართველურ ენებში ორი ფორმა აქვთ: ოდენ თანხმოვნიანი უმაქცევლო ფორმა: მ-, გ-, პ/ხ/ს/წ- /1, II, III პი- რები/ და მაქცევრიანი ფორმები იგივე თანხმოვნებთან შეხამებით.

ჯერ ვნახოთ ოდენთანხმოვნიანი ვარიანტის ბრუნვითი მნიშვნელობები.

მან-ის რიგი ვინ-ის რიგისგან მიჩვეულ ყოველისა იმით განსხვავდება, რომ გამოხატავს მიმართულება-ორიენტაციას და ამ მხრივ უპირისპირდება

ცინ-ის რიგის როგორც მარკირებული არამარკირებულს. ამრიგად, მან-ის რიგის ძირითადი მნიშვნელობებია აკუზატორი და მიცემითი. აკუზატორი პირდაპირი ობიექტის ბრუნვაა და მან-ის რიგის პირის ნიშნებით სწორედ ეს ობიექტი აღინიშნება. ის გვექნება ხვედა ბუნებით, არაწარმოქმნილ გარდამავალ ზმნასთან, რომელსაც ძლიერად ან სუსტად მართული პირდაპირი ობიექტი მიგრავის. ამ შემთხვევაში მან-ის რიგის პირის ნიშნებს წარმოქმნილი ძალა არა აქვთ. მან-ის რიგის დართვის შემდეგ ზმნას იმდენივე პირი რჩება, რამდენიც მანამდე უქონდა, რადგანაც პირდაპირი ობიექტის მნიშვნელობით მან-ის რიგის ხმარებისას ხდება უბრალო შენაცვლება სუბიექტისა ობიექტთან. თანაც ამ შენაცვლებას სიმეტრიული ხასიათი აქვს: ვ-ხატავ მე მას /ბუნებითი პირდაპირი დამატება/ ; მ-ხატავ/ს შენ/ის მე; ვ-რეხავ მე მას ; მ-რეხავ/ს შენ/ის მე და მისა. როგორც ვხედავთ, ამგვარ შემთხვევებში ხდება I პირის ნაცვალსახეობის ბრუნვის შენაცვლება და ამის შესაბამისად სუბიექტისა და პირდაპირი ობიექტის ფუნქციების ურთიერთშენაცვლება. ზუსტად ამგვარივე კონფიგურაცია აქვს ადგილი II და III პირებთან. დაუტოვრივ პირთა მონაცვლეობა პირის ნიშანთა ფუნქციონირების მიხედვით, შეზღუდული არ არის მან-ის რიგის ამგვარ სტრუქტურაში ხმარება შეიძლება შეიზღუდოს მხოლოდ ზმნის ლექსიკური მნიშვნელობის წყალობით, ე.ი. ონტოლოგიურად. მაგალითად, ვ-ბარავ მე მას ; მ-ბარავ/ს ის მე არაზღაპრულ სიტუაციაში, რეალური ცხოვრების პოზიციიდან, შეუძლებელია. ასეთი ვითარება გვაქვს I და II მონაცვრე პირებთან. რაც შეეხება III პირს, როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, თანამედროვე ქართულში, განსაკუთრებით დიალექტებში, სადაც ხ/ვ/ა- ფონეტიკურად არ არის გაუჩინარებული, ის გამოხატავს პირდაპირ ობიექტს I სერის მჭერივებში, სადაც მას პირდაპირი დამატება მიცემით /ირიბი მიმართების/ ბრუნვაში ესადაგება, ხოლო II სერიაში, სადაც პირდაპირი დამატება სახელობითია და არამარკირებულია, ზმნაშიც არ ხდება მისი ასახვა და III პირი გრამატიკულ ნულს უტოლდება. ლიტერატურ.ენაში, თუ კაცი სპეციალურად არ არის გაწვრიანილი, III ობიექტურ ნიშანს დაკლებულად ხმარობს; მწერლებთანაც ხშირად შეხვედებით ფორმებს: მო-ვ-კა, და-ვ-კარგა და მისა. ეს პროცესი ძველ ქართულშიც დასტურდება, ხანშებტ ძეგლებშიც კი. ამდენად ცოცხალ მეტყველებაში ხდება პირდაპირი ობიექტის ზმნაში მარკირება არა ფუნქციურად, არამედ აუტანტის შესაბამისი ბრუნვის მიხედვით, რაც ადასტურებს იმ აზრს, რომ მიცემით-აკუზატორის მარკირება I სერიაში ნომინატიური კონსტრუქციის ჩამოყალიბების პირველ საფეხურზე მოხდა ისე, რომ არ გაიარა პირდაპირი და ირიბი ობიექტები. ასპექტური მახასიათებლების შენაცვლების დროს, როდესაც ზმნა შინაარსობლივად გადაინაცვლებს პირდაპირ ობიექტზე მიმართული აგენტური მოქმედების გამომხატველი კლასიდან სუბიექტურ ინაგენტურ მდგომარეობაზე ონტოლოგიის არმქონე სუბიექტურ პროცესზე, მან-ის რიგმა შეიძლება გამოხატოს ვითარების განმსჯელის მნიშვნელობა და იმასთან დაკავშირებით, რომ ვითარება ინაგენტურია, მოხდეს სუბიექტის ფუნქციის სრული ნეიტრალიზაცია

და ეინ-ის რიგის სახელობით ბრუნვაში მდგარი სუბიექტი გაუტოლდეს ნულს. მაგალითად, σ -ბურძღვალე მე $\frac{1}{2}$ მას /ბუნებითი პირდაპირი ობიექტი/ ; σ -ბურძღვალე/ს შენ/ის მე/0,3/, მჭარამ მე σ -ბურძღვალეს /მეორე პირთან შეხამება ამგვარ შემთხვევებში გამორიცხულია, ხოლო III სუბ.პირის, რამდენადაც ის ინაგენტური გახდა, გაუტოლდა ნულს და აქტანტების დონეზე ელიმინირებულია//იხ. სუხიშვილი მ./ . ასეთ შემთხვევებში აკუსტიკისა და მიცემითის ფუნქციები საცესებით ნეიტრალიზებულია, რამდენადაც ჩვეულებრივ ამ ტიპის მნიშვნელობებს მიცემითი ვადმოსცემს, შდრ. მ-ციგ-ა, მ-ცხე-ა, მ-ში/ც/-ა და მისთ. აკუსტიკის ხმარება უმაქცევრო ფორმბთან ამ მნიშვნელობით ძალზე იშვიათია, ჩვეულებრივ ასეთი ხასიათის ინტერსია ხდება მაქცევრებიან აკუსტიკი-მიცემითში მა-ტრიალებ-ს, მა-კანკალებ-ს ტიპისა.

მან-ის რიგის მაქცევრები გამოხატავენ წმინდა მიცემითის მნიშვნელობებსაც: ადრესატის, განმცდელის, ინტერესის და მისთ. შინაარსებს. მიცემითში დასმული პირის ნიშნების ზმნაზე დართვა ირიბი ობიექტის წარმოქმნას იწვევს; ბერავს ის მას ; რა-პ-ბერავს ის მას მას; წორავს ის მას ; გა-ს-წორავს/შე-ს-წორავს ის მას მას; რხიხრავს ის მას ; შე-ს-რხიხრავს ის მას მას, პარსავს ის მას ; რამო-პ-პარსავს ის მას მას; ამგვარ მაგალითებში ზმნას ემატება პერიფერიული პირი, რომელიც მიუთითებს იმაზე, თუვის მიმართ იყო რადენილი მოქმედება და მაშინ ეს პირი - სულიერი, ან რის მიმართ რადენე მოქმედებას და მაშინ მიცემითი უსულ საგანს გამოხატავს. ხშირია ირიბი ობიექტის წარმოქმნა ხმის გამოცემე ზმნებთან; ყფეს ის ; და-პყფეს ის მას; რხავის ის ; და-ს-რხავის ის მას; ვიქს ის ; და-ს-ვიქს ის მას და მისთ. ასეთი ამოსავალი ზმნები, როგორც წესი, ერთპირიანი გარდაუდელი ზმნებია, მიცემითში დასმული პირის დართვა გადააქცევს მათ ორპირიან გარდაუდელ ზმნებად. ასეთივე ედექტი გვაქვს, როდესაც უმაქცევრო პირის ნიშანი მიერთვის შუქის, სინათლის გამოხატვულ ზმნებსაც; ციციებებს ის ; და-ს-ციციებებს ის მას; კაშკაშებს ის ; და-პ-კაშკაშებს ის მას და მისთ. ამგვარი ზმნების რიცხვი საკმაოდ დიდია. როგორც წესი, პირის ნიშანი ზმნას მიერთვის ზმნისწინთან ერთად, რომელიც აძლიერებს ირიბი მიმართების ეფექტს. რამოთელილი ზმნებიც დასტურდება, როგორც ვხედავთ, უპირისწინო და უმაქცევრო ფორმითაც. მთელ რიგ გარდაშავალ და გარდაშავალ ზმნაში მიცემითიანი პირის ნიშნის დართვა აუცილებელია, მის ვარე-შე ზმნა არ არსებობს, მაშინ ეიტყვით, რომ მან-ის რიგის პირის ნიშანი მიუთითებს ირიბი პერიფერიული ობიექტის პოენიერებაზე. ასეთი ტიპისია; პ-პარავს ის მას მას; ს-ჯერდება ის მას; პ-პიჯდება ის მას მას და მისთ.

როგორც წესი, უმაქცევრო პირის ნიშნით იწარმოება განცდების, სულიერი მდგომარეობის გამოხატვილი ზმნები და მან-ის რიგი ამ შემთხვევაში გამოხატავს განმცდელს; ს-ძღ-ს ის მას; ს-ძაგ-ს ის მას; ს-წამ-ს ის მას; პ-ყვარობს ის მას და მისთ. როდესაც ზმნა გამოხატავს რაიმე

დრავის, ე.ი. ფიზიოლოგიურ მოხონილებას, მაშინ, როგორც წესი, ნე-
იტრალდება სახელობის სუბიექტი: კ-შია, ს-წყურია, ს-წაღია მას.
მსგავსი ვითარება გვაქვს ტემპერატურის შეგარების ზმნებთანაც: ს-
ცივა, ს-ცხელა, კ-გრილა და მისა. მიცემითიანი პირის ნიშნის გა-
ყოფი იგივე ზმნები ამინდზე მიუთითებენ.

მიცემითიანი პირის ნიშნის ზმნებთან პირებს შორის ასიმეტრია,
როგორც წესი, არ დასტურდება, ყველა პირი მსგავსი მნიშვნელობით ფუნ-
ქციონირებს. ადამიანის შინაგანი მდგომარეობის გამომხატველი ზმნები,
როგორც წესი, ინვერსიულია; განმტყველს, როგორც ვთქვი, სწორედ მან-ის
რავი გამოხატავს, რაც საცხობით ბუნებრივია, რადგანაც მიცემითი -
მიმართული ბრუნვაა და ამ თავისი მნიშვნელობით გახაზავს, რომ რა-
ღაც ადამიანის შიგნით, მასში ხდება; ამ მნიშვნელობის მარკირებას
სახელობით ბრუნვა თავისი ნეიტრალური, მიუმართავი სემანტიკის გამო,
ერ შეძლებდა. ჩამთვლილი მნიშვნელობების შემთხვევაში მან-ის
რავის ხმარება ფაქტობრივად არ არის. პირის ნიშანი ნიველირებულია
მხოლოდ იმ დიალექტებში, სადაც ის გაქრა ფონეტიკურ ნიადაგზე.
მიცემითიანი პირის ნიშანი ზოგჯერ ენაღვლება მაქცევრიან ფორმებსაც
და მაშინ მნიშვნელობათა ოპოზიციებს ვიღებთ. ამაზე ქვემოთ შევჩერ-
დებით.

ორბდამატებიანი ან ორბი დამატების წარმომქმნელი ზმნები
სულ ქველის მიხედვით 380 ცალს აღწევს. მაქცევრიან ფორმებთან შედარე-
ბით ეს უმნიშვნელო რიცხვია. მაგალითად, მხოლოდ ა-მაქცევრიანი ფორმე-
ბი 3000-ს აღწევს ლექსიკონში დადასტურებული ზმნების მიხედვით. პრაქ-
ტიკულად კი მაქცევრიანი ფორმების რიცხვი უსასრულოა, რამდენადაც მათ
ხმარებას ძალიან უმნიშვნელო შეზღუდვები ადევს. ამდენად, უმაქცევრო
ორბბრუნვიანი პირის ნიშნების მქონე ზმნები მაქცევრიან ზმნებთან
შედარებით, მარკირებულია. ე.ი. მარკირებულია მან-ის რავის პირის
ნიშანთა ხმარება მაქცევრების მიერ შემოტანილი ბრუნვითი დიფერენ-
ციაციის გარეშე. არნ. ჩიქობავას აზრით, ეს ფორმები მეორეულია.

მაქცევრებიანი ფორმების ბრუნვითი მნიშვნელობებიდან ა-მაქცევრის
ფუნქციებს დაწერილობით განვიხილავთ მეორე თავში, ხოლო დანარჩენი
მაქცევრების ფუნქციებსა და მათ მონაცვლეობას ასევე დაწერილობით გან-
ვიხილავთ წიგნის მეორე ნაკვეთში. ამიჯომ ამ თავში ჩვენი მსჯელობა
ზოგადი ხასიათისა იქნება.

რამდენადაც ა-მაქცევრის კაუზაციის პირობებში თემის ნიშნებთან ერთად
პირდაპირ ობიექტს წარმოქმნის, მისი ბრუნვითი ფუნქცია მიმართუ-
ლია და აკუზაციის მნიშვნელობის მატარებელი. ამ გაპირობებულობის
გარეშე ა-მაქცევარი ტიპურ მიცემითის ან აკუზაცივ-ლოკაციის ფუნქ-
ციებს გამოხატავს, რაც პარალელურ ფაქტობრივ ნეიტრალისებულა: ეჩივარ
მე : ე-ა-ჩივარ მე მას; ეჯღეს მე მას ; ე-ა-ჯღეს მე მას მას;
ე-ხატავ მე მას ; ე-ა-ხატავ მე მას მას და მისა. გარდამავალ ზმნაში,
სადაც პირდაპირი ობიექტი ბუნებითად არის წარმოდგენილი, ა-მაქცევარი

საჩუქდომი მნიშვნელობის ირიბი ობიექტის წარმოქმნის. ამდენად მისი ბრუნ-
ვითი ლენტისა მიცემით და მიცემით-აკუზატორს უდრის. სახელმძივან
შეფარებით ის მიმართულება-ორიენტაციის მიხედვით არის მარკირებული.

სპეციალური აღნიშვნის ღირსია, რომ პირის რომელიმე იდენტიფიკატორი
ანუ პირის ნიშანი და მატყვევარი ერთსა და იმავე ბრუნვას გამოხატავენ,
თუ მატყვევარი მან-ის რიგთან არის და მასთან გრძელ კომპონენტს ქმნის
/იხ. ჩემოა/. მაგრამ, თუ ა-მატყვევარი ვინ-ის რიგთან ხდებდა, პირის
ნიშნისა და მატყვევრის არა მარტო რომელიმეა განსხვავებული, არამედ
ბრუნვითი მნიშვნელობებიც: ე-ა-კეთებ მე მას, სადაც ე- არამარკირებუ-
ლი სახელმძივან დასმული ნეიტრალური სუბიექტია, ა-კი /მა ← ვ/ხა-/
მესამე პირის, ორიენტაციის აკუზატორი მნიშვნელობის მეორე მატყვევარი.
თითონ ზმნის ფორმა გამოხატავს, რომ ა-მატყვევრის მნიშვნელობა მიიზი-
დავს თავისკენ მოქმედებას და ე- პირის ნიშანს მოქმედების წყაროდ
აქცევს, რაც ნომინატიურ კონსტრუქციას ქმნის. მისი წინადადების სახით
გაშლა მოასწავებს მხოლოდ ნაცვალსახელვანი პროკლტიკის ნაცვლად I, II,
III პირში საგნობრივი მატარებელი სახელის წარმოქმნას. მოსაუბრე პი-
რების წინადადებაში შენაცვლება კი მხოლოდ საკუთარი სახელით შეიძლება.
სწორედ იმის გამო, რომ ვინ-ის რიგის პირის ნიშნები სახელმძივან ბრუნვა-
ში დგას, ხოლო ა-მატყვევარი მიცემით-აკუზატორში, ლაკურად და ფაქ-
ტობრივად გ ა მ მ . ზ ი ე ე ვ ე ლ ი ა ვინ-ის რიგის პირის ნიშნის მატ-
ყვერით გავრცობა. ეა- თანმიმდევრობა ვერასოდეს შექმნის გრძელ კომპო-
ნენტს, რადგანაც პირის ნიშნისა და მატყვევრის ყველა მნიშვნელობა გან-
სხვავებულია. ანუდან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ ვინ-ის რიგის ოდენ-
თანხმობიანი ვარიანტი ისტორიულადაც ამოსავალი და ერთადერთია მან-ის
რიგის ოდენთანხმობიანი პირის ნიშნისაგან განსხვავებული. აქ დგება სა-
კითხი ვინ-ის რიგის პირის ნიშნების ძირისა და მათი ფორმის შესახებ.
თუკი მატყვევარი განსხვავებებს არაპირდაპირ ბრუნვით მნიშვნელობას,
ხოლო ვინ-ის რიგთან ამდენად ხმოვნის არსებობა გამოირიცხა, მაშინ რა
ქმნის სახელმძივან მნიშვნელობის მეორე პირის ნიშნების ფორმას? უნდა
ცივარადობა, რომ ვინ-ის რიგის პირის პროკლტიკა-ენკლტიკის ფორმა მა-
ტირიალურად გამოხატული არ არის. ისეთ სახელმძივან, რომელიც აპსოლუტური
ძირით ან ფუძით არის წარმოდგენილი - წრეწელობით ეწოდება. მაშასადამე,
ბრუნვითი მნიშვნელობით ამ შემთხვევაში სახელმძივან /დეიქსისის, სახელ-
დების აზრით ნახმარი ტერმინი/ გეპქეს, ჭორმით კი წრეწელობით, ე:ი. გა-
უფორმებელი სახელმძივან ანუ კლასიკური ტერმინები რომ ეიხმართ, ირი-
ბი მიმართების /ორიენტაციის მეორე/ ბრუნვებთან დაპირისპირებით - პირ-
დაპირი /წრეწე/ ბრუნვა. ეს რომ მართლაც ასე უნდა იყოს, III პირის
სუბიექტური პირის ნიშნის ფორმიდან აკუზატორად ჩანს. იგი თანამედროვე
ქართულშიც ფუნქციონირებს დამოუკიდებელი ნაცვალსახელის, და არა მხოლოდ
ენკლტიკის სახით. დამოუკიდებლად მისი ხმარება ხმოვნითი დეიქტური
მნიშვნელობის გარეშე შეუძლებელია აზრ. ე-ს-ე //ე-ს, ი-ს-ი // ი-ს.
მაგრამ ჩვენსაში მხოლოდ წრეწელობითის სახით ხორციელდება.

იგივე შეიძლება ითქვას I და II პირის ნაცვალსახელების შესახებაც. მოსაუბრე პირების აღმნიშვნელი დამოუკიდებელი ნაცვალსახელები I და II პირში, რომლებიც განარჩევენ პირდაპირსა და ირიბ ბრუნებს, თანამედროვე ქართული, ალარ დასტურდება, მაშინ როდესაც III პირში - ეს ფაქტია: ესე : ამა-; ისი : იმა- და შესაბამისად სხვა ირიბ ბრუნებებში. უნდა ეთვქროს, რომ ბრუნებით მნიშვნელობის მიხედვით ზმნაში პირის პროკლიტიკის დაპირისპირებამ განაპირობა ოპოზიციის მოშლა დამოუკიდებლად ხმარებულ ნაცვალსახელებში და იქ შემოგვრია მხოლოდ ერთი ფორმა: მე, შენ . ნიტიკალური მნიშვნელობით. რატომ უნდა მომხდარიყო ასე? საფიქრებელია იმ მიზეზით, რომ მოსაუბრე პირების სახელებით შენაცვლება წინადადების გაშლის დროს, ჩვეულებრივ არ ხდება, თუ ეს პირები უცვლად ასახულია ზმნის ფორმაში. ნაცვალსახელებური პროკლიტიკა-ენკლიტიკები თავის დიქტორ ფუნქციას სავსებით დამაკმაყოფილებლად განახორციელებენ ზმნაშივე. როგორც ეს ლ. ენუქიძემ ემპირიული მასალის ანალიზის საფუძველზე აჩვენა, I და II პირის ხმარება წინადადებაში სუბიექტური პირების ფუნქციით დასტურდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათი ფუნქციის ხაზგასმავა საჭირო. ლ. ენუქიძემ ამ ფაქტს აქტანტების სხვადასხვა წონით, თემა-რემატული ოპოზიციის თავისებურებებით და სხვა სემანტიკური მიზეზებით ხსნის /იხ. ლ. ენუქიძე/. ეს არ არის გამოსარიცხი. მაგრამ ძირითადი მიზეზი, ჩვენი აზრით, სხვაა. ფაქტი მარტივად აიხსნება, თუ წინადადების წარმომქმნელ ბირთვად ზმნას ვივარაუდებთ და, რაც მთავარია მასში პროკლიტიკური ნაცვალსახელოვანი ელემენტების როლს სათანადოდ შევანალიზებთ და განვსაზღვრავთ. საეჭვო ისაა, რომ I და II პირის ნაცვალსახელებით თავისი ფუნქციით ფაქტობრივ ნაცვალსახელები, ე. ი. სახელების ნაცვალ ილემენტები არ არის. ისინი სპეციფიკური ცვლადებია, რომელნიც მოსაუბრე პირების ურთიერთდაპირისპირებას ემსახურებიან და ამიტომ სახელები დესკრიფციით, მოსაუბრე პირების თვისებების აღწერით მათი შენაცვლება არ შეიძლება. ამიტომ მათი სპეციფიკაცია საკუთარი სახელით ხერხდება იმ შემთხვევაში, როდესაც ხდება მოსაუბრე პირის გათანაბრება შესაძენ - არამოსაუბრე პირთან, მისი, ასე ვთქვათ, საკუთარი თავისგან განსხვავება. შერ. მე, იაკობ... , რაც ნიშნავს: მე, რომელიც ვარ ის, რომელსაც უწოდებენ იაკობ. ამიტომ მოსაუბრე პირის ორჯერ ხსენებას მხოლოდ მაშინ აქვს აზრი, თუ გვინდა მის შესახებ რაიმეს ხაზგასმვა, იმის გამოხატვა, რომ სწორედ მოსაუბრე პირი იგულისხმება და არა სხვა. ამ მიზნით კი, ცხადია, მარტივებული ფორმის გამოყენებაა უფრო ლოგიკური, ვიდრე არამარტივებული წრფელობითი ან სახელობითისა. შერ. დრანგული და ინგლისური It's me „ეს შენ /ირიბი ბრუნვა/ ვარ“; C'est moi /იგივე თარგმანი/.

ამიტომ, თუკი კი ზმნაშივე პროკლიტიკა-ენკლიტიკის დონეზე უკიდობოდა მოსაუბრე პირების დაპირისპირება ორიენტაციის თვალსაზრისით, ტექსტში ამის საპირობა მოხსნილია და საპირობების შემთხვევაში, სხვა პირებისგან გამოსარჩევად განხორციელება მხოლოდ ერთი - მარტივებული

ფორმა: მე. ამ დებულებას ტიპოლოგიური მონაცემებიც უჭერს მხარს. იმ ენებში, სადაც ზმნაში ქვემდებარე გამოიხატება მხოლოდ ერთი ფორმით, მოსაუბრე პირების დაპირისპირება ორიენტაციის პოზიციებიდან ხორციელდება ტექსტში და ქართულთან შედარებით შეტრუნებული სურათი გვექნება: ზმნაში ერთი ფორმა, ტექსტში კი - ორი. ცხადია, ეს არის ოპოზიციის არსი, თორემ ანალოგიური დაპირისპირებები ენებში შეიძლება სხვა - არაბრუნვითი საშუალებებითაც გამოიხატოს. აქედან დიაქრონიული ხასიათის დასვენა გამომდინარეობს; ნაცვალსახელოვან ფორმებში დამოუკიდებლად ორი სხვადასხვა ფორმის დაპირისპირება მოშალა მას შემდეგ, რაც ჩამოყალიბდა პიროვანი უღვლელება და ნაცვალსახელი მიეკუთვნა ზმნას.

კიდევ ერთხელ მინდა გავახსენო მკითხველს, რომ დამოუკიდებელ ნაცვალსახელოვან ფორმებში ოპოზიცია მოშალა არა უბრალო ეკონომიის გამო; ზმნაში უკვე გვაქვს დაპირისპირება, ტექსტში რაღაც გინდა, არამედ I და II პირების ფუნქციური სპეციფიკის გამო; მათი შენაცვლება დესკრიფციული სახელებით შეუძლებელია, ამიტომ გამოვრება მხოლოდ ხაზგასმა შეიძლება იყოს, ხაზგასასმელად კი მარკირებული ფორმაა სა-ჭირო, ე.ი., ერთი ფორმა.

მაშასადამე, გამოირკვა, რომ მა-, გა-, პ/ბ/შ ა- ერთიანი ნაცვალსახელოვანი პროკლიტიკაა სინკრეტული აკუზატიურ-მიცემითი ფუნქციის მქონე, აკუზატივისა და მიცემითის ფუნქციების გარჩევა ხერხდება მხოლოდ II სერის ფორმებთან შეპირისპირებით სინტაქსის და არა მორფოსინტაქსის დონეზე. ამ პროკლიტიკის ორთავი: თანხმონითსა და ხმონით შემადგენელ ნაწილებს ერთნაირი ბრუნვითი მნიშვნელობები აქვთ, ერთი სინტაქსური ფუნქციაა: წარმოქმნან ირიბი და შეპირობებულად პირდაპირი ობიექტები. თანხმონით ელემენტს მხოლოდ ერთი საოპოზიციო დანიშნულება აქვს ხმონითთან შედარებით: პირთა რომლობის გარჩევა. ამიტომ, არ არის შემთხვევითი, რომ სწორედ მას შეეერთა გრადიციულად პირის ნიშანი. მაშ რა განმასხვავებელ ფუნქციას ასრულებს ხმონითი ელემენტი? ის ახდენს სხვადასხვა ბრუნვის გარჩევას. ნაცვალსახელოვან პროკლიტიკას მხოლოდ ერთი არაპირდაპირი ბრუნვა რომ უქონოდა /სინკრეტული აკუზატივ-მიცემითი/, ამ ფუნქციის გამოხატვას თვითონ თანხმონითი ელემენტიც კარგად შეძლებდა /იხ. ზემოთ მისი ფუნქციური დახასიათება/ და ნაცვალსახელოვან პროკლიტიკას ან საერთოდ არ ექნებოდა ხმონითი ელემენტი, ან დროთა ვითარებაში ის მოიშლებოდა. ამის ანალოგიას გვაძლავს სახელობით-წრფელობითი დასმული ვინ-ის რიგი, რომელიც ერთდროულად ახდენს პირის სპეციფიკაციასაც და ბრუნვითი ფუნქციის არამარკირებულად გამოხატვას. ყოველ შემთხვევაში, ხმონითი ელემენტი მატერიალურად რომც ყოფილიყო წარმოდგენილი, მას დამოუკიდებელი ფუნქცია არ მოეძებნებოდა და პირის ნიშანს მიათვლიდნენ უწყობმანოდ. ახლა კი პირის ნიშანს რომ მიათვალ, აშკენი მსჯელობა და დასაბუთება გჭირდება. ხმონითი ელემენტი ა- განასხვავებს ერთმანეთისაგან აკუზატივ-მიცემითსა და ნათესაობითს. მარტივად რომ ვთქვათ, ერთმანეთს უწინკურად უპირისპირება ა- და ი- ნაცვალსახელები, მაგრამ არა როგორც დამოუკიდებელი ელემენტები,

არამედ როგორც შესაბამისი პირის ნაცვალსახელის ბრუნვის ნიშნები ამ სიტყვის პირდაპირი მორფოლოგიური მნიშვნელობით. თუკი ნაცვალსახელს შეუძლია ბრუნება, რატომ არ უნდა შეეძლოს ეს ნაცვალსახელეგან პროკლიტიკას?

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ბევრ მიკვლევარს გამოუთქვამს აზრი იმის შესახებ, რომ მაქცერები დიაქრონიულად მიცემობისა და ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნისეულ \bar{u} და \bar{u} ელემენტებთან სიახლოვეს აგენენ და რომ მათ საერთო საფუძველი შეიძლება დაეძებნოს დეიქტურ ნაწილაკებთან /მაგალითად, იხ. გ.როგავას ორი სპეციალური წერილი ამის თაობაზე/.

ჩვენი აზრით, ა-, ი-, ხმოვნით ელემენტებს ზმნაში თანამედროვე ქართულში ზუსტად ის ფუნქციები აქვთ /და მატერიალურადაც ემთხვევიან/, რაც მიცემობისა და ნათესაობით ბრუნვებს სახელის ბრუნებაში. შდრ. ადგილ-ა-ს ; ადგილ-ი-ს ; თირ-ა-ს ; ძირ-ი-ს და მისთ. ღრმა რეკონსტრუქციის გარეშეც ცხადია, რომ \bar{u} და \bar{u} წრფელობით/სახელობითს უპირისპირდებიან როგორც მიმართული, გადახრილი ბრუნვები პირდაპირ ბრუნვას, ხოლო მათ შორის ოპოზიცია ემყარება მიცემობისა და ნათესაობითს შორის არსებულ ზოგად ბრუნვისეულ სხვაობას /ქართული ბრუნვების შესაბამისი ანალიზი ჩატარებული აქვს ნ. ჭანიშვილს, იხ. ჭანიშვილი ნ. /ერთადერთ განსხვავებას პირის ნაცვალსახელური ბრუნვის ნიშნებსა და სახელის შესაბამის ბრუნვებს შორის ემნის თანხმობითი ელემენტი -ს, რომელიც ზმნურ პროკლიტიკაში არ დასტურდება. მაგამს საქმე ის არის, რომ თანხმობითი ელემენტი ერთმანეთისაგან განასხვავებს არა მიცემობისა და ნათესაობითს, არამედ ერთი მხრივ, მიცემობისა და ციოთარბითს /ა-ს ; ა-დ // -ს ; -დ/ და მეორე მხრივ, მოქმედებითსა და ნათესაობითს /-ი-ს ; ი-ა/. რამდენადაც ზმნის პროკლიტიკა მხოლოდ წმინდა სინტაქსური მიმართებების გამოხატვას ემსახურება, საჭირო არ იყო ციოთარბით-მოქმედებითის მნიშვნელობათა გამოხატვა და ამდენადაც თანხმობითი ელემენტების შემოტანა მათ განსასხვავებლად.

საბედის ბრუნვებთან მიმართებაში განსხვავებას ემნის აგრეთვე უ- და ე-ელემენტები. უ-ს შესახებ უკვე ითქვა, რომ ის ი-მაქცერის მორფოლოგიური აბლაღით არის მიღებული და ამდენად ბრუნვითი მნიშვნელობების იმავე წრეში ტრიალებს, შეზღუდულია მხოლოდ მისი პირებთან თავისუფალი კომბინაციები. ხოლო ე-მაქცევარი ა-მაქცევრის სახეცვლილ ფორმას გარდაუვალ ზმნაში და მიცემით-ნათესაობითის ფუნქციებს ახორციელებს.

ნაცვალსახელურ პროკლიტიკებს ამის შედეგად სინტაქსურ ბრუნვათა შინაარსის გამოხატვის უფრო მდიდარი შესაძლებლობა აქვთ, ვიდრე მათი შესაბამისი ზმნური აქტანტების სინტაქსურ ბრუნვებს, სადაც, მაგალითად, საცნობითი განვიტარებულია მიცემობისა და ნათესაობითს შორის არსებული განსხვავება. I სერიის პირდაპირი და ირიბი დამატების მიცემითი ბრუნვა ითავსებს არა მარტო აკუზატიურ, არამედ ნათესაობით-მიცემობის ფუნქციებსაც, ის არ არის ამ მხრივ მარკირებული და

შესაბამის მნიშვნელობებს მხოლოდ კონტექსტით გამოხატავდა, მაქცევრები რომ არა.

სინქრონიულ დონეზე მ-, გ-, ჰ/ხ/შ/ს- სა და მა-, გა-, ჰ/ხ/შა- პროკლიტიკებს შორის შეიძლება დადგინდეს შემდეგი სახის მიმართება. ისინი მიცემიონისა და მიცემიონ-აკუზატივის ვარიანტებია და მსგავს სინტაგმატურ პირობებში ერთგვაროვანი ფუნქციით იხმარებიან, როგორც ერთ-მანეთის სინონიმური ვარიანტები:

ს-ტაკებ-ს ის მას $\frac{\text{მას}}{\text{ოკ}}$ / მ-ტაკებ-ს ის მას $\frac{\text{მას}}{\text{ოკ}}$
 მ-ხატავ-ს ის $\frac{\text{მე}}{\text{ოკ}}$ / მა-ბერებ-ს ის $\frac{\text{მე}}{\text{ოკ}}$

მაგრამ ორთავე მათგანს ფუნქციითა მრავალგვარობა ახასიათებს, ამიტომ, გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლება ერთმანეთს რაიმე ნიუანსით დაუპირისპირდნენ. მაგალითად, გარდამავალ ჩმანზე დართვისას, ა-მაქცევარი, როგორც წესი, საზედაოს მნიშვნელობას ავლენს, ოდენთანხმონიანი ვარიანტი კი წმინდა მიცემითის ფუნქციით გვევლინება, რომელიც უპირატესად ადრესატის მნიშვნელობას გვიძლევს:

ს-წერ-ს ის მას $\frac{\text{მას}}{\text{ადრესატი}}$ / ა-წერ-ს ის მას $\frac{\text{მას}}{\text{საზედაო}}$
 ა-კადრებს ის მას $\frac{\text{მას}}{\text{ადრეს.}}$ / ა-კადრებს ის მას $\frac{\text{მას}}{\text{საზედაო}}$

გადატანითი მნიშვნელ./

თანხმონიანი და ხმოვნიანი ვარიანტები არსებობდა განსხვავებულ დონეებს გვიძლევენ სხვადასხვა სინტაგმატურ პირობებში, როდესაც ისინი ახორციელებენ არა მსგავს, არამედ განსხვავებულ ფუნქციებს. მაგალითად, როდესაც ერთმანეთს ხედება ღორმეობს, სადაც მა- წარმოქმნის ირიბ ობიექტს, ხოლო მ- პირდაპირ ობიექტს აღნიშნავს:

მ-ხატავ-ს ის $\frac{\text{მე}}{\text{ოკ}}$ / მა-ხატავ-ს ის $\frac{\text{მე}}{\text{ოკ}}$ მას.

ანდა პირიქით, როდესაც ს- წარმოქმნის ირიბ ობიექტს, ხოლო მ- აკუზაციის პირობებში პირდაპირ ობიექტს:

და-ს-ციმციმებს ის $\frac{\text{მას}}{\text{ოკ}}$ / მ-ს-ციმციმებს-ს ის $\frac{\text{მას}}{\text{ოკ}}$

ს-ციმციმებს-ს ის $\frac{\text{მას}}{\text{ოკ}}$ / მ-ს-ციმციმებს-ს ის $\frac{\text{მას}}{\text{ოკ}}$

ასეთი დაპირისპირება შემთხვევითი არ არის, ის ემსახურება პირდაპირი და ირიბი ობიექტების გარჩევას შორელოგის დონეზე, რაც მხოლოდ მ- მაქცევრის ან მხოლოდ ს-პირის ნიშნით ვერ ხერხდება.

განვიხილოთ ი/უ- ხმოვნების ბრუნვითი ფუნქციები. როგორც იძუვა, ა-ხმოვანთან შედარებით ისინი იერარქიულად შემდეგ სადებულზე დაგანან მარკირების თვალსაზრისით; ურთიერთმიზიდულობის, ნაწილისა და მთელის ურთიერთმიმართების და, ამდენად, კუთვნილების სემანტიკით ა-ხმოვანი არ არის მარკირებული. ასეთი მნიშვნელობები მას მხოლოდ კონტექსტუალურად შეიძლება აღმოაჩინდეს, სამაგიეროდ ეს არის ნათესაობითის გამოარქვული მნიშვნელობები, რომელიც ახასიათებს ი-ხმოვნის მქონე პროკლიტიკებსაც. ნათესაობითის მრავალი ნიუანსი აქვს, ის შეიძლება გამოხატავდეს, რომ მოქმედება ხორციელდება ვინმესთვის, ვინმესკენ, ვინმეს კუთვნილ საგნის მიმართ და მისთ. /ნათესაობითის მნიშვნელობების შესახებ იხ. მანუაჩიანი მ. 1980/. მონათესაობის და განმასხვავებელი მნიშვნელო-

ბა, რომელიც ყველა ფორმას აერთიანებს და განასხვავებს ა-მაქტევერის ფუნქციისაგან-არის მოცულობის შემოსახლერა და ურთიერთმინიჭებლობა. ეს განსაკუთრებით ნათლად ჩანს ა-მაქტევერთან ფორმებთან შეპირისპირებისას:

მა-ფგამს-ის მე /0_რ/ მას /გვირგვინს თაგზე/

მი-ფგამს-ის მე /0_რ/ მას /სკამს გვერდით/

პირველ შემთხვევაში ირიბი ობიექტის მოქმედება მოქმედს ეხება მთლიანობაში, მას გვირგვინს აფგამენ. მეორე მაგალითში კი მოქმედება ირიბი ობიექტს უშუალოდ არ ეხება, ის მის ახლს ხორციელდება. შდრ. აგრეთვე მა-წუხებ-ს ის მე /0_ვ/ = რალა მოვლენა /ან ადამიანი/ ჩემს /მთლიანობაში/ წუხილს იწვევს ; მი-წუხებ-ს = წუხილის გრძნობა მოოცავს ან ჩემთან მიმართებაში მყოფ პირს /მეგობარს, მშობელს.../, ან ჩემს ნაწილს; სულს, გულს და მისს. ამგვარი და მსგავსი საოპოზიციო ფორმები მრავალგვაროვან შინაარსებს განასხვავებენ და ქართული ზმნის უმდიდრეს პოტენციალს ახლენენ. ეს იჩენს თავს არა მარტო გადამხადელი მოქმედების გამოხატულებით, არამედ ყველა ლექსიკო-გრამატიკული კლასის ზმნების საოპოზიციო ფორმებში: გარდაუვალი წვიმდა მოგვცემს, ვრდი მხრივ, მა-წვიმდა = წვიმა უშუალოდ ამფიოვდა და მასტელებდა, მეორე მხრივ, გა-მი-წვიმდა = ჩემდა სამწუხაროდ, ან ჩემდა მოულოდნელად, ან რომელიმე სხვა შინაარსობლივი ნიუანსით, გაწვიმდა ჩემთვის, რამაც რალაში ხელი შემიშალა. ეს ფორმა სრულიად არ გულისხმობს, რომ მე წვიმა თავზე დამფიოვდა. ამ დროს მე, შეიძლება, საერთოდ შინ ვიჯექი და წვეთი წყალიც ვამცემია თავზე.

მოცულობის ამგვარი შემოსახლერა ძალზე ხშირად კუთვნილების სემანტიკასაც გადმოსცემს, რაც მეტოქრად ახლენს ურთიერთმინიჭებლობის შინაარსს. და-მა-ცხრა ტყვილი / თიქოს გარედან/ ; და-მი-ცხრა ტყვილი /ჩემი/.

მსგავსი დაპირისპირებები გვაქვს ოდნთანხმონიან მიცემითთანაც:

მ-მ-წყინდა = მე განვიცადე მოწყენილობის გრძნობა /განმცდელის მიცემით/ ; მი-მი-წყინდი = შენ ჩემს გამო მოგწყინდა, ჩემს სიახლოვეს იგრძენი მოწყენილობა, ჩემი უწყურადღებობის გამო და მისს. აქაც, მიცემითიანი პროკლიტიკა მოქმედებს უშუალო განცდებს გამოხატავს, ნათესაობითი დასმული პროკლიტიკა კი მოქმედებს მყოფ პირის განცდებზე მიუთითებს. აქვე შეგვიძლია დავძინოთ, რომ ამგვარ შემთხვევებში ძნელია სუბიექტის მიცემითის პერიფერიულობის შესახებ. მიცემითი აღნიშნავს ზმნით ნავარაუდევ პირს-განცდის უშუალო სუბიექტს. ამიტომ ასეთი ხმარება უმჯობესია დახასიათდეს როგორც აკუზატორ-მიცემითი.

ნათესაობითის შინაარსის შემოსვლამ შეიძლება ზმნის ასპექტებდაც იქონიოს გავლენა: ე-წუხებარ მე = აქტიური სუბიექტის წუხილის პროცესს ; მი-წუხ-ს გული = გული ცუდად მაქვს = სტატკური მდგომარეობის ზმნის ინაქტიური სუბიექტით. ამგვარი გადასვლის მიზეზი სწორედ ა-მაქტევერის ზრუნვითი მნიშვნელობაა, ის გამოხატავს არა უშუალო აკუზატორ-მიცემით მიმართულებას ან არამარკირებულ მოქმედების წყაროს, არამედ, მარტოდ,

გულისხმობს მოცულობის შემოსახეფრას ურთიერთმიზიდულ მოვლენებს შორის; საუბარია არა მძქველის განცდებზე, არამედ მისი სხეულის ნაწილის მდგომარეობაზე.

რაც შეეხება ვინ-ისა და მან-ის რიგთან ი-მაქცევრის განაწილებას, აქაც სურათი ა-მაქცევრის განაწილების ანალოგიურია. როგორც ზემოთაყ აღენიშნეთ, ვინ-ის რიგთან ი-მაქცევარი სპობს პირდაპირსა და ირიბ ობიექტებს. პირდაპირს სინტაგმატურად გაპირობებულ სიტუაციაში - დე-კაუზაციის პროცესთან დაკავშირებით, ხოლო ამ პირობის გარეშე ისპობა ირიბი ობიექტი. ეს-მოვლენის სინტაქსური მხარე. მის განხორციელებას კი ხელს უწყობს ი-მაქცევრის ნათესაობითი ბრუნვის მნიშვნელობა. ვინ-ის რიგი ნეიტრალურ, მიუმართავ შინაარსს გამოხატავს, მასთან კომ-ბინაციაში მყოფი მ/ბ/ში- /IIIმ./ ნაცვალსახელოვანი პროკლიტიკა ნათესაობითი ბრუნვის ურთიერთმიზიდულობის შინაარსის წყალობით კი არ განი-ზიდავს მისგან ობიექტს, როგორც ეს ა-მაქცევრის შემთხვევაში გვექნა, არამედ, პირიქით, მიიზიდავს, შემობარუნებს მისკენ ობიექტს და თუ შინაარსობლივად ვინ-ის რიგით გამოხატულმა მოლაპარაკე პირმა თავისი თავი რაიმე ახრით ობიექტთან გააიგივა, ობიექტი წინადადების დამოუკიდებელი წევრი ველარ იქნება, აღსანიშნეთა დონეზე მის ადგილს ვინ-ის რიგის პირი დაიჭერს. ამიტომ არის, რომ ამგვარ სიტუაციას უკუტყვიობს, რეფლექსურს უწოდებენ. ეს კარგად ცნობილი ფაქტია. აქ მხოლოდ იმის ხაზ-გასმა გვსურს, რომ უკუტყვიობის ეფექტი მიიღწევა ვინ-ის რიგისა და მასთან კომბინაციაში მყოფ III ობიექტური პირის ნაცვალსახელოვანი პროკ-ლიტიკის ნათესაობით ბრუნვაში დასმის შედეგად. აქედან კი გამომდინა-რეობს, რომ უკუტყვიობი ნაცვალსახელი ზმნის სტრუქტურაში ხორციელდება როგორც III პირის ნაცვალსახელოვანი პროკლიტიკის ნათესაობითი ბრუნვა. მაგრამ მაშინ დადგება საკითხი მ-ი- უკუტყვიობი პროკლიტიკისა და თ-ვი III პირის უკუტყვიობი ნაცვალსახელის ურთიერთმიმართების შესახებ. ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ თ-ვი ნაცვალსახელი ესადაგება როგორც ი-მაქცევრიან, ისე ა-მაქცევრიან ფორმებს; თავი დააცლა მან მას; თავი გააცნო მან მას, თავი შეაცოდა მან მას და მისთ. ამ შემთხვევებიდან ცხადი ხდება, რომ თავი რეფლექსური მნიშვნელობით კი არ ჰრის ნახმარი, არამედ პირიქით, ექსტროვერტული მიმართულებით. მამ, რა მნიშვნელობა შეი-ძლება აქონდეს თ-ვი ნაცვალსახელს? საფიქრებელია, ეს იყოს პიროვნების განსხვავებულება, ობიექტად ძველა, მოლაპარაკის თვითშეგნების ობიექტივაცია. ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით რეფლექსური ფსიქიკური პროცესი /ამის შესა-ხებ დაწვრილებით იხ. მაჭავარიანი, 1981, 1986/. ნაცვალსახელი თ-ვი უდგება პირდაპირი ობიექტის ადგილას და მის ფუნქციას ასრულებს, ასე რომ რომელიმე მ-ი-კლ-ა თავი = სინტაქსურად და სემანტიკურად გამო-ქმას მ-ი-კლ-ა წყურვილი, თ-ვი ნაცვალსახელი და წყურვილი ერთნაირად განსხვისებულა და მხოლოდ ამის შემდეგ უკუტყვიობი მძქველისკენ. ეს კი გვაფიქრებინებს, რომ უკუტყვიობი მნიშვნელობის მისაღებად არ არის აუცილებელი ყოველივე თ-ვი განსხვავებულება საფეხურის გაცლა. ეს რომ

მართლაც ასეა, ჩანს იქიდან, რომ მონ-ქვ-ა თავი უპირისპირდება არა ფორმას მონ-ქვ-ა თავი, არამედ გამოთქმას მონ-ქვ-ა შევლობარი, ქვა და მისა. ე.ი. ცილაც, ვინც ობიექტის მიმართ ახლო დამოკიდებულებაშია, და არა თვითონ საუბრის ობიექტი. ისევე, როგორც შევობარი, ქვა და ა.შ. სხვა იმ ობიექტის მიმართ, რომელზედაც საუბარია გამონათქვამში, ჩუსტად ასრევა განსხვავებული სუბიექტისგან მისი პიროვნება, როდესაც ზმნის ფორმაში უ-მაქცევრის ადგილს იკავებს ი-მაქცევარია. უკუტყვეობისთვის კი, როგორც ვნახეთ, პიროვნების განსხვავება კი არ არის საჭირო, არამედ პირიქით, ობიექტის მოქცევა მოქმედისავე. ამდენად, საერთოა დასაშვებელია, რომ გარდაუდები ზმნის მისაღებად არ არის აუცილებელი ზმნაშ გაიაროს ჯერ თავი-განსხვავება და მხოლოდ ამის შემდეგ მოხდეს პირდაპირი ობიექტის მოსაზება, როგორც ამას რიგი შევლებარი იარაღობს /ა.შანიძე, მ.სუხიშვილი. ამის საპირისპირო აზრისთვის იხ. ნოზაძე ლ./.

ფორმები ი-შეფ-ა, ი-ბატონ-ა, იდეგზავა, იგუნდავა და მისა. არ ნიშნავს თავი ამეფა, თავი აბატონა, თავი ადეგზავა, თავი ადუნდავა, ვით უმეტეს არ უდრის ი-ფავა, ი-წვა თავი დაფავა, თავი დაწვინა. ჩვენი აზრით, აქ იგულისხმება მხოლოდ შინაარსი ფეიფონ, რაც ნიშნავს არა სხვა /საპირისპირო თვალსაზრისისთვის იხ. ნებიერიძე გ./.

ამრიგად, ივარაუდება არა ორი სიღრმისეული პირი, არამედ ერთი პირის აქტიური სხვაზე მოუპირთა-ვი მოქმედება. სწორედ ამ მნიშვნელობის წარმოება იკისრება ი-მაქცე-ვარს საშუალ ზმნებში.

როგორც ზემოთ ვეცადეთ დაგვესაბუთებინა, უ-მაქცევარი ი-მაქცევრის მოთხოვნოლოგიურად შეპირობებული აღმორცხია; ამის გამო ის გამოხატავს მხოლოდ III ორიბი ობიექტური პირის ნათესაობით ბრუნვას; ჰ/ხ/შ-, რის შედეგად მოქმედების მიზიდულობა შეიძლება იყოს მხოლოდ III ორიბი ობიექტის მიმართ. შერ. ე-უ-ხატავ მე შას შას = ვხატავ მისთვის, მისას /III 0_ჩ/. ყველა დანარჩენი პირის მიმართ გამოხატულ მიზიდულობის სემანტიკას წარმოაჩენს ი-მაქცევარი, რამდენადაც იგი ამ მხრივ შეზღუდული არ არის:

- ე-შუ-ხატავ : ე-ში-ხატავ = ვხატავ მისთვის : ჩემთვის
- შუ-ხატავ : ში-ხატავ = მისთვის : შენთვის
- შუ-ხატავ-ს : ში-ხატავ-ს = მისთვის; თავისთვის

ვიან-ის რიგთან შეჩდდება იმაში მდგომარეობს, რომ მართალია, მოქმედება მიმართულია სამსავე პირისკენ; ჩემთვის/შენთვის/თავისთვის, მაგრამ ის პირი, რომელიც უკუტყვევას განიცდის მხოლოდ III ობიექტური პირის ნათესაობით ბრუნვაში. ამიტომ ი-მაქცევრით შეუძლებელია გამოხატოს შემდეგი შინაარსი; მე შენ ვხატავ ჩემთვის, შესაძლებელია მხოლოდ მე შას ვხატავ ჩემთვის. ჩუსტად ასევე შეუძლებელია ვიან-ის რიგთან ა-მაქცევრით გამოიხატოს შინაარსი; მე შენს თავზე რაიმეს ვხატავ, შესაძლებელია მხოლოდ მე შის თავზე ვხატავ რაიმეს; ე-ა-ხატავ. ეს ბუნებ-რივია, თუ გაითივადისწინებთ, რომ მაქცევრები ფაქტობრივ III პირის საცვადახებლევანი პროკლტიკებია, მაგრამ თუ ამას არ დავუშვებთ, ეს

შეზღუდვა გაუტეხარი დარჩება. შევახსენებთ, რომ III პირი - არამოლა-პარაკე პირია.

მან-ის რიგთან მაქცევარი გრძელ კომპონენტს ქმნის, მათ ერთი რე-ფერენტი აქვთ, ამიტომ საქმედ გვაქვს ერთ ობიექტურ პირთან, რომელიც ნა-თესაობით ბრუნვებში დგას და პირის ნიშანთან მიზიდულობას გამოხატავს. ცხადია, ამ სიტუაციაში ნ-მაქცევარს უკუქცევითობის შინაარსი აღარ ექ-ნება; მოქმედება ობიექტისკენ კი არ უკუქცევდება, არამედ თავიდანვე მის მიმართ მიზიდულობას გამოხატავს; მი-ხატავს = ჩემთვის ხატავს.

როგორც აღვნიშნა, იაკობსონი ვარაუდობს, რომ ნათესაობითი ბრუნ-ვისთვის არ არის ნიშანდობლივი მიმართულების აღნიშვნა, რომ ეს არის აკუზატივ-მიცემითის კუთვნილი სემანტიკა. ქართული ენის მასალა ამას არ ადასტურებს. მართლაც, აკუზატივ-მიცემითი სახელობითის მიმართ მიმარ-თულების სემანტიკით არის შარკირებული, მაგრამ ნათესაობითიუ ხომ უპი-რისპირდება სახელობითს როგორც ირიბი ბრუნვა-პირდაპირს, ამდენად იმპლი-ციტურად ნათესაობითიუ შეიცავს მიმართულების შინაარსს, ოღონდ ეს შინა-არსი ტრანსფორმირებულად არის წარმოდგენილი; მიმართულება ამ შემთხვევა-ში ურთიერთმიზიდულობას გამოხატავს. ამდენად სემანტიკა: ჩემსკენ, ჩემ-თვის, ჩემსას ერთდროულად მიმართულიც არის და მოცულობის შემოსაზღვრის მარცხენებელიც, რაც გამოარჩევს ნათესაობითს მიცემითისაგან. ნათქვამ-მა შეიძლება მსჯელობის ზედმეტი გარბულების შთაბეჭდილება დატოვოს, მაგ-რამ, აღბათ, ეს არის ერთ-ერთი გზა იმ ფაქტის შინაარსობლივი ნიუანსე-ბის ახსენისა, რომლითაც ასე მდიდარია ქართული ზმნა.

მეორე მხრივ, მიცემითი შეიცავს ტექსტობრივი კონოტაციის სახით არამარკირებულ შინაარსს ურთიერთმიზიდულობისა და მოცულობის შემოსაზღ-ვრისა, რაც იტარაქვილად უფრო მაღალ საფეხურზე ნათესაობითმა გამოხატა. მაგალითად, ა-ბია, ა-წერია, ა-ცერია და მისთ. ნიშნავს, რომ ძალაც საგანი /ზოგადი გაგებით/ საუბრის საგნის ზედაპირზეა, მასზეა მოთაგ-სებული. მაგრამ სწორედ ამის გამო, ეს საგანი თუ მოვლენა შეიძლება გა-ვინაზროთ საუბრის ობიექტის ნაწილად, ზოგჯერ არსებით ნაწილადაც; ხილი /ვმელი, მისხალი.../ ხის ტოტს აბია, წიგნს სათაური აწერია... შემთხვე-ვითი არ არის, რომ ეს ფაქტის ნიუანსი განმარტებითი ლექსიკონის შემ-დგენელებს შეუნიშნავდ და ამგვარი ზმნების განმარტებაში ხშირად ორი მნიშვნელობა გამოყოფილი: პირველი /საზედაო/ გამოხატულია ზმნით - აარის; ა-ბია = დაბმული არის; ა-წერია = დაწერილი არის და მისთ. ხო-ლო მეორე მნიშვნელობა /კუთვნილება/ გამოხატულია ზმნით - აქვს; მიწერილი აქვს. საინტერესოა, რომ თვითონ ზმნა ა-ქუს ა-მაქ-ცევითი არის ნაწარმოები. მისი შინაარსიდან ჩანს, რომ მან კუთვნილე-ბითი /ე.ი. ნათესაობითის/ ფუნქცია შეიძინა. ასევე ზმნა მ-ყავს-ს/გ-ყავს მ-ყავს-ს აკუზატივ-მიცემითი გამოხატავს ყოლის ფაქტს და ინტერსიულია, რაც აგრეთვე მისი ოღონდელი სემანტიკის რეინტერპრეტაციაზე მიტყვევებს. აღბათ არც ის არის შემთხვევითი, რომ ამგვარი სემანტიკური გადასვლა მიტყვევებულ სტატუსში შინაარსის მქონე ზმნებთან ხდება /ეს ფაქტი შენიშ-

ნული აქვს მ.სუხიშვილს/, პროცესუალურსა და მოქმედების აღმნიშვნელ ზმნებთან ნაწილსა და მთელის აღქმის კონტექსტი ძნელად თუ შეიქმნებოდა. შდრ. იგივე ფძის ზმნები მოქმედების მნიშვნელობით: მი-მ-აქვს-ს; მი-მ-ყავს-ს, სადაც კუთვნილების სემანტიკა სრულიად გამორიცხულია. მ.სუხიშვილს აქვს გამოთქმული მოსაზრება, რომ ისეთმა ზმნებმა, როგორცაა უ-ძ-ს, უ-ვი-ს და მსმ. თანდათან შეიძინეს კუთვნილების სემანტიკა. ამას შეიძლება დაემატოს ჩვენ მიერ მოყვანილი მაგალითებიც, მაგრამ მი-/გი-/პ/ხ/შუ- პროკლიტიკისთვის კუთვნილების გამხატვა ნათესაობითი ბრუნვის მარკირებული მნიშვნელობაა, ხოლო მა//მ-/გა//გ-/ვა, ხა, შა//პ, ხ, ს, მ. - პროკლიტიკისთვის კი ლექსიკო-გრამატიკული ან სიტუაციური კონტექსტით შეპირობებული აკუზატივ-მიცემითის კონტაქტია.

მე- პროკლიტიკის შესახებ იძლება, რომ ის თავისი ძირითადი მორფოსინტაქსური და ბრუნვითი ფუნქციის შესაბამისად ახორციელებს ფორმასა-წარმოებელ ფუნქციასაც: კაუზაციის პირობებში თემის ნიშნებთან ქმნის კონფიქსს და პირდაპირი ობიექტის წარმოქმნის შედეგად აწარმოებს გარდაამავალ ზმნას. ყველა სხვა შემთხვევაში წარმოქმნება ირიბი ობიექტი, რომელიც პერიფერიულია ზმნის შინაგანი ელენტობის თვალსაზრისით, მის წარმოქმნას ზმნის სხვა ლექსიკო-გრამატიკულ კლასში გადასვლა არ მოჰყვება. შდრ. ქვენება - ერთპირიანი, გარდაუვალი, დინამიკური პროცესის გამომხატველი აქტიური ზმნა : ა-ჰყენბა ის მას - იმავე გრამატიკული კლასის ზმნა + საზედამს აკუზ.მიც. მნიშვნელობა. მაგრამ, ამის საპირისპიროდ, ქვენება ის : ა-ჰყენბა-ს ის მას - მივიღებ აგენტური, გარდაამავალი მოქმედების აქტიური ზმნა.

ი-/ო-მაქცევრებასაც აქვთ ფორმასაწარმოებელი ფუნქცია და ამ შემთხვევაშიც ის ხორციელდება ამ პროკლიტიკების ძირითადი მორფოსინტაქსური და ბრუნვითი მნიშვნელობების შესაბამისად. ი-მაქცევარი აწარმოებს I. გარდაამავალი ზმნებიდან გარდაუვალ ზმნათა გარკვეულ კლასებს: ა. დე-კაუზაციის პირობებში ინაგენტურ დინამიკურ პროცესულურ ზმნებს. ეს — ა-მაქცევრის ფორმასაწარმოებელი ფუნქციის საპირისპირო პროცესია. შდრ. ღულ-ს ის — ა-ღულ-ებ-ს ის მას; მაგრამ წერ-ს ის მას — ი-წერწებ-ა ის. საგულისხმოა, რომ დეკაუზაცია-რეფლექსივობის პროცესი ახალ ქართულში აგრეთვე თემის ნიშნების ფუნქციას უკავშირდება. ეს არის ან ი/ო-ებ კონფიქსი, ან გარდაამავალი ზმნის ფუძიდან გადმოყოლილი ობ/ივ თემის ნიშანი, რომელიც ქმნის ი/ო — ობ/ივ კონფიქსს; სპობს — ი/ო-სპობა, ლევბ — ი/ო-ლევა ტიპისა /მათი განაწილების შესახებ მესამე თავში გვექნება საუბარი/. როგორც ვნახეთ, ასეთ შემთხვევაში ზმნა არა მარტო გარდაუვალი ხდება, არამედ იძენს განსხვავებულ ასპექტურ ნიშნებსაც: დინამიკური პროცესის მარკირება მისი ძირითადი ასპექტური მახასიათებელი ხდება. ბ. შეიძლება ანალოგიური პროცესი განხორციელდეს სუბიექტის სტატუსის შეცვლელად; მაშინ რეფლექსივობის შედეგად ცილებში მდგომარეობს /ან იშვიათ შემთხვევაში მდგომარეობს/ ზმნებს: ა-მიფ-ა - ი-მიფ-ა, ა-თერჩავ-ა - ი-თერჩავ-ა ტიპისა. ცნობილია, რომ მდგომარეობს

ჩვენების წარმოებისა და ლორებულიების საკითხი დაცას იწვევს. შარალაყ, ის სინტაქსური კონსტრუქციის არსის გარკვევას უკავშირდება. გ.კლიმოვი მას განიხილავს აქტიური კონსტრუქციის პრობლემათა მჭიდრო კავშირში /იხ.კლიმოვი გ./ მედიალური ჩვენების სტატუსს სპეციალურად განიხილავენ ლ.ნოზაძე, თავის მრავალმხრივ სახურადადებო სტატიაში, ა.შარისი /იხ. შარისი ა. ამ ავტორთანაც არის მოკლეული მსჯელობა თავი-კონსტრუქციების შესახებ/. მედიალური ჩვენების სემანტიკა მონოგრაფიულად აქვს შესწავლილი ლ. ა. შოლისკის/იხ. შოლისკი დ./. ამჯერად ჩვენ მედიუმების პრობლემის ასეთ სიღრმეებს ვერ ჩაეწვდებით. გვინდა შეითხვედნის ხურადადება მივაპყროთ საკითხის მხოლოდ ერთ მხარეს; თუ ენაში დასტურდება ერთმანეთისგან ფორმით განსხვავებული გარდაამავალი და მედიალური ჩვენები, მაშინ მედიუმის ი-შაქცევარი, როგორც წესი, არ ერთვის. ასეთი ვითარება გვაქვს თანამედროვე ქართულში; ამეფებს; მეფობს; ათევიზავებს; თევიზავს; აფულავს; ფულავს და მისთ. მაგრამ, თუ გარდაამავალს არ უწყვილდება ფორმით განსხვავებული საშუალი ჩვენა, მაშინ მას აწარმოებს ი-შაქცევარი; ა-სვენ-ებ-ს მს მას; ი-სვენ-ებ-ს ის /არ დასტურდება სვენობს/სვენს მედიები/; ა-ლხენ-ს ის მას; ი-ლხენ-ს ის /არ დასტურდება ლხენს/; ა-ჩოქ-ებ-ს ის მას; ი-ჩოქ-ებ-ს ის /არ დასტურდება ჩოქებს/ და მისთ. საგულისხმოსა, რომ იმგ ისეთ ჩვენაში, სადაც გაჩნდა მედიოპტივის საკუთარი ფორმა, /საფიქრებელია არსებული მოდელის ანალოგით/, დოკარგა ი-შაქცევარი; ძვ.ქართ. ი-გლოვ-ს; ახ.ქართ. გლოვავს; ძვ.ქართ. ი-შარხავ-ს; ახ. ქართ. შარხვავს; ძვ.ქართ. ი-ლოცავ-ს; ახ.ქართ. ლოცვავს და მისთ. /იხ. ნოზაძე ლ./ მაგრამ ძველ ქართულშიც დასტურდება პარალელური ფორმები; მღერს // ი-მღერს // ი-მღერ-ი-ს; გალობს // ი-გალობს ტიპისა. გვარაულობა, რომ აქ ი-შაქცევარს ფორმასაწარმოებელი ფუნქცია არ უნდა ექონოდა. ი-ასეთ შემთხვევაში უნდა ხახაწავდეს მოქმედების პროცესში სუბიექტის ჩართვას, შესაძლებელია, ამგვარი ფორმების ამონიშვრი შინაარსის გამო. შფრ. მღერის ის // მღერის ის მას; გალობს ის; გალობს ის მას. შფრ. რუსული *прибрав комнату* : *прибравшись в комнате* /რავ/. ამგვარი ნიუანსი გვაქვს გამომქმედაში მიღის და მი-ი-მღერი-ს ტიპისა. გახაჩულია მნიშვნელობა: მოქმედებს თავისთავის, მოქმედების პროცესშია ჩართული, თავისთავის ზის და მღერის ან მიღის და თავისთავის მღერის /დაწერილებით იხ. მაჭავარიანი მ. /. ეს მნიშვნელობა უშუალოდ გამომდინარეობს ი-შაქცევარის ზოგადი უკუქცევითი ფუნქციიდან და ენათესავენება მის ფორმასაწარმოებელ ფუნქციას, მაგრამ მიანც ასეთ პარალელური ფორმების არსებობის პირობებში, ი-შაქცევარს ეკისრება არა ფორმის წარმოების, არამედ ფორმის შინაარსის უკუქცევითი მომენტის ხახვასმა. ამგვარიც ხახვასმა, რომელიც შემდგომ ფორმასაწარმოებელ ფუნქციაში უნდა გადასულიყო, გვქონდა მედიუმების წყვეტილ ფორმებში. ცნობილია, რომ ძველ ქართულში არსებობდა საშუალი ჩვენების უშაქცევარი ფორმები წყვეტილში; ა-მეფა მან ის; მეფა // ა-მეფა მან; ა-ქადაგა მან ის; ქადაგა მან; ა-რადუნა მან ის; რადუნა მან და მისთ. /ლ. ნოზაძე მთავარს ანალო-

გოჭრი წარმოების მაგალითები სენაური და მეგრულ-ჭანური ენებიდან/.

ჩვენი აზრით, ამ ტიპის წყვეტილი ი-მაქტეგარი გაჩნდა ა-მაქტეგართან შინაარსობრივი დაპირისპირების წყალობით, რამდენადაც წყვეტილი გაა-ღამავალი და მედიალური ზმნა ერთმანეთს თვის ნიშნით ეგრ დაუპირისპირ-ღებოდა. ეს ეარაული სარწმუნო ჩანს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამგვარ გარდაღამავალ ზმნებში ა-მაქტეგარი ყოველთვის ფორმასაწარმოებელი ფუნქცი-ით არის დატვირთული; ამიტომ, ბუნებრივია, მასთან დაპირისპირებით ი-მაქტეგარსაც საპირისპირო ფორმასაწარმოებელი ფუნქცია ეკისრა; ა-მეფა მან ის ; ი-მეფა მან თვითონ; ა-ღულა მან ის ; ი-ღულა მან თვითონ და მისთ. ამით ჭაიხაზა მედიუმის მიუმართავი, ერთპირიანი სემანტიკა და ამავდროულად შივიქმნა მედიუმის წყვეტილის წარმოების მოდელი, რომელსაც მედიოპასივივი გაქცვა. რაც შეეხება ე.წ. ინიანი ენების ფორმებს, ისინი, როგორც ითქვამს, რეფლექსივიზაციით არის მიღებული, მაგრამ სხვა გზით და სხვა შედეგით. დეკაუზაციის პროცესს სუბიექტის ინაგენტურობა მოქცევა, ხოლო რეფლექსივიზაციამ ზმნას პროცესში ჩართვის სემანტიკა შეს-ძინა. საშუალო ზმნებისგან განსხვავებით, ეს ზმნები დინამიკური პრო-ცესის გამოხატველი ზმნები გახდა. ისე რომ, საფექტებელია, დინამიკური რეფლექსური ფორმები ისტორიულად არ არის მედიუმებისგან გამოყოფილი ფორმები, ისინი გარდაღამავალი დინამიკური ზმნების დეკაუზაციის შედეგს წარმოადგენენ. ამდენად, ჩვენ საცხებო ეფთანზებით ე.წ. ნიშნებს იმ მხრივ, რომ მედიუმების წარმოქმნისას არ არის სავარაუდებელი, ყოველთვის დაე-ნაყვალა სხვის დაკარგვის საფეხური გავითვალისწინოთ /თუცა, როგორც ამას აბტორი ამბობს, ცალკეულ შემთხვევაში ასეთია რამ შეიძლება მომ-ხდარიყო, რამდენადაც სხვა ზმნებიც კარგადენ პირდაპირ ობიექტს და რეინ-ტერპრეტაციას განიცდიან/. ჩვენ ზემოთ ვეყადეთ, შინაარსობრივად ატვიხ-სნა დაეცე ნაცვალსახელის არაუკუტევივი ფუნქცია. მაგრამ ეგრ დაეფთან-ზებით ე.წ. ნიშნების დასკვნას, რომ ქართულურ ენებში ყველა მედიალური ზმნა რეფლექსივიზაციის შედეგია და ბუნებით მედიუმები არც ერთ ქართულ-ურ ენას არ გააჩნდა. აღბათ, ასეთი მიდგომა მედიუმის უფრო ფართო პრობ-ლემათაც ეგრ გადაგვაწყვეტინებს. ჩვენი დასკვნაა, რომ ი-მაქტეგარი სწო-რედ იმიტომ ამოკლებს მედიუმთა რეფლექსივიზაციას, რომ ქართულში /და სხვა ქართულურ ენებში/ არსებობდა მიუმართავი, აქტიური შინაარსის მქო-ნე ბუნებით საშუალო ზმნები: ღულს, წუხს, ყოფს, ტრის მისთ. ხოლო ი-მაქ-ტეგარის ფორმასაწარმოებელი ფუნქცია სწორედ ამ ბუნებით მედიალური ზმნე-ბის სემანტიკური ყალიბის გადატანა იმ ზმნების მიმართ, რომელნიც ან სახედისგან იწარმოებოდნენ, ან რეფლექსივიზაციის შინაარსობრივი ნიუან-სის გაძლიერებას მოითხოვდნენ. შესაძლებელია დაეფთვება, რომ საერთოდ, ამგვარი ფორმასაწარმოებითი მოდელი ემსახურებიათ ბუნებითი სემანტიკის გახსნას, გარკვეული აზრით, მის ინტერპრეტაციას, რაც გრამატიკული მო-დელის შექმნის ხორციელდება იმ სემანტიკურად ნათელი, ცოცხალი ელემენტების გამოყენებით, რომელნიც ენაში პროდუქტიული ელემენტების სახ-ით ფუნქციონირებენ. ენას რომ არ უქონდა ბუნებითი ზმნები წერს, ღულს

ტიპისა, რომლებიც ფუძის ლექსიკური მნიშვნელობით უპირისპირდებიან ერთმანეთს, როგორც გარდაშავალი და გარდაუვალი საშუალო ზმნები, ან გაანდობლად არც ა-ფუღებ-ს და არც ი-სვენ-ებ-ს ყლობი, შიბი უმეტეს ძნელი ასახსნელი იქნებოდა ნასახელარი ზმნების წარმოება ა-მეფ-ა ; ი-მეფ-ა ტიპისა. როგორც აღინიშნა, გრამატიკა ლექსიკური მნიშვნელობის მარკირებაა, გარკვეული ლექსიკური მიმართებების გამოყოფა და ფიქსირება.

11. ფორმალურად ფუნქცია აქვს ი/ე-მატევერას მწკრივთა წარმოებისას III სერიაში.

უნაბილია, რომ III სერიის I და II თურმეობით მცდელები უპირისპირდებიან შედეგობითის აღწერით ფორმებსა და სტატისტიკური ზმნების ფორმასა და სემანტიკას, გახსნავენ რა შიბი პერფექტულ ბუნებას /შანიძე ა. ფრეტი 2, ნათძე ნ./ . ა. შანიძეს აღნიშნული აქვს, რომ I თურმეობითი ზმნა ოდენ სასხვისო ქვერის ფორმით დასტურდება /ე.ი. გეაქვს მხოლოდ მი-, გი-, მუ პროკლიტიკები და მუ პროკლიტიკის ცინ-ის რიგთან კომბინაცია/, ამიტომ საოპოტიკო წყვილების უქონლობის პირობებში, ა. შანიძის აზრით, მატევერის ფუნქცია ნეიტრალიზებულია და ქვერითი მნიშვნელობა /სასხვი-სო/ დაკარგული აქვს. ჩვენ გვგონია ამ დებულებას ეთანხმებით, უკანასკნელის გასაძლიერებლად. ჩვენი აზრით, სხვა მატევერებთან ოპოტიკა არა გეაქვს სწორედ იმიტომ, რომ მი-გი-მუ პროკლიტიკა ამ შემთხვევაში ფორმალურად მოდელი ფუნქციით გეველინება, რაც ზღუდავს სხვა მატევერებთან მისი თანისუფალ მონაცვლობას /იხ. ზემოთ მსჯელობა მატევერების ხმარების შეზღუდვების შესახებ/. მაგრამ ეს გარემოება ვაშორიყხავს მისი ძირითადი მნიშვნელობის ნეიტრალიზაციას. პირიქით, ფორმალურად მოდელი ფუნქცია განსაკუთრებით მკვეთრად ავლენს მატევერის ნათესაობითი ბუნების მნიშვნელობას ზუსტად ისევე, როგორც ეს გვქონდა შედეგობითი ზმნების ფორმალურად მოდელი ზმნებთან მი- პროკლიტიკა მხოლოდ III პირის უკუქვერითი ფუნქციით იყო წარმოადგენელი ცინ-ის რიგთან, I თურმეობითი კი მან-ის რიგის ყველა პირის ფორმით, რასაც თანისი შინაარსობრივი გამართლება აქვს. ბენვენისტს გამოთქმული აქვს მოსაზრება, რომ პერფექტი ნათესაობითის კუთვნილებით შინაარსისა და მდგომარეობის სემანტიკის შეხამებას /იხ. ბენვენისტი ე./ ამ თვალსაზრისით თურმეობითის ფორმები ქართულში განხილული აქვს ე.ა.ლენს, მ. სახლიას და ირ. მელიქიშვილს /იხ. ბიბლიოგრაფია/. /სახლია და მელიქიშვილი აქვდა აკოთხებენ დასკვნას, რომ III სერიის ფორმები ქართულში ერგატული კონსტრუქციისაა. საკითხის საინტერესო დასმაა. ჩვენ მას ამგვარად ვერ შევეტებით/. მართლაც, სინთეზური პერფექტის წარმოება უნდა იყოს ანალიზური /ლექსიკური დონის/ შედეგობითი და პერფექტული კონსტრუქციების /გაყვებულებული არის ; გაყვებულებული მაქვს ტიპისა/ გრამატიკული მარკირება იმ ელემენტების საშუალებით, რომელთაც შესაბამისი ნათესი და პროტეტიკული ფუნქცია აქვთ /იხ. არაბული ა., მაგარეარანი მ. 1983/. ამდენად, /და/-მი-გია ფორმა, მართლაც, მი-გია ფორმის რეინტეგრატაცია შეიძლება იყოს. მი-გია ის მე - არის სტატისტიკური ა-გია ის ფორმის მი- პრ-

კლიტიკით გართლება, მისთვის შესატყვისი ნათესაობითი ბრუნვის ფუნქციით; აგია ჩემთან, ჩემს ახლს, ჩემი /შესაბამისად II და III პირებში/. აქტიონალურ, პერფექტულ შინაარსს ეძღვნება მხოლოდ ერთი ნაბიჯი: მი- პროკლიტიკით გამოხატული პირის გააქტიურებში /საპირისპირო თვალსაზრისი იხ. პარისი ა./, რაც ამ პირს აქცევს ამ, ზმნის ფორმით გამომხატული მდგომარეობის, შედგენის შემსრულებლად /და არა პოსესორად, ლოკალიზატორად ან ბენეფაქტივად, როგორც მდგომარეობის გამომხატველ ზმნაში გეტონდა/. რომ ეს შარბლყ ასეა, ჩანს იქიდან, რომ I თურმეობითში გადასვლისას სტატიკური მდგომარეობის გამომხატველი ფორმა იქმნის მოქმედების ასპექტური; სრული და უსრული - ოპოზიციის გამომხატვის უნარს, რაც მას მანამდე, როგორც სტატიკურ ზმნას, ბუნებრივია, არ გააჩნდა /შდრ. მი-გია /სტატიკ. მდგომარეობა/, მაგრამ მი-გია : და-მი-გია /თურმეობითი/, რაც სწორედ აგენტური, აქტიური მოქმედების ზმნებისთვის არის დამახასიათებელი /აგენტური მოქმედების ამ თვალსაზრისით დახასიათება იხ. მაკევირიანი შ. 1981/. ამის თაობაზე ა. არაბულს გამოქმუნილი აქვს ეგვი, რომ სტატიკური მდგომარეობის ზმნები ქართულში მცირერიცხოვანია და, ამდენად, პროექტიული წარმოების ბაზად ვერ გამოდგებოდა. საქმე ისაა, რომ პერფექტის წარმოების სხვა ფორმის სტატიკური ზმნებიც დაედო საფუძვლად. ეგრძე, -აე და -ამ თემისნიშნაინები, რომლებსთვისაც აგრეთვე არის დამახასიათებელი პირის კლებით ან პირის რეინტერპრეტაციით გასტატიკურება. შდრ. ა-ხურ-აე-ს ის მას მას -ქედს, სახურავს/ ; ა-ხურ-აე-ს ის მას /ქედი, სახურავი/ აგენტური პირის სრული ნეიტრალიზაციით, რაც იწვევს სწორედ ზმნის გასტატიკურებას; ა-ეგ-ამ-ს ის მას მას ; მოს-ეგ-ამ-ს ის მას /ისევე აგენტური პირის ნეიტრალიზაციით. ცნობილია, რომ ზეპურული, მავალითად, სწორედ -აე თემის ნიშანია თურმეობითში განხორციელებული, ქართლის საპირისპიროდ, სადაც თურმეობითში გამოყენებულია სამივე ფორმა: და-მი-ხატ-აე-ს, და-მი-ეგ-ამ-ს, და-მი-გი-ა. თუმცა ქართულშიც გვაქვს ია დაბოლოების განზოგადების ტენდენცია. ამდენად, თურმეობითის სემანტიკურ საფუძვლად მდგომარეობის სემანტიკის აღიარება ეგვი არ უნდა იწვევდეს, შით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ ტიპოლოგიურ მონაცემებსაც. პერფექტისა და თურმეობითის წარმოებისა და სემანტიკის საკითხები ჩვენი განხილვის საგანი სრული სახით ამჟღავნებს ვერ იქნება. გვიანტერესებს მხოლოდ ი-მაქცევრის ფორმასა წარმოებელი ფუნქცია. ამ თვალსაზრისით კი ეგება ერთი ზოგადი კითხვა: რა გზით უნდა განხორციელებულიყო გადასვლა: პოსესორი, ბენეფაქტივი — მოქმედების აქტიური შემსრულებელი? რა სემანტიკური კავშირი შეიძლება აქონდა პოსესორს აქტიურ სუბიექტთან? /ნუ დაგვაიწვევება, რომ ამგვარად ნაწარმოები თურმეობითი გარდაშეადი აგენტური ზმნის მწკრივია/. შეუძლია თუ არა ნათესაობითი ბრუნვის სემანტიკას ასეთი გადასვლის უზრუნველყოფა? საფიქრებელია, მხოლოდ კონკრეტული, ყუფნიღვი-ბითი სემანტიკით ამ გადასვლას ბუნებრივად, ძალდაუტანებლად ვერ აგხსნივთ. ეს მხოლოდ ფაქტის დადასტურება იქნებოდა. საკითხი უფრო ზოგა-

დია, ვიდეო პერფექტის წარმოება და ეხება ნათესაობითის მიერ სუბიექტის გამოხატვის ყველა შემთხვევას. შტრ. უკთი მხრივ, კაცის ქული, ლო, მეორე მხრივ, კაცის /მიერ/ გაკეთებული საქმე. ეს საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, პერფექტის წარმოებაშიც ნათესაობითის ეს თვისება ელინდება. საფიქრებელია, რომ ამგვარ შემთხვევებში ნათესაობითის მნიშვნელობა იყოს არა მარკირებული ურთიერთმიჩივლობა და მოცულობის შემოსაზღვრა, არამედ არამარკირებული, კონტაქტური მნიშვნელობა, რომელიც ახლოს არის ინსტრუმენტალისის ფუნქციასთან და რომლის გამორჩეული აღნიშვნა სწორედ მოქმედებით ბრუნვას დაეკისრება. როგორც ჩემთა აღნიშვნით, ნათესაობის და მოქმედებითს ქართულში უკთი და იგივე ხმოვანი ნიშანი აქვს ხოლო განმასხვავებლად სხვადასხვა თანხმოვანი მოუღიო. მიზიდულობის სემანტიკიდან მოქმედებითობის მნიშვნელობაზე გადასვლა სავსებით ბუნებრივი ჩანს. შტრ. პლატონის ახრი = ახრი, რომელიც პლატონს მიეწერება, პლატონს ეკუთვნის და, მეორე მხრივ, იგივე გამოთქმა შეიძლება გავიგოთ, როგორც პლატონის მიერ გამოთქმული ახრი, თუ პლატონს ამ ახრის წყაროდ ვიგულებთ. ლათინისტები აღნიშნავენ *genetivus subiectivus* და *genetivus possessivus* სიახლოვეს /იხ. სობოლევსკი ს./ იგივე შეიძლება ითქვას ბერძნული ენის ნათესაობითი ბრუნვის შესახებ. სწორედ ამ მნიშვნელობასთან ძალიან ახლოა მოქმედებითის ძირითადი ფუნქცია, ე.წ. *ablativus auctoris*, რომელიც სულიერ სუბიექტს გულისხმობს და რომელსაც განასხვავებენ *ablativus instrumenti* ს-გან რომელიც გამოხატავს მოქმედების იარაღს. ჩვენი აზრით, პერფექტულ მწკრივებში დადასტურებული ნათესაობითის მნიშვნელობა, ამდენად, არის არა კუთვნილება, არამედ სწორედ *genetivus subiectivus* და *ablativus auctoris* მსგავსი ფუნქცია, რომელიც ნათესაობითისთვის კონტექსტუალურ-პოტენციალურია, ხოლო აბლატივისთვის ძირითადი და მარკირებული. საინტერესოა, რომ პერფექტის შემთხვევაში ი-შაქცე-ვარი მან-ის რიგთან დგას, ე.ი. მიმართულ, ირიბ ფორმაში დასმულ პირშია. ესეც არ უნდა იყოს შემთხვევითი. საქმე ისაა, რომ პერფექტის სუბიექტი არ არის აქტუალური აგენტურად მოქმედი პირი, მისი მოქმედება ნაგულისხმევია შედეგის მიხედვით, პერფექტი ხშირად უნახავი აქტის გამოხატაველი ხდება, როგორც ეს ქართულში მოხდა. ამიტომ პერფექტის სუბიექტი ფორმითაც უნდა განსხვავდეს ნახელი აქტის, აქტუალურად მოქმედ აგენტისგან, რაც განაპირობებს მან-ის რიგის ნათესაობითი დასმული პრაქტიკის არჩევანს. ამგვარად ჩამოყალიბდა პერფექტის საწარმოებელი უაღობი და გავრცელდა ყველა გარდამავალ ჩვენაზე.

III. *მი-, *გი-, J/ბ/ში/უ-გამოყენებულა აგრეთვე ხარისხის საწარმოებლად ძველ ქართულში და სენაურში: ძვ.ქარბ. J-უ-მუზბ-ე, შუ-მართლ-ე; სენან. ხ-ლ-ჩა = კარგი, „უკეთესი“; ხ-ლ-შა = დიდი, „დიდესი“. მკვლევრები აღადგინენ პირის ნიშანსა და შაქცევარს I და II მან-ის რიგშიც /ნ. შარტი, ა. შანიძე, გ. შაჰაგაროანი/. უკვე ძველ ქართულში დასტურდება იმავე ფორმების ნათესაობითი ბრუნვაში ხმარება: ხუ-მუზბ-ე-ის-ი, ხ/შუ-დიდ-ე-ის-ი და მისხ. სენაურში შესაბამისი ფორმები ნათესაობით

ბრუნვაში არ დგას, საფიქრებელია, ამ შემთხვევაშიც მი-, გი-, პ/ხ/შუ-პროკლიტიკის ნათესაობითი ბრუნვის ხმარება გამართლებულია, მაგრამ არა კუბონილების მნიშვნელობით, არამედ შედარების ნათესაობითობისა/genetivus comparationis /, რომელიც ბევრ ენაში იხმარება სწორედ შედარებითი ხარისხის გამოსახატავად. იხ.ამ მხრივ ბერძნულის ვითარება. ლათინურში მას შედარების მოქმედებითი შეესატყვისება /ablativus comparationis /. ქართულში ისტორიულად ამოსავალი ფიქვ ჩმნური წარმოშობისად ივარაუდება /ა.შანიძე, გ.მაკუავარიანი/. შესაძლებელია, ამ შემთხვევაში ძველი ტიპის მიმდებარე წარმოება გვექნოდა, რომელსაც მან-ის რიგის პროკლიტიკა დაერთო შედარების ნათესაობითში, სადაც პირის ნიშანი მიუთითებდა შესაძარბებელ პირზე. მას შემდეგ, რაც შედარებითი ხარისხის ფორმამ გაწყვიტა კავშირი ნაჩმნარ წარმოებასთან და გასუბსტანტივედა, მან მიიღო ჩედსარაბი სახელის ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი, რომელიც აგრეთვე მისი მარამოვბელი გახდა უკვე სახელის სტატუსით. ა.შანიძე ამ ფორმას ნაგენერტვარს უწოდებს. ჩვენი აზრით, ეს გარემოება კიდევ ერთხელ ამტკიცებს, რომ მან-ის რიგის პროკლიტიკა ნათესაობითის მნიშვნელობას გამოხატავდა /ხარისხის წარმოების შესახებ იხ. ზურაბიშვილი დ., ლერნერი კ./.

მანამ, სანამ პროკლიტიკა მიმდებარე /ნაჩმნარ/ ფიქვს მიერთდოდა, მას უქონდა პირთან მიმართების გამოხატვის უნარი /მი-დი-ე-ჩეშსა/ და შენარსობლივად უღრიდა ახალი ქართლის ჩემზე, შენზე, მასზე დიდი ამდენად, ჩვენი აზრით, გამოირიცხება მი-დი-ე-ე-ის-ი ფორმის აღდგენა /შედ. ლერნერი კ./.

ამ ფორმაში სახელის ნათ. ბრუნვის ნიშანი -ის ჩედმეტია და სტრუქტურულად გაუშარბლებელი. აკი სევანურში, სადაც ჩედსარაბის პრედიაკტული ბუნება უკრაც ნათელია და ჩმნასთან ფორმალური კავშირი ხელშესახები /იხ. მაკუავარიანი გ./, მას ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი არც ახდავს. ნანათესაობითარი ფორმა - სახელის ფორმა, ამდენად მი-, გი-, ხუ- პროკლიტიკა მასთან თავის ფუნქციას კარგავს, ხოლო ხ/შუ-განიცდის რინტერპრეტაციას; აღმატებითი ხარისხის მარტვენბელი ხდება /იხ. ლერნერი კ. ოლნდ ავტორისგან განსხვავებით, გეგონია, რომ ეს წმინდა შინაგანი, სტრუქტურულ-სემანტიკური პროცესია და ენათა ინტერფერენციასთან მისი დაკავშირება ნაძალადეგია/. მიმდებარე და ინტინტური ნაჩმნარი ფორმების თანდათანობითი გასუბსტანტივეება ქართლისთვის ფაშახსიათველდ პროცესია და ყველა შემთხვევაში იწვევს ცვლილებებს სინტაქსურ გარემოებაში. შედ. მაგალითად, ძვ. ქართ. ინტინტური კონსტრუქცია: „უმიჯომის არს ჩემდა მიცემად იგი შენდა, ეიღრე მიცემად იგი სხუასა ქმარსა“ დაბ. 29, 19., სადაც ინტინტურს დამატებები ჩმნისთვის შესადერ ბრუნვაში მიერთვის, და ამის საპირისპიროდ, მასდარული გასუბსტანტივებული კონსტრუქცია: „მისი მიცემა ქმრისთვის“, სადაც მასდარი კარგავს დამატებების ბრუნვაში მართვის უნარს და სახელისთვის დამახასიათებელ მართვაზე გადადის /იხ. ჩხუბიანიშვილი დ./.

ამით ძირითადად ამოიწურება ი/უ მარტვერების ფორმასწარმოებელი ფუნქციები. კიდევ ერთხელ გავხაზავთ, რომ ამგვარ შემთხვევებში პროკლი-

ტოკის ძირითადი ფუნქციის ნეიტრალიზაცია კი არ ხდება, არამედ, პირიქით, სწორედ მისი შინაარსის გამოყენება და ხაზგასმამ. ე-შაქტერის მსგავს ფუნქციებზე მწკრივების წარმოებისას აქ აღარ შევტყუდებთ.

ჩატარებული ანალიზი გვაფიქრებინებს, რომ ჩვენის ფუძის წარმოქმნას შაქტერები მხოლოდ თავისი ფორმასწარმოებელი ფუნქციით ემსახურება, როდესაც ისინი სხვა შაქტერებთან პრივატულ ოპოზიციას არ ქმნიან; ხოლო ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, ნაცუალსახელური პროკლიტიკები პირის კატეგორიას განეკუთვნებიან, ოღონდ უხმოვნო ვარიანტებისაგან განსხვავებით. ახდენენ პირის განსაზღვრას სინტაქსური ბრუნვის მიხედვით. მათ მიერ წარმოქმნილი წინადადების წევრები კი ამ მხრივ განეიტრალბულია: I სერიაში ყოველთვის სინკრეტულ მიცემით-აქუზატივიში დგანან, ხოლო მეორე სერიაში სახელობისა და მიცემითში.

საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ შაქტერებიანი /ბრუნვის ნიშნიანი/ პროკლიტიკები ყოველთვის მიმართული /ირიბი/ ბრუნვითი მნიშვნელობის მატარებელია და ფორმალურ-სინტაქსური ძვალსაზრისით ობიექტებს გამოხატავენ ანუ ობიექტური პირმომართი ნიშნებია. J/ბ/შუ- პროკლიტია გამოხატავს მხოლოდ III ორბ ობიექტურ პირს, დანარჩენები კი I, II, III პირებს: შა- : გა- : J/ბ/შა-

მე- : გე- : J/ბ/შე-

მი- : გი- : J/ბ/ში/უ-

აქედან აღენიშნებოვნიანი ვარიანტი აქვს მხოლოდ ა-შაქტერთან აქუზატივი-მიცემითიან პროკლიტიკას: შ- : გ- : J/ბ/ს/შ- . ვინ-ის რიგთან კომპინაციაში შედის შხოლდ III პირის პროკლიტიკები, ამიტომ თანამედროვე ქართულში ვინ-ის რიგთან ყველგან ფუნქციურად საგულებელია გრამატიკული ნული: ვ-შა-წერ, ვ-ში-წერ, ვ-შუ-წერ, ვ-შე-წერები, სადაც შ- III პირს გამოხატავს, რამდენადაც I და II მარკირებულ პირებს უპირისპირდება.

ვინ-ის რიგი ამის საპირისპიროდ წარფლობით ბრუნვაშია, ამიტომ ხმოვითი ელემენტი არ დაეკარგვის.

ჯერჯერობით პასუხის გარეშე დაგვრჩა კითხვა: რატომ არ ეხამება ვინ-ის რიგს I და II პირის პროკლიტიკები? სანამ ამ კითხვას გავცემდეთ პასუხს, გვატყვიოთ, რას ემსახურება ჩემო ჩატარებული ანალიზი.

პირისა და ქცევის კატეგორიები ქართულსა და ქართულურ ენებში დაწერილობით არის აღწერილი. არ დარჩენილა არც ერთი ჩვენური ფორმა, ანალიზს რომ არ დაქვემდებარებოდა. ამ მხრივ ა.შანიძის გრამატიკაში და ქეცლის I ტომში წარმოდგენილი გრამატიკული აღწერა სამაგალითო თავისი სისრულით და სიღრმით. ასევე სრულია ლექსიკონში წარმოდგენილი ჩვენური ფორმების შინაარსობრივი დახასიათება.

ა.შანიძე აღნიშნავდა: „...სხვათა ის ურთიერთობა, რომელიც არსებობს, ერთი მხრივ, წერს - ი-წერს /ან წერს - უ-წერს/ ფორმებს შორის და, მეორე მხრივ, წერს - ა-წერს ფორმებს შორის. განმასხვავებელ ნიშნად ბირველი წყვილის ცალგან შორის კუთვნილება-დანიშნულებაა, აქ კი მიმართება ირიბ-ობიექტთან სინკრეტში განლაგების ძვალსაზრისით; იქ ქცე-

რვა ანუ ეგრესია, აქ კი - სიტუაცია. ამიტომ მათი ერთ სიბრტყეზე განხილვა შეუძლებელია. საჩუქარი ფორმა რომ ქვეყნის ფორმად ციხნოთ, მაშინ, უკუ-ძველია, ქვეყნის განსაზღვრადი ახალი მომენტი უნდა შევიტანოთ და არსებობადად ორი სხვადასხვა კატეგორია შევეაერთოთ. ეს იგივე იქნებოდა, რომ ერთად განგვეხილა ისეთი ფორმები, როგორცაა, ციქვამა; და-წერა, და-ი-წერა /აქტ./, და-უ-წერა, და-ი-წერა /მას./ და და-უ-წერა /მას./ იმ მარტივი მოსაზრების გამო, რომ ყველა მათ, პირველს გარდა, პრეფიქსი აქვს მაწარმოებლად /იხ. შანიძე ა. 1973, გვ. 175/.

სიტყვა ადრე /გვ. 356-57/ ანტონი შენიშნავს, რომ დაწყებული პ. შენარ-თიდან და ნ. მარილან, გათავებული მისივე ადრინდელი ნაშრომებით /1919-1926 წ წ / მაქცევრებს მკვლევრები ერთიანი თვალსაზრისით განიხილავდნენ, როგორც ერთი ფუძიდან ყველა ფორმათა წარმოების სისტემა. ასეთი-ვე მიდგომა აქონდათ გ. დეეტერსსა და პ. ფოტს. რამ განაპირობა ან ერთი, ან მეორე მიდგომა? უფრო კონკრეტულად, რამ შესუტავა ა. შანიძის თვალსაზრისი? როგორც ჩანს, პირველი მიდგომა განპირობებული იყო იმ გარემოებით, რომ მაქცევრებს ჩინის ძირიდან მიმართულებით ერთი რანგი, ერთნაირი პოზიცია უპირატე და, ამდენად, ფუძის წარმოების ერთ სისტემას ქმნიან. ხოლო მეორე მიდგომა ანგარიშს უწევს არა ფორმალურ მხარეს, არამედ იმ კონკრეტულ შინაარსობრივ მიმართებებს, რომელიც ჩინის ფორმებს შორის მყარდება სხვადასხვა მაქცევრის დაპირისპირებისას. ჩვენი აზრით, ორივე ეს მიდგომა სავსებით გამართლებულია და სათანადო შედეგს იძლევა. პირველი უბრუნველყოფს მაქცევრების ერთიან სისტემაში გაერთიანებას და ამდენად არ უბრუნველყოფს მათ ფორმალურ თვისებას, ხოლო მეორე ამ ერთიანი სისტემის შიგნით გამოყოფს სხვადასხვა სემანტიკურ ფუნქციურ კატეგორიას, მათი შინა-არსობრივი სპეციფიკის მიხედვით. ამრიგად, ამ ორ მიდგომას შორის არ არის წინააღმდეგობა. მაგრამ, საფიქრებელია, ორივე მათგანი სრული არ არის და, რაც მთავარია, ორივე ფაქტების აღწერის ღონეზე რჩება. კერძოდ, გაურკვეველია, რა საერთო ფუნქცია აქვთ მაქცევრებს მორფოსინტაქსურ /ფორმალურ/ ღონეზე, ე. ი. რა აპირობებს მაქცევრების საერთო რანგს? ეს შემთხვევითი, თუ კანონზომიერი ნიშანია? და მეორე, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი კითხვა: თუ მაქცევრებს ერთი საერთო მორფოსინტაქსური ფუნქცია აქვთ, რა არის მისი საერთო სემანტიკურ-შინაარსობრივი მხარე? რამდენადღაც მორფოსინტაქსურ ერთიანობას სწორედ საერთო სემანტიკური ფუნქცია უზრუნველყოფს, რაც სრულიადაც არ გამოირიცხავს ამ ერთიანობის შიგნით სხვადასხვა სემანტიკური მიმართებების არსებობას. ანალიზისთვის რომ ბრუნება ავიღოთ, დავი-თვალ ბრუნვას საკუთარი, განსხვავებული მნიშვნელობა ახასიათებს და სხვა ბრუნვებთან თავისებური მიმართებების სისტემა, მაგრამ, მიღებულიავე ამისა, ყველა ბრუნვა მათივე ბრუნვათა ერთიან სისტემაში შედის.

მეორე საკითხი, რომელიც გადაუჭრელი დარჩა ორივე მიდგომისას, არის საკითხი იმის შესახებ, თუ რა საშუალებით ხორციელდება ქვეყნის სხვადასხვა მიმართება. რა მნიშვნელობა აქვს მაქცევრებს, რომელიც განაპირობებს სასუბიექტს /სუბიექტის განკუთვნილი/, სათავისს /თავისთვის განკუთ-

ენილი/ ან საზღვაო /სიერციხეული სიტუაცია/ და მისა., უზრუნველყოფას. მანამ, სანამ ეს არ დადგინდება, ქვეყნის კატეგორიით მხოლოდ აღწერება, დაფიქსირდება ის შინააპსები, რომლებიც ინტუიტურად ესმის ყველა ქარ-
თველს, მაგრამ გაუგებარი დარჩება, როგორ, რა საშუალებებით ხერხდება ეს, რა შინააპსობლივი მულტივალუა უღვეს საფუძვლად ჩამოთვლილ გრამატიკულ მიმართებებს, რა კონკრეტული ამოცანის განხორციელება ევალება გრამატიკული მდიდარი ფორმის თითოეულ ელემენტს და რა როგორ შინააპსს გად-
მოსცემს მათი ურთიერთმოქმედება. გრამატიკული კატეგორიის მოტივაცია ყველთვის არ არის ცხადი და ცალსახა, ხშირად დიაქრონიული ცვლილებ-
ში მას იმდენად ჩრდილავენ, რომ მისი აღფანტვა ისტორიულ-ეტიმოლოგიურ კვლევას მოითხოვს, ხოლო გრამატიკული ფორმა დაუნაწევრებელ, ბუნებით-
თან მიმსგავსებულ ფორმად გველინება. მაგრამ პირისა და ქვეყნის კატე-
გორიების შემთხვევაში ეს ასე არ არის. მათი სემანტიკური ინტერპრეტა-
ცია სინქრონიულ დონეზე შესაძლებელი, რამდენადაც ამ შემთხვევაში გრამ-
მატიკული ფორმის შემქმნელი ცალკეული ელემენტები დღესაც ცოცხლად ფუნ-
ქციონირებენ.

მაშასადამე, გასარკვევი იყო: ა.მაქვერების როგორი შორფსინტაქ-
სური ფუნქცია, რომელიც გასაგებს გახდიდა მათ ერთიან სისტემად კვალ-
ფოკაციას და ერთნაირ პოზიციას ჩვენის ძირის მიმართ. ჩემთა ვეცადეთ გვეჩვენებინა, რომ ეს არის ობიექტების წარმოქმნა-მოსპობის სინტაქ-
სური ფუნქცია. ბ. გასარკვევი იყო აგრეთვე, რა სემანტიკური კატეგორია უზრუნველყოფს ამ ფორმალურ-სინტაქსური ფუნქციის განხორციელებას. ჩვენი
ეარაულო, ეს არის ბრუნვითი ფუნქციები: აკუზატივ-მიცემითისა და ნათე-
საობითი ბრუნვების ძირითადი მნიშვნელობები.

ამ ორი დონის საერთო განხილვამ გვაეარაულებინა, რომ მაქვერები ნაცვალსახელოვანი პირის პროკლიტიკების ბრუნვითი ელემენტებია.

გასარკვევი დარჩა ნაცვალსახელოვანი პროკლიტიკების როგორი სემან-
ტიკური ფუნქცია ანუ ის საფუძველი, რომელიც საშუალებას მოგვცემს გავა-
ერთიანო ყველა მაქვეარი ერთ კატეგორიაში, მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა ბრუნვითი მნიშვნელობები მათ საშუალებას აძლევენ, გამოხა-
ტონ სხვადასხვა ქვეითი მიმართებები.

ამ როგორი ფუნქციის განსაზღვრაზე, გვირდა გავხაზოთ, რომ ჩვენი ანალიზი არ არის მიმართული აქამდე ჩატარებული კვლევის წინააღმდეგ და, ამდენად, არ უარყოფს მის შედეგებს. განსხვავებულია მხოლოდ მიზანდა-
სახულობა. აქამდე მკვლევრები ცდილობდნენ დაედგინათ მაქვერების ცალ-
კეული მნიშვნელობები, გამოეყო პრივალტი ოპოზიციები და მათ საფუ-
ველზე დაეხასიათებინათ ქვეყნის კატეგორიის კონკრეტული სინტაგმატურად შეპირობებული გამოვლინებები. ჩვენი ანალიზი მდიდრად ეფუძნება არსე-
ბულ ცოდნას მაქვერების ამ მნიშვნელობების შესახებ, ოღონდ მიზნად ისახავს პირისა და ქვეყნის კატეგორიების როგორი სემანტიკის დადგენას და იმის ახსნას, თუ რა შექცევაში უღვეს საფუძვლად მათ ურთიერთმოქმე-
დებას და მათი ცალკეული გრამატიკული მნიშვნელობების განხორციელებას.

ჩვენი ეარაუდით, მაქტერების შემცველი ნაცვალსახელორი პროკლიტიკე-
 ბი ახდენენ ჩვენთ გამოხატული მოქმედების ორიენტაცია. ეს არის მათი ზო-
 გადი მნიშვნელობა. ხოლო ორიენტაციის ლერძი, რომელიც წარმართავს ორი-
 ენტაციის ეექტორს — არის I მოსაუბრე პირი; II-მსმენელი-პირის ორიენტა-
 ცია I პირის პოზიციით არის გაპირობებული, ხოლო III არამოსაუბრე პირი
 იმერტებს ორიენტაციის ეექტორს, ოლნდ, რამდენადაც ის მოსაუბრე პირი
 არ არის, ლერძს ქმნის სუბიექტის პოზიცია. ორიენტაციის ლერძისკენ მი-
 მართულ მოქმედებას ეწოდებთ ინტროვერტულს, ხოლო ლერძისგან გარეთ მი-
 მართულს - ექსტროვერტულს. ამ ზოგად შინაარსს ჩინებულად გამოხატავს
 ა.შანიძის მიერ შემოტანილი ტერმინი ქვეყნა - თავისი ძველი მნიშვნელო-
 ბით: მოქცევა /ინტროვერსია/ ; მი-ქცევა /ექსტროვერსია/, ლათინური
 ძირით სწორედ ამასვე გულისხმობს. ა.შანიძის ცნებები გეზი და ორიენტა-
 ცია ნახმარი აქვს სტა სხვა გაგებით: გეზის სახელით აღინიშნება ჩვენი
 გამოხატული მოქმედება სიერტეში მდებარე სხვადასხვა პუნქტთან, ხოლო
 ორიენტაციით აღინიშნება მოუბარი პირის დამოკიდებულება ჩვენთ გამოხა-
 ტულ მოქმედებასთან, რომლის მიხედვით ირკვევა, განიხილავს მოუბარი
 ამ მოქმედებას, როგორც ისეთს, რომელიც მიმართულია იმ პოზიციისკენ,
 რომელიც თვითონ უპირატეს სიერტეში, თუ როგორც ისეთს, რომელიც საწინააღ-
 მდეგო მიმართულებით მიდის /შანიძე ა. 1973, გვ. 238/. ე.ი. ორთავე
 შემთხვევაში იგულისხმება ორიენტაცია და გეზი სიერტეში. ამდენად, ამ
 ცნების გაგება ჩვენთან უფრო აბსტრაქტულია და გულისხმობს არა სიერ-
 ტისეულ, არამედ ხუვედგვარ ორიენტაცია, რომელიც მოსაუბრე პირის
 თვალსაზრისს გამოხატავს. საფორტებელია, რომ სიერტისეული ორიენტაცია
 /შა-, მი- ჩვენისწინებით გამოხატული/ არის ზოგადი ორიენტაციის დაკონ-
 კრეტება მოსაუბრე პირის პოზიციასთან დაკავშირებით სწორედ სიერტეში,
 ამიტომ სიერტისეული ორიენტაცია შეიძლება ზოგად ორიენტაციას არც და-
 ემთხვეს. ეს საინტერესო საკითხია, რომელიც მოთხზოვს ჩვენისწინთა ფუნ-
 ქციების დაწვრილებით ანალიზს მაქტერების საორიენტაციო მნიშვნელობებ-
 თან შეპირისპირებით, მათი სხვადასხვა კომპინაციური შესაძლებლობების
 გათვალისწინებით, რაც ამჟამად ჩვენი განხილვის საგანი ვერ იქნება.
 გაცხაზავთ მხოლოდ, რომ სიერტეში ორიენტაცია არ წარმოქმნის ობიექტებს
 და არ ცვლის ჩვენის ელენტობას, ე.ი. მარტივი წინადადების სტრუქტურას.
 ის გარკვეულ სიერტისეულ მიმართულებას ანიჭებს უკვე არსებულ აქტანტებს.
 თუმა ჩვენისწინთა მნიშვნელობებთა შეიძლება მოახდინონ მაქცევათა ამა
 თუ იმ მნიშვნელობათა აქტეცია. შერ.მო-მი-ყვანა მან მუ /0 $\frac{1}{2}$ / ის ;
 მი-მი-ყვანა მან მუ /0 $\frac{1}{2}$ / ; ა-ა-შენა მან ის /0 $\frac{1}{2}$ / ; მი-/მო/და- ა-შენა
 მან შას ის , ისევე მოხდა ობიექტის სტატუსის შეცვლა. ო-ტირა მან ;
 და-ი-ტირა მან ის და მისთ. ცხადია, ამ ფორმებს რომ არ ქეონდა ორთავე
 მნიშვნელობის გამოხატვის უნარი უჩვენისწინთადაც, ჩვენისწინის დართვა
 არაფრს შეეცდოდა. ჩვენისწინი ქმნის კონტექსტს, რომელიც აჩუსტებს
 ჩვენის სემანტიკურ ბოტენციას, გამოავლენს სიტუაციის შესაფერ ელფრს.
 ზოგადად განესაზღვროთ მაქტერათა მაორიენტირებელი ფუნქციები,

მათ კონკრეტულ მნიშვნელობებს განვიხილავთ თითოეული მაქტივების სემანტიკის განხილვის დროს /მოქმედების მიმართულების შესახებ ქვეყანასთან დაკავშირებით, საუბარია რუდენკო ბ. და ლომბაიძე ქ./.

ორენტიაციის თვალსაზრისით, III პირის ნაცვალსახელური პროკლიტიკები შემდეგ მოზიციას ავლენენ: ბ/შა-, ბ/შე-, ბ/შუ- ყოველთვის ახდენენ მოქმედების ექსტროვერტიზაციას I, II, III ცინ-ის რაგის პირის ნიშნებთან მიმართებაში, რაც განპირობებულია მათი ბრუნვითი მნიშვნელობებით: ცინ-ის რაგი - არამარკირებული წრფლობითი, ხოლო III პირის პროკლიტიკები მარკირებული ირბი ბრუნვებით. ამ შემთხვევაში ბუნებრივად ხდება მოქმედების განხილვა, ე.ი. ექსტროვერტიზაცია: I და II მოსაუბრე პირებისაგან გარეთ, ხოლო III პირის შემთხვევაში სუბიექტური პირისაგან გარეთ: ბ-შა-კეთებ მე შას ; ბ-შე-კეთებ მე შას შას ; ბ-შუ-ლაპარაკები მე შას - ყველა ამგვარ მაგალითში მოქმედების მიმართულება არის ცინ-ის რაგისგან გარეთ გაშიზნული. მარკირებულია სწორედ ეს გარეთა წერტილი, რომელიც შეიძლება იყოს ფორმალურ-სინტაქსური თვალსაზრისით პირდაპირი ან ირბი ობიექტ-სხვადასხვა შინაარსით დატვირთული. ამდენად, ამ შემთხვევაში წრფლობითი და ირბი ბრუნვების კომბინაცია ცალსახა და მარტივ სურათს გვაძლევს. ნათესაობით ბრუნვაში დასმული III პირის უკუტყვიით პროკლიტიკა ამის საპირისპირო მიმართულებას გვაჩვენებს, ის ახდენს მოქმედების ინტროვერსიას მოსაუბრე /I, II/, და III სუბიექტური პირების მიმართ და ამით სპობს სხვა პროკლიტიკებით წარმოქმნილ ობიექტებს, რამდენადაც წრფლობით ბრუნვაში დასმული პირები თავისი არამარკირებული ხასიათის გამო თავისუფლად ღვებიან ობიექტების პოზიციებში: ბ-შა-ღვამ მე შას შას ; ბ-შე-ღვამ მე შას /I მოსაუბრე პირი ირბი ობიექტის პოზიციებშია, ამიტომ მოქმედება მისკენ უკუტყვა. ბ-შუ-ღვამ მე შას შას ; ბ-ში-ღვამ მე შას - ისეც ირბი ობიექტის პოზიციით, ოღონდ არა მიცემოთის, არამედ ნათესაობითი მნიშვნელობით. ბ-ღვამ მე შას ; ბ-შე-ღვამები მე /პირდაპირი ობიექტის პოზიციით/ და მისთ. ეს ფაქტები კარგად არის ცნობილი. ამდენად, ცინ-ის რაგთან მიმართებაში ინტროვერსია ყოველთვის რეფლექსივუზიზაციას ნიშნავს, და ე.წ. რეცესიულ კონსტრუქციას ქმნის /ტენიერი/. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თუკი პირდაპირი ობიექტი ჩვენს ბუნებრივად შეიძლება შეიწყოს და პირველადი გარდასმავალი ჩვენში სწორედ ასეთ პირდაპირ ობიექტს შეიწყობენ, ირბი ობიექტი ყოველთვის წარმოქმნილია ან უბოვონო /შ-, ბ-, შ/ბ/ს-, /ან ხმოვნიანი პროკლიტიკებთა მაგრამ მათი გარჩევა მოორფოლოგიური პარადიგმატიკის დონეზე ხერხდება მხოლოდ II სერიაში, ე.ი. ერგატულ კონსტრუქციაში, ნომინატიური კონსტრუქცია კი ამ მხრივ ქართულში სპეციფიკურ სურათს გვაძლევს: არ არის გარჩეული პირდაპირი და ირბი ობიექტების ფორმა, როგორც ჩემთა იყო აღნიშნული, მხოლოდ მოგვიანებით დანიშნო მათი გარჩევა III არამოსაუბრე პირებთან. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ნომინატიური კონსტრუქციის ჩამოყალიბებისას, პირველ რიგში მოხდა სწორედ ექსტროვერსიის მარკირება ანუ მოქმედების განხილვა არამარკირებული ცინ-ის რაგისგან და არა სუბიექტ-

ობიექტების შორფოლოგიური გარჩევა, რაც დღესაც ბოლომდე გატარებული არ არის.

ამ კონტექსტში გვინდა დავსვათ საკითხი II სუბიექტური პირის ნიშნის შესახებ. როგორც ცნობილია, ის შედინად ემხვევა ე.წ. III ირ.ობიექტური პირის ნიშანს. მათი ფორმოლოგიური განაწილება აბსოლუტურად მსგავსია. ამიტომ გარეგან დაშვებებზე საუბარი ძნელია. მაშ როგორ აცხსნათ ეს გარემოება? რა შეიძლება უკონდეს საერთო II სუბიექტურსა და III ირ.ობიექტურ ნიშანს? მათი შინაარსობლივი გაიგივება რაიმე სპეციალური პირობების გაუგებარებლებად, გაუმართლებელია. ხომ არ შეიძლება დაგვეშვა, რომ ორივე წარმომადგარი III პირის ხმოვნისანი ან უხმოვნო პროკლიტიკიდან შემდგომი რინეტარტაკაციით? დაეკვირვება პარადიგმას. სიმოკლისთვის მოვიყვანო მხოლოდ ერთი მაქვერის მაგალითი, მსგავსი პარადიგმები ახასიათებს ყველა მათგანს:

ე-ს/შა-ღგამ შე მას მას
ბ/შა-ღგამ შენ მას მას
ბ/შა-ღგამ-ს ის მას მას

ე-ს-წერ შე მას მას
ს-წერ შენ მას მას
ს-წერ-ს ის მას მას

ამ პარადიგმის მიხედვით, ნათელია, რომ II და III პირები ერთმანეთსგან განსხვავდება მხოლოდ III სუბიექტური /ვინ-ის რიგის/ პირის ნიშნით. ის რომ მარკირებული არ ყოფილიყო, II და III პირები გაურჩეველი იქნებოდა, რამდენადაც ჩვენში აისახებოდა მხოლოდ ექსტროვერტული ორიენტაცია და არა II და III აგენტური პირების ოპოზიცია. ჩვენი ვარაუდით, მანამ, სანამ მოხდებოდა III სუბ.პირის მარკირება, ეს ასე უნდა ყოფილიყო. წარდგინოთ ბრუნეთ გამოიხატებოდა მხოლოდ I მოუბარი პირი და მის მიმართ მოქმედების ორიენტაცია. სხვათა შორის, სიგნული ორიენტაციის შემთხვევაში ასეთი რამ დადასტურებულია ძველ ქართულში; მო ჩმინის-წინი მოუდის მხოლოდ I მოუბარი პირისკენ ორიენტირებულ მოქმედებას, ან ისეთ მოქმედებას, რომელშიც I მოუბარი პირი აქტიურ მონაწილედ იგულისხმება სიგნისული პოზიციის თვალსაზრისით, II და III პირშიმართი მოქმედება კი მი- ჩმინისწინით გამოიხატება. ე.ი. დაპირისპირებულია I და II/III პირები. საფიქრებელია II და III პირების ერთმანეთისგან გარჩევა გამოწვევა ატენსის შინაარსის მარკირებაში. ყველა ქართული ენის ჩვენებით, საერთოქართულში უნდა გამოყოფილიყო II პირი, ხოლო III პირის მარკირება სენარსა და ქართულში განსხვავებული გზით განხორციელდა. პროკლიტიკების გადააზრებებმა რომ მართლაც ფაქტია, ამის დასტურად გამოვება მისი რინეტარტაკაციის მაგალითები III პირში. ცნობილია უამრავი შემთხვევა, სადაც ე/ს- პირის ნიშნები თითქოს უადგილად ადგილასაა ნახ- შარი. შდრ. მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის ლექსში:

„შინსი ლექსი შევბით, ღებნით,
ხან მიჯლისში მო-ქ-ფრინდება,
გულს ჩაგვეკრის, ქ-ლაღობს,
ქ-ხარობს,
გამეჭრებს და ამეღრმდება“.

ამ მხრივ საინტერესო ჩვენებას იძლევა სევანური. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სევანურში მკაცრად არის გარჩეული პირდაპირი და ირიბი ობიექტები შესაშვ პირობი. ამიტომ ჩვენის პარადიგმა პროკლტიკების განაწილების ძვალსაზრისით შემდეგ სურათს გვიჩვენებს. პირდაპირი ობიექტის მქონე ოპიტირან ჩვენში შესაშვ პირობი არ გვექნება ხ- ნიშანი:

ბჟ-ა-შვარდე „ვაშვიდებ“

ხ-ა-შვარდე - „აშვიდებ“

ა-შვარდე „აშვიდებს“

და შათი განმასხვადებელი აღმორნდება II პირში დადასტურებული ხა- პროკლტიკის თანხმონური ნაწილი. ჩვენი ფიქრით, სწორედ ეს გაგრეობა უბიძგებდა ხ- ელემენტის რეინტერპრეტაციას. ირიბი ობიექტის მქონე ჩვენებში ასეთი რამ ვერ მოხდებოდა, რამდენადაც იქ მეორე და შესაშვ პირები გარჩეული არ არის:

ხჟ-შ-მენ „ვაშვიდე მე შას შას“

ხ-შ-მენ „აშვიდე შენ შას შას“

ხ-შ-მენ „აშვიდეგ ის შას შას“

ჩვენ ვარაუდს ისიც უჭერს მხარს, რომ უხმონეო ძირებთან, სადაც პროკლტიკის დარღვა საერთოდ არ ივარაუდება და, ამდენად, ხ-თანხმონიო ელემენტის არ უნდა გვექნოდეს, II და III პირები არამარკირებულია და გარჩეული არ არის:

დური „ვიცად“

დვიგე „ვაქრობ“

დური „ვიხვად“

დვიგე „აქრობ“

დური „ვიცადს“

დვიგე „აქრობს“ /იხ. თაფურია/.

როგორც ვხედავთ, ბოლო ორ პარადიგმაში ერთმანეთს უპირისპირდება პირველი და მეორე/შესაშვ პირები, რაც, ჩვენი აზრით, ამოსავალ გზა- რებას უნდა ასახავდეს. სევანურში ირიბი ობიექტის არმქონე ჩვენებში უნდა დაწვებულიყოს III სუბიექტური პირის მარკირებაც, რაც შას II პირისგან განასხვადებდა. ეგულისხმობთ ლა- პროკლტიკის დარღვას /იხ. თაფურია ე., ქალდანი მ./, მაგრამ, როგორც ჩანს, ფონეტიკური პირობების გამო, ეს პროცესი არ განხორციელდა. სამაგიეროდ, ქართულში III სუბ. პირი აღინიშნა სუფიქსებით, რის შემდეგ მოხდა მეორე პირში თანხმონიო რეინტერპრეტირებული კ/ხ/ს- ნიშნის მოშლა. თანამედროვე ქართულში II სუბიექტური პირი ფაქტობრივ მარკირებული აღარ არის.

ექმულის კონტექსტში თითქოს გასაგები უნდა გახდეს ის გითარება, რომელიც დასტურდება I და II მოუბარი-მსმენელი პირების ერთმანეთთან შეწყობისას. როგორც ცნობილია, ამ შემთხვევაში ჩვენში აღინიშნება მხოლოდ შან-ის რიგის პროკლტიკები, ე.ი. ორიენტაციის მიხედვით მარკირებული მსმენლები:

მე-შენებ მე შენ შას შე-დგამ მე შენ შას მე-ლაპარაკები მე შენ
გე-შენებ შენ მე შას გე-შენებ შენ მე შას გე-ლაპარაკები შენ მე

ნეიტრალური, წრფილობით ბუნებაში დასმული, ცინ-ის რიგის პირი ჩვენში გამოხატული არ არის, რამდენადაც მკვედეების ორიენტაციის უმისოდაც სწო-

ლიად ნათელია. ეინ-ის რიგი შემოდის მხოლოდ III არამოუბარ პირში სუფიქსის სახით, რაც დიაქრონიულად მეორეული ფაქტია:

მ₁-შენებ მე შენ მას გ₁-შენებ შენ მე მას
მ₂-შენებ-ს მე ის მას გ₂-შენებ-ს შენ ის მას

და ატენსის როლის გაზრდასა და ხაზგასმას ემსახურება.

მან-ის რიგის I და II პირის ყველა პროკლიტიკა, რამდენადაც ისინი ირიბი ბრუნების მნიშვნელობითაა მარკირებული, ინტროვერტულ ორიენტაციას გამოხატავენ I და II მოსაუბრე პირების მიმართ. ე.ი. I და II პირი ამ შემთხვევაში ორიენტაციის ღერძად გვევლინება, ოღონდ რედუქციონიზაციის, უკუკუვერს-ტარებში, რამდენადაც ირიბი ბრუნები ბუნებითად მიიჩნეავენ თავისკენ მოქმედებას: მა-შენებ/ს, მი-შენებ/ს, მე-ხატები/მე-ხატება, მი-ყვარხარ/ს, მ-ცივა, მი-ფულ-ს და სხვა, მოსაუბრე პირისკენ მიმართული ან მასში მიმდინარე მოქმედება-ციფარებაა. აქედან მხოლოდ ერთი გამონაკლისი გვაქვს. საქმე ეხება მან-ის რიგით გამოხატულ I და II პირის პირდაპირ ობიექტებს ი-მაქვევართან. ისინი არასოდეს არ არიან ორიენტაციის ღერძები და მათი ჩვენაში აღნიშვნის შემთხვევაში, ორიენტაციის ღერძი ინაცვლებს ან ატენტური, ან ადრესატორ/ბენეფიკტორი პირისკენ. შტკ. და-მი-ყენ-ა მე/0 რ/ მან იგი მოუამაგირედ - ორიენტაციის ღერძი - მოსაუბრე პირია, მოქმედება მისკენ არის მიმართული, მაგრამ, თუ ამ პროკლიტიკით ნაგულისხმევია პირდაპირი ობიექტი, ის ველარ იქნება ორიენტაციის ღერძი და მოქმედება მიმართული აღმოჩნდება ადრესატისკენ /ან ბენეფიკტორისკენ/; და-მი-ყენ-ა მან მე /0 ვ/ მას /ვაგარს/ მოუამაგირედ /შანიძე ა. 1973/. ჩა-მი-რ-მ მე მან სიგყვა - ორიენტაციის ღერძი მონება პირია, მაგრამ შე-მი-რ-მ მე მან მე /0 ვ/ ცოლად - ორიენტაციის ღერძმა ატენტური პირისკენ გადაინაცვლა. როგორც ადრე აღვნიშნეთ, ამის მიზნი უნდა იყოს პირდაპირ ობიექტთან ი-მაქვევართის ნეიტრალიზაცია. მაგრამ შეიძლება საკითხი დაისვას იმის შესახებ, რომ თვითონ ნეიტრალიზაცია გამოწვეული იმით, რომ მან-ის რიგი გამოხატავს პირდაპირ ობიექტს, რამდენადაც ჩვეულებრივ, I და II პირები მოსაუბრე პირების ფუნქციით არიან დატვირთულნი; ე.ი. სულიერი, მეტყველი არსებებია - ადამიანები-და პირდაპირი ობიექტის სტატუსი მათთვის დამახასიათებელი არ არის. პირდაპირი ობიექტი კი სამოქმედო საგანია და, ამდენად, სამეტყველო სიტუაციის ღერძი ვერ იქნება. ამას ის ფაქტიც მოწმობს, რომ ასევე ნეიტრალიზება ინტროვერტულობა მაშინაც, როდესაც მაქვევართი არის არა ი-, არამედ ა-. შტკ. და-მა-ყენ-ა მან მე მას /ვაგარს/ მოუამაგირედ. აქაც მოქმედება მიმართულია ირიბი ობიექტის და არა პირველი პირის მიმართ.

დავასკვნით: ქტვის კატეგორიის ზოგად მნიშვნელობას ქმნის მოქმედების ორიენტაცია, ამის განხორციელება შეიძლება მხოლოდ პირისა და ბრუნვის კატეგორიითაა უზიარებლობით, ბრუნვა განსაზღვრავს მოქმედების მიმართულების ვექტორის ხასიათს, ხოლო პირი ქმნის ორიენტაციის ღერძს. ქართლისა და ქართველური ენების სპეციფიკას ქმნის ის ფაქტობა, რომ ორივე ეს კატეგორია ერთ ჩვენურ ელემენტშია გაერთიანე-

ბული, რაც ზმნას მოქმედებს და მრავალმეტყველებს ხდის. ამგვარად გაკვებულ ქვეყნის კატეგორია არის ზმნის მორფოსინტაქსისა და სემანტიკის დომინანტა. მის გარეშე შეუძლებელია მარტივი წინადადების სტრუქტურის გაგება. თუ გავიხსენებთ, რომ დრო-კლოთა სისტემის ფუნქცი აგრეთვე მოუბარი პირის პოზიციას, ქართული ზმნის უფლებების ძირითადი პარადიგმა სწორედ დრო-კლოთა და ქვეყნის კატეგორიით იცვრება.

ნიპოთეზის სახით გამოითქვა იმპლიკაცია; რაც უფრო მდიდარია ცალკე მოქმედი ნაცვალსახელების ბრუნვითი ფუნქციების მარკირება, ვით უფრო დაბრბია ქვეყნის გამოხატვა ზმნის ფორმით და პირიქით, რაც უფრო დაბრბია ნაცვალსახელება ბრუნვითი ფუნქციები, ვით უფრო მდიდარია ქვეყნით მნიშვნელობები და მათი მარკირება ზმნის სისტემაში. ქართულურ ენებში საგნებთან ნეიტრალიზებულია I და II პირთა ნაცვალსახელების ბრუნვითი ოპოზიციები; გვაქვს მხოლოდ ერთი რიგი: მე, შენ, სამაგიეროდ, ზმნაში ორი რიგია წარმოდგენილი მრავალფეროვანი ქვეყნითი მნიშვნელებით.

მარკირების აერარქიის თვალსაზრისით, ჩინის აზრით, ყველაზე მარკირებულია მუ-მაქცევი და ამდენად ოპოზიციის მუ-მუ-ცინ-ის რიგთან მიმართებაში უფრო მარკირებულია ც-ც-შეხამებასთან შედარებით. სამაგიეროდ, ბუნებითი ინტოვერტიზაცია მან-ის რიგის I და II პირების პროკლტიკებში /მამამე - გაგავგ/ უფრო ნაკლებადაა მარკირებული რეფლექსივიზაცია-რეკლექსივთან შედარებით ცინ-ის რიგთან. ამდენად, ყველაზე ნაკლებად არის მარკირებული მამ-პროკლტიკა; ხოლო ყველაზე მეტად მაქცევიების ფორმასაწარმოებელ ელემენტებად ხმარება, რაც ბუნებრივია; მაქცევიების გამოყენება ზმნის ფორმის საწარმოებლად შეიძლება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ისინი შექმნიან ცოცხალ შინაარსობლივ ოპოზიციებს. ხსენებული იერარქია ასახავს მაქცევიების ისტორიული განვითარების თანმიმდევრობას. ისტორიულად პირველადი უნდა ყოფილიყო ცინ-ისა და მან-ის რიგების დაპირისპირება წრფელობით და მიცემით-აკუზატორი ბრუნვებთან მიხედვით, ნათესაობითან ოპოზიციის უფრო გვიანდელი უნდა იყოს, ხოლო რეფლექსივიზაცია და განსაკუთრებით რეფლექსური გარდაუდელი ზმნის წარმოქმნა ისტორიულად ყველაზე გვიანდელი ფაქტი, რაც ტომოლოგიური მონაცემებითაც მტკიცდება. მაქცევიანა ხსენებული სისტემის ჩამოყალიბებას ეუკავშირება ზმნის პირიანი უფლებების შექმნას და ნომინატორ კონსტრუქციის გადასვლას. მაქცევიებისა და ბრუნვის ნიშნების აი ელემენტებს მკვეთრები უკავშირებენ სიახლე-სიშორის გამოხატველ დიქტორ ნაწილაკებს, რომელნიც დასტურდება დღესაც მესამე პირის ნაცვალსახელებში და ზმნირებებში. ამავე სისტემაში შემოდის ე ელემენტიც. ამ აზრს არ შეიძლება არ დაეთანხმო, რამდენადაც ეს კავშირი დღესაც საგნებთან ცოცხალი და ხელშესახება. სავარაუდოა, რომ აქაც საქმე გვაქვს იმავე დიქტორ პროკლტიკებთან, ოღონდ მათ დაკარგული აქვთ თანხმობითი ელემენტი. ზმნურ ნაცვალსახელებს პროკლტიკებისგან განსხვავებით, ზმნირებებში ისინი გამოხატავენ სიერკულ-ლოკატორ ორიენტაციას, ა- ნეიტრალიზაცია და უბრალოდ საგანზე ან მოვლენაზე მოუთხოვს, ი- აღნიშნ

.ნავს ჩამიშვან სიახლოვეს. ამიტომ, თუ ის მოსაუბრისგან შორს მყოფ საგანთან ან ადგილთან სიახლოვეს გამოხატავს, ა-ს დაუპირისპირდება, როგორც შორს მყოფის აღმნიშვნელი: შდრ. აქ : იქ; აქათ : იქით და მისთ.

ბ- მოსაუბრე პირებთან სიახლოვეს აღნიშნავს, თუ იგულისხმება არამოსაუბრე პირის ან საგნის გამოხატვა: ეს; ან მეორე პირთან სიახლოვეს: ეტ. დიექტორი ელემენტების ასეთი სემანტიკური დატვირთვა ბუნებრივად ტრანსფორმირდება ბრუნვით მნიშვნელობებში, როგორც კი ისინი მოქმედების ობიექტაციის უფრო აბსტრაქტულ მიმართებათა სინტაქსში მოხდებიან. აქაც ანალოგიური, ლოკატიურის იზომორფული მნიშვნელობები აღმოაჩნდებათ: საუბრის საგანზე მიმთითებელი ე- წრფელობით ფორმასთან დაპირისპირებით მიმართულებით გამოხატველი ხდება, ხოლო ი-ს ძირითადი ფუნქცია სიახლოვის გამოხატვისა ადვილად იგუებს ნათესაობითის უფრო აბსტრაქტულ ურთიერთ-მიზიდულობის სემანტიკას. პ.ფოგტი აღნიშნავდა ქართული ბრუნვების თვისებას, გამოხატონ მიმართულება /იხ.ფოგტი პ./ როგორც იქვეა, მაქცევრებასაც წმინდა სინტაქსურის გარდა, შენარჩუნებული აქვთ ლოკატიური მნიშვნელობებიც.

როგორც იქვეა, ა.შანიძემ სრულიად შეგნებულად და გარკვეული მიზანდასახულობის განსახორციელებლად ტერმინი ქვეყნა შემოფარგლა ი/უ- მაქცევრების ოპოზიციით და გამოყო პირის კატეგორიისაგან. მართლაც, ი/უ- მაქცევრების ოპოზიციის მნიშვნელობათა მხოლოდ გარკვეულ კლასს გამოხატავს, და შინაარსობრივად უპირისპირდება ე.წ. საჩუქარის ფორმებს. ამიტომ მაქცევრებას კონკრეტული მნიშვნელობების განხილვისას, საესებით გამოარღვეულია ასეთი ქვესისტემის გამოყოფა. ამ ოპოზიციის დასახასიათებლად ანტონი ხმარობს ტერმინებს-სათავისო : სასხვისო, რაც მოხდენილად გამოხატავს საექველს. მაგრამ ვერ დავეთანხმებით ა.შანიძეს, როდესაც ის ახასიათებს მი/გი- პრეკლტიკების შემდეგ ფორმებს, როგორც სასხვისოს: მი-ყვარს, მი-შენებს, მი-წუხს, მი-ხარია, მი-კვდება, მი-წევდა და მისთ. ქართველის ინტუიციის მიხედვით, ვერაფრით ვერ იქნება სასხვისო, ამ ფორმებით გამოხატული ციფრება ხომ ნამდვილად საჩუქარა, ხოლო მეორე პირის მიმართ ნათქვამი - საშენო, ჩოგადაც კი სათავისო. ტერმინი საობიექტო ფორმალურსინტაქსური თვალსაზრისით, უფრო გამართლებულია, მაგრამ ის არ ახასიათებს იმ ფაქტს, რომ მაქცევრების საორიენტაციო ლერძი არის არა სუბიექტ-ობიექტის მიმართება, არამედ მოსაუბრე პირების მიუმართავი და მიმართულ-ორიენტირებული ფორმების ოპოზიციის. სწორედ ამიტომ მოგვიხდა ტერმინების ექსტრო-ინროვერტიზაციის შემოტანა, თორემ სათავისო-სასხვისო თვისთავედ შესანიშნავი ქართული ტერმინებია.

სავსებით ეეთანხმებით ა.შანიძეს, რომ ა-მაქცევარი ი/უ-მაქცევრებათა დაპირისპირებით ნეიტრალიზირა, ე.ი. საარვისო. მართლაც, აქ ნეიტრალიზება ა-მაქცევრის წარმოქმნილი ფუნქცია, რამდენადაც ი/უ-მაქცევრებათა შედარებით ის არამარკირებულია. გამართლებულია აგრეთვე ა-მაქცევრის განხილვა საჩუქარის მნიშვნელობით, ეს მისი ერთ-ერთი ყველაზე ხშირი მნიშვნელობაა. მაგრამ ვერ დავეთანხმებით ა.შანიძეს, რომ ი/უ- დაპირის-

პირება ანუ სათავისო-სახხვისო ქცევა გამოხატავს კუთვნილებას. ეს მისი მხოლოდ ერთ-ერთი მნიშვნელობაა. მაგალითად, მან შე ბუროი მო-მი-გო-ა კუთვნილებას არ გამოხატავს; მოპარული ბარის ტარი ვაშო-მი-რნდე-ა არ გულისხმობს, რომ ბარი ჩემია /იხ. მაგავეარიანი შ. 1980/.

გამართლებულია ა-მაქცევის განხილვა გარდამავლობისა და კაუზატივის ნიშნად /არნ. რიქობაეა, გ. მაგავეარიანი/. მართლაც, როგორც არაერთხელ გავხაზეთ, თავისი წარმომქმნელი ფუნქციის წყალობით, კაუზატივის პირობებში ა-მაქცევიარი მიემართება პირდაპირ ობიექტს და გარდაუვალი ზმინისაგან და სახელისაგან გარდამავალ ზმნას აწარმოებს.

როგორც ეხებათ, აღნიშნული მნიშვნელობები ძირითადად ჩვენს ალწე-რას არ ეწინააღმდეგება, მაგრამ ყოველი მათგანი მაქცევიართა მხოლოდ კონკრეტულ, ცალკეულ ფუნქციას გამოხატავს. ჩვენ კი ვეცადეთ გვეჩვენებინა, რომ ყველა ეს ფუნქცია გამომდინარეობს ნაცვალსახელური პროკ-ლიტიკების საერთო, ზოგადი მოძღვონინტაქსური და სემანტიკური თვისებებიდან. ცხადია, ჩვენ მიერ მოწოდებული ცდა არ არის ერთადერთი და აუცილებელი. ჩვენი აზრით, აუცილებელია მხოლოდ საკითხის ამგვარად დას-მა. გადაწყვიტა კი, აღბათ, სხვაგვარიუ შეიძლება იყოს.

ამრიგად, I და II მოსაუბრე პირებისათვის ძირითადი უნდა იყოს არა სუბიექტ-ობიექტების მიხედვით დაპირისპირება, არამედ მოქმედების ორი-ენტაციის თვალსაზრისით: მიუშარათავი, ნეიტრალური და მიმართული, ირიბი ბრუნვითი მნიშვნელობების მიხედვით დაპირისპირება, რაც მათ მოქმედების ორიენტაციის ღერძად გადააქცევს. სუბიექტ-ობიექტების მიხედვით ოპოზიცია I და II პირსაუ ახასიათებს, მაგრამ ის ყოველთვის კონტექსტით და III პირების ციხარებით იქნება ნაკარნახევი. სამაგიეროდ, III არამოსაუბრე პირთან ძირითადი, ღომინანტური დაპირისპირება სწორედ სუბიექტ-ობიექტე-ბის, აგენტ-პაციენსის მიხედვით ოპოზიცია არის. მოქმედების ორიენტაციის ექტორის მიმართულებას კი მოუბარი პირი უსაზღვრავს, თუმცა III პირში ორიენტაციის ექტორის ღერძი სუბიექტური პირია. აქედან გამონაკლისს მხოლოდ ის შემთხვევა ქმნის, როდესაც მოუბარი პირი სამოქმედო საგანს უტლდება, ე. ი. პირდაპირი ობიექტის ფუნქციით გამოდის.

მი-მ-ყავს ის მე = I აქტიური მიმართული პირი; მი-ყვარს = I გან-მცდელი პირი; მი-ბია = I მფლობელი პირი; მა-რტყამს = I ობიექტური პირი; მა-ცახცახებს = I ინაგენტური, განმცდელი პირი; გა-მი-კეთებია = I აქტიური პერფექტული მოქმედების სუბიექტი; მი-კეთებს = I ბენეფიკივი და მისა. როგორც ეხებათ, მან-ის რიგის პროკლიტიკებს ლექსიკ-გრამა-ტიკული პირობების მიხედვით, სხვადასხვა მნიშვნელობა შეიძლება აქონ-დეს, მათ შორის ობიექტური პირის ფუნქციაც, მაგრამ ყველა ფორმას აერ-თიანებს ერთი რამ: მოუბარი პირისკენ მიმართული ორიენტაცია. ეს ფორმი-ბი ამ მხრივ არის მარტივბული. ეინ-ის რიგი ამ თვალსაზრისით ნეიტრა-ლურია: ვ-ვამ, ვ-ხატავ /ჩემთვის, სხვისთვის, არავისთვის/, ვ-თბები /საერთოდ/, ვ-ლაპარაკობ /საერთოდ, მიმართვის გარეშე/ და მისა. მოქ-მედების ორიენტაცია ამ ფორმებში მხოლოდ კონტექსტით შეიძლება გამო-

ხატოს; ელპარაკობ ეინმეს გასაგონად ან ჩემთვის, არაგის გასაგონად; ეთბები ეინმეს გვერდით, ცუხელთან ან ეთბები ჩოგადად კლიმატური პირობების გაუმჯობესების გამო...; ვხატავ ეინმესთვის ან ჩემთვის ან არა-გისთვის და მისთ. მაგრამ, როგორც კი ეინ-ის რიგთან აღმოჩნდება III ირიბი მიმართების პროკლიტიკები, ეინ-ის რიგი ორიენტაციის ღერძი ხდება; მოქმედება ან მისგან გარეთ არის მიმართული, ან მისკენ ორიენტირებული. ამ შემთხვევაშიც არაერთადი მნიშვნელობა არა აქვს ეინ-ის რიგის ფუნციებს, არის ის აგენტური, აქტიური პირის გამომხატველი, თუ პასიური, ინაგენტური პირისა და ა.შ. შდრ. ერძი მხრივ, ე-მუ-ხატავ = აგენტური აქტიური მოქმედების შემსრულებელი პირი, ხოლო მეორე მხრივ, ე-შა-გდრეგავ = ინაგენტური პასიური მდგომარეობის განმცველი პირი, ორიენტაციის თვალსაზრისით კი ორივე ექსტრავერტული ორიენტაციის ღერძია.

III პირისთვის კი ძირითადია აგენტურ-ინაგენტურ პირებად დაჯგუფება /III სუბიექტური პირის ნიშნების განაწილებისა და პირის ნაცვალსახელის შესაბამისი ბრუნვის ფორმების შეშეუობით/ და პირდაპირი და ირიბი ობიექტების გარჩევა. მოქმედების ორიენტაცია სუბიექტური პირის მიმართ ხორციელდება, მაგრამ მის ვექტორს მოსაუბრე პირი განსაზღვრავს; ე-მ-ი-ყვან; მ-ი-ყვან; და შესაბამისად მ-ი-ყვან-ს, მაგრამ ე-მ-ი-ყვან; მ-ი-ყვან; და შესაბამისად მ-ი-ყვან-ს; მ-ი-ყვან/ს ის მ-ი; გ-ი-ყვან/ს ის შენ და შესაბამისად მ-ი-ყვან-ს ის მას, მაგრამ მ-ი-ყვან-ს ის მ-ი მას, გ-ი-ყვანს ის შენ მას და შესაბამისად მ-ი-ყვან-ს ის მას მას. ეს ფაქტები ცნობილია, მაგრამ აქედან არ ეთდება დასკვნები ქვეყნის კატეგორიის ზოგადი მნიშვნელობის შესახებ.

შეიძლება დავასკვნად, რომ ყველა შემთხვევაში ეინ-ის რიგთანავე და მან-ის რიგთან ორიენტაციის მხრივ მარკირებულია მიმართული ბრუნვითი მნიშვნელობების მქონე ნაცვალსახელური პროკლიტიკები; მ-ა; მ-ი; მ-ე - გ-ა; გ-ი; გ-ე - მ-ა; მ-ი; მ-ე-; და სწორედ ისინი უჩვენებენ ყველა მოქმედების ორიენტაციას და, ამდენად, წინადადების სტრუქტურის ჩამოყალიბებას.

აღნიშნავენ, რომ ქვედა გამომხატავს ზმნის აქტანტებს შორის მიმართულებას; საშუალოდ ზმნაში სახეისო ქვედა აღნიშნავს, რომ პირდაპირი ობიექტი მიმართულია /ეკუთვნის/ ირიბი ობიექტისადმი; ე-უხატავ მე მას მას = სუბიექტი ეკუთვნის სხვა პირს; ხოლო ორიგინალ ზმნაში იგივე მიმართებაა სუბიექტსა და ირიბ ობიექტს შორის; ე-უ-ხატავ მე მას. ჩვენის აზრით, ის ინტერპრეტაცია, რომელიც შეატყვევებს ბრუნვით ფუნქციონის მიმართ, გასაგებებს ხდის, თუ როგორ ხორციელდება აღნიშნული მიმართება; ე-მ-ი-ხატავ ფორმაში მ-ი-შატყვევარი ნათესაობით ბრუნვაშია და შესაძლო ირიბ ობიექტურ პირს გამომხატავს ზმნის პროკლიტიკის დონეზე, პირდაპირი ობიექტი კი ზმნაში მარკირებული არ არის. ცხადია, რომ ბრუნვების ამგვარი შეწყობა სწორედ იმას გამომხატავს, რომ პირდაპირი ობიექტი მიმართულია /ეკუთვნის/ ირიბისკენ. შდრ. იგივე მიმართება სახელებთან; კაცის ქული. ქული -სახელობითი ღვას - არამარკირებულია მიმართულების თვალსაზრისით, ხოლო ის პირი, გისი ეკუთვნილობა ქული -

ნათესაობითაა. ანდა: ც-შა-ხატავ მე მას შა, შა- აღნიშნავს მიცემით
ბრუნვაში დასმულ ირიბ ობიექტს, პირდაპირი ობიექტი აქაც არამარტორე-
ბულია /ვგულისხმობთ პროკლიტიკების ბრუნვებს/. ბუნებრივია, რომ გამო-
ხატება პირდაპირი ობიექტის ირიბზე ზედმოქცევა: შერ. სახელებთან: კე-
დელსა ჩედა /კედელჩე/ /მიც.ბრუნვა/ დახატული სურათა /სახ.ბრუნვა/.
იგივე შეიძლება ითქვას სხვა მაქცერების შესახებაც. ამაზე სიტყვას
აღარ ვავაგრძელებ. ამდენად, აქტანტებს შორის მიმართებათ ქვევის კე-
ტგორიის პოზიციიდან უჩრდილოდ უსოფილია მოქმედების ორიენტაციით და პრო-
კლიტიკების ბრუნვითი მნიშვნელობებით /იხ.მაკუაერიანი შ. 1963/.

ამ ზოგად თავში განსამარტაცი დაგვრჩა, თუ რატომ ცხმარობ ტერმინ
წარმოქმნას. ეს გამოწვეულია მხოლოდ ჩვენი სურვილით, ანუ ვინადად-
ბის წარმოქმნის დინამიკური მოდელი, თუ ამას მოითხოვს თვითონ აღსაწერა
მოცულის ბუნება? ბესარიონ ჯორბენაძემ, მაგალითად, ტერმინ წარმოქმნის
სანაცვლოდ იხმარა ცნება პოენიერება /იხ. ჯორბენაძე შ. 1983/. ხლო
წარმოქმნის ერთ-ერთი შემადგენელი ობიექტია - მოსაბოა - საერთოდ ყუ-
რადლების გარეშე დარჩა და, ამდენად, ცნება პოენიერების თვალსაზრისით,
ი-მაქცერის ფუნქციაც: თუკი ა-, უ-, ე- მაქცერები ირიბი ობიექტების
პოენიერებას მიგდანიშნებენ, რის პოენიერებას გვაუწყებს ი-მაქცერარი?

ჩვენი აზრით, ეს პრინციპული საკითხია და უშუალოდ უკავშირდება
ჩვენის ბუნების ამ თუ იმ გაგებას და მის აღვილს წინადადებაში.

წარმოქმნის კატეგორიის თვალსაზრისით ქართულ ჩვენს განიხილავს
ა.შანიძე. იგი აღნიშნავს: „ წარმოქმნის ფორმა ჩვენში იმიო განსხვავ-
დება უღლების ფორმისაგან, რომ ის ჩვენს ძირითად ლექსიკურ მნიშვნელო-
ბას უღლის და ახალს აძლევს“ /იხ.ა.შანიძე, 1973, გვ.236/. ე.ი.
ა.შანიძე წარმოქმნას ხმარობს ფუძის წარმოქმნის აზრით და ამდენად მო-
ფლარგის საგნად მიიჩნევს. მაგრამ ატორი იქვე დასძენს, რომ ზოგჯერ
ეს ახლადწარმოქმნილი მნიშვნელობა ისე ახლს დგას ძველთან, რომ ვით
გასარჩევად საჭიროა გამოინახოს რაიმე ფორმალური კრიტერიუმი. კერძოდ,
ა.შანიძეს, როგორც ცნობილია, გამოყოფილი აქვს ორი ასეთი ნიშანი: ა.მწკ-
რითა. განმეორება დერიატებში, რომელიც განსხვავებულია ამოსავალი
ფორმის მწკრეებისაგან და გამოყვება უღლების თითქმის მთელ სისტემას
და ბ.პირთა რაოდენობის ცვლა: .ერთპირიანი ჩვენა, რომ ოპირიანად გა-
დაეკეთათ ან ოპირიანი სამპირიანად, მივიღებ წარმოქმნილ ფორმას.
როგორც აღნიშნა, ორივე ეს ნიშანი ა.შანიძეს სადიაგნოსტიკო ფორმალურ
მეხანიათებლად აქვს კვლითიერებული. ჩვენი აზრით, ეს არ არის მხო-
ლოდ სადიაგნოსტიკო ფორმალური საშუალება. თუკი ჩვენის ფორმის წარმოქ-
მნას უკავშირდება მისი გარემოცვის არსებითი ცვლა /ე.ი. ჩვენის ელენ-
ტობის ცვლა/, ეს უკანასკნელი მოფლოგური დერიატის შედგენი ყოფილა.
და მაშინ თვითონ წარმოქმნა მხოლოდ მოფლოგური კი არა, არამედ მო-
ფოსინტაქსური მოვლენა ყოფილა, რომელიც ეღლის არა მარტო ჩვენს ფორმას,
არამედ მარტივი წინადადების კონსტრუქციას; სხვაგვარად, წარმოქმნის
ჩვენის აქტანტებს. მართალია, ა.შანიძე ლაპარაკობს, მხოლოდ პირთა მატე-

ბის შესახებ, მაგრამ ფაქტობრივ, ამ შემთხვევაში პირთა კლებაც იგულისხმება, რამდენადაც კლება-მატება შედარდებითი ცნებებია /მათი ურთიერთ-მიმართების შესახებ იხ. ჩემთა და მაკავარჩიანი შ. 1980/. სხვათა შორის, თვითონ ქიმიური ელენგობის თეორიაში თავდაპირველად ელენგობა აღწერილად უქონდათ გაგებული, მხოლოდ როგორც მიერთება-შეწყობა, მაგრამ ბოლო დროს ცნებამ დინამიკური ინტერპრეტაცია მიიღო, ელენგობის გაზრდას წარმოქმნილ ფუნქციას უკავშირებენ.

რამდენად ასახავს თქვენი ზმნის ბუნებას? როგორ უნდა წარმოვიდგინოთ ზმნისა და მასთან შეწყობილი სახელი-აქტანტების ურთიერთმიმართება? შეიძლება თუ არა ითქვას, რომ სახელები უბრალოდ მოიპოვება ზმნისთან და ზმნის შემადგენელი რომელიმე ელემენტი სწორედ ამ პოვნიერებას გვაუწყებს? ჩენი აზრით, ამგვარი მიდგომა დასაშვებია მხოლოდ მაშინ, როდესაც მეტყვეობა აღწერს, ადასტურებს ტექსტში მოყვნილ წინადადებას. მაგრამ ამგვარი აღწერა ეგრე ახსნის ვერც ზმნისა და ვერც წინადადების ბუნებას, ეგრე აღმოაჩენს მათი წარმოქმნის მექანიზმს და ე.ი. მათი ხმაურების კანონზომიერებას. ამდენად, პოვნიერების ცნება მხოლოდ პირველი, აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი საფეხურია კვლევის. დიაქრონიულ პლანში რომ დავსვათ იგივე საკითხი, ვიტყვი, რომ პოვნიერება სინქრონიულად აღწერს ენისახურება და აღწერილი მოვლენის ისტორიის შესახებ არაფერს ამბობს. წარმოქმნა კი არა მარტო სინქრონიზმი აღმოაჩენს დინამიზმს, არამედ, დიაქრონიზმი განხილული, დაგვაფგენინებს მოვლენის ისტორიას, რამდენადაც სინქრონიული დინამიკა ენისა და იმავდ დროს ისტორიული ცვლილების შედგენილია და პოვნიერული განუთარების წყარო. უმშობლად ზმნა ენობრივი-აზრობრივი სინთეზის ერთ-ერთ უშუალო გამოვლენად უქონდა კვანძოვით რეზული. მისი აზრით, მხოლოდ ზმნა სძენს მეტად სახელებს ჭეშმარიტ სიცოცხლეს. მართალია, მას ტერმინი წარმოქმნა არ უხმარია, მაგრამ, რამდენადაც ენერჯიის ერთ-ერთ გამოვლენად სწორედ ზმნა იგულისხმება, ის არის სიცოცხლის, მოძრაობის, მოქმედების, ენაში უშუალოდ გამოვლენილი დინამიზმის წყარო, მისი წარმოქმნილი ფუნქცია ეჭვს არ უნდა იწვევდეს. ჩენი აზრით, ეტროლენტიკისტული თვალსაზრისი არ არის მხოლოდ სინტაქსური აგების წესის გაუწყებელი, ის არსებითად უკავშირდება ენის არსის გაგებას და ამდენად ზმნისა და წინადადების ბუნების არსებითი მხარეების ექსპლაცაციას, ე.ი. გამოვლენასა და კვანძოვით. ამასთან დაკავშირებით დგება საკითხი ელენგობისა და პირიანობის გაარჩევის შესახებ. ამ ცნებებს გარკვევით განასხვავებენ ტენიერი, ე.ენუქიძე და თ.გამყრელიძე /იხ. ტენიერი, ენუქიძე ე. გამყრელიძე თ. 1979/. ამგვამად არა გვაქვს საშუალებაც ელენგობის თეორია მდლიანად განვიხილოთ, აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რაც ჩემთა დასმულ საკითხს უშუალოდ უკავშირდება. ე.ენუქიძე აღნიშნავს: „სახელთა რიგში, რომელიც უკავშირდება ზმნის მორფოლოგიურ სტრუქტურას და განსაზღვრავს პირთა რაოდენობას ზმნაში, ყოველთვის არ დამთხვევა სახელთა რიგს, რომელსაც მართავს ზმნა, რომელიც განსაზღვრავს ზმნის სინტაქსურ ელენგობას. პირი ქართულში ზმნის მორფოლოგიური

კატეგორია, ელენგობა სინტაქსური“ /ენუქიძე ლ. 1974, გვ.66/. მაშასადამე. ავტორისთვის ელენგობას განსაზღვრავს ზმნის უნარი მართლ-მის თვალსაზრისით მასთან შეწყობილი სახელები, ხოლო პირიანობას განსაზღვრავს სახელის უნარი აისახოს ზმნის ფორმაში. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ელენგობა და პირიანობა ურთიერთსაპირისპიროდ მიმართული მორფოსინტაქსური მიმართებებია, ანუ არნ. ჩიქობავას სიტყვებით რომ ვთქვათ, კოორდინაციის სხვადასხვა სახეები, რომელნიც ღვინდება წინადადების ანუ შესიტყვების წევრთა შორის. მართვისა და შეთანხმების სახის შესაბამისად, არნ. ჩიქობავა გამოყოფდა კოორდინატა სხვადასხვა სახეებს. აქვე საუბარია შესიტყვების სტრუქტურაში შემავალ შემაჯღერელ ელემენტთა შორის ფორმალურ-გრამატიკული მიმართებების შესახებ. ლ. ენუქიძისთვის ამოსადგელი ცნებაა ზმნის გარეშლუვა. ავტორი მსჯელობს: „რა ქმნის ქართულში ერთპირიან, ოპირიან და სამპირიან ზმნათა ფუძეების განსხვავების საფუძველს? ცნობილია, რომ ამ განსხვავების მიზეზია ისეთი მორფოლოგიური კატეგორიების არსებობა ქართულში, როგორცაა გვარი, ქცევა, კაუზატივი. სამპირიანი ზმნა სათანადო ოპირიანს უპირისპირდება, უმთავრეს შემთხვევაში, კაუზატივისა და სასხვისო ქცევის ფორმებით: აქვებუბს - აქვებუბინებს, ან აქვებუბს - უქვებუბს. ასევე სამპირინ ფუძეს, რომელიც არ გამოხატავს არც კაუზატივს და არც ქცევას, უპირისპირდება სათანადო ენებითი: აქვებუბს - ეძლებუბს. შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქართულში ზმნის პირთა რაოდენობის დადგენისას მნიშვნელოვანია ის, თუ რამდენი სახელი აისახება ზმნის ფორმაში პირის ნიშანთა ან სხვა კატეგორიის ნიშანთა საშუალებით“ /იქვე, გვ.62/. აქვე, როგორც ვხედავთ, საუბარია სახელთა ზმნაში ასახვის შესახებ, რაც იმასაც მოასწავებს, რომ ყველა ჩამოთვლილი კატეგორია წმინდა მორფოლოგიურია. მაშინ სინტაქსური ელენგობის მთავარი სიძიძე ე.წ. ირბ ბრუნებში /ვითარებითი, მოქმედებითი, ნათესაობითი/ და თანდებულიან ბრუნებში დასმულ სახელებზე და ზმნიხედებზე მოდის, რამდენადაც ისინი ზმნაში არ აისახებიან. ამრიგად, პირიანობა ავტორისთვის მორფოლოგიის საგანია, ხოლო ელენგობა - სინტაქსისა.

ფაქტობრივ ამავე აზრისაა თ. გამყრელიძეც: „არ უნდა ავირიოთ ერთმანეთში ზმნის სინტაქსური „ელენგობა“, ანუ ზმნური ფორმის უნარი შეიწყოს წინადადების ბირთვში სუბიექტ-ობიექტურ მიმართებათა გამომხატველი სახელების /resp. ნაცვალსახელების/ გარკვეული რაოდენობა, და ზმნის „პირიანობა“, ანუ ზმნურ ფორმაში ამ სახელთა /resp. ნაცვალსახელთა/ პირის გამომხატველი მორფოლოგიური ნიშნის წარმოადგენა“ /გამყრელიძე თ. 1979, გვ.42/. საიდანაც ავტორი ასკენის: „ამგვარად, „პირიანობის“ თვალსაზრისით, ე.ი. ზმნასთან სინტაქსურად დაკავშირებულ სახელთა /ნაცვალსახელთა/ პირის გამომხატველი ნიშნების რაოდენობის თვალსაზრისით ზმნურ ფორმაში, ქართული ზმნა შეიძლება დახასიათდეს როგორც ერთპირიანი /„მონომერსონალური“/ ან - გარკვეულ შემთხვევებში - ორპირიანი /„ბიპერსონალური“/ სტრუქტურა“ /იხ. გამყრელიძე თ. გვ.42/. საცხებით ლოგიკური დასკვნაა, თუ მსჯელობის ამგვარ წესს გავიზიარებთ.

ამრიგად, ვალენტინისა და პირიანოზის ამგვარმა გამოჩენამ ლოგიკურად მიიყვანა მკვლევარი იმ დებულებამდე, რომ ქართული /და ქართველური/ ზმნა არის არა მრავალპირიანი /„პოლიპერსონალური“/, როგორც ეს აქამდე მიაჩნდათ, არამედ ერთ-ან ზოგჯერ ორპირიანი.

ა. შინიძე სხვაგვარად მსჯელობს: „პირის გამოხატვა ზმნაში შემდეგ პრინციპზეა დამყარებული: ამა თუ იმ პირისათვის რომელსავე რიცხვში განკუთვნილი ფორმა მდლიანად უნდა იყოს გამორჩეული დანარჩენ პირთა ფორმებისაგან, ის სხვაგვარად უნდა ბგერდეს. ამ შეთხვევაში მნიშვნელობა არა აქვს იმას, მოუპოვება მას საკუთარი ნიშანი, თუ არა“ /იქვე, გვ. 173/. ამიტომ: „აცილთ შესადარებლად... „გნახავ“ და „მნახავ“. I-ლი პირი იმაშიც იგულისხმება და ამაშიც: გნახავ შე, მნახავ შე. მათსადაამ, იქაც და აქაც ორ-ორი პირია გამოხატული, I და II; გნახავ შე შენ/, მნახავ შენ შე/ /იქვე, გვ. 170/. იქაც და აქაც ღვუღისხმება ორ-ორი პირი იმდენად, რამდენადაც ფორმათა შეპირისპირება გვაძლევს ამის გარკვევის შესაძლებლობას. იგივე შეიძლება ითქვას სამ-პირიანსა და ოთხპირიან ზმნებზე. სწორედ ამიტომ შეეწყობა გრამატიკულად ნაცვალსახელები ზმნებს, რომ პირები ნაგულისხმევია თვითონ ზმნის ფორმით, რაც მათი ოპოზიციით ელინდება. ასახსნელი კი სწორედ ის არის რომელი პირი როდის გამოჩნდება და რატომ. ჩვენი აზრით, თუ ზმნის შინაარსი არ შეიცავს მოქმედების სპეციფიკაციას და პირს /ან კლასიფიკატორს/, ის ვერავითარ სახელს ვერ შეიწყობს. თანამედროვე ტერმინებით რომ ვთქვათ, ზმნის პირიანობის დადგენისას აუცილებელია არა მარტო სინტაგმატიკის, არამედ პარადიგმატიკის გათვალისწინებაც.

ამდენად, როგორც ჩანს, გათვლებით უფრო ზუსტი იქნებოდა, გველაპარაკებ არა შეწყობის, არამედ წარმოქმნის შესახებ. ვალენტობა, პირველ ყოვლისა, ზმნის შინაარსით არის გაპირობებული. ზმნა სემანტიკურად წარმოქმნის თავის გარემოცვას, რამდენადაც ეს უკანასკნელი მის შინაარსშია ნაგულისხმევი, მასში ლეივის. ამ შინაარსთაგან ზოგიერთი სპეციალურად არის გამორჩეული და სწორედ ის წარმოქმნის თავისივე გარემოცვას, ხოლო ზოგი, რომელიც გრამატიკულად მარკირებული არ არის, მარტაცად კონტექსტის მიხედვით შეიძლება იცვლებოდეს, ოღონდ ისევე ზმნის შინაარსობრივი პოტენციის გათვალისწინებით. თქმული განსაკუთრებით ეხება პირის კატეგორიას, რამდენადაც, როგორც ითქვა, სახელს, რომელიც თავისი ლექსიით საგანთა კლასიფიკატორია, პირი არა აქვს. ამიტომ, ბუნებრივია, რაც მას თვითონ არ გააჩნია /საუბარია არა ფორმის, არამედ შინაარსის შესახებ/, ეუპო ზმნაში აისახება. შინაარსობრივად პირი აქვს მხოლოდ ზმნას /ფინიკურს ან ინფინიტურს/ და გამოიხატება ის მისაუბრე პირების აღმნიშვნელი ნაცვალსახელებით/ ან ნაცვალსახელური პროკლიტიკა-ენკლიტიკებით. ამდენად, ზმნა იმდენპირობანია, რამდენი პირიც მისი ფორმის შინაარსითაა ნაგულისხმევი შეიქმნა მათთან შეპირისპირებით. პირების გრამატიკული მარკირების სახეც მისი შინაარსილია ნაკარნახევი და ზმნას სტრუქტურალურად დამოკიდებული და არა მის გარემოცვასზე. ზმნის პირიანი ფორმა

ქმნის მარტივი წინადადების ჯერ კიდევ გაუწილ, შინაგანად შეკრულ მოედეს. იმ ენებში, სადაც ზმნა და სახელი შევეთხად არის დიფერენციალური, სწორედ ზმნა კისრულობს პრედიკატივს, ე.ი. კუმპარტიტი გაშინაძე ქვაშის ფენქციას /შდრ. შესაბამისი ტრამინები: ლგოსი, verbua, რატორ/. პრეზენტის აზრით, მხოლოდ ზმნაში ფიქციას სიციხე, მხოლოდ ლგოსი - ქვეცნობიერი სფეროებიდან მომდინარე - ცუხლის მსგავსად იფრქვეს მის /იქვე, გვ.19ხ/ და ამის შედეგად, ის, რაც მხოლოდ მოიარებოდა, რაგორ შესაძლებელი დაკავშირება, შედეგადდება ნამდვილ მოქმედებად, პარკისად, მდგომარეობად, ეთარებად /შდრ. ქართულ-არაბული ზმნაქმნა/. /ლგოსისა და ცუხლის კატეგორიების სიახლოვის ფარაულობის გ.ღებანიძე პერაკტივის ფილოსოფიის მიხედვით. იხ.ღებანიძე გ./. ზმნაში, პირველ ხუც- ლისა, პირებია სინთეზირებული და გამოკვეთილია ეთარების ასპექტები. დრო-კლიმა ჩამოყალიბება და რეფლექსივიზაციის /ინტროვერტიზაციის / პარკის საბოლოოდ გამოარჩევს ზმნის პირებს, როგორც არსებობისა და მოქმედების ფორმას, ხოლო სამეცხვილ აქტს, როგორც მის ორიენტაციას. ესაყენით, რომ პირიანობა კი არ განსხვავდება ვალენტობისგან, არა- მედ მისი ხვედრით ძლიერი გამოკვლევა, რამდენადაც ის საფუძვლად უდევს წინადადების ბირთვის ფარმოქმნას. ზმნაში აქტანტების ასახვა წინას- წარ მოცემული გარემოების ასახვა კი არ არის, არამედ, პირიქით, ზმნის იმ მოედლის სინთეზირება, რომელიც III პირის დექსისის ვალენტობის განსხვავებ- ლებს. გზით /ნაცვალსახელოვანი პარკულიკა-ენკლიტიკების სახელებად გარდაქმნის გზით /ხორც შეასხამს ზმნით ნაგვარაუფე კონკრეტულ სიტუ- ციას. რამდენად არის ეს სინთეზი განხორციელებული ზმნაში, რომელი პირები და მათი როგორი მიზანმიმართული მარკირებული ზმნის შინაარსში, ეს საქმე დამოკიდებულია ენის თავისებურებებზე მისი განვითარების ამა თუ ი მ რტამზე. ჩვენი ანალიზი ამჟამად თანამედროვე ქართულ ენის ეთარებას ცხება.

ექმული შეიძლება მოწოდებულად მონაცემებითაც დასაბუთდეს: ქართულში ზმნის ზუსტი შინაარსი და მისი პირების ფუნქციონალური ფორმები გარემოებიდან /აქტანტების ფორმებიდან / არ გამოიყვანება. გარემო- მოსუთ რომ ყოფილიყო ზმნაში ასახული, ეს თავისთავად უნდა განხორციელებუ- ლიყო. მაგალითად, ქატი — მას მას შეიძლება სხვადასხვა ფუნქციურ ფორ- მების გულისხმობდეს: მუ-კლავ-ს, მე-კლავ-ს, მე-ღაბარაკება-ა და მისა. და პირიქით, ზმნის მოედლი ყოველთვის ზუსტად აღგვადგენინებს მის რუ- ბად გარემოებას, მიუხედავად იშისა, რომ აქტანტების ფორმები გაცოცხლო და მისი ზმნის ფორმასთან შედარებით; როგორც აღნიშნა, სახელებში ნაც- ვალსახელო პარკულიკების ბრუნვითი მნიშვნელობები ნეიტრალიზებულია. მეტად შეიძლება იძქვას, გარემოებიდან ამოსილამ ხშირად ხალბი შეამგ- ფილება შეიძლება შექმნას ზმნის შინაარსისა და ფორმის შესახებ. ზმნის სტრუქტურაში არაიშვითად ხდება რომელიმე პირის სრული ნეიტრალიზაცია და ამის შედეგად ეს პირი ქარტავს თავის ფარმოქმნელ ფუნქციას, რის გამო არ ფარმოქმნება შესაბამისი სახელები, რამდენადაც მათ შესაბუ-

ვისი ნაცუბელსახელები ფუნქციურად წულს უტოლდებოა. ეს იმდენად ძლიერი ფაქტორია, რომ ჩვენა ამის შედეგად იცვის ლექსიკო-გრაფიკული კლასს. მაგალითად, ჩვენის ფუნქციურ შინაარსში რომ არ მომხდარიყო გადასვლა ატენტური მოქმედებიდან ინაგენტურ მდგომარეობაზე, სხვაგვარად რომ ეთქვათ, ასეთი ჩოგადგრაფიკული მოდელი რომ არ ექონოდა ქართულში ჩვენას, და ამასთან დაკავშირებით არ განეიტრატებოდა 111 ატენტური პირის ფუნქცია, ა-ხუტად-ს ჩვენა იერ მიიღებდა სტატისტიკური მდგომარეობის შინაარსს და გარემოსა ბაღშეს ქუდი /კაცო ბაღშეს ქუდს-ის ნაცუბად/ უარყო აღმოჩნდებოდა. მსგავსი მაგალითების მოყვანა მრავლად შეიძლება /იხ. სუხიშვილი მ./, რაც იმის მაუწყებელია, რომ სწორედ ჩვენის ჩოგადი ლექსიკო-გრაფიკული კლასების არსებობა განაპირობებს მათ მიერ სხვადასხვა კონტექსტების ეკონომიური საშუალებებით წარმოქმნას. ამავდ აჩის ადასტურებს მათ-ცუვართა სიტყუაწარმოებითი ფუნქციებიც: სახელისაგან და გარდაუდელი ჩვენის-საგან წაწარმოებ ჩვენის ფორმებში მათქვევარი სწორედ ჩვენის სხვადასხვა გარემოსტის წარმოქმნას ემსახურება, რითაც ჩვენაშივე ხდება გარკვეული პრედიკატული შინაარსის მოდელირება. საიდანაც ეასკენით, რომ ქუცვის კატეგორია, პირის ტრადიციულ კატეგორიასთან შეხამებით, უფრო ჩუსტად, როგორც პირის კატეგორიის ერთგვარი მოდიფიკაცია, უშუალო გადღენას ახდენს ჩვენის ვალენტობაზე. რამდენადაც კალუბრიის პოუცის ქართულ ჩვენაში მათქვევართა მნიშვნელობის შეშეშებით ხორციელდება, ნათქვამს კონტაქტის კატეგორიაც ექვემდებარება.

ამრიგად, ასე გაგებული ვალენტობა, როგორც ჩვენის გარემოსტის შემქმნელი დინამიკური შექმანიში, არ უდრის ფორმალურ-სინტაქსური მიმართებების /მართება, მართება, შეთანხმება/ შინაარსს. სინტაქსური კავშირების სახეები აღწერენ უკვე წარმოქმნილ, ტექსტში რეალიზებულ გამონათქვამთა წიერებს შორის მიმართებებს, ისინი პირველად პოცნიერებას ემსახურებიან და ჩვენის შინაარსის სადიაგნოსტიკო კონტექსტის რღს ასრულებენ.

განსახილველი რება გვარის კატეგორია, რამდენადაც ქართულ /და ქართულურ/ ენაში ი-, ე-მაქვევრები გვარის ნიშნებად არის კვლიდუი-რებული, ხოლო ტრადიციულად დიათეზს /პირთა კლება-მატებასა და მონაცვლეობას/ და მის ერთ-ერთ სახეს - რეფლექსივიზაციას - გვარის კატეგორიას უკავშირებენ.

შემდეგ თავეი ძალიან მოკლედ შეეხებით გვარის კატეგორიას და კონტრასტ-ინტრასის საკითხებს.

მ ა ტ ი მ ე რ ი

გვარის კატეგორია და კონფერსია-ინვერსიის საკითხი

რა დამოკიდებულებაა ქვევისა და გვარის კატეგორიებს შორის? ამ თემაზე დაიწერა ბევრი ნაშრომი სხვადასხვა ენის შასალაზე. მას შეეხო ყველა ის ავტორი, რომელიც ქართული ზმნის ბუნებას არკვევს. ყველა მიღის იმ დასკვნამდე, რომ დიაქრონიულად ქვევის კატეგორია უსწრებს გვარის კატეგორიის ჩამოყალიბებას, ეს უკანასკნელი ჩნდება ქვევის კატეგორიის განვითარების ბაზაზე. ამ დასკვნას სავსებით ეციხარება, მაგრამ, ჩვენი აზრით, ის არ მოითხოვს აუცილებლობით დიაქრონიული პროცესის დაშვებას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ერთი კატეგორიის მოსაზრებას მეორე კატეგორიის გაჩენის შემდეგ. ანდა რომელიმე ერთი ფორმის რეინტერპრეტაციას ისე, რომ მასში ძველი სემანტიკა /მაგალითად, ქვევისა/ წაიშალოს და დაშვოდრდეს სრულიად ახალი შინაარსი /მაგალითად, გვარის/. როგორც დასაწყისშიც ვახსენებდით, ქვევისა და გვარის კატეგორიები სხვადასხვა დონის ტრანსპარენტული მოვლენებია. ქვევის აქვს მორფოსინტაქსური ფუნქცია, რომელიც გარკვეული შინაარსის გადმოცემას ემსახურება. ქვეითი დერივაციის შედეგად იქმნება ახალი შინაარსისა და განსხვავებული ცალკეობის მქონე ზმნები. გვარის კატეგორია კი, ჩვენი აზრით, წმინდა რელაციური კატეგორიაა, მას საკუთარი არც სემანტიკა აქვს და არც მორფოსინტაქტიკა. ის გამოხატავს აბსტრაქტული ხასიათის მიმართებას სუბიექტსა და ობიექტს შორის ზმნის არსებული სემანტიკისა და ფორმის ბაზაზე კონფერსიის მეშვეობით. ყველა ავტორი, რომელიც ეხება გვარის კატეგორიას, ყურადღებას აქცევს კონფერსიას, მაგრამ ჩოგირით ავტორს კონფერსია გვარის კატეგორიის ძირითად მომენტად მიაჩნია, როგს კი - ერთ-ერთ ნიშნად. ჩოგირითი ავტორის აზრით, კონფერსიასთან ერთად, გვარის კატეგორიისათვის დამახასიათებელია დაპირისპირება მოქმედების რაობისა იმის მიხედვით, თუ როგორ არის წარმოდგენილი მოქმედებაში ზმნის სუბიექტი; მოქმედების ჩამდენად, მოქმედების ობიექტად, თუ მოქმედების განმტკიცად. გვარის კატეგორიის შესახებ სხვადასხვა თეორიებს ავტორთა ნაშრომების სრული გათვალისწინებით მიმოხილავს ბ.ჯორბენაძე /იხ.ჯორბენაძე ბ. 1975/. ამიტომ მოკლე შეჩერებით მხოლოდ ჩვენთვის პირნიკაპლ საკითხებზე. ამჯერად არ გვაქვს პრეტენზია ყველა თეორიის განხილვისა და ანალიზისა.

ამდენად, გვარის კატეგორიის ძირითად სემანტიკურ ოპოზიციად ავტორები თვლიან იმას, რომ ერთ შემთხვევაში სუბიექტი არის მოქმედების წყარო, ხოლო მეორე შემთხვევაში სუბიექტი ან თვითონ განიცდის მოქმედებას, ან მოქმედების ობიექტია. ამდენად დაპირისპირების ძირითად წყვილებად მიჩნეულია მოქმედებითი და ენებითი გვარი. რიგი ავტორების მიხედვით, გვარის კატეგორიის ძირითად სემანტიკას ქმნის არა მოქმედებითი და ენებითი გვარების ოპოზიციის, არამედ სუბიექტისა და ზმნის მიერ გამოხატული მოქმედების ურთიერთობა იმის მიხედვით, თუ როგორია მოქმედების სფერო: ემპირიული, ან

სუბიექტისაგან ობიექტისაკენაა მიმართული, თუ სუბიექტის არეშია ჩაე-
ტრი. ამ შეიშებენეში ატენტური დამატების აქტუალურად განხორციელებას
და კონტრასიას არა აქვს გადაწყვეტი მნიშვნელობა. ეს ოპოზიცია გვიან
განვითარებულად მოაჩინათ, ხოლო გვარი აქტივისა და მდღეუმიის დამპირისპი-
რების შედეგად ჩამოყალიბებულად. ამ თეორიის ერთ-ერთი წარმომადგენელია
რ. ბენენენისტი. როგორც ხედავთ, აქ ძირითადი ოპოზიცია ქვეყნის შინაარსის
შეგნის. ზოგიერთი ატეორი ამ სემანტიკურ ნიშნის უფრო ზოგადი მიმართების
სახით ახალიბებს. მაშინ გვარის კატეგორიის ძირითადი განმსახლერელი
ნიშანი ხდება მოქმედების დახასიათება როგორც ცენტრიდანულისა და ცენ-
ტრისკენულისა, ცენტრად კი იგულისხმება სუბიექტი. ამ ინტერპრეტაციით
გვარის კატეგორია, ჩვენი აზრით, სხვა არადერია, თუ არა ქცევა. ამა
ამ თეორიის ატეორებში ამჩნევენ /მ. გუხშანი/. მაგრამ ქვეყნის კატეგორია
გვართან მიმართებაში ესმით ვიწროდ, როგორც რეფლექსივი და მისი სახე-
ები. აქაუ თვალსაზრისთა ნაირგვარობაა: ა. დამოკიდებულება გვარსა და
რეფლექსივის შორის დიაქრონიული ხასიათისა; გვარი წარმოიშვა რეფლექსივი-
საგან, ბ. გვარი უფრო ძველი კატეგორიაა, ვიდრე რეფლექსივი, ეს უკანას-
კნელი საფუძვლად დაედო მხოლოდ პასივის სემანტიკას, გ. რეფლექსივი არის
პასივის ერთ-ერთი სახე, დ. პირიქით, პასივი წარმოადგენს რეფლექსივის
ერთ-ერთ სემანტიკურ ჯგუფს და ა. შ. თვალსაზრისთა მრავალგვარობის გარდა,
გვარის კატეგორიის განსაზღვრისას უზრუნველბას იქცევის ის ფაქტი, რომ
ძირითად ნიშნებად აღებულია სხვადასხვა მახასიათებლები; ერთი მხრივ,
კონტრასია, რომელიც ერთი და იმავე სემანტიკის სხვადასხვაგვარი წარმო-
გენაა, და შეიძლება აღიწეროს, როგორც ორი გამონათქვამის ტრანსფორმაცია.
ხოლო, მეორე მხრივ, დეფინიციაში მონაწილეობენ ისეთი ოპოზიციები, რომელ-
თა წერებებს საკუთარი სემანტიკა აქვთ და მათი ერთმანეთის ტრანსფორმებად
წარმოადგენს ვერ მოხერხდება. ჩვენი აზრით, ერთი კატეგორიის განსაზღვრა
სრულიად სხვადასხვა ხასიათის ნიშნებით არ არის გამართებული და ამ კა-
ტეგორიის რთულ, ბოლომდე აუხსნელ ბუნებაზე მეტყველებს. მით უმეტეს იწ-
ვივს ეჭვის ასეთი მრავალგვარი დეფინიციები, რომ გამოყოფილი სემანტიკური
ნიშნები უფრო ახლანდელ ფუნქციურად მორფოსინტაქსურ დონეზე არსებულ, ენაში
პროდუქტიულად მოქმედ სხვა კატეგორიასთან. ამიტომ საპირიქითა წინასწარ განი-
საზღვროს აღწერის რომელ დონეს გულისხმობს კატეგორიის დეფინიცია და რა
მიმართებაშია ის ენაში სინქრონიულად მოქმედ სხვა კატეგორიებთან.

ჩვენი აზრით, გვარის კატეგორიის ტრადიციულ განსაზღვრებებში, რომელ-
ნიც უდიდობენ გვარის სემანტიკური ნიშნის გამოყოფას და არ კმაყოფილებია
მხოლოდ კონტრასიის ფაქტის აღნიშვნით, გაერთიანებულია ორი მორფოსინტაქ-
სური დონის კატეგორიის ფორმა და სემანტიკა. ეს კატეგორიებია, ერთი მხრივ,
ა ს ბ ე ქ ტ ი /წარმომადგენელი პროცესუალბის კატეგორიის ან რეზულტატი-
პერექტის სახით/ და, მეორე მხრივ, ქ ე ე ა. ამ ორ გრამატიკულ კატე-
გორიას დაემატა სულ სხვა რიგის მოდენა, კერძოდ, კონტრასია, რომელიც
თავისი არსის მიხედვით, არ შეიძლება მივაკლავინათ მორფოლოგიურ გრამატიკ-
ულ-სინტაქსურთან რიგს.

საბჭოელები, სუბიექტი სუბიექტად რჩება, იცვლება მხოლოდ მისი ფუნქციონალიური დატვირთვა: აგენტური პირი ინაგენტურად გადაიქცევა, მაგრამ ამით პაციენტის ფუნქციის სრულიადაც არ იძენს. ამისათვის სხვა, დამატებითი ლბერაციის განხორციელება საჭირო, კერძოდ, იმავე ფორმებში სუბიექტ-ობიექტის ადგილის შენაცვლება ანუ კონვერსია. მაშინ მივიღებთ პასივს. შეიძლება გვიხსნან, რომ პასივი ინაგენტურთან შედარებით ახალი მნიშვნელობა და კონვერსიაც ახალი სემანტიკით დატვირთული გამოგვივა. მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე არ არის. საქმე ისაა, რომ კონვერსიის დროს ხდება სუბიექტის ადგილას ობიექტის ჩანაცვლება, თანაც ეს სემანტიკურად გამორჩეული პაუინტური ობიექტია, როგორც წესი, საჯანი, რომელიც ავენტის რუშალო მოქმედებას განიცდის და აქტიურობას სრულებით შოკებულისა. ამდენად მისი პასიურობა ახალი თვისება კი არ არის, არამედ მოქმედებითი გვარის ზმნის პაციენტის ჩვეული თვისებაა. მაშასადამე, კონვერსიის დროს სუბიექტის /მე/ ნაცვლად ჩაენაცვლებთ პაციენტურ ობიექტს /სურათი/, რის შედეგად მივიღებთ: იხატება სურათი /და არა მე/. ცხადია, სურათი, რომელიც ინაგენტური, მაგრამ აქტიური ობიექტის ადგილას ჩაუდა; ავტომატურად პასიური ხდება, რამდენადაც ასეთია მისი როლი, ხოლო ზმნის ფორმა მოქმედებას დაუპირისპირდება, როგორც პასიური პროცესი აქტიურ მოქმედებას. ეს არის და ეს. ენაში წინასწარ რომ არ გვექონოდა ერთმანეთთან დაპირისპირებული გარდაამავალი და გარდაუვალი ზმნები, რომლებშიც მარკირებული იქნებოდა სწორედ სხვადასხვა ლირებულების მქონე სუბიექტური პირი /აგენტური; არააგენტური/, კონვერსია ვერ განხორციელდებოდა. ამის დასტურად შეიძლება იმ ენების მაგალითი მოვიყვანოთ, სადაც კონვერსიისათვის ასეთი პირობა არა გვაქვს, ე.ი. არ დასტურდება ზმნის ისეთი საპოზიციო წყვილები, რომელთა ტრანსფორმაცია კონვერსიის განხორციელების საწინდარი იქნებოდა. მაგალითად, ხუნძურში, რომელიც ერგატული კონსტრუქციის ენაა და ქვეყნის კატეგორია არა აქვს, ზმნაში მარკირებულია ოდენ ობიექტი, ხოლო სუბიექტი არამარკირებული რჩება ზმნის ფორმის თვალსაზრისით. სუბიექტისა და ობიექტის ამგვარი მარკირება პირინციპულად უშლის ხელს კონვერსიას. თუ ამგვარ ენებში პასივის გამოხატვის აუცილებლობა მაინც ჩნდება, ენა გამოიყენებს ან ასპექტურ დაპირისპირებას, ან ანალიზურ ფორმებს, რასაც სისტემატური ხასიათი ვერ მიუყვება.

კონვერსია რომ მარტლაც ენაში არსებულ მოედლებს იყენებს და მათ ბაზარზე ხორციელდება, ჩანს შემდეგი გარემოებიდანაც. პირთა შენაცვლება შეიძლება გვექონდეს ზმნათა სხვა წყვილებშიც და სხვა წინადადების წევრის აქტუალიზაციის მიზნით. ე.ი. ერთმანეთს შეენაცვლება არა აგენტუ-პაციენტი, არამედ აქტიური სუბიექტი და მოქმედების პირობა, ამ უკანასკნელის წინ წამოწევის მიზნით. ამ შემთხვევაში კონვერსია იყენებს მდებარეობისა და პირველადი კაუზაციის ა-მაქტიურობ ნაწარმოებ ზმნებს და მათ შინაარსობრივ ოპოზიციას. მაგალითად, „წყალი ღულს მალად ტემპერატურაზე“, „მალად ტემპერატურა აფულებს წყალს“, „ბავშვი ხტის სიხარულს-გან“; „სიხარული ახტუნებს ბავშვს“ და მისთ. ამ შემთხვევაში კონ-

გერსიისთვის ამოსადგელი გარდაუდებელი აქტიური ზმენის კონსტრუქცია, სადაც მოქმედების პირობა უზრალე დამატების ფუნქციას ასრულებს, ხოლო მოქმედების შემსრულებელი-სუბიექტისა; ბავშვი ხტის სიხარულიყვან. კონვერსიის დროს ორივე ეს წევრი სემანტიკურად იმავე ობიექტის გამოშხატველნი ძრუ-ბიან, იცვლება მხოლოდ მათი პარტიკლა. მოქმედების პირობა იკავებს გარდა-მავალი კაუზატიური ზმენის სუბიექტის ადგილს, ხოლო ბავშვი გადანიაცვლებს ბირდაპირი არაპაციენტური ობიექტის ადგილზე, რამდენადაც ეს ჩვეული გა-ნაწილებაა კაუზატიური ზმენისთვის. შდრ. ხტის ის : ბ-ხტუნებ-ს ის შას, რაც იმას ნიშნავს, რომ კაუზაციის სუბიექტი აკეთებს ისე, რომ ბირველადი ზმენის სუბიექტი ხტოვებს. კონვერსიის ახრი კი სწორედ ის არის, რომ კაუზაციის სუბიექტის ადგილას ჩასვს მოქმედების პირობა მისი აქტუალუბა-ყიის მიზნით. საინტერესოა, რომ ამგვარი კონვერსია შეიძლება მოუვიდეს ი-შაქტევირთან ზმენასაც, ოღონდ ამ შემთხვევაში ისევე ჩანაცვლების მიზანი იყოს არა პაციენტური, არამედ მოქმედების პირობის გამოშხატველი წევრის აქტუალუბაცა და, როგორც მოსალოდნელი იყო, პასიურ კონვერსიას აქვს არ მივიღებთ, მიუხედავად იმისა, რომ ზმენის ფორმა ი-შაქტევირთანია: „დაშ-სევიბედილი დაიწვა მზებუ“; „შებე დაწვა დამსვენებელი“. ჩვენ რომ ეს წინა-დადება შეედაროთ გამოშაქტევის: „სახლი აშენდა მუშების მიერ“, დავინა-ხავთ აშკარა განსხვავებას ობიექტის პასიურობის თვალსაზრისით.

ამრიგად, კონვერსია არის საშუალება წინადადების წევრის რანგის შენაცვლებისა არსებული მორფოსინტაქსური მოვლებების ბაზაზე. ამის შედეგად თვითონ ეს მოვლებები არ იცვლება და თავის პირვანდელ ფუნქციას არ ქრატავენ, პირიქით, სწორედ მათი ამოსადგელი ფუნქციის გამოა, რომ ხორ-ცილდება კონვერსია. აქედან კი ევასკენით, რომ ი-, ე-შაქტევირები გვირის ნიშნები კი არ არის, არამედ ქვეყის ნიშნებიც ყველა ადებულ შემთხვევაში, ოღონდ მათი სინტაქსური გარემოცვა ლექსიკურად სხვადასხვაგვარად იცვლება იმისდა მიხედვით, ვანხორციელდა თუ არა სხვადასხვა სახის კონვერსია. ჩვენი აზრით, ასეთი გადაწყვეტა საეცებით ბუნებრივია და ადსაწერი მოვ-ლენის ადეკვატური. იმის გამო, რომ კონვერსია მოსდის მოქმედების პირობას, ჩვენ ა-შაქტევირს ზომ არ ვნათლავთ მოქმედების პირობის ნიშნად? მაშინ, რა საფუძველი გვაქვს პასივის ნიშნად მოვნათლო ი-, ე-შაქტევირები? საფუძ-კრებელია, ეს ტრადიციო იმ ენების გრამატიკებიდან მოდის, სადაც პასიური კონვერსია იმდენად ჩვეული და გავრცელებული მოვლენაა, რომ პასიური ფორ-მების არაპასიური ამოსადგელი გრამატიკული მნიშვნელობა დაიჩრდილა. ასეთია, მაგალითად, ლათინურ ენა, რომლის ტრამინოლოგია დაედო საფუძველად ყველა სხვა ენის აღწერას. პასიური კონვერსია ტრადიციო იკავებს ფეხს მესერი-რებისა და საგარეთ-პუბლიცისტიკური ენის განვითარებასთან დაკავშირებით, მაგრამ მიუხედავად ამისა, კონვერსიის ფორ-ფორმების გრამატიკული მნიშვნე-ლობა დღესაც საეცებით ცოცხალი და ბრადუქტულია. ტრადიციო გარკვეული სტილის ფარგლებში პასიური კონვერსია არაშაქტივებული, ჩვეულებრივი ხდება, რაც შემდგომ გავლენას ახდენს ნეოკლასიკური სტილის ჩმებზედაც, სულ უფრო მეტი რაოდენობის ინაგენტური აქტიური ჩმები ექვემდებარება პასიურ კონ-

ფერისის; დაჯილდოვდა, შემუშავდა, იძლევა... მის მიერ. რაც იწვევს კარგ მოქარაუღიეთა გულისწყრომას, რამდენადაც ამ ფორმების არაბუნებრიობა მათს საგარდაობა.

ბერე ნაწი პასიური კონვერსიის ბაზად გამოყენებულია შედეგობით ფორმები. ამ მხრივ სინტაქსისა ქართლის ეთარება. პასივიზაციის შედეგობით აღწერილი ფორმები ბუნებრივად ექვემდებარება, რადგანაც მათი ქვემდებარე გამოხატავს არა მოქმედების ჩამდენს, არამედ შედეგს, და აღვირად ეგუება პასიური ობიექტის როლს; დაწერილი წიგნი ; დაწერილი არის წიგნი ; დაწერილია //დაწერილ იქნა წიგნი. პასიური შინაარსის მისაღებად საჭიროა მხოლოდ აგენტური დამატების შემოტანა; დაწერილია// დაწერილ იქნა წიგნი მის მიერ, რის შედეგად ქვემდებარე მასში არამარკირებულად ნაგულისხმევ პაციენტურ სემანტიკას ავლენს, და აქტუალური ხდება სწორედ მისი პასიურობა.

ამ თვალსაზრისით ნიშანდობლივია ზოგიერთი ი-მაქვევრიანი ჩმნის წყვეტილის სრული ფორმები, რომლებსაც აგრეთვე შედეგობითის მნიშვნელობა შეიძლება აქონდეთ. მაგალითად, ჩმნა იჩრღება არ ექვემდებარება პასიურ კონვერსიას. სემანტიკურად ზრევეულა; ეჩრღები მის მიერ. მაგრამ ფორმა აღჩრღა შედეგობითი კონტაქტის გამო, პასიურ მნიშვნელობას იკავებს; აღჩრღა ძიძის მიერ, ფორმა წიგნურია, მაგრამ საესებით გამართულ /პასივის სხვაგვარი ინტერპრეტაციისათვის ქართულში იხ. პარისი დ./.

ამდენად, პასიური კონვერსიის წინაპირობაა ისეთი შინაარსი, სადაც იგულისხმება მოქმედ-აგენსი და სამოქმედო - პაციენსი. ამიტომ კონვერსია აღვირად შესაძლოა ისეთ ჩმნებს, როგორცაა: წერს, ხატავს, აშენებს, ადგენს და მისთ. მაგრამ, სადაც მოლაპარაკება და სამოქმედო საგანს შორის ამგვარი მიმართება არ დასტურდება, იქ კონვერსიასაც არა აქვს ადგილი, თუმცა ქვეითი დაპირისპირებები ამგვარ ჩმნებში რეგულარული შეიძლება იყოს. ამ მიჩნით უნდა აიხსნებოდეს ე.წ. დემონსტრაციის არსებობა, რომელსაც, ტრადიციული განსაზღვრის თანახმად, ფორმა ვნებიისა აქვს, ხოლო შინაარსი - მოქმედებითისა. ჩვენი ინტერპრეტაციით, ქართულში ფორმა ქვევისა აქვს და არა ვნებითისა, შინაარსი კი ისეთი, რომელიც პასიურ კონვერსიას არ ექვემდებარება და აქტიური რჩება; ეყამათბ ; ეყამათბი; ვაგდებ ; ვეგდები; ვუაღერსებ ; ვუაღერსები და უამრავი სხვა. ასეთი შესაძლებლობა ენაში კარგად გლინდება ისეთ ფორმებში, სადაც გარდაუდებელი ჩმნა ორი ვარიანტი დასტურდება. მაგალითად, „ეყავ მე მას“ შეიძლება ორგვარად გარდაიქმნას: ა. ეყავები მე და ბ. ეყილები მე. პირველი კონვერსიას არ ექვემდებარება და აქტიური რჩება, ხოლო ი-მაქვევრიანი ფორმა კონვერსიის ექვემდებარება და პასიური სუბიექტის მქონებელი აღმოჩნდება. პაციენტის აქტუალური ცნებაა: ეყავები მის მიერ. (ხაფია, სტოლის თვალსაზრისით, ფორმა ცოდავს, მაგრამ გრამატიკულად საესებით სწორია.

როგორც იძლება, კონვერსიის საფუძველი სხვადასხვა ჩმნური ფორმები

შეიძლება იყოს, მისი არსი კი იგივე რჩება; საქმე გვაქვს არსებულ ელემენტთა მიმართებების შეცვლასთან და არა ახალი შინაარსის გამოხატვასთან; იცილება მხოლოდ გამონათქვამის ლოგიკური მახვილი.

ექმულიდან ერთი დასკვნაც გამოშინარეობს; ის მნიშვნელობები, რომლებსაც გვარის კატეგორიას აწერდნენ, რამდენადაც მათ ავლენდა ის ფორმა, რომელსაც ეწოდებოდა კონვერსია, სინამდვილეში ქვეყის და არა გვარის კატეგორიის ზოგად მნიშვნელობას უკავშირდება. ასეთია, პირველ ყოვლისა დეკლარაციო-რეფლექსივის მნიშვნელობა. იგივე შეიძლება ითქვას აქტივისა და მედიუმის ოპოზიციის შესახებ, რომელიც ფაქტობრივ ქვეყით მიმართებას გამოხატავს /იხ. შანიძე ა. შიდადი კ./.

ამგვარივეა პანინის გრამატიკაში გამოყოფილი კატეგორია: *paracompada : atcompada*, რომელიც აგრეთვე ქვეყითი შინაარსისაა. ე.წ. გუნების, შესაძლებლობის და მისთ. «ენებიით», როგორც ჩანს, ქვეყის კატეგორიის თანმხლები მნიშვნელობებია, რადგანაც ისინი დასტურდება მხოლოდ იმ ფორმებში, რომელნიც ქვეყის შემთველ ზმნებს ახასიათებს და არ ახლავს სხვა კონვერსიულ ფორმებს, მაგალითად, ალწერით ენებითს. ეს მნიშვნელობები გვარისთვის რომ ყოფილიყო ნიშანდობლივი, მაშინ სხვა საფუძველზე განხორციელებული კონვერსიის დროს /არაქვეყით მნიშვნელობებთან, მაგალითად შედეგობითთან/, მათ ასევე კანონზომიერად დავადასტურებდით, რასაც ფაქტობრივ არ ეხვედებით; მაგალითად, დაწერილია მის მიერ იერ ერო კონტექსტში იერ მოგვცამს გუნების ან შესაძლებლობის ენებითს, ემღერება, ეცინება, ეტორება ფორმებისგან განსხვავებით, საიდანაც ცხადი ხდება, რომ ეს მოალური მნიშვნელობები ქვეყისაა და არა ენებითის, ქვეყას, როგორც უნობლია, უკავშირებენ პოტენციალის მნიშვნელობას ქ.ლომთათიძე და არნ. ჩიქობავა. ამ კონტექსტში ცალსახად უნდა გადაწყდეს რეფლექსივის საკითხიც /დაწერილობით ამის შესახებ იხ. მაჭავარიანი შ. 1960/.

ამრიგად, კონვერსია სუბიექტ-ობიექტის მიმართების აქტუალიზაციას იმსახურება. ამიტომ ის ყველაზე ბუნებრივად შესაძვე პირში ხორციელდება, რამდენადაც სუბიექტ-ობიექტის მიხედვით დაპირისპირება სწორედ შესაძვე პირის ძირითადი ოპოზიცია არის. I და II პირების შემთხვევაში კონვერსიის დროს ნეიტრალიზაციას განიცდის მათი მოსაუბრე პირებზე ყოვლის ფუნქცია, რამდენადაც ამ შემთხვევაში ისინი პირდაპირი ობიექტის როლი გვევლინებიან თარიანთი მნიშვნელობის მიხედვით. ვლანძღვი შე-შას; ვილანძღვი შე-აქტიური მოქმედების ზმნებია და ვინ-ის რიგი მოსაუბრე პირს გამოხატავს, მაგრამ ვლანძღვი შე-შის მიერ სემანტიკურად უამოლანდვის ობიექტის გულისხმობს, პირველი პირი საესებთი მასიური ხდება და მოქმედების ობიექტად უნაქტიური ნეიტრალიზებულია.

ტრადიციულად სუბიექტ-ობიექტის ურთიერთშინაყველას უკავშირებენ აგრეთვე ინვერსიას. ამ პოზიციიდან დახასიათებულია ინვერსიული ზმნები ტრადიციულ /იხ. ა. შანიძე, არნ. ჩიქობავა, ა. პარისი/. ჩვენი აზრით, ინვერსიის დროს კონვერსიის საპირისპირო პოლუსთან უნდა გვიქონდეს საქმე და მისი საფუძველი უნდა იყოს არა სუბიექტ-ობიექტის პოზიციის შენაც-

ელება, არამედ სწორედ მოსაუბრე პირების ძირითადი მნიშვნელობა: მან-ის რიგისა და შექცევების უნარი შოკელონ შოქმედების ორიენტაცია მოსაუბრე პირებისაკენ, მის არეში მოახვედრონ. ამის შესახებ პირველ თვეშიც გეტქნდა საუბარი თურმეობითის წარმოებამთან დაკავშირებით. დევნატებში რამდენიმე მოსაზრებას /დაწერალებით ამის შესახებ იხ. მთავარიანი მ. 1985/.

როგორც ცნობილია, ვამოყოფენ პირის კატეგორიის სამი მხარეს: რამელობას /შოუბარი, საუბრის ადრესატი, არამოსაუბრე პირ/, ცოთარებას /შოქმედი არამოქმედი-სამოქმედი ანუ სუბიექტ-ობიექტური პირები/ და რაოდენობას /რამდენი პირია წარმოადგენილი ჩვენის ფორმაში /ა. შინაიძე/. ქართული ჩვენის გრამატიკულ ფორმებში ყველაზე სრულად არის გამოვლენილი პირის ფუნქციები ცოთარების /როგორობის/ და რაოდენობის თვალსაზრისით, ე. ი. სუბიექტ-ობიექტის მიმართება და პირთა ოპოზიცია ამ თვალსაზრისით. პირის რამელობა /შოუბარი-არამოუბარი პირები/ გამოვლენილია მხოლოდ გუჩისა და ორიენტაციის კატეგორიებში: სიცრულე მიმართებათა პოზიციიდან პირის მონაწილეობა შოქმედების ორიენტაციაში. ჩვენ ზემოთ იცაყდეთ, გვერდებინა, რომ პირის რამელობა განსახლდრეღია აგრეთვე ქცევის კატეგორიის ბუნების გასარკვევად.

ისმის კითხვა: არის თუ არა მიზანშეწონილი და მეტყველის ინტუიციის მიხედვით ბუნებრივი ცინ-ისა და მან-ის რიგის პირის ნიშნებს ჩვენთა ყველა ფორმაში /გარდა გუჩისა და ორიენტაციის გამოშხატელო ფორმებისა/ მიეწეროს მხოლოდ შოქმედი-არამოქმედი პირების სემანტიკური დაპირისპირება? ამოწრუანს თუ არა მნიშვნელობის გამოხატვის მხარე შოქმედი : სამოქმედი პირები ჩვენთა ფუნქციონირების ყველა შემთხვევას, თუ პირის ნიშანთა ეს მნიშვნელობა ხორციელდება ჩვენთა მხოლოდ გარკვეულ ლექსიკ-გრამატიკულ კლასებში? და გამოხატავს მხოლოდ ზოგიერთ გრამატიკულ მნიშვნელობას პირთა ფუნქციონირების არეალში? მაგალითად, დაპირისპირება ცხატე მე მას : მხატავს ის მე; ეკლავ მე მას : მეკლავს ის მე და მისთ. მარტლავ გამოხატავს სამოქმედი და შოქმედი პირთა მონაცემლობას და ე- და მ- შიიძლება დახასიათდეს, როგორც სუბიექტური და ობიექტური პირის ნიშნები. მაგრამ თუ ეს ასეა, მაშინ დაპირისპირებები: ცებრალეები მე მას : მებრალეობა ის მე; ცუხვარეარ მე მას : მიყვარს ის მე; ცუბიეარ მე მას : ვიბია ის მე; დაუბიეარ მე მას : დამიბია ის მე... აღარ გამოხატავენ სუბიექტ-ობიექტურ პირთა სემანტიკურ, შინაარსობლივ ოპოზიციას. ეს ის შემთხვევებია, სადაც შენაცვლება გვაქვს ჩვენის ერსთა და იმავე ლტესთან. შით ზმეტეს არ არის ერთგვაროვანი ამ აზროთ ოპოზიციები, სადაც ცინისა და მანის პირის ნიშნები გვხვდება ერთ ლექსემაში, მაგრამ სხვადასხვა გრამატიკულ გარემოცვაში. მაგალითად, ცებრალე : მებრალეობა; ეკლავ : მეკლავს და მისთ. სა-კითხის ასე დასვა კორექტი გვგონია, რამდენადაც სუბიექტური და ობიექტური პირის ნიშანთა სემანტიკას ვარაუდობენ სწორედ პირის და არა მდლი-ანად ჩვენის ფორმის მნიშვნელობად. აქედან კი ლოგიკურად უნდა გამოდრი-

ნაკლებად, რომ პირის ნიშნებს ყველგან ერთნაირი ოპორტუნა უნდა ახასიათებდეს, ვით უმეტეს, რომ ზემომოყვანილი აღწერისას არაერთ საუბრობს მნიშვნელობის მარკირებისა და პოტენციური შრავალფეროვნების შესახებ. ძნელია იმის დაშვება, რომ სემანტიკურად ე- და მ- ან მათი მარკირებულიანი ეარიანტები ერთმანეთს უპირისპირდება სწორედ სუბიექტ-ობიექტური ოპორტუნის მიხედვით და რომ ეს შინაარსი იგივეა, რაც გვიქონდა ელად : მელადს შემთხვევაში.

ამ და მსგავსი ფაქტების ახსნას ცდილობენ ინვერსიის ცნების შემოტანით ან გვირის კატეგორიის ოპორტუნით. მაგალითად, ა.ონიანი ვარაუდობს, რომ მარკირება-არამარკირება-გვირის კატეგორიის შინაარსია და არა პირის კატეგორიისა /იხ.ონიანი ა./ ინვერსია, შორდაც, შორფსინტაქსურ, ფორმალურ დონეზე აფიქსირებს გარკვეულ ზმნურ დაპირისპირებებს, სადაც დარღვეულია პირად, ასეც თქვამთ, „ნორმალური“ მიმართება. მაგრამ ინვერსიის ცნება არ იძლევა პირად სემანტიკურ დახასიათებას, რამდენადაც ის რელაციური ცნებაა და მხოლოდ პირად შენაცვლებას აღწერს. კონვერსიის მსგავსად, ინვერსია აფიქსირებს ზმნად აქტანტების სინტაქსური რანგების ცვლას. ინვერსიულ ფორმებში აქტანტთა რაოდენობა იგივე რჩება, და მათი ლექსიკური შეცვლაც არ იცვლება, განსხვავებულია მხოლოდ მათი სინტაქსური დარღვევა; ელად მგ მას მას : შორიკლავს მგ ის მისადვის; იოყვარებ მგ მას : მიყვარს ის მგ. ინვერსია ფორმალური თვალსაზრისით კარგად არის აღწერილი, ამდენად, ამხიე სიტყვებს აღარ გავაგრძელებ /დაწერილებით ამის შესახებ იხ. ონიანი ა/.

ამრიგად, გარკვევილი რჩება, რას ეყრდნობა ინვერსია, რა შორფსინტაქსური და სემანტიკური კატეგორიები ძეგს მის საფუძველში, რა ენობრივ მოდელს იყენებს იგი რელაციის განსახორციელებლად? ჩვეულებრივ, ყოველი ენის სპეციალისტს, რომელმაც სურთ, გამონახონ ინვერსიის სემანტიკური საფუძველი, შემოაქვთ რელური და გრამატიკული სუბიექტ-ობიექტების ცნებები. ამ საფუძველთ ხსნის ინვერსიის არნ. რიქობაცაც. მაგრამ ეს დაშვება რაც უხერხულბას შეიყავს; ეს გვერადებულბებს ენის გრამატიკული წყობის აღწერისას ხსნა შემთხვევაში უმეორიგანო რელური-არარელური-გრამატიკული დაპირისპირება, რაც ფაქტობრივ, არცის განუხორციელებია და რაც, აღბათ, არც არის მიზანშეწონილი ღინგვისტურ-გრამატიკული თვალსაზრისით. ეს რომ განხორციელდეს კიდევ, საჭიროა აიხსნას, რამ განაპირობდა გრამატიკულისა და რელურის გათიშვა, რა პირობებში ან რა მიზეზით სუბიექტურმა პირის ნიშანმა იკისრა რელური ობიექტის გამობატვა, ან უბრალო დამატებამ რელური ბენეფიქტის გამობატვა და ა.შ. რა ღინგვისტური ან ფსიქოლოგიური შოტივაცია უდევს ამას საფუძველად? თუ ჩვენ მხოლოდ ფორმალურ დონეზე დავრჩებით, ენის ფსიქოლოგიის გათვალისწინებით ასეთი რამ თითქოს დაუშვებელიც არის, რამდენადაც შეტყველების აქტის შორფსინტაქსური დონე გაუნობიერებელია. საფიქრებელია, რელურისა და გრამატიკულის გამოყვანა აუცილებელი შეიქნა სწორედ იმიტომ, რომ სუბიექტ-ობიექტის სემანტიკური დაპირისპირება იმთავითვე იყო აღიარებული როგორც ერთადერთი

და აუცილებელი ჩმნის ყველა ფორმისთვის, რამდენადაც პირი მართლაც სა-
ცადებულ კომპონენტია ჩმნისა და თუ მისი ერთადერთი მნიშვნელობა მოქ-
მედი-არამოქმედი პირების ოპოზიციასა, იქ, სადაც მან-ის რიგში ვერ გამო-
ხატა შინაარსობრივად ობიექტი და უფრო სუბიექტის ფუნქციას მივსადაგა, ძა-
ლაუნებურად აუცილებელი გახდა რეალური სუბიექტის ცნების შემოტანა /რამ-
დენადაც სხვა შინაარსი არ იგარაჟდებოდა/, ხოლო შეუძლებელია ერთმა და-
იმვე პირმა ერთდროულად გამოხატოს სუბიექტის და ობიექტის მათი ნეიტრა-
ლიზაციის გარეშე, ნეიტრალიზაციას კი ინვერსიის დროს ადგილი არა აქვს.
იგივე შეიძლება ითქვას წინადადების სხვა წევრთა ინვერსიული ხმარების
შესახებ; სუბიექტი ხდება რეალური ობიექტი, ირიბი დამატება რეალური
ირიბი ობიექტი და ა.შ.

კითხვა ისმის, რატომ მოხდა ენათმეცნიერულ გრამატიკულ თეორიებში
მოქმედ-არამოქმედ /სუბიექტურ-ობიექტურ/პირთა უნივერსალიზაცია?

დიდი ხანია შემჩნეულია, რომ სუბიექტ-პრედიატ-ობიექტის მიმართება
ენათმეცნიერებაში ლაგიადან შემოვიდა. უფრო სწორედ, იმ ეპოქიდან, როდეს-
საც ლაგია, ფილოსოფია და გრამატიკა შეკაცად გამოიხსნელი არ იყო.

შინდა გაგახსენოთ ამ ცნებების, ერთი მხრივ, ლაგიაური განსაზღვრება,
რომელიც ფილოსოფოს-ლაგიაოსს ეკუთვნის, ხოლო მეორე მხრივ, იგივე ცნე-
ბის განსაზღვრება თანამედროვე ენათმეცნიერის მიერ.

თანამედროვე ცნობილი ინგლისელი ფილოსოფოსი და ლაგიაოსი პ.ფ. სტრო-
უსონი ამბობს, რომ ქვემდებარე ანუ ლაგიაური სუბიექტი არის ის, რაც
ახდენს მოვლენის სუბსტანტივაციას. უბრალოდ რომ ვთქვათ, ასახელებს რა-
იმეს როგორც მოვლენას, საგანს. სუბიექტს სტროუსონი უწოდებს
შაკლასიფიკირებელს. პრედიატი კი, მისი აზრით, ახდენს სუბიექტის სუ-
ბსტანტივაციას, მისთვის რაიმე ზოგადი თვისების მიწერილ. ობიექტი არის
პრედიატის დამატება, რომელიც, მაგის მხრივ, აკონკრეტებს მას. /იხ. სტრო-
უსონი პ.ფ./.

თანამედროვე ენათმეცნიერი ვულაბი გამოყოფს დამატებით ერთ ანსე-
ბით ნიშანს; თვისების მიწერის - პრედიატიის-ფუნქციას ასორციელებს
კოპულა /ღამხმარე ჩმნა - შაკლასიფიკირებელი/. ამავე დროს, თვით არისტო-
ტელს თქმით, ის არის წმინდა ჩმნური ელემენტი, რამდენადაც შეიცავს
არსებობის მტკიცებას. არც გოლაბი ივიწყებს იმას, რომ პრედიატს შეიძ-
ლება პქონდეს თავისი სუბიექტიატორი დამატების სახით. მაგალითად, სუ-
ბიექტ-აშენებს სახელს = სუბიექტი არის /კოპულა/მშენებელი სახლისა/პრედი-
კატის დამატება/ /იხ. გოლაბი/

ეს ყველასთვის ცნობილია. შინადა ხურადდება მიმეტიკია შემდეგი გა-
რემობისთვის; ეს განმარტებები ფილოსოფიურ-ლაგიაურია იმდენად, რამდენა-
დაც ისინი ისახავენ გნოსეოლოგიურ-ონტოლოგიურ მიზანს. საქმე ეხება საგ-
ნებისა და მოვლენების უნივერსალურ კლასიფიკაციას და მათ ასახვას აზრო-
ვნებაში. აღბათ, არ არის შემთხვევითი, რომ ყველა ტრადიციულ ლაგიაურ გამო-
ყვევაში წინადადება-პროპოზიციები მოყვებილია სახელების და ჩმნების /ან
სახელჩმნების/ სახით. თანამედროვე ლაგიაურში, სადაც სუბიექტის ცნება

ფაქტობრივ ალარ გვაქვს, სუბიექტის და პრედიკატის დამატების ავგილს იკავებს პრედიკატის არკუმენტები, რომლებიც მის ადგილსადაც /ლოგიკური ტერმინი/ საზღვრავენ. ისინიც აღნიშნება ცვლადი სიმბოლოების სახით: x, y, z, რომელთა სემანტიკური ინტერპრეტაციის დროს, პრაპოზიციური თავს იჩენს სხვადასხვა ლოგიკური ტიპის სახელები. მოსაუბრე პირების აღმნიშვნელ ნაცვალსახელებს ტრადიციულ ლოგიკურ გამოყველებში მათთვის სპეციფიკური ჟენტილი, ეგრე შეხედებით. ნაცვალსახელებიდან ქვანტორებად შეიძლება გამოყენებული იყოს მხოლოდ საგნებთან მიმართებაში მყოფი განსაზღვრებითი ან განუსაზღვრელი /ან სხვა ამ ტიპის/ ნაცვალსახელები; ყველა, ზოგადად, ისეთი, რომ და მისთ. რომე შეგხვდეთ პირის ნაცვალსახელები, ისინი გამოყენებული იქნება სწორედ როგორც სახელის ნაცვალი სიტყვები, რაც მათ სახელწოდებაშიც ელენება. როგორც პირველ თავში აღნიშნეთ, პირის ნაცვალსახელები ფაქტობრივ სახელის ნაცვალი კი არ არის, არამედ მოსაუბრე პირების იდენტიფიკატორია.

ეს ლოგიკური სქემა უნივერსალური და ყველა ენაში ერთნაირად აისახება. ამ გაგებით სუბიექტ-პრედიკატ-ობიექტი უნივერსალური ლოგიკურ-გრამატიკული ცნებებია და ენობრივ სპეციფიკაციას ზოგადად არ გულისხმობს. ის რაციონალური, რეფლექსური აზროვნების აბსტრაქტულ დონეს ასახავს, ენაში კი იმდენად ელენება, რამდენადაც ენის გარეშე აზროვნება არ არსებობს.

როგორც უნობილია, მას შეეძლება, რაც ენათმეცნიერება ჩამოყალიბდა როგორც სპეციფიკური ისტორიული დარგი და გაჩნდა სავიროება იმანენტური საგნის დადგინებისა, ბევრი ენათმეცნიერი ცდილა გაემიჯნა ლინგვისტური სინტაქსური საგანი ლოგიკური სუბიექტ-პრედიკატის კატეგორიებისგან. ჩვენში ერთ-ერთი ფემდეგებელი და პიონირული შრომა ამ თვალსაზრისით გასწია არნ. ჩიქობავამ. მარტივი წინადადების აგებულება მან აღწერა ლოგიკური კატეგორიების დაუბმარებლად კოორდინაციის ტერმინებში. უფრო მოგვიანებით ანალოგიური ამოცანა დაინახა მიზნად ფრანგმა ენათმეცნიერმა ტენიერმა. საინტერესოა ა.ონიანის ცდა სუბიექტ-ობიექტის მიმართება შეეყალს სავალდებულო-არასავალდებულო ნიშანთა გრამატიკული ოპოზიციით. მაგრამ კოორდინატთა სისტემას, ატანტებიც /ვალენტობა/ და ობიგატორობის ცნებაც მორფოსინტაქსური, ფორმალური კატეგორიებია და ფორმალური მორფოლოგიისა და სინტაქსის აგებას ემსახურება. პირთა რომელობა და როგრობა კი დეფინიციის ძალით, მათ სემანტიკურ, შინაარსობრივ დეტერმინას გულისხმობს.

როგორც იქვეა, ლოგიკური ანალიზი ენის ფორმალურ-აზროვნებით ან გნოსეოლოგიურ-ონტოლოგიურ /სემანტიკური ინტერპრეტაციით/ ჟენტიკის გულისხმობს. მაგრამ ენას, ამის გარდა, სხვა ჟენტიკებიც აქვს. კერძოდ, სამეფეველო კომუნიკაციური /ე.ი. სოციალური/ და ადამიანის პიროვნული შინაგანი სამყაროს გამოხატვისა. რეფლექსური სუბიექტი, ან ინტროვერტირებული მეტყველი სწორედ ამ ორი უკანასკნელი ჟენტიკის რეგულაციას ემსახურება. ნაცვალსახელების გარეშე არც ერთი ენა არ არსებობს. მაგრამ პირების როლები და მათი მარკირება მოქმედების ორიენტაციის თვალსაზრისით ჩვენის დროში ყველა ენისთვის ერთნაირად დამახასიათებელი არ არის. განსაკუთრებით საინ-

ტრესსა ამ მხრივ ის ენები, სადაც პირის კატეგორია ზმნაში მარკირებულია ბრუნვითი ფუნქციების მიხედვით, ე.ი. სადაც ქვეყნის კატეგორია მატ-სიმაღური სისახესით არის წარმოდგენილი.

რა სპეციფიკა შემოაქვს ამგვარად გაგებულ პირის კატეგორიას ლოგიკურ სუბიექტ-პრედიკატ-ობიექტთან მიმართებაში? რა ახალ ფუნქციებს წარმოაჩენს ძველ ლოგიკურ ცნებებთან შედარებით? თავდაპირველად სიახლე შეეხო პირების რუფების გამოყოფა-დახასიათებას პრედიკატის აქტში. ეს განხორციელდა იმის გამო, რომ ლინგვისტიკაში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა პრედიკატების სხვადასხვა ტიპს და ცალკე გამოიყო წმინდა ზმნური პრედიკატები, რომელნიც გამოხატავენ არა უბრალოდ საგნის სპეციფიკაციას თვისების მიწერის აზრობა, არამედ მოქმედება, პოლესს, მდგომარეობას, ე.ი. აქსებობის, ეითარების სხვადასხვა აქსებებს. ამდენად, ამასთან დაკავშირებით მარკირებული გახდა ამ ეითარებაში მონაწილე პირთა როლი; მოქმედ-არამოქმედ პირთა ოპოზიცია. ამ ახალი შინაარსობრივი დამირისპირების მიხედვით, ხდება სუბიექტ-ობიექტის სემანტიკური გადაზრება მოქმედ-სამოქმედო პირებად, რის შედეგად გრამატიკული ქვემდებარე-დამატებები და ლოგიკური სუბიექტ-ობიექტები დაემთხვა მოქმედ-სამოქმედო პირებს. ალბათ, ამით უნდა აიხსნას, რომ მოქმედ-არამოქმედ პირთა ოპოზიცია ისედივე უნივერსალურ კატეგორიად იქნა ევალუირებული, როგორც ლოგიკური სუბიექტი და პრედიკატის დამატება. არ არის შემთხვევითი, რომ ტერმინთა ეს წყება ხშირად სინონიმებად იხმარება. მაგალითად, ევროპულ გრამატიკებში პრაქტიკულად არ არის ვარაზიული სუბიექტ-ობიექტისა, ქვემდებარე-დამატებების და აგენტ-პაციენსის კატეგორიები.

ზმნურ პრედიკატებზე ყურადღების გამახვილებამ წინ წამოსწია მათი დექსიკო-გრამატიკული კლასიფიკაცია, რაც ლოგიკისთვის სრულიად უცხო იყო. მაგრამ როლები პირების მხოლოდ ერთ-ერთი და არა ერთადერთი ფუნქციურ გამოვლენაა.

როლები ვერ გამოხატავენ პირის ყველაზე აქსებით თვისებებს; ა.მეტყველად ან მსმენელად /ურთიერთშენაცულებადი ფუნქციებია/ ყოფნას და ბ.სულიერ არსებად, პიროვნებად მის ობიექტივობას, მის შეობას. ტრადიციულ ლოგიკაში სუბიექტი ამ თვისებებით არ ხასიათდებოდა, რამდენადაც ეს მხარე მიმართებაშია უფრო სოციალურსა და ფსიქოლოგიურ სფეროებთან, ეიღრე ლოგიკურ-პიროვნებით დონესთან. რომ ეს მართლაც არ არის შემთხვევითი, ჩანს თუნდაც იქიდან, რომ ტრადიციულ ლოგიკაში /სიმბოლურ-ფორმალური ადრინდელი ვარაზის ჩათვლით/ არ იკვლევდნენ შესაძლებლობის, პოტენციის, მოალობის, დროის კატეგორიებს. ისინი სპეციალური შესწავლის საგნად ლოგიკაში იქცა მხოლოდ უკანასკნელ დროს /დემონტური ლოგიკა, მონტეგის ლოგიკა და მისი/. საეარაულოა, რომ თანამედროვე ლოგიკაშიც ამას ხელი შეუწყო პრედიკატის და მისი სახეების როლის წინ წამოწევაშ სუბიექტის როლად შედარებით და აქსებობის მომენტის ხაზგასმამ.

როგორც ეს პირველ თვეში იყო ნარჩენები, მოსაუბრე პირებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი და უჩვეულები მარჩენებელია მოქმედების ორიენტაციის

დრძის ფუნქცია შეტყველების პროცესთან მიმართებაში. ორიენტაცია მოიცავს როგორც სიერტულ, ისე დროის მიხედვით მიმართულებას, ეს ბუნებრივია, რამდენადაც შეტყველი დროსა და სიერტეშია. სიერტის შესახებ პირველ თავეში გვექმნება საუბარი, დროის მიმართ კი შეიძლება მოკლედ იქვას ის, რომ ყველა ენაში, თუ ჩამოყალიბებულია ზმნის კატეგორია, დროის მნიშვნელობა თანსდევს ასპექტურ ოპოზიციებს. ეს საყოველთაოდ ცნობილი ლინგვისტური ფაქტია. ისიც ცნობილია, რომ ასპექტს თავისთავად არ ახასიათებს დეიქსისი და შეტყველ პირებთან მიმართება. შეიძლება ამ ორი ფუნქციებიდან გაკეთდეს დასკვნა, რომ დროის მიხედვით ინტერპრეტაცია სხვა არაფერია, თუ არა ზმნის მიერ გამოხატული ციფრების ასპექტური დახასიათების ორიენტაცია შეტყველის პოზიციის თვალდახედვით. მოკლედ რომ გამოვხატოთ აზრი, დრო არაფერია, თუ არა ორიენტირებული ასპექტი. სავარაუდოა, რომ ამ მიმართების გრამატიკული მარკირება ზმნაში უშუალოდ იყოს დაკავშირებული პირის კატეგორიის მარკირებასთან. შარდაც, როგორც ვკვლევრები აღნიშნავენ, ქართულში პირი /შესამე/ მარკირებული იყო დრო-ასპექტური დაპირისპირებების მიხედვით.

მაგრამ, როგორც უკვე აღნიშნა, ორიენტაცია უფრო ზოგადი ცნებაა და სიერტისა და დროის მიმართულობის გარდა, სხვა, უფრო ზოგად, მიმართებებსაც გულისხმობს. ამ მხრივ რელიეანტურია პირველი მოსაუბრე პირის პოზიცია, რომელიც განსაზღვრავს დანარჩენი პირების ვექტორს. ჩვენებითი ნაცვალსახელებში იქცევიან პირის ნაცვალსახელებად, თუ I პირის ლრძის ობიექტაში მოქცევიან და ნარატული ტექსტში მოუბარი პირების სუბსტიტუტებად მოგვევლინებიან. როგორც იქცა, პირები ამ თავის ძირითად ფუნქციას ირბი ბრუნვის ნიშნებით ანუ მაქცევრებით ახორციელებენ. თუ მოლაპარაკე პირი ნათესაობით ან აყუზატივ-მიცემით ბრუნვის მნიშვნელობით გამოდის, ე.ი. მან-ის რიგის პირის ნიშნებით და მაქცევრებით გამოიხატება, ის მარკირებულია ინტროვერტულად, მარტივად რომ ვთქვათ, მოქმედება და ზოგადედმდ მთელი სამეტყველო სიტუაცია მისკენ არის მიმართული; ჩემსკენ მომართული, ჩემში მიმდინარე, ჩემი ინტერესების სფეროში მყოფი, ჩემ მიერ განხორციელებული, ჩემთვის განხორციელებული, ჩემი კუთვნილი საგნის მიმართ განხორციელებული, ჩემთვის გაკეთებული და მისთ. მან-ის რიგის პირის ნიშნები, ჩემი აზრით, პირველ ყოვლისა, სწორედ ამ ეგალენტულ პოზიციას გამოხატავენ, როგორც არ უნდა იყოს მოქმედების კონკრეტული შინაარსი ან ზმნის გრამატიკული ფორმა, თუ პირის ნიშანი მარკირებულია მან-ის რიგით ან მანის რიგითა და მაქცევრებით, მისი ზოგადი მნიშვნელობა ძეცილებლად შეიცავს ამგვარი ინტროვერტიზაციის მომენტს. ამავდ მიზეზის გამო მან-ის რიგი არასოდეს არ იქნება მოქმედების წყარო, მისგან არაფერი გარეთ არ გადის. მაშინაც კი, როდესაც მან-ის რიგის პირის ნიშანი არ გამოხატავს მოქმედის პოზიციას და ფაქტობრივ საგნის რღში გვევლინება, ბაციენტის ფუნქციითაა, მართალია ი-მაქცევარი ინტროვერციის მეორე ახორციელებს /დამიყენა მან მას ტიპი/, მან-ის რიგი მაინც არ არის მოქმედების წყარო, მოქმედება მაინც მისკენ არის მიმართული, მას ეხება.

როგორც ჩანს, მან-ის რიგის პირის ნიშნები ამ.ვიზუზის გამო კვალიფი-
ცირებულია ობიექტის ნიშნებად. რა შეიძლება ითქვას ამის შესახებ?
არის თუ არა მან-ის რიგის პირის ნიშნები ობიექტის მარკერები მხოლოდ
იმიტომ, რომ ისინი არასოდეს არ არიან ნეიტრალური მოქმედების ორიენ-
ტაციის თვალსაჩინო და ამის გამო ვერ იქნებიან მოქმედების წყარო.
თუ ჩვენ ამ დებულებას დავეთანხმებით, მაშინ რა კვალიფიკაცია უნდა
მივცეთ ყველა იმ ზმნურ ფორმას, სადაც მან-ის რიგი არ გამოხატავს
მოქმედების ობიექტს? როგორც ეს ნათლად აჩვენა ა.ონიანმა არც მან-ის
რიგი და არც ეინ-ის რიგი ცალსახად ვერ დახასიათდება როგორც სუბიექტის
ან ობიექტის მარკერებლები /იხ.ონიანი/. პირველად, როგორც ცნობილია,
ეს ფაქტი შენიშნა და აღწერა არნ.ჩიქობავამ: "...მისი /სუბიექტის/
აქტივობა თვალსაჩინოა ისეთ ზმნებში, როგორცაა: მ-ქვდევს, მ-ქვდევს...,
მაგრამ ეს აქტივობა ძალზე შეკლავს ისეთს მაგალითებში, როგორცაა:
მ-ქვდევს..., მ-ბრწყინავს..., მ-მეფეობს... და მათგანებში. ხოლო
ისეთ მაგალითებში, როგორცაა: მ-არ, მ-დგება, მ-ზი..., მ-კუფდება...
რამდე აქტივობაზე ლაპარაკი ზედმეტია; აქ მხოლოდ მდგომარეობაა შე-სი,
მე სრულიად უმოქმედოა. დასასრულ, მაგალითებში: მ-დაცვის, მ-გვემეძვება,
მ-ღებანს... შე-რეაქტორად მოქმედი კი არ არის, არამედ ენებულია
სხვის მოქმედებით; იგი არა მარტო უ მ კ ქ მ ე დ მ ა, არამედ ს ა მ ო -
ქ მ ე დ მ ო ს, თუ შეიძლება ასე ითქვას" /ჩიქობავა არნ.1968, გვ.131-132/.
იგივე შეიძლება ითქვას მან-ის რიგის შესახებ /იქვე, გვ.134-135/.
ამასთან დაკავშირებით ისიც გავიხსენოთ, რომ ერგატული კონსტრუქციის
მქონე, კლასიკური უღვლების ენებში სწორედ ირიბი ბრუნვებია ერგატული
საზიარო, რომელიც ევგვარეშება, გამოხატავს მოქმედს და არა სამოქმედოს.
საგულისხმოა სწორედ ის, რომ ერგატის საზიარო ირიბმა ბრუნვებმა
შეიძლება გამოხატონ აგრეთვე ინსტრუმენტალისის, ბენეფაქტივის, ადრესა-
ტის და სხვა მნიშვნელობები, რომლებიც დამატებით შეიძლება აგრეთვე მან-
ის რიგის პირის ნიშნებისათვისაც. ერგატის მან-ის რიგთან დახლოებას
ისიც, რომ ვერც ის ვერ იქნება ნეიტრალური, ან მოქმედების წყარო, ე.ი.
ვერც გაუტოლდება სახელობით-წრფლობის. ერგატული კონსტრუქციის ენებ-
ში ნეიტრალური წრფლობითი-ან მოქმედების შედეგის /უახლოესი ობიექტის/
ან მოუმართავი მოქმედების სუბიექტის /გარდაუდები ზმნის სუბიექტი/
ბრუნება. მას მიახლოებით ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც ქართული
ენის სახელობის, ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავებით: ქართულში სახელო-
ბითი I სერიის ზმნურ ფორმებთან გამოხატავს აგრეთვე მოქმედების წყაროს,
რადგანაც ირიბ ბრუნვებში დასმული აქტანტები განიხილავენ მისგან მოქმე-
დებას. აქედან გამომდინარეობს, რომ ეინ-ის რიგით გამოხატული მოქმედ-
ების წყარო რაღაც მნიშვნელოვანი ნიშნით განსხვავდება მან-ის რიგით
გამოხატული აქტივობისგან. ჩვენი აზრით, ეს არის პირის კატეგორიის
თავისებურება შოპტოსის მოქმედება თავისკენ, მოახდინოს რეფლექსივიზა-
ცია ნებულობის აქტივით, განსხვავებით მან-ის რიგისგან, სადაც ინტროვერ-
ტიზაცია ბუნებითაა, ნებულობის აქტივ დამოკიდებული არ არის.

პირის კატეგორიის ეს თავისებურება განისაზღვრება ვისი ორგვარი ბუნებით: ერთი მხრივ, როგორც მეტყველი პირი, ის არის მოქმედების ორიენტაციის ლერძი, მეორე მხრივ კი, როგორც ჩვენის პირი, ის მოქმედების მონაწილეა, ასრულებს ვარკვეულ რაღაც. ამ ორი ფუნქციის გადაკვეთა გვაძლევს ხსენებულ შინაარსობლივ ეფექტს: შან-ის რიგი, როგორც ცალსახად ინტროვერტულად მარკირებული, არ შეიძლება იყოს მოქმედების წყაბა, ე.ი. ნებელობის აქტით ცუდალს მოქმედების ორიენტაცია, მაშინ როდესაც, ცინ-ის რიგი, როგორც ორიენტაციის მიხედვით არამარკირებული თავისუფლად შედის III ირიბი ბრუნებით მარკირებულ პირთან მიმართებაში /ც+შა//ც+ში//ც+ში//ც+ში/ და ამის შედეგად, როგორც მეტყველი, სულიერი პირი /ადამიანი/ ახორციელებს ნებელობით მოქმედების რაღაც კვეთს ლექსიკო-გრამატიკულ ზმნათა კლასებში. ამრიგად, შან-ის რიგი განსხვავდება ცინ-ის რიგისგან იმით, რომ ის ცალსახად მარკირებულია, როგორც არამარკირებული /ნებელობით მოქმედების გაგებით/ პირი, მაშინ როდესაც ცინ-ის რიგი ამ აზრით არამარკირებულია, ამიტომ, ვარკვეულ პირობებში ის შეიძლება იხმარებოდეს ნებელობით აგენსის ფუნქციით და ამ მნიშვნელობით დაუპირისპირდეს შან-ის რიგს. ბქმული, ვასაგებია, ეხება I და II მოსაუბრე პირების ფუნქციებს, რამდენადაც III პირში ფუნქციების ასეთი გადაკვეთა არა ვცაქვს, სწორედ ამიტომ, როგორც ეს პირველ თავში იყო აღნიშნული, III სუბიექტურ პირში თანამედროვე ქართულში აშკარად იჩენს თავს აგენტურ და ინაგენტურ პირთა დიფერენციაცია /-ს, -ა, -ო სუფიქსთა ფუნქციების განაწილებით/.

ამიტომ, ცინ-ისა და შან-ის რიგებს შორის ვარკვეული კორელაცია მყარდება იმისდა მიხედვით, თუ რომელ გრამატიკულ-ლექსიკურ კლასს განეკუთვნება ჩმნა. საილუსტრაციოდ რამდენიმე მაგალითს მოვიყვან. თუ ცინ-ის რიგი გარდამავლელ ჩმნის ნებელობით აგენტია, იმავე ზმნასთან შან-ის რიგი გამოსატყვის პაციენსს და მისი ფუნქცია უფროს ობიექტის რაღაც: ც-ყლაყ ; შ-ყლაყ. მაგრამ, თუ ცინ-ის რიგი ინაგენტური მოქმედების შემსრულებელია, მაშინ შან-ის რიგი მოქმედების ობიექტი ელარ იქნება, ის ან ლკატორია - მოქმედების ადგილს აღნიშნავს, ან ბენეფიციარი: ეფინები ; მეფინება; ეხზურები ; მეხზურება; ეჩრადები ; მეჩრადება. თუ ცინ-ის რიგი ინაგენტური პარტისის ან მდგომარეობის საგანია, მაშინ შან-ის რიგი გამოსატყვის ან მფლობელს; ეაგდივარ ; მიგდია; ეუგდივარ ; მიგია; ან მოქმედების განმყოფელია /ექსპერირენტიარ/; ეუგდარვარ ; მი-ყვარს, ცქვარს ; მქვარს. თუ ცინ-ის რიგი შედეგობით მდგომარეობის საგანია ან სტატიკური მდგომარეობის განმყოფელი, მაშინ შან-ის რიგი მისი მფლობელია; ეაფინივარ ; მიფინია; ეხატივარ/ვახატივარ ; მიხატია. თუ ცინ-ის რიგი კაუზატიკური მოქმედების ინიციატორია /კაუზატორია/, მაშინ შან-ის რიგი კაუზატიკური მოქმედების განმახორციელებელი-შემსრულებელია; ეაკეთებინებ ; მაკეთებინებს. ბქმული ეხებოდა ცინ-ისა და შან-ის რიგის პირის ნიშნების ფუნქციებს ერთი ფუძის ფარგლებში. მაგრამ პირის ნიშანთა და შავტყვართა ფუნქციები შეიძლება განხორციელდეს

ერით ლექსების სხვადასხვა ფორმებშიც, რაც კიდევ უფრო ამდიდრებს მათ ფუნქციურ დატვირთვას და ენის გამომხატველ საშუალებებს. მაგალითად, დაპირისპირებაში ექვარტე : შექვარტება ვინ-ის ფუნქციონალური გამომხატვის ნებელობით ატენტი, ამის საპირისპიროდ არააგენტური მან-ის რიგი პროცესის აღმნიშვნელ ზმნაში მიემართება უნებლიე მოქმედს /შექვარტება ფორმის უნებლობის ელფერს აღნიშნავს ქ.ლომთათიძე/. ამ მხრივ საინტერესოა ექვარტე-და-დამიქვარტე-ის ოპოზიცია. ამ შემთხვევაში გვაქვს ოპოზიცია აქტუალური აგენტური მოქმედებისა და შედეგობითი, არააქტუალური, უნახავი აქტისა. ცხადია, მის მოქმედს გარდამავალ ზმნაში ვინ-ის რიგი ექვარტება-ცხად, ამიტომ ამგვარი ციფრების აღსანიშნავად გამოყენებულია მან-ის რიგი, რომელსაც ბერძენი სხვა კონტაქტის შეიძლება ახლავს, მაგალითად, თავის თავში დატვირთული პირისა, რომელიც არ არის დარწმუნებული, მან განახორციელა მოქმედება, თუ არა; თუმცა ეს შე ექვარტება და აღარ მახსოვდა. უნებლობის ეფექტს კიდევ უფრო გახაზავს შემო-ჩინისწინის დართვა მან-ის რიგის პროკლერკაზე /მოხელა აღწერილი აქვს ფიციფილის ა./, საფიქრებელია, ეს იმიტომ ხდება, რომ მო-ს შემცველი ზმნისწინი კიდევ უფრო გახაზავს შეტყვევლი პირისადმი ორიენტაციას, მის ინტროვერტულ, არამომართულ და ამიტომ არააგენტურ მოქმედებას, რაც გარდაუვალი, პროცესუალურ ზმნებში გარდამავალ აგენტურ ზმნებთან შეპირისპირებით, უნებლობის სემანტიკურ ელფერს წარმოაჩენს; მოყვალ : შემომავდა; დაეხიე : შემომება და მისთ. ამგვარი შინაარსობრივი გადასვლა იმიტომ არის შესაძლებელი, რომ შემო-ჩინისწინის გარეშე ეს ფორმები ჩემზე, ჩემ მიმართ, ჩადენილ გარდაუვალ მოქმედებას გამოხატავენ; დავაყვდა, დავიხა და მისთ. დავიხა ტიპის წარმოება თავისთავად შეიცავს უნებლობის შინაარსს, შემო-ჩინისწინი კი მას უფრო მტკიცე გახაზავს. ვინ-ის რიგი ამ მხრივ არ არის მარკირებული, ამიტომ უნებლობის სემანტიკა მასთან მხოლოდ კონტაქტუალურად გამოხატება; უნებლიედ დაეხიე, უნებლიედ მოვეყვდი, რაც, ამის გამო, არაქართულად უღერს.

რა კავშირი აქვს ამ შემთხვევაში ინვერსიის პრობლემას? ჩვენი აზრით, ინვერსია სწორედ აღწერილი ოპოზიციებს ეხრდნობა, ზმნათა ამ - ენაში ნაწილ არსებულ-მოადგენებს იყენებს პირთა რანგების შენაცვლებისათვის. ინვერსიული ხომ სწორედ ის ზმნებია, სადაც მან-ის რიგია აქტუალური. ეს კი ხდება ზმნათა იმ კლასებში, სადაც ვინ-ის რიგია ნეიტრალიზებული, მის მიერ გამოხატული პირის აქტიობის და აგენტურობის ხარისხის დაქვეითების ან სრული დაკარგვის შედეგად. იმ ზმნებს, სადაც ვინ-ის რიგი ნებელობით ატენს გამოხატავს, ინვერსია არ მისდის, მან-ის რიგით ვინ-ის რიგის პირის ნიშნის შენაცვლება სუბიექტურ პირს ობიექტურ პირად გადააქცევს; ცალკე : მკლავს ტიპისა. ამ შემთხვევაში ნეიტრალიზებულია მან-ის რიგის მარკირებული ფუნქცია, ის კარგავს ეგოს გამოხატვის უნარს, და მოსაუბრე პირი საგანს უტოლდება, სულიერ არსებასაც რომ გამოხატავდეს ლექსიკურად. რაც უფრო იჩრდება ზმნის ფორმაში მან-ის რიგის აქტიობა, მისი ეგოცენტრიული ფუნქცია, მით უფრო იგრობება ფორმის ინტროვერტულობა და ინვერსიულობა. როდესაც მან-ის რიგი გამოხატავს აქტუალურ განმტკიცებს, ხშირად

ცინ-ის რიგი იმდენად ნეიტრალიზება, რომ მისი წარმოქმნილი ძალა და სემანტიკური ფუნქცია უტოლდება ნულს. ფორმებში მიყვარს მე ის, მძულს მე ის და მისი აქტუალიზებული განმცდელის შინააარსი, მაგრამ განცდის საგანი ფიგურირებს; ისეთ წმინდებში კი როგორცაა: მძინავს, ვშოა, მცოცა, მცხელა და მისთ. ცინ-ის რიგი მოდინად განეიტრალიზებულია; რამდენადაც ის განცდა, რომელსაც მოქმედი განიცდის, ზმნის ფუძითაა ნაგულისხმევი, განმცდელი პირის შინაგან მდგომარეობას კი ინტროვერტული მან-ის რიგი აღნიშნავს. ამის შედეგად ცილება დაპირისპირებებს: ციძინებ მე /აქტენტური, რეფლექსური სუბიექტია, რომელიც, თავის მხრივ, ვაძინებ ექსტროვერტული ფორმის რეფლექსივიზაციის შედეგია/ ; მძინავს მე /გაუნობიერებელი, უნებლიე მდგომარეობა ძილისა/. მსგავს ინვერსიულ წყვილებს ქმნიან აგრეთვე ციყვარბე ; მიყვარს; ციძულე ; მძულს. ციშვიბე /თავს/ ; ვშოა. ციციბე /თავს/ ; მცოცა და მისთ. ცინ-ის რიგთა გამოხატული პირი სრულ ნეიტრალიზაციას განიცდის აგრეთვე ისეთ წმინდებში, სადაც ხაზგასმულია მეტყველების შინაგანი ფორიკური მდგომარეობა, რომელიც გარკვეულ უსამოვნო განცდას იწვევს: შეტრიალებს, მაკანკალებს; შეაცხახებებს ჯა მისთ. აქაც ყველგან აქტუალიზებულია სწორედ მეტყველებაში მიმდინარე პროცესები ან მისი შინაგანი მდგომარეობა, რის გამოც წინა პლანზე სწორედ მან-ის რიგის ძი-რითადი ფუნქცია გამოდის, რაც ხდება ინვერსიის გრამატიკულ-სემანტიკური საფუძველი; ციყვარბე ; შეტრიალებს. ვაკანკალებ ; მაკანკალებს და მისთ. იმ წმინდებში, სადაც ფიქვ ვაშორიყხავეს სულიერ პირს, ლენ ინვერსიული წყობა შემოგვრჩა: მაქვს - დამაქვს. თავისთავად ეს ფაქტები ცნობილია, ჩვენ იცნობდნენ აგვეხსნა მათი გრამატიკულ-სემანტიკური საფუძველი. აღწერილი შემთხვევები კიდევ ურთხელ გვარწმუნებენ, რომ სწორედ ზმნის მნიშვნელობა და შინაგანი სტრუქტურა, კერძოდ მისი ლექსიკო-გრამატიკული კლასი, აპირობებს გარემოცვას და პირთა მარკირების თავისებურებებს და არა პირიქით.

რა მიმართებაა კონვერსიასა და ინვერსიას შორის? კონვერსიისგან განსხვავებით /იგულისხმება პასიური კონვერსია/, ინვერსიის დროს ხდება მან-ის რიგის აქტუალიზაცია, მისი რანგის შეცვლა. კონვერსია ეხება პაციენტურ პირს, ე.ი. ის უძლავ გარდაუვალი ზმნის სუბიექტის ადგილას და I სერიაში იყვლის ბრუნვის მნიშვნელობას; აქუზატიური ბრუნვა /გამომხატული მიცემითი ბრუნვი/ გადადის სახელობითი ბრუნვის რანგში გარდაუვალი ზმნისთან. II სერიაში, რამდენადაც იქ პირდაპირი ობიექტი /პაციენტური პირი/ მარკირებული არ არის, კონვერსიის დროს, მისი ბრუნვა არ იცვლება. ინვერსიის შემთხვევაში პაციენტურ პირს არავითარი ცვლილება არ მოსდის. რანგის შეცვლა ეხება მან-ის რიგთა გამოხატულ არაპაციენტურ პირებს: მფლობელს, ადრესატს, განმცდელს და მისთ, რომლის ბრუნვითი მნიშვნელობა ან წმინდა მიცემითია, ან აქუზატივი-მიცემითი, სადაც მათი ფუნქციები გამოიხატული არ არის. ა.ინიანს შეინიშნული აქვს, რომ სენანურში, სადაც გარკვეულია პირდაპირი და ირიბ ობიექტური პირები III პირში, ინვერსიის დროს აუცილებელია ხ-პრეფიქსის ფარდვა, რაც იმის მაჟურეებელია, რომ ინვერსია სწორედ ირიბ ობიექტს შიუვიდა. ამიტომ მან-ის რიგის მარკირებელი ფუნქცია, რომელსაც ინვერსია იცვლდება, ძალაში რჩება.

უნობილია, რომ რიგი მკვლევრები ატარებდნენ ანალოგის ერგატორულ კონსტრუქციასა და პასიურ კონფერსიას შორის და ამის შედეგად მას პასიურ კონსტრუქციად მიიჩნევდნენ. ერგატორული ენების სპეციალისტები ამ აზრს არ ეთანხმებოდნენ /არნ. რიქობანა/, რამდენადაც, აშკარად საგრძნობია ერგატორული დასმული სახელის აქტიური ხასიათი და არ დასტურდება აქტივ-პასივის დაპირისპირება. სავარაუდოა, რომ თუკი გავაგებებ პარალელს რელაციურ დონესთან, ერგატორიზაცია უფრო ახლოა თავისი ბუნებით ინფერსიასთან, ვიდრე კონფერსიასთან, რამდენადაც, როგორც ინფერსიის, ისე ერგატორიზაციის დროს ხდება ირიბ ბრუნვებში დასმული აქტანტის აქტუალიზაცია და მისი ერთ-ერთი მნიშვნელობის წინ წაშოწვევა; ოღონდ, ჩვენი აზრით, იქ, სადაც ინფერსია და მისი საფუძველი ცოცხალი და მოქმედა, ე.ი. ენაში პროდუქტიულად მოქმედებს ოპოზიციის ორივე წევრი /ციხვარბ : მიხვარს; ეშენებებიარ : მიშენებია : ცაშენებ ტუპისა/ ერგატორზე საუბარი არაკორექტულია. ერგატორი გვაძებს იქ, სადაც კაუზატივ-ერგატორის გარდა აქტიური ზმნის სხვაგვარი მოვლი არ არსებობს. ამგვარია ქართული ენის II სერიის კონსტრუქცია გარდაამავალ ზმნასთან III პირში, სადაც პირის ნიშანი ფუნქციურად არამარკირებულია /-ა სუფიქსი/, ხოლო ზმნის აქტიურ-აგენტური შინაარსის გამო მოქმედი პირი მარკირებულია ირიბი ბრუნვით. კიპოთეტურად ის შეიძლება შემდეგი სახით აღვსავს: ქი//ხი; ქა//ხა -შ-ან, სადაც ქა//ქი -მიც.ნათ. ბრუნვების მნიშვნელობის მქონე პროკლიტიკებია, შ-ირიბი მიმართების თანხმობითი ელემენტი, ხოლო -ან-დრეტიკ მინანტი, რომელიც განსაზღვრულობს მნიშვნელობის გამომხატველია.

მოკლე შევებოთ ე:წ. სავალდებულო პირის საკითხს, რომელიც ა.ონიანმა დასვა. ჩვენი აზრით, ამ ტერმინის შემოტანა გამართლებულია მხოლოდ პრედიკაციის საჯნის აღსანიშნავად, რომელიც სახელობით/წრფელობით /სახელდებით/ ბრუნვაში დგას და პრედიკაციის აუცილებელ, სავალდებულო საყრდენს წარმოადგენს. რაც შეეხება პირებს, ე.ი. სამეტყველო აქტის წევრებს, რომელიც გარკვეულ რაღებს ასრულებენ, განსაკუთრებით I და II პირს, იქ მათი დახასიათება სავალდებულო-არასავალდებულო პირებად დამოკიდებული უნდა იყოს მათ ფუნქციურ დატვირთვაზე. ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში, სადაც მან-ის რიგი აქტუალიზებულია, ეინ-ის რიგი კი სრულ ნეიტრალიზაციას განიცდის, სავალდებულო-ფორმალურადაც და შინაარსობლივადაც-სწორედ მან-ის რიგია, რამდენადაც ის არის მარკირებული, ზმნის შინაარსის შესაბამისად. ამდენად, თუ გავითვალისწინებთ ზმნის შივდ სისტემას, სავალდებულო პირის გამოყოფა უფრო რთულ პროცედურას მოითხოვს, ვიდრე ეინ-ის რიგის ზმნაში დადასტურებაა. ამ კონტექსტში საინტერესოა, რომ მხოლოდ ეინ-ის რიგი ექვემდებარება სრულ ნეიტრალიზაციას, მან-ის რიგს კი ეს არასოდეს მოსდის, რაც იმის მომასწავებელია, რომ I და II პირში ის ოპოზიციის /გ - მ/ მარკირებული და ამ იზრით, აუცილებელი, სავალდებულო წევრებია.

მ ა გ ი შ ე ს ა შ ე

ა-შაქტერის ფუნქციები

ა-შაქტევარს მკვლევრები სხვადასხვა ფუნქციას მიაწერენ: ა. საბაჟისა ქვერის ნიშანი, ბ. საზედაო ქვერის ნიშანი, გ. სიტუაციის გამოშხატველი, დ. გარდაშეღობის ნიშანი, ე. კაუზატივის ნიშანი, თ. ორიზი მიმართების გამოშხატველი /ორიზი ობიექტის პონერებების შეწყვეტელი/.

ამიტომ ა-შაქტერის მნიშვნელობას უფრო დაწვრილებით განვიხილავთ. ყველა ჩამოთვლილი მნიშვნელობა ა-შაქტევარს მართლაც ახასიათებს, მაგრამ თითოეული მათგანი გაპირობებულია ჩვენის ლექსიკო-გრაშატიკული კლასით და შაქტევართა სხვადასხვა ოპოზიციით. შეიძლება გავიხსენებთ, რომ ა-შაქტევარი ინტერპრეტირებული გვაქვს, როგორც შან-ის რიგის პირის ნიშანთა ბრუნვითი ელემენტი: შა-/I შ./, გა-/II შ./, შა-/III შ./ - ისტორიულად შ/ხა-. ამ ნაცვალსახელური პროკლიტიკების ფუნქციაა წარმოქმნან ორიზი ობიექტები და პირველადი კაუზაციის პირობებში /ჩვენის გარდაშეღება ქვერისას/ - პირდაპირი ობიექტი, ხოლო მათი ბრუნვითი მნიშვნელობაა - აკუზატივი-მიცემითი, რომელიც ამოსავალში არ იყო დიფერენცირებული. ამიტომ ა-შაქტერის მნიშვნელობები შეიკაფენ ამ ბრუნვებისათვის დამახასიათებელ ყველა სემანტიკურ ნიუანსს. როგორც ვხედავთ, ა-შაქტერის ამგვარად განსაზღვრული ზოგადი ფუნქცია არ ეწინააღმდეგება შეცნობითა მიერ მიკვლეულ კონკრეტულ მნიშვნელობებს. განვიხილოთ ა-შაქტერის შემდეგელ ზმნათა კლასები.

§ I. ა-შაქტევარი წარმოქმნის პირდაპირ ობიექტს

ამ დიდ კლასში შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე ქვეკლასი იმისდა მიხედვით, თუ რა ფუნქცია ერთვინ ა-შაქტერის შემდეგელი ნაცვალსახელური პროკლიტიკა.

ა-შაქტერით ნაწარმოები ნასახელარი ზმნები

ჩვენათა კლასიფიკაციისას ყურადღებას მივაქცევთ ფორმის წარმოქმნელ ძირითად მნიშვნელობას, წარმოქმნილი ჩვენის ფორმის აგებულებას და იმადე სახელისგან ნაწარმოებ სხვა ძირითად ფორმებს. მნიშვნელობებს გამოეყოფა ქვეკლასის განმარტებებზე დაყრდნობით. ამოსავალ ფორმად არჩეულია აწმკის მწკრივი. სხვა ფორმებს მიემართათე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს საჭირო იქნება შაქტერის მნიშვნელობის ნათელსაყოფად. ეთივალსწინებთ მხოლოდ ე.წ. პირდაპირ /აჩაგადატანით/ მნიშვნელობებს, რამდენადაც ისინი ნათელს ხდიან ჩვენის ფორმის წარმოქმნელ სემანტიკურ საფუძველს.

I. საშვეერა ნასახელარი ზმნები. I.I.I. აკუცებს : კაკებს : კადებთა

ტიპისა. ზოგადი მნიშვნელობა: სუბიექტი საუბრის საგანს ამოსავალი სახელის მნიშვნელობისად აქცევს. ამ კლასში ძირითადად ერთიანდება არსებობის სახელისგან ნაწარმოები ზმნები. წარმოქმნილი ჩვენის მნიშვნელობა კონკრეტდება იმისდა მიხედვით, თუ რა ტიპის შინააჩსს გამოხატავს ამოსავალი არსებითი სახელი.

შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე ძირითადი შემთხვევა:

ა. იგულისხმება საუბრის საგნის სახელის აღსანიშნად გადატყვევა; ალორებს /გოგოს/ = ლოლად აქცევენ. აყვავილებს = ყვავილად აქცევენ. ასეთი ზმნები შედარებით იშვიათია.

ბ. საუბრის საგნის ამოქმედება სახელის აღსანიშნის გარკვეული ფიგურების ან ძირითადი ფუნქციის მიხედვით, ან მისდამი მიმსგავსებით; აბავშვებს = ბავშვის ქცევისად ხდის. ალორებს = ლორის ქცევისად ხდის, ლორს ამტვანებს. აბატონებს, ადარაჯებს, ამეფებს და მისთ. = ბატონის, დარაჯის, მეფის ძირითად ფუნქციას ასრულებინებს. აქვე შემოიღვენ პროფესიის, მოღვაწეობის სხვადასხვა სახის, თანამდებობის აღმნიშვნელი სახელებისაგან ნაწარმოები ზმნები; აპროფესორებს, ადირექტორებს, აფურცლებს, აევაშრებს, აშუშებს, აქადაგებს /ქადაგად ხდის, ქადაგივით აღაპარაკებს/ და მისთ. მსგავს შინაარსს გვაძლევენ ის ამოსავალი სახელები, რომლებიც ერთგვარულად ზედსართავი და არსებითი სახელის ფუნქციას ასრულებენ; აევაკაცებს = ევაკაცად აქცევენ, ევაკაციის ფიგურებს სძენს. ავტეებს = გივად აქცევენ, ავლახებებს/ავლახავენს = ვლახაყის ქცევისად ხდის და მისთ.

გ. საუბრის საგანი სახელის აღსანიშნის მიხედვით ხარისხდება ან შასში რაიმე ცვლილებას აქვს ადგილი; აფასებს = ფასს ადებს, ფასის მიხედვით ახარისხებს. ამიჩვენებს = მიჩენს უჩენს, ათულებს აღიჩიანებს; „სიცივე წრილობას ამიჩვენებს“.

დ. სახელის აღსანიშნის იარაღად არის გამოყენებული საუბრის საგნის მიმართ. აკოწიწებს = კოწიწს ადებს, ამოვლებს.

ე. სახელის აღსანიშნის საუბრის საგნის სადგომად; ბინად არის გამოყენებული; ასადგურებს = სადგურს უჩენს. აბანავენს = ბანავენს ასახლებს. ასახლებს = სახლს უჩენს, სახლში აყენებს /გასახლების მნიშვნელობით ეს ზმნა სხვა კლასში შედის/.

როგორც ეხებათ, სახელის ფუნქცია გამოხატული მნიშვნელობა ა-მაქცეობის გარდამაგალ ზმნებში სხვადასხვა ფუნქციით შეიძლება მოგვეცინოს. ღ. ნო- ზაძის მიერ შემოტანილი ტერმინის ანალოგიით, შეიძლება ვთქვათ, რომ ის ხან შინაგანი ბირდაპირი ობიექტია /სადგურს უჩენს = ასადგურებს/, ხან შინაგანი უბრალო დამატება /ბანავენს ასახლებს/, ხან შინაგანი იარაღი /კოწიწს ადებს = კოწიწებს/ და მისთ. შინაგანიო ვაშობთ, რადგანაც ზმნის შინაარსი ამ შემთხვევაში არ წარმოქმნის შესაბამის წინადადების წევრს. ეს არის წარმოქმნილი ზმნების ძირითადი საეციფიკა. საქმეც ისაა, რომ მოქმედება ეხება არა სახელის აღსანიშნს, არამედ სხვას, რომელიც საუბრის საგანია, და რომელსაც მიეწერება თვისება, რომელიც მანამდე არ ექნა. სწორედ ეს პირი - საუბრის საგანი- წარმოიქმნება ა-მაქცეობის მიერ, როგორც წინადადების წევრი, კერძოდ, ბირდაპირი ობიექტი. ამით ხდება აბატონებენ, აფასებენ მას, ენც არ არის მიფს, ბატონი და მისთ. ენსაც, ან რასაც უკრ ფასი არ ადებს, ამით ეხებენ იმას, ენც მთელი არ არის და ზმნაში სწორედ ეს არის გამოხატული. ამიტომ ეს შინაგანი მნიშვნელობები ბეჭედიცის მნიშვნელობები და ჩვენ რომ ისინი შესაბამის წინადადების

წიგნებს გაეუტოლოთ ე.წ. სიღრმისეული მნიშვნელობების დონეზე, ამით უკლებ-
 იძებელყოფა ზმნის სპეციფიკურ ქცევას და, ამდენად, სახელის ზმნად გადაქ-
 ცევის არსებით მხარესაც.

1.1.2. ჩედსართავი სახელწინა ნაწარმოები ზმნები; ამამაცებს; მა-
მაცებს; ამამაცდება ტიპისა. ძირითადი მნიშვნელობა; სუბიექტი საუბრის
 საგანს ზედსართავი სახელის აღსანიშნის თვისების მქონედ ხდის.

ამ შემთხვევაშიც, ზმნის კონკრეტული მნიშვნელობები დამოკიდებულია
 სახელით გამოხატული თვისების ხასიათზე.

ა. ციფრების ზედსართავებიდან ნაწარმოები ზმნები, რომლებსაც თვისების
 ხარისხის ცვლა ახასიათებს, ამ კლასში იშვიათად თუ შეგვხვდება. ასეთე-
 ბია: ადიდება = დიდს ხდის = ზომას უმატებს, ე.ი. სიდიდის ხარისხს უცვლის.
 აჭარბებს = ჭარბს ხდის. ასეთი ტიპის ზმნები იშვიათად ქმნიან სამუელს;
 ადიდება = დიდობს; დიდდება. აჭარბებს; ჭარბობს; ჭარბდება. ჩვეულებრივ,
 ადიდება ოპოზიციას გვაქვს: აყვითლება; ყვითდება ტიპისა. როგორც ჩანს,
 ეს იმით უნდა აიხსნებოდეს, რომ სამიულის შუა წერტილს, როგორც წესი, სუბი-
 ექტად იგუბებს სულიერ აქტიურ ატენსს, რომელიც მოქმედებას თავისი ნებით
 ახორციელებს, თვისების აღმნიშვნელი ზედსართავი სახელის აღსანიშნები კი,
 ჩვეულებრივ, აქტიურ მოქმედს არ გულისხმობენ. ამიტომ არ დასტურდება
 ყვითლობს, თეთრობს და მისა. ძვ.ქართული წიგს — სტატისტიკური შინაარსისა იყო.
 ზემოთხსენებულ სამუელის შუა წერტილს დიდობს აგრეთვე არ ნიშნავს სიმაღლის
 ან ზომის მომატებას პირდაპირი მნიშვნელობით, არამედ „უფროსად მოაქვს თავი“.

ამდენად, განხილული მნიშვნელობა გამოხატავს თვისების შეძენას და
 არა მისი ხარისხის ცვლას. ამ ტიპისაა: აჩამამაცებს, აკამამაცებს, აკობტა-
 ებებს, აცეცებს, აცხარებს, აწყწყებს და მისა.

ბ. მიმართებითი ზედსართავები თავისი ფუნქციით თითქმის უკლებლიან არსებით
 სახელებს. მაგრამ დასახელები ზმნების მნიშვნელობა მაინც განსხვავდება
 მათგან იმით, რომ ზედსართავებიდან ნაწარმოებ ზმნებში ხაზგასმულია სწორედ
 თვისება და ხშირად დაკარგულია შინაარსობრივი კავშირი ამ თვისების მქონე
 საგანთან. შტა. ერთი მხრივ, ამავეშეებს = ბავშვის ქცევისად ხდის, ბავშვს
 ამატავსებს, და, მეორე მხრივ, ამამაცებს = მამაცს ხდის. ამდენად =
 მდენადურს ხდის. ლომგულს, თავხედს... ხდის = აღომგულებს, ათავხედებს...
 ქვლ-ის განმარტებებში ეს შინაარსობრივი ნიუანსი ელინდება იმით, რომ
 არსებითი სახელისაგან ნაწარმოებ ზმნათა განმარტებაში ნახმარია ზმნა აქ-
 ცევენ, ხოლო ზედსართავებიდან ნაწარმოებში კი, ზმნა სახელის აღსანიშნს ამ
 თვისების მქონედ ხდის. ბუნებრივია, რომ გვაქვს ორივე მნიშვნელობის გადა-
 კეთადა; აგულრიღებს = გულრიღს ხდის//გულრიღად აქცევს და მისა.

გ. არის ისეთი შემთხვევები, როდესაც ზედსართავი სახელის შინაარსი ხელიდან
 ახლსაა მოქმედების სახელის მნიშვნელობასთან, მაშინ შესაბამისი ზმნა
 ოპონიშური ხდება. ერთი მხრივ, ის თვისების შეძენას გამოხატავს, ხოლო
 მეორე მხრივ, ამ შეძენილი თვისების შედეგად საუბრის საგანს გარკვეულ
 მოქმედებისკენ უბიძგებს; აფრთხილებს = ფრთხილს ხდის // ურჩევს, ფრთხილად
 იყოს. აცუხებებს = ცუხებას ხდის // საშუალებას აძლევს იცუხლოს. აყბე-

დებს = ყბედს ხდის // ყბედაჲ აქცევს // ყბედიგით აღაბარაკებს. ცეცხლა-
 რებს = ცანცარას გახდის // ცანცარით ამოძრავებს /შდრ. ცანცარა/ცანცარობა/.
 ცეცქებს = ცელქს ხდის // ცელქობის საშუალებას აძლევს /შდრ. ცელქ/ცელ-
 ქობა/ და მისთ. ამ მეორე მნიშვნელობით, ეს ზმნები სხვა შინაარსობლივ
 კლასში გადადიან /ამოსავალი მასდართ ან მოქმედების სახელით/ და -ე
 თვის ნიშნით აწარმოებენ საშუალ ზმნებს: ჩერჩეტობს ; /ში/ჩერჩეტობს
 ცანცარობს; /ში/ცანცარებს ცუნდრუკობს; /ში/ცუნდრუკებს და მისთ. /საშუალო
 ზმნების სემანტიკა დაწერილებით განხილული აქვს დ.პოლისკის. ჩვენ მისი
 კლასიფიკაციით ვსარგებლობთ. იხ. პოლისკი დ./ . 1-მაქცევრით ნაწარმოებ
 გარდაამავლებში ეს ნიუანსი ნეიტრალიზებულია და მათ აღმოეჩინეთ მხოლოდ
 სამეულის სხვა ფორმებთან შეპირისპირებით. მკითხველის ყურადღებას მივაქ-
 ცევთ -ე-ლბ თვის ნიშანთა მონაცემობას და მათ ფუნქციურ სხვაობას;
 ცანცარი/ში/ცანცარებს, მაგრამ ცანცარა;ცანცარობს. ცერცერი/ში/ცერცე-
 ტებს, მაგრამ ცერცტა;ცერცტობს. ცუნდრუკი/ში/ცუნდრუკებს, მაგრამ
 ცუნდრუკა;ცუნდრუკობს და მისთ. -ლბ თვის ნიშნის ამ ფუნქციის შესახებ
 ქვემოთ კიდევ გვიქნება საუბარი.

დ. ზოგიერთი სხვა ზედსართავის მნიშვნელობაც სძენს ზმნას დამატებით აქცი-
 რანულ ნიუანსს. მაგალითად, ანერციულებს = ნერციულს ხდის // ნერციულობას
 იწვევს. ატინიანებს = ტინიანს ხდის // ტინიანობას იწვევს და მისთ. ეს
 მნიშვნელობა აქვს I გ - კლასისას; აფიქრებს = ფიქრს უჩენს, აფიქრიანებს =
 ფიქრიანს ხდის // ფიქრს უჩენს. აჯავრებს = ჯავრს უჩენს, მაგრამ აჯავრიან-
 ნებს = ჯავრიანს ხდის // ჯავრს უჩენს, იწვევს მასში და მისთ. ამგვარ
 ზმნებში სუბიექტი განმცდელია და არა თვისების მატარებელი.

ე. შიშვითად გვხვდება ზედსართავები, რომლებიც შინაარსით უახლოვდებიან
 ეთარების ზმნიზებებს. ასეთ შემთხვევაში ა-გარდაამავალიც იძენს მოქ-
 მედების ეთარების შინაარსს: ჩქარი;ჩქარებს;ჩქარობს;ჩქარდება ჩქარს
 ხდის //აძლევს აჩქარებს. შდრ. ფებს აჩქარებს = ჩქარობს.

ამ კლასის მიმართაც იგივე შეიძლება ითქვას, რაც პირველი კლასის
 მიმართ ადენიშნეთ, სუბიექტი თვისებას სძენს არა სახელის რეფერენტს,
 არამედ სხვას - საუბრის საგანს, რომელსაც ეს თვისება მანამდე არ აქონ-
 და, რაც პრედკაციის აქტივი ვლინდება და ზმნას შინაგან, სახელის ფუძის
 შესაბამის მნიშვნელობას ანიჭებს, რაც ზმნის აქტანტების დონეზე არ რე-
 აღნიშნება, რამდენადაც აქტანტად წარმოიქმნება სწორედ ის პირი, რომელიც
 ამ თვისების მატარებელი ხდება, ე.ი. პირდაპირი ობიექტი.

1.1.3. მოქმედების სახელისგან ნაწარმოები ზმნები აბორიალებს; ბორიალობს;
 /ა/ბორიალდება ტიპისა. ძირითადი მნიშვნელობა; სუბიექტი აბორციულები-
 ნებს საუბრის საგანს ამოსავალი სახელით ნაგულისხმევ მნიშვნელობას.
 სახელის კონკრეტული მნიშვნელობების მიხედვით შეიძლება გამოიყოს რამ-
 დენიმე კლასი:ა.-უნ სუფიქსიანი სახელებისგან იწარმოება ხმის გამოყე-
 მის გამოთხატვლი ზმნები: ბრახუნი ; აბრახუნებს, კაკუნი ; კაკუნებს,
 ტაპლანი;ატაპუნებს, ფხაკუნი;ფხაკუნებს , ხრამუნი;ახრამუნებს და მისთ.
 ამ ზმნების პირდაპირი მნიშვნელობაა; სუბიექტი რაიმე სახის ხმას გამო-

ადვინებს საუბრის საგანს /პირდაპირ ობიექტს/, მაგრამ მათ შეიძლება
 პირდაპირი დამატებითი მნიშვნელობა: ხმის გამოყენება რაიმე მოქმედების გან-
 ხორციელება; აბრახუნებს = ბრახუნს გამოაცემინებს//ბრახუნით ურტყამს.
 აკაპუნებს = კაპუნს გამოაცემინებს//კაპუნით კბილს ურტყამს.
 ფათქუნებს = ფათქუნის ხმას გამოაცემინებს//ფათქუნით ამოძრავებს.
 აჩახუნებს = ჩახუნის ხმას გამოაცემინებს//ჩახუნით სცემს, აჯახუნებს =
 ჯახუნის ხმას გამოაცემინებს// ჯახუნით ახლის და მისთ. ზოგიერთ ამ ტიპის
 ზმნას მხოლოდ მეორე მნიშვნელობა აქვს: აფხაგუნებს = ფრახილების მოსმით
 უსიამოვნო ხმას გამოაცემინებს. აწმანუნებს = წმანუნით მოკუმულ ტერებს
 ამოძრავებს და მისთ, ორივე ეს მნიშვნელობა პირდაპირია იმ ახრით, რომ
 უკავშირდება ხმის გამოცემას, მაგრამ მათ შორის შიშის ან ანის განსხვავებ-
 ბა: პირველი მნიშვნელობა გულისხმობს, რომ სუბიექტის რაიმე ხმას გამოაცემ-
 ინებს საუბრის საგანს, ხოლო მეორე მნიშვნელობა განხარადებს, რომ თვითონ
 სუბიექტი მოქმედებს, ხოლო ხმა ამ მოქმედების თანმხლები მოვლენაა. განმარ-
 ტებით ლექსიკონში იგი მოქმედებითი ბრუნით გამოხატება: წმანუნით გუმს,
 ფხატუნით მოძრაობს და მისთ. ამ მეორე მნიშვნელობით ზმნას შინაგანი ეთი-
 ძების გატრელება აღმოაჩნდება, რომელიც ზმნის აქტანტით გამოხატული აქ
 აჩის, ის ზმნის ფაქტით არის ნაგულისხმევი, როგორც თვითონ პრედიკატივის
 დამახასიათებელი ნიშანი. ზოგიერთი ასეთი აქტიონალური მნიშვნელობის
 მქონე ზმნა კარგადაა პირდაპირ ობიექტს /რადგანაც მასში სუბიექტის მოქ-
 მედებაა ხაზგასმული/ და მდებარეობს ზმნის ფუნქციით იხმარება: აფხატუ-
 ნებს = ფხატუნის მოძრაობას აკეთებს /გარდაუვალი/. აბრახუნებს = ხმაურობს.
 აფხატუნებს = უსიამოვნო ხმას გამოსცემს /გარდაუვალი და მისთ. ამ უკ-
 ნასკენდ შემთხვევაში ა-გარდაუვალები სემანტიკურად უტოლებიან თვისივე
 საშუალის საშუალო წერს: აფხატუნებს : ფხატუნობს. ატკატუნებს : ტკატუ-
 ნობს და მისთ. ხომ არ არის მნიშვნელობის ამგვარი გადაწევა, აქტენტის
 გადატანა, მიზეზი ამ კლასის ზმნებში -ებ/-ობ თემის ნიშნების მონაც-
 ელლობისა? უფრო ბრახუნებს//ბრახუნობს, ფხატუნებს//ფხატუნობს//
 ჩხატუნობს და მისთ. საქმე ის არის, რომ მდებარეობს ზმნის სხვა კლას-
 სის ზმნებში, რომლებშიც აგრეთვე ხმის გამოცემის გამოხატულება /იხ.პო-
 ლისკი დ./, დასტურდება მხოლოდ -ებ თემის ნიშანი. განმარტებით ლექსიკონ-
 ში ეს კლასი დახასიათებულია, როგორც სტატიკური: ზანზარებს, ლაქლაქებს,
 ლაქლიკებს და მისთ. მათ შესახებ ნათქვამია: გარკვეული ხმა გააქვს
/უნებლიედ/. ჩვეულებრივ, ეს ხმა თან სდევს გარკვეულ მოძრაობას: ფრ-
 ხუნით//ფათქუნით = ფრხების ცემის ხმა. ბარტყუნით = ცხველით ხრების მოძრაო-
 ბა-ცემა. ფარუნით = ნელი სიარულის ოდნავ გასაგონი ხმა და მისთ. ამიტომ
 არის ამოსავალი სახელები ნაწყისის ტიპისა, რომ ისინი არა მარტო ხმის
 ნიშანსახეობას აღნიშნავენ, არამედ გარკვეულ მოძრაობასაც გულისხმობენ.
 ამითივე უნდა აიხსნას მნიშვნელობათა გადაწევა: ხმა გააქვს - ხმას გა-
 მოაცემინებს სხვას. - მოქმედებს იმავე ხმის თანხლებით - თვითონ გამოაცემს
 ამ ხმას და მოქმედებს. ამ უაგვის პირველი წერტილის დამახასიათებელია
 -ებ თემის ნიშანი, ხოლო ბოლო წერტილისთვის ან -ებ/-ობ მონაცემობა ან

მხოლოდ საბოლოოდ დამკვიდრებული -ობ თემის ნიშანი, რომელიც საზოგადოდ დამახასიათებელია აგენტური მიდინაობის ზმნებისთვის, რომელიც „მოლდო-წილის“ ტიპის მნიშვნელობას გამოხატავს. ა-გარდაამავლებში მნიშვნელობის ეს განსხვავებული ნიშანი ნეიტრალიზებულია და შაბ მხოლოდ -ებ თემის ნი-შანი ახასიათებს; ჩანჩარებს; ახანჩარებს, ლკლიკებს; ალიკლიკებს ტი-პი. რომ ეს მართლაც შემთხვევითი არ არის და გადაწევა მოხდა არა ცალ-კეულ ზმნებში, არამედ მთელ სამეულში, ჩანს იქიდან, რომ -ებ/-ობ თემის ნიშნებით მონაცემელ საშუალო ზმნების დონიან შესატყვისებს აგრეთვე გარკ-ვეული თავისებურება ახასიათებს; ჩანჩარებს; ახანჩარებს ტიპის ზმნებთან დონიანი გარდაუვალ ზმნები ძირითადად ასრულებენ ასპექტის ფუნქციას; გამოხატავენ დაწყებით ასპექტს /იხ. მაგნიარანი მ. 1981, პოლისკი დ./-. ამიტომ თანამედროვე ქართულში ისინი უპირატესად იხმარებიან წყვეტილი და მყოფადში ა- ზმნისწინით. დაწერილებით ამაზე ქვემოთ. ოდენ -ობ თე-მისნიშნიან ნასახელარ ზმნებს დონიანი ფორმები ეწარმოებათ აწმყოშიც, ხოლო წყვეტილსა და მყოფადში ა-ს გარდა სხვა ზმნისწინებით შეიძლება უქონდეთ. შერ. ადიდებს; დიდობს; დიდდება; გადიდება. აბატონებს; ბატონობს; ბატონდება; გაბატონდა და მისთ. მნიშვნელობაც გარდაქვეითისა აქვთ და არა ოდენ ასპექტისა.

ამავე კლასში შემოვა ზოგიერთი სხვა წარმოების /არა -უნ სუფიქსიანი/ ა-გარდაამავლებიც; ბოირო; აბოიროებს, კრიახი; აკრიახებს, ლაქლაქი; ალაქ-ლაქებს, ხმაურის; ახმაურებს. ეს კლასი მცირე რიცხოვანია და მნიშვნელობი-თაც გარკვეულ თავისებურებას შეიცავს; შათი მნიშვნელობა; სუბიექტი აიძულებს, საშუალებას აძლევს საუბრის საგანს შეისარლოს ხმაურის, ხმის შემდეგ გარკვეული მოქმედება, რომელიც ამ ხმაურის კონკრეტულ სახეს აღარ უკავშირდება, ზოგიერთ შემთხვევაში კი საერთოდ აღარ იწვევს ხმის გამოცემასთან ასოციაციას; ლაპარაკი; ალაპარაკებს, ლაქლაქი; ალაქლა-ქებს და მისთ.

ბ. მოძრაობის სახეობების გამოხატველი ზმნები; აკოტრიალებს; კოტრია-ლობს; კოტრიალდება ტიპისა. -იხლ -სუფიქსიანი; კოტრიალი; აკოტრიალებს, პრწიალი; აპრწიალებს, ბორიალი; აბორიალებს, წოწიალი; აწოწიალებს და მისთ. ძირითადი მნიშვნელობა; სახელით გამოხატულ მოძრაობას ახორციელები-ნებს საუბრის საგანს. თანხლები მნიშვნელობა; საშუალებას აძლევს ან აიძულებს შესარლოს გარკვეული სახის მოძრაობა; აპრწიალებს = სწრაფად ატრიალებს, აკოტრიალებს = აიძულებს იკოტრიანოს, აბორიალებს = ბორიანის საშუალებას აძლევს.

ხმის გამოცემის მნიშვნელობების მსგავსად, აქაც გვაქვს ზმნების ისეთი ხმარება, სადაც სახელის აღსანიშნი შინაგანი ცთაცების გარემოების სახით არის მოცემული; აწოწიალებს = წოწიალით დაუყავს, აპრწიალებს = პრწიალით დაუყავს და მისთ. ამავე კლასში შემოდის სხვა წარმოების ზმნე-ბიც; აგაგმანებს = გაგმანს აწყებინებს/გაგმანით დაუყავს, აჯირობებს = ჯირობით დაუყავს და მისთ.

აქაც გვაქვს შემთხვევები -ებ/-ობ თემის ნიშნების მონაცემლობისა სე-

მანტიკურ გადაწყვეასთან დაკავშირებით, ოღონდ ამ კლასის ჩვენებთან ეს უკანასკნელი უკმა სხვა ხასიათისაა, რამდენადაც საქმე ეხება არა ხმას, არამედ მოძრაობის სახეებს. შდრ. ერთი მხრივ, აგოგმანებს/ში/გოგმანებს/ /ა/გოგმანდება და, მეორე მხრივ, აგოგმანებს/გოგმანობს;/ა/გოგმანდება. დაწერილებით ამის შესახებ ქვემოთ.

ამ ჩინათაგან ჩოგიერთს აგრეთვე დაკარგული აქვს უშუალო კავშირი ამოსა-
ვალ სახელთან; აჯანჯლებს = განჩრახ აძნელებს, ჯანჯალი = ჯანჯალით სი-
არული.

ბ. ძირითადი მნიშვნელობა: სახელის აღსანიშნის მნიშვნელობას გამოიწვევს
საუბრის საგანში; აზარალებს = ზარალს აყენებს. ფორიაქებს = ფორიაქს
უტებს, აცოყმანებს = ცოყმანს გამოიწვევს, აწიოკებს = წიოკს შეუყენებს...
ამ შემთხვევებშია წიოკი, ცოყმანი, ფორიაქი და მისი. შინაგანი ობიექ-
ტებია, რომელნიც ხმის გარემოების წევრად არ ხორციელდება, ისევე, რო-
გორც ეს გეჟონდა უბრალო დამატებებისა და გარემოებების შემთხვევაში,
ამიტომ აქაც ა-შაქტეფარი წარმოქმნის პირდაპირ ობიექტს; აწიოკებს ის მას;
ააწიოკა მან ის. ირიბ ობიექტს ამ ჩინებთან წარმოქმნის უ-შაქტეფარი;
უწიოკებს ის მას მას. წიოკს უტებს, ფორიაქს უტებს და მისი., სადაც
სახელები პირდაპირ ობიექტის როლია. ეს არის უტებს, უყენებს... საშ-
პირიანი ჩინების და არა ოპირიანი ნასახელარი ჩინების გარეშეცა.

დ. ძირითადი მნიშვნელობა: სახელის მნიშვნელობით გამოხატულ მოქმედებაში
მონაწილეობას მიაღებინებს საუბრის საგანს; აბუნტებს = ბუნტისკენ უბი-
ჯებს, ბუნტში მიაღებინებს მონაწილეობას. თამაშებს = თამაშში იწვევს,
თამაშში მიაღებინებს მონაწილეობას. მნიშვნელობის გადაწყვეთა; თვითონ
თამაშობს რამდენიმე, თამაშით ათობს... აქორწილებს = ქორწილში მიაღებ-
ნებს მონაწილეობას, ცოლს მთავს, ქორწილს უბიძგა.

ეს არის ის ძირითადი მნიშვნელობები, რომელთა გამოხატავს სამეული;
ა-გარდაამავალი; -ობ თემისნიშნისანი საშუალი; დონიანი დინამიკური ჩინა
/1.1.0/.

სამწევრა ნასახელარი ჩინების მეორე უკუთა -ებ თემისნიშნისანი
საშუალი წევრის შემდგომი სამეულები. ეს კლასი შინაარსობლივად ძალიან
უკავს პირველს, მაგრამ რიგი თვისებურებების გამო, ჩვენ ისინი მაინც
ცალკე გამოვყავით. ამ სამეულთა საშუალი წევრების სრული სემანტიკური
დახასიათება მოცემული აქვს დ.პოლისკის.

1.2.1. ხმის ნაირსახეობების გამოხატელობის ჩინები; აჩრიალებს; ჩრიალებს;
/ა/ჩრიალებს ტიპისა. ეს ის კლასია, რომელსაც უპირისპირდება 1.1.3 ა
/ა-ობ თემისნიშნისანი მედიუმებით/. -ობ/-ებ თემის ნიშნითა ხსენებული
მონაცვლეობა პირველი შაბეჭდებით ფაქტობრივი ვარიაციის სახეს ატა-
რებს, მაგრამ ქველ-ში ცალ-ცალკეა შიითებული, და როგორც ჩემთა გაიკვება,
მათ განსხვავებული შინაარსობლივი ნიუანსი აქვთ, რაც ხშირად სადექსიკონო
განმარტებებშიც იჩენს თავს; -ებ თემის ნიშნით = ხმა გააქვს, ხმა გაუფის.
-ობ თემის ნიშნით = ხმას გაშოსცემს, ხმის გამოცემით მოქმედებს. პირ-
ველ შემთხვევაში ჩინის სუბიექტზე არ არის დამოკიდებული, გამოსცემს ის

ხმას, თუ არა, მეორე შემთხვევაში კი სუბიექტი აშკარად ატენტია.

განვიხილოთ - ებ თემისნიშნაანთა მნიშვნელობები: ა - ავრიალებს; გრია-
ლებს; ა/გ - რიალებს / შიდადრე ეარგონული დაგრილობს / . აზრიალებს; რიალებს
/ ა/ზ - რიალებს. ამგვარივე სამეულებს გვაძლევს: აღრიალებს, აზრიალებს,
აჭრიალებს და მისთ. შდრ. აკრიახებს; კრიახებს; აჭრიახებს; ვრიახებს...

ბ - უნსუფიქსიანები: ავაუუნებს; ვაუუნებს; ა/გ - ვაუუნებს და იმავე წარმო-
ების აზლუუნებს, აზუუნებს, აზახუნებს, აწკარუნებს და მისთ. შდრ. ფრ-
ტუნებს/ ფრატუნობს // და ფრატუნობს, კრუსუნებს/ კრუსუნობს, ბრატუნებს/ ბრატ-
უნობს = ბრატუნით აკეთებს რასმე; წკარუნებს/ წკარუნობს = ზარს აწკარ-
უნებს; ფარუნებს / ჩალა /, ფარუნობს / თაგვი /; წწუნებს/ წწუნობს = წწ-
უნით ლაპარაკობს და მისთ. აღნიშნული გადასვლა - ებ -> -ობ ცოცხალი ბრ-
ტისია, შას უფრო მეტად აღვილი აქვს ცოცხალ, ხშირად ეარგონულ მეტყველე-
ბაში და ნორმატიულ გრამატიკებში ნაკლებადაა ასახული, მიუხედავად იმისა,
რომ უფრო კანონზომიერი ხასიათი აქვს.

გ - ინსუფიქსიანი წარმოების დროს - ებ -> -ობ გადასვლა იერყ ირთ შემთხვე-
ვაში იერ და გადასატრედა. ამას შესაძლებელია ფონეტიკური ახსნა უქონდეს.
ამგვარი ზმნები და მათი ამოსავალი სახელები ფუძეშიც ხშირად შეიცავენ
ი ხმოვანს და ამ ხმოვნიტ რედუპლიცირებულ ფუძეებს. შესაძლებელია აქ სინ-
ჰარმონიზმის ფაქტორი მოქმედებდეს: ახვიხინებს, აჭრიკინებს, აწიწინებს,
აშიშინებს, აქვითინებს, აჭიჭყინებს, აჭყვიტინებს, აჭყლიპინებს და მისთ.
რედუპლიკაციით: ახიხინობს, აჭიჭყიკობს, აწიწიწიკობს, ატიტიკობს და მისთ.
სხვა ხმოვნიტის შემთხვევებში რედუპლიცირებულ ფუძეებთან - ებ -> -ობ გადასვლა
წესისამებრ ხორციელდება: აბუყბუყებს; ბუყბუყებს, ახანზარებს; ჩანზარებს,
აყაყანებს; ყაყანებს, არუხრუხებს; რუხრუხებს და მისთ. მაგრამ ბუტბუტებს/
ბუტბუტობს, განგაბუტებს/ განგაბუტობს, ქაქანებს/ ქაქანობს, ბუტბუტებს/ ბუტბუ-
ტობს...

1.2.2. მსგავსი ყალიბით იწარმოება ჩვენთა სამეულები შუქის, სინათლის
სხვადასხვა ნიუანსის გამომხატველი მოქმედების სახელებისგან: აპრიალებს,
აბრყვიობებს, აბარბაშებს, აგირგირებს, აღიკლიკებს, აღლანებს, აბიბი-
ნებს, ატუტუნებს და მისთ. რამდენიმე ნიშნის ძირითადი მნიშვნელობაა:
მოქმედების სახელით გამოხატულ ნიშნებს აწყბინებს საუბრის საგანს.
თუმცა არც აქ არის გამოკლებული სუბიექტის ატენტურობა, ე.ი. შუქის თენ-
ხლებით მოქმედება.

1.2.3. ზუსტად იმავე ყალიბით იწარმოება ავგილრი მოძრაობის ნაირსა-
ხეობა / დ. პოლისკის განსაზღვრება /: აბზრიალებს, ავრიალებს, ასრიალებს,
აჭრიალებს, აბარბაშებს, აჭაქჭაქებს, აჩაქჩაქებს და მისთ. ძირითადი
მნიშვნელობაა: მოქმედების სახელით გამოხატულ მოძრაობას აწყბინებს
საუბრის საგანს. ამ კლასშიც გვაქვს პირის ნეიტრალიზაციის შემთხვევები,
როდესაც ა-გარდაამდელი უანაბრდება თვისივე მედიანურ ზმნას: აბარბა-
შებს ის მას/ მას, აცხცახებს ის მას/ მას, აძაძაძებს ის მას/ მას და
მისთ. ყველგან მოსაუბრე პირი მან-ის რეგისაა და განმედილს აღნიშნავს:
მოძრაობა თვითონ მოსაუბრის სხეულში ხდება.

როგორც ეს დ.პოლისკის აქვეს შენიშნული, რამდენადაც ეს ჩვენები მოძრაობას გამოხატავენ, მათ შეუძლიათ დაიჩინონ ვი/ვო და და- ზმინისწინები, ხოლო ა-გარდაამავლები და დონიანები ა-ჩმინისწინის გარდა, სხვა ჩმინისწინებსაც დაიჩინავენ. ამ თვალსაზრისით და დონიანი წევრის ფუნქციის მიხედვით, როგორც ჩემთვისაც აღენიშნეთ, გამოიყოფა სამეულთა ერთი კლასი. ცნობილია, რომ დონიანი წარმოების გარდაუვალი ჩვენები ასპექტის მიხედვით, დინამიკური არიან, ხოლო მათი ძირითადი მნიშვნელობაა: გადართობა, ხდობა, ე.ი. ამიტომ ამ ჩვენებთან გარდაქცევის, გახდომის პროცესი თანდათან ხორციელდება: ბატონდება, მიფდება, კაცდება, გიყდება, ფასდება... რამდენადაც ამ კლასში გამოხატულია მოქმედების დინამიკური ფაზები, ჩმინების წყვეტილი ფორმები შინაარსობლივად გამოხატავენ ამ პროცესის ფასსა და გარკვეული თვისების შექმნის დამთავრების მომენტს: გამეფდა, განკაცდა, გაგიყდა და მისა. ჩვეულებრივ, აქ გამოყენებულია გა-, და-, შე- ზმინისწინები, რომელთა მიმართულების გამოხატვითი ფუნქცია ხშირად ნეიტრალიზებულია და, ამდენად, ჩმინისწინთა ნაირსახეობაც შეზღუდულია. რატომ ვფიქრობთ, რომ წყვეტილი ამ კლასის დონიან გარდაუღებში გამოხატულია პროცესის ბოლო ფაზა და არა პირველი - დაწყებითი - მომენტი? სპექტი ისაა, რომ ყველა ეს ჩმინა აწმყოში ბუნებრივად ეღერს: ბატონდება და გაბატონდა/ან არ გაბატონდა/, ეატკაცდება და დავატკაცდა, დიფდება და გადიფდა/ან იგივე უარყოფითი ნიშნით/... ამ სამეულთა საშუალო წევრი კი უპირისპირდება დონიანს, როგორც უკვე შექმნილი თვისების შეტარებელი პირის არადინამიკური/ფაზების არმქონე/მოქმედებად პროცესის განმარტოვებელი დიქსიკო-გრაფიკული კლასი: გამეფდა და მეფობს, გაგიყდა/გიყს დამეგვანა/ და გიოგბს, გატულუტდა და ტულუტობს და მისა. აქ, ცხადია, შეიძლება ბევრი საინტერესო ასპექტური ელფერი გამოიყოს, რაც ამჟამად ჩვენს მიზანს არ შეადგენს. მთავარი ის არის, რომ დონიან ფორმებში ნასახელარ ჩმინთა ამ კლასში წყვეტილი/და სრული მყოფადიც/ - ემსახურება გარკვეული, დამამთავრებელი, ფაზის შეწყვეტა-დასრულების გამოხატვას. შესაბამის ა-გარდაამავლებში წყვეტილი/და მყოფადიც/ ერთმანეთს დაუპირისპირდება დინამიკური მოქმედების არამარტივებული წყვეტა: აბატონა, ამეფა, ატულუტა... და მისი მარტივებული წყვეტა-დასრულება: ე.წ. სრული-უსრული ფორმები, რომელთა განხორციელება, ჩვენს აზრით, მოქმედების ობიექტურ ასპექტურ დახასიათებას კი არ გულისხმობს მხოლოდ/როგორც ეს ასპექტოლოგიურ ლიტერატურაში იყო აქამდე მიღებული - ასპექტი დიქსიონის მიმართ ნეიტრალური კატეგორია/, არამედ მოსაუბრე პირის გარკვეულ როლს/აგენტური, ინაგენტური/ და თვალსაზრისს. ოდენ -ბე თემისნიშნის მიფეთების შემცველ სამეულებში სხვა ვითარებაა. მიფეთები გამოხატავენ სტატკურ, დაზების არმქონე პროცესს, რომლის სუბიექტი მასში აქტურ ნებელობით მონაწილეობას არ იღებს, მას მხოლოდ გააქვს ზრიალი, ბრიალი, ლიცლიცი, ზანზარი და მისა. ამიტომ მათი შესაბამისი დონიანი ფორმები აწმყოში ფაქტობრივ არ იხმარება, რამდენადაც ამ ჩმინების შინაარსი გამოხატავს არადინამიკურ, ბუნებრივად არააქტიონალურ, სტატკურ ეთარებას, მას აწმყოში არ შეესაბამება დინამიზმი, თანდათან განვიტა-

რება /შდრ. რუსული ძეგლთა ლერმონტოვის ლექსში "Белое парус одинокий"/ ამიტომ წყვეტილიც არ შეიძლება ამ კლასში გამოხატავდეს ბრალის დაშავ-
 თაობებზე ფაზას. მარტაც, ამ ზნადა წყვეტილი ფორმალურადაც და შინაბარსბ-
 ლივადაც მარკირებულია , როგორც ამ სტატიკური ეთარების ფაწყების მომენტ-
 აქ პირველი კლასის საწინააღმდეგო მიმართულება გვაქვს: აზნაზარდება და ზან-
 ზარებს, აღიცილებდა და ლიცილებს, აჯანჯლარდება და ჯანჯლარებს და მისთ.
 ფორმალურად ეს აღინიშნება ლდენ ა-ზნისწინის დარბიით, რომლის ქვემოდან-
 ზემთა მნიშვნელობა განეტიკალიზებულია და დაფიქსირებულია მისი მნიშვნელო-
 ბის აბსტრაქტული ნიუანსი აღმასვლისა, გადატანილი მნიშვნელობით - დაწყე-
 ბისა. შდრ. აღშენება, აღმოყენება, აღორძინება და მისთ. შესაბამისი ა-გარ-
 დამავლებიც ასპექტური თვალსაზრისით წყვეტილსა და მყოფადში /სრულ ფორ-
 მებში/ ეთარების დაწყებინებას გამოხატავენ: აღიცილებს:აღიცილიცა:ა-
 აღიცილებს, აგზიზგიზებს:აგზიზგიზა:აგზიზგიზებს და მისთ. ეს ფორმებიც
 მხოლოდ ა-ზნისწინის დაირთავენ. საფიქრებელია, რომ აწმყოს ფორმებმაც
 დაწყების სუმიანტიკა შეიძინეს წყვეტილ-მყოფადის ანალოგიით, რამაც ა-მაქ-
 ცერისის ფუნქციონალური დატიკირება გამოიღარა. ეს რომ ასეც, რანს საწყე-
 სის ფორმების მნიშვნელობადაც. ნასახელარი ზნების ა-გარდამავლების
 საწყისები იხმარება ძირითადად ზნისწინებით, როდესაც მათ ზნისწინიანი
 ზნური ფორმები შეესაბამება: აშენებს - შენება:მოაშენებს - მიშენება;
 დააშენებს - დაშენება და მისთ. შესაბამისად, ის ა-გარდამავლები, რომლებ-
 საც სრულ ფორმებში ა-ზნისწინი აქვთ, საწყისებშიც მხოლოდ ამ ზნისწინის
 დაირთავენ: აღიცილებს:აღიცილიცა:აღიცილიცა - აღიცილებს. და მივიღებთ
 ხედშესახებ განსხვავებას პირველ და მეორე ტიპს შორის: ზომავს - ზომვა ;
 აზომავს - აზომვა, გაზომავს - გაზომვა, მაგრამ მხოლოდ აღიცილებს -აღი-
 ცილება, აჯანჯლარებს - აჯანჯლარება და მისთ. მთავარად, თუკი ბუნებრივ
 გარდამავლებს აქვთ ზნისწინიან და უზნისწინო საწყისების დაპირისპირება:
 თხრის - თხრა ; გათხრის - გათხრა, ა-გარდამავლებს,სტატიკური მედიუმებით,
 ასეთი დაპირისპირება არ ახასიათებთ: გვაქვს მხოლოდ აკაკანებს - აკაკა-
 ნება. ამის გამო, ისინი აღიქმებიან, როგორც ზნისწინის მნიშვნელობის
 მიმართ ნეიტრალური და თავისი შინაბარსით ესადაგებიან როგორც უზნისწინს,
 ისე ა-ზნისწინიან ზნურ ფორმებს: აღიცილებს, აკაკანება, აჯანჯლარება
 და მისთ. გამოხატავდა როგორც აღიცილებს ფორმის, ისე აღიცილიცებს ფორმის
 შინაბარსს. სხვაგვარად რომ ითქვამთ, აღიცილიცებს ტიპის საწყისები თველი
 სამეულის საწყისი ხდება: აღიცილებს:აღიცილიცა:აღიცილებს: ლიცილებს:
 აღიცილებს ა აღიცილებს. ამის შედეგად ა- /ა-ა/ ზნისწინისა და ა-მაქ-
 ცერისის კოორდინაცია მოხდის და მთლიანად სამეული თავისი საწყისიანად ასპექ-
 ტურ დაწყებობის მნიშვნელობას გამოხატავს. ასეთივე ნეიტრალიზაცია ახასი-
 ათებს ზოგიერთ სხვაგვარი წარმოების სამეულსაც, რაზედაც ქვემოთ გვიქნება
 საუბარი. განხილულ კლასს -აბ თემისწინიანებისგან ისიც გამოარჩევს, რომ
 სამეულის შუა წევრს გარდამავლისგან მხოლოდ ა-მაქცეობარი განასხვავებს, ამ
 შემთხვევაში ის მარტაც გვევლინება გარდამავლობის შაქარმოებლად.

1.3.0. ამ კლასში შემოქმის ისეთი სამეულები, რომელთა შუა წევრს აქვს

უაფიქსო ფუძე და ამით ის განსხვავდება შესახამისი ა-გარდაამავლისა და დონიანი ფორმისაგან. უმეტეს შემთხვევაში მდელიაური ზმნის ფუძე ნასახელარი არ არის. ამ სამეულთა ნასახელარ ზმნათა წყებაში განხილვა, ამდენად, პირბითია, ამისკენ გვიბიძგებს სემანტიკური მსგავსება.

1.3.1. ძირითადი მნიშვნელობა: ხმას გამოაცემინებს ცოხელ არსებას // ხმის ამოღებას დააწყებინებს. ცუფე - ძირითა: აზმუვლებს / ჩმუის; / ა/ზმუვლებს, აყმუვლებს / ყმუის, / ა/ყმუვლებს. ამავე მოდელით: აშხივლებს, აწყმუვლებს, ახუვლებს; წარმოებით ამავე რიგში დგება. ატყუილებს / ატყუებს; ტყუის; ტყუი-დება, თუმა ამჟამად ის ხმის გამოცემას აღარ უკავშირდება, მაგრამ ტყუი ძირი მჭიდრო სემანტიკურ კავშირს ამჟღავნებს სიტყვა-მეტყუელი ფუძეებთან, წარმოებით ხმის გამოცემის ზმნათა რიგში დგება, ამიტომ შეიძლება ის წარმოშობით ამგვარი შინაარსისა ყოფილიყო.

.ციე-ძირითა: აკივლებს; კივის; / ა/კივდება. იმავე წარმოებისაა აყივლებს, აწივლებს, აჭყივლებს. ცაფე-ძირითა: იმავე ტიპის სამეულებს ქმნის; აბლავლებს, აკნაღლებს, აჩხაღლებს, ახაღლებს. ეიჭ ძირითა: ამ შემთხვევაში სამეულე ზმნა უსუფიქსაა; ატირებს; ტირის; / ა/ტირდება, აყვირებს; ყვირის; / ა/ყვირდება, აჭყვირებს; ჭყვირის; / ა/ჭყვირდება.

1.3.2. ძირითადი მნიშვნელობა: ადგილზე მოძრაობას დააწყებინებს; აძრავლებს; აძრავს; / ა/აძრავდება. იმავე მოდელით: აქრლებს, აძრვლებს; აქაც ა-გარდაამავლებში და დონიანებში ფუძე მასდარისას ემთხვევა და შუა წიგრისგან განსხვავდება. ყუცეღეს ტიპის რამდენიმე ზმნას დონიანი ფორმა აწმუქშიც ახასიათებს და ასპექტური თვალსაზრისით ისინი აბაქტუნებს ტიპს მიჰყვებიან. დანარჩენი ზმნები კი - ებ თემისნიშნით მდებარის შემყველი სამეულების იზომორფულია და მათ შესახებ ითქმის ყველაფერი ის, რაც აღინიშნა 1.2.3 კლასის შესახებ. განსხვავებას ჰვაძლევენ აღვივებს; ლვივდება, აყვინებს; ყვინდება ფორმები, მაგრამ მათ სემანტიკური ვადაწყება ახასიათებთ. ამ კლასის შუა წიგრს გარდა ზმნური ფუძისა ი-მწარმოებელი აქვს და ე-სა-ნანტიც დამთავრებული ძირი. არნ. ჩიქობაცას აზრით, ეს უძველესი წარმოების ზმნებია, რომელნიც პერმანსივს ვაიხატავდნენ და შემდგომ გადააზრიანდნენ აწყმოს ფორმებად. აქედან კი ის დასკვნა ვამოძინარეობს, რომ მათი ძირი აორისტიკის იყო, ე.ი. ვაუფორმებული საწყისის ტიპის წარმოება. ხომ არ არის ვაპირობებული ა-გარდაამავლებისა, დონიანი ფორმების ფუძედ ისევე საწყისის ფუძის გამოყენება ამ ძველი მოდელის გავლენით? მაშინ ამ ტიპის ზმნათაგან ყველაზე ძველი იქნება ატირებს; ტირის; / ა/ტირდება ყალიბი. ეს სხვა საკითხსაც ბადებს. ხომ არ არის ეს კიდევ ერთი საბუთი იმისა, რომ ი ფორმანტი-ილ სუფიქსისაგან მომდინარეობს, როგორც ამას არნ. ჩიქობაცა ეარაულობს?

სამეულებს ქმნიან აგრეთვე ზმნები, რომელთა ფუძე არ არის ნასახელარი, გამოიყოფა ორი კლასი:

1.4.1. მ თემის ნიშნისანი საშუალო წიგრის შემყველი სამეულები: აფუ-ლებს; ფულს; ფულდება; ტიპისა. ძირითადი მნიშვნელობა: სუბიექტი აკეთებს ისე, რომ საუბრის საგანზე განახორციელოს საშუალო წიგრით ნაგულისხმევი მნიშვნელობა: ა. სუბიექტი სძენს საუბრის საგანს გარკვეულ თვისებას; აწვიფებს;

მწიფს;მწიფდება, ახურებს;ხურს;ხურდება, აშუქებს, შუქს;შუქდება და მისთ.
 ბ.გამოაცემინებს საუბროს საგანს ხმას ან დააღუშებს; აღუშებს;ღუშს;ღუშდება,
 ახურებს;ხურს;გახურდება, აელერებს;ელერს;ელერდება, აქუხებს;ქუხს;ქუხდება,
 აყფებს;ყფს;ყფდება. გ.გამოიწვევს სუნს; აქოთებს;ქოთს;ქოთდება, აყრო-
 ლებს;ყროს;ყროდება. დ.განახორციელებს ადგილზე მოძრაობას; აცუცქებს;ცუცქის;
 ცუცქდება, აძგერებს;ძგერს;ძგერდება. ე.წყლის მოძრაობის ნაირსახეობას გამო-
 იწვევს; აფლენს;ფლენს;ფლენდება, აშხეფებს;შხეფს;შხეფდება, აჩქიფებს;ჩქიფს;
 ჩქიფდება, აწვიმებს;წვიმს;წვიმდება. ვ.გამოიწვევს რაიმე გარდობას;
 აძულებს;სძულს;სძულდება, აწუხებს;წუხს;წუხდება, ავირებს;ვირს;/ვა/ვირდება.

ამ სამეულებში იშვიათია ისეთი, რომლის ფუძე საწყისის ფუძეს ემთხვევა;
 აყროლებს;ყროლს //ყარს; ყროდება, შდრ.ყროლა. მსგავსი საწყისები სხვა ამ
 ტიპის ჩვენებასაც აქვთ: ძგერა, ყფა, ელერა, წვიმა და მისთ. ჩოგს ამ სამე-
 ულთაგან ისეთი ძირი აქვს, რომელიც სახელისას ემთხვევა: შუქი, ჩქეფი, ვირი.

1.4.2. -აგ თემისნიშნისანი საშუალი წვირის შემცველი სამეულები: აჯღ-
 რებს;ჯორავს;ჯორდება ტიპისა. ძირითადი მნიშვნელობა იგივე რჩება: ა.განა-
 ხორციელებინებს რაიმე სახის მოძრაობას; აბობლებს;ბობლავს;ბობლდება და
 იმავე მოდელით: აბორღლებს, აბრუნებს, აგოგებს, აჯორებს, აცუცქებს, აცმუ-
 ყებს, აცმუჭებს, აცუცებს, აჰოკებს, აცურებს, ახახებს, ახტუნებს და მისთ.
 ამ ფორმების საწყისები ზენის ფორმისგან იწარმოება;ბობლვა, ბრუნვა და მისთ.
 ამდენად, ამ კლასშიც ზმნურ ფორმებს შორის მიმართება უშუალოდ ხორციელება
 და არა ამოსავალი სახელის ფუძის მიშველობით, როგორც ეს ნასახელარ ჩვენებში
 გვქმნდა.

რამდენადაც ეს ჩვენები მოძრაობას გამოხატავენ, მათაც შეუძლიათ ზენის-
 წინთა დართვა /პოლისკი დ./, მაგრამ, საფიქრებელია, ეს იმდენად ზენისწინ-
 თა ჩვეულებრივი ფუძქცია არ არის, რამდენადაც ვეჩისა და ორიენტაციის
 მაჩვენებელი მოსაუბრე პირის პოზიციიდან, თქმული ენება საშუალ წვირებს:
 გორავს;ვი/ვი/და-გორავს ტიპისა, თორემ მათ საპირისპიროდ, ა-გარდამთავლებსა
 და ღონიანებს სხვადასხვა ზენისწინთა დართვა შეუძლიათ: შევაგორებს;შეგორ-
 დება, ჩააგორებს;ჩაგორდება და მისთ. საშუალი ჩვენები, ამ მხრივ, შეზღუ-
 დლნი არიან. ამიტომაც, რომ საშუალ ჩვენებს, რომელნიც ადგილზე მოძრაობას
 გამოხატავენ, ან ხმის გამოყენის სემანტიკა აქვთ, აკრებენ შეუძლიათ ვი/ვი/
 და- ზენისწინების დართვა ორიენტაციის აღსანიშნავად: ვი/ვი/და-ვიკვიკებს,
 ვი/ვი/და-ფემფალებს და მისთ. ბ.გამოაცემინებს შუქს; აელეებს;ელავს;/ვა/-
 ელდება, აბრწყინებს, აბრინებს, დ.გამოაცემინებს ხმას; აგმინებს;გმი-
 ნავს;/ა/გმინდება, აგრგვინებს, აგრტვინებს, ახვრინებს. ამ სამეულოთ ა-გარ-
 დამთავლები თავისებურებას ამტკიცებენ იმ მხრივაც, რომ თემისნიშნისეულ
 გ-ს შვიტავენ, რაც ფორმობრივადაც მიუთითებს მათ კავშირზე საშუალ ჩვენებთან.
 ე.რაიმე განცდას გამოიწვევს, აჯგერს; აშლოთებს, ალეიძებს, არისხებს,
 აბორგებს, ალულებს, აჰმუნებს/აჰმუნებს. ვ.რაიმე პროცესს ან ვითარებას
 განახორციელებს: აახლებს;ახლავს;ახლდება, აბუჭებს, ალეინთებს, ახრჩოლებს.
 ჩვენათა ამ კლასში დავთვასტურით ორი ნასახელარი ჩვენაც: აბოლებს;ბოლავს;
 ბოლდება და აკრუხებს;კრუხავს;კრუხდება. -ობ თემისნიშნისანიებისგან განსხვა-

გებში აქ არ იგულისხმება გარდაქცევა/გახდომის სემანტიკა; აბოლეს = არა „ბოლად გადაქცევის“, არამედ „ბოლს უშვებს“. აკრუხებს = არა „აკრუხად აქცევის“, არამედ „ვერცხვებზე დასეპის კრუხს“, ისევე, როგორც კრუხავს = ვერცხვებზე ზის, რაც საინტერესოა -ობ, -ავ თემის ნიშანთა ფუნქციური დატვირთვის თვალსაზრისით. -ავ თემისნიშნის ნასახელარი ზმნები შხლლლ აქტიონალური ფუნქციითაა დატვირთული.

1.4.3. გამოიყოფა სამეულები, რომელთა შუა წევრს აქვს ორმაგი თემის ნიშანი -ავ+ობ → აობ. აქ შემოღის რამდენიმე ქვეკლასი: ა. -ავ თემისნიშნისანი საშუაღ ზმნათაგან -ობ თემის ნიშნით ნაწარმოებრ. -ობბ დაბოლეების შქონე საშუაღ ზმნები და შესაბამისი ა-გარდაშელები და დონიანები; აბუქნავებს; ბუქნავს; ბუქნაობს; /ა/ბუქნავდება; აბუქსავებს; ბუქსაობს; /ა/ბუქნავდება; აგორავებს; გორაობს; /ა/გორავდება; აყვინთავებს; ყვინთაობს; /ა/ყვინთავდება; ატურავებს; ტურაობს; /ა/ტურავდება; ახტუნავებს; ხტუნაობს; /ა/ხტუნავდება და შისთ. -ავ და -ობბ დაბოლეებიან საშუაღ ზმნებს სხედასხვად საწყისი აქვთ: ბუქნა /შოქმეღების სახელი/ - ბუქნავს ; ბუქნაობა - ბუქნაობს; გორვა - გორავს ; გორაობა - გორაობს. ყვინთვა; ყვინთაობა; ტურვა; ტურაობა და შისთ. ამგვარი წარმოების შედგად წარმოიქმნა ორი რიგის სამეულები; ერთი მხრივ, აგორებს; გორავს; გორდება, შეორე მხრივ, აგორავებს; გორაობს; /ა/გორავდება ტიპისა. -ავ და -ობბ დაბოლეების ზმნებს ხშირად განსხვავებული მნიშვნელობები უდასტურდებათ, როგვრც კი ისინი ურამანეთის სინონიმებია. ბუქნავს = ბუქნით ცეკვავს ; ბუქნაობს = თამაშობს, როკავს, ერთ ამბავშია. /და/გელავს = გელევიით დადის ; /და/გელაობს = დაქრის იქით-აქით, დაწავადობს. გორავს = ბრუნვით, ტრიალით ადგილს გადაინაცვლებს /შიდიან ქვა გორავს/ ; გორაობს = მწლიარე ერთ ადგილზე ბრუნავს, ტრიალებს, კოტრიალობს. ყვინთავს = თავს უკიდებს ძიღმორეული, წყლის სიღრმეში ჩადის. ; ყვინთაობს = ხშირ-ხშირად, ზედიზედ ყვინთავს. ტურავს = წყლის ზედაპირზე მოძრაობს; ტურავს იყის, სრიალებს /ყვინთავს/, უაერში ლიკოკებს, ტურავს /სტატიკური/ ; ტურაობს = იქით-აქით ტურვით მოძრაობს, ტურვით თავს იტყვის. ხტუნავს/ხტის = ხტუნვით მოძრაობს ზევით-ქვევით. ; ხტუნაობს = ხშირ-ხშირად ხტუნავს, ხტუნვით თამაშობს და შისთ.

ტურავდებას იქცევის ის გარემოება, რომ ოდენ -ავ თემისნიშნისანი საშუაღ ზმნა სუბიექტად შეიძლება შეიწყობდეს როგორც სულიერ, ისე უსულ საგანს, ის ამ მხრივ არ არის მარკირებული, -ობბ დაბოლეებისანი კი შეიწყობს მხოლოდ სულიერს. აქედან გამონაკლისია მხოლოდ ბუქსაობს, რომელსაც -ავ თემისნიშნისანი კორელატი არა აქვს, რუსულიდან შემოსული სიტყვაა და აღნიშნავს მანქანის ბორბლების ერთ ადგილზე ტრიალს. ამრიგად, -ობბ დაბოლეების შქონე საშუაღ ზმნებს გამოეყოფილად ახასიათებს ატუნტურაობა. ა-გარდაშელებს და დონიანებს -ავ თემის ნიშანი გადაუყვებთ როგორც ფუძის კუთვნილება. ამ სახის დონიანებს, როგორც წესი, არა აქვთ აწმყო, ე.ი. ისინი ასპექტის გამოხატვის ფუნქციას ასრულებენ; გამოხატავენ შესაბამისი ატუნტური პროცესის დაწყების მომენტს; ახტუნავდა და ხტუნაობს

ტიპისა. ამიტომ, როგორც წესი, ისინი სხვა ზმნისწინებს არ დაირთავენ -აე თემისნიშნისგან განსხვავებით. შდრ./ა/გორადება ; შეგორდება, გაგორდება, ჩაგორდება და მისთ. ეს გარემოება დ.ჰოლისკის აქვს შენიშნული. ბ.ჯორბენაძე აღნიშნავს, რომ -აე და -აო დაბოლოების მქონე ზმნებიდან სხვადასხვა ტიპის მიმღობები იწარმოება; ცურავს - მცურავი ; ცურაობს - მცურავი ტიპისა. მკვლევარი ამ გარემოებას ხსნის იმიტომ, რომ -აე ტიპის საშუალო ზმნები უფრო კონკრეტულ მოქმედებას გამოხატავენ, ხოლო -აო დაბოლოების მქონენი - უფრო აბსტრაქტულს. ჰოლისკის აზრით, ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ვაშიზნულობის ქონა-აბქონით /იხ.ჯორბენაძე, 1980; ჰოლისკი, 1981/. იზისათვის, რომ დავადგინოთ, რა განსხვავებაა მნიშვნელობის თვალსაზრისით, ერთი მხრივ, გორავს; გორდება; აგორავს სამეულისა, ხოლო მეორე მხრივ, გორაობს; აგორავდება; აგორავებს სამეულს შორის, განვიხილოთ -აო დაბოლოებიანი სხვა რიგის საშუალო ზმნები და მათი შემცველი სამეულები.

ბ.ამ კლასში შემოვა ის -აო დაბოლოების მქონე ზმნები, რომელნიც თითქმის უპირისპირდებიან არა -აე თემისნიშნის საშუალო ზმნებს, არამედ -აე და შ თემისნიშნის გარდაამეღლებს პეპლავს/ბანს ტიპისა. ამგვარად უპირისპირებენ ზოგიერთ საშუალო ზმნას ბ.ჯორბენაძე და დ.ჰოლისკი. განვიხილოთ, რა შინაარსობრივ თანხილას ვიღებთ ამგვარი დაპირისპირების შედეგად. ბანს = სიბიძე გუჟყვს იცლის გისმე/რასმე, შდრ.ბანა /რუს. МОСТ/ ; ბანაობს = მდინარის, ზღვის, ტბის... წყალში იცლება /შდრ. რუს. КУПАЕТСЯ /. ბუჩავს = ღონიერად არტყავს გისმე ; ბუჩაობს = ირქინება პატარა ხბო, თიჯანი და სხვა /შდრ ბუჩინა/. კენწლავს/კინწლავს = არაღრმა ჰრითობას აყენებს ; კენწლავს/კინწლავს = კენწვლაშია გართული /შდრ.კინწი = კისერი, ქიდი. კინწალი = შტო, კენწრო/. ლაღავს = ერეცება, მიღენის რასმე ; ლაღაობს = უფლის გისმე, ლაღად არის. ლექსავს = ლექსად თხზავს, ლექსად გადააკეთებს ; ლექსაობს = ლექსებს თხზავს ექსპრომტად. ამ ფორმას აქვს პარალელური წარმოება; ლექსობს. პეპლავს = მამალი ფრინველი ან მწერი ანაგოფორებს დედას ; პეპლაობს = დედა-მამალი ფრინველი ან მწერი განაყოფიერებას ახდენენ. შოლტავს = შოლტავს სტუმს ; შოლტაობს = შოლტის ქნევით თამაშობს, შოლტვით ირხევა /შდრ.შოლტი/. წყუმპლავს = წყუმპლავით ასეველებს, წყუწავს ; წყუმპლაობს = წყალში თამაშობს /შდრ.წყუმპლა/. წყუწავს = ერთიანად ასეველებს ; წყუწაობენ = წყლით წუწავენ ერთმანეთს /გარდაუვალი/ /შდრ.წყუწი/. გორავს = გორებს ამბობს გისმეზე, გორებს აფრცველებს ; გორაობს = გორებს ლაპარაკობს.

ამ კლასში ხურადლებას იქცევენ ერთი გარემოება. -აე და შ თემისნიშნის გარდაამეღლებს, როგორც წესი, გარდაუვალი კორელატად აქვს დიკაუზიტივი-რეფლექსური ინიანი ფორმები /ინიანი გნებიები/. ინიანი ფორმები გარდაუვალ კორელატებად აქვს ჩვენ მიერ ჩამოთვლილ ზმნებსაც; ბანს; იბანება, კენწლავს; იკენწლავს, ლაღავს; ილაღება, ლექსავს; ილექსება, პეპლავს; იპეპლება, შოლტავს; იშოლტება და მისთ. ამის შედეგად ერთ გარდაამეღლ ზმნას აღმოაჩნდა ორი გარდაუვალი კორელატი: ბანაობს; იბანება, კენწლავს; იკენწლავს, პეპლა-

ობს; იმეპლება, შოტლანდია; იშოტლანდია, ლექსობს; ილექსება, წყნობს; იწყნება და შისხა. მათ შორის არსებითი სემანტიკური განსხვავებებია: -**ობ** დაბოლოების მქონე მედიანური ზმნები ყოველთვის აქტიური და აგენტურია. ინიანი ფორმები კი ყოველთვის ინაგენტურია და ხშირად პასიურ კონფერსიას ეძვემდებარებიან, მაშინ როდესაც, -**ობ** თემისნიშნისანიშნისთვის ეს გამოირჩევა. როგორ უნდა აიხსნას ეს ცითარება? როგორ მოხდა ამ წყვილთა დაპირისპირება? საეარაუდოა, რომ ისინი ორი სხვადასხვა მიმართების წევრებია; ინიანები -**ებ/შ** -**გარდა**მცვლელის დეკლუზიით არიან მიღებული, ხოლო -**ობ** თემისნიშნისანიშნები კი წარმოქმნილ სამეულთა შუა წევრებია, რომელთაც ზოგჯერ ამოსავლად სახეული აქვთ და ნასახელარ სამეულებს ქმნიან, ზოგჯერ კი საწყისი ან მოქმედების სახელი უღვეთ სფფვლად, როგორც ეს ზემოთ ვნახეთ. **ბანა** - აბანავებს; **ბანაობს**; **ა/ბანავდება**; **კინწალ** - აკინწალავებს; **კინწლობს**; **ა/კინწლავდება**; **ლად** - აღლავებს; **ლადლობს**; **ა/ლადღვედა**. **პროკანა** - პროკინკანობს; **პროკინკანებს**; **აპროკინკანავებს**. **შდრ**, **პორი** - აპროკინკანავებს; **პროკანობს**; **ა/პროკინკანავდება**. **ლექსი** - აღლექსავებს; **ლექსობს**; **ა/ლექსავდება**... როგორც ვხედავთ, აქ გვაქვს ჩვეულებრივი წარმოება, დამახასიათებელი ნასახელარი ზმნებისთვის. ფორმოზრივადაც და სემანტიკურადაც ეს სამეულები არაფრით განსხვავდება ჩვენ მიერ ზემოთ განხილულ ნასახელარ ზმნათა მრავალრიცხოვანი კლასებისაგან. ოღონდ აქ ერთი არსებითი კითხვა ჩნდება: რატომ არის ნაწარმოები საშუალო წევრი -**ობ** დაბოლოებით და არა -**ობ** თემისნიშნით, როგორც ეს ნასახელარ ზმნათა აგენტური საშუალო წევრის შემთხვევაში გვექნება დადასტურებული? გორავს; გორაობს ოპოზიციის შემთხვევაში ეს თითქოს გასაგებია, რადგინადაც აქ ორმაგი თემისნიშანი აღვადგინეთ, შიგნით რატომ უნდა გვექნოდა ორმაგი თემისნიშანი სახელისგან ნაწარმოებ საშუალო ზმნაში? შეიძლება გვეთქვას, რომ ეს გორაობს ტიპის ანალოგიით მოხდა, შიგნით ასეთი ახსნა არ იქნებოდა სარწმუნო, რადგინადაც თვითონ თემისნიშნის გამოშვება მოითხოვს ახსნას. როგორც ვნახეთ, ზოგჯერ დესტრუქტული -**ობ** და -**ობ** ფორმების პარალელიზმი; ლექსობს/ლექსობს, ტონკობს/ტონკობს, პროკინკანობს/პროკინკანობს... რაც თითქოს იმას მიეცხველებს, რომ ანალოგიურ წარმოებასთან შეიძლება გვექნოდეს სექვე, მაგრამ რისი ანალოგიით ვაჩნდა ამგვარი -**ობ**? ამის გასაგებად ვანვიხილოთ კიდევ ორი ნასახელარ ზმნათა კლასი: **გ**-ეს არის ნასახელარ ზმნათა ის კლასი, რომელთა ამოსავლი სახელები ან სახელზმნები მთავრდება **ა**-**ბ**მონით ან **ებ**-**ს**უფიქსით, რაც **ობ**-თემისნიშნის დარღვევა გვძლევს **აობ** დაბოლოებას, სედაც **ა** სახელის ან სახელზმნის ფუძის ნაწილია, ხოლო -**ობ** - თემისნიშანი, ე.ი. თემისნიშნით გამოშვებასთან ამ შემთხვევაში არა გვავებს სავემ; ებ-ა-ობ - ებ-ა-ობ, ბუდარა - ბუდარაობს, ბუდარაობს, ბუდარაობს - ბუდარაობს, ბუდარაობს - ბუდარაობს, გაივირა - გაივირაობს, გლახა/გლახავი - გლახა/ა/ობს, დაც - და/ა/ობს, ენატანი - ენატანიობს; ვამ - ვამობს/ვამებს, ზევი - ზე/ა/ობს, თავი - თ/ა/ობს, კაფა - კაფაობს, კეკელ - კეკელაობს, კინკილა - კინკილაობს, კმა - კმაობს, შდრ, პეპევის/ა, კმაწი - კმაწიობს, კმატ - კმატ-

ობს, ლაზღანდარა - ლაზღანდარაობს, მამლაყინწა - მამლაყინწაობს, მასხარა - მასხარაობს, მუტაყო - მუტაყოობს, პრანჭია - პრანჭიაობს, სალა - სალაობს, სხვა - სხვაობს, ქილიყ - ქილიყაობს, ყურყუმელა - ყურყუმელაობს, ჩხირკედელა - ჩხირკედელაობს, ციგა - ციგაობს, ციგურა - ციგურაობს, ცოტა - ცოტაობს, ძიძგლა - ძიძგლაობს, წარამარა - წარამარაობს, გიდა/მგიდა - გიდაობს, მეთხაფი - მეთხაფი/ობს, მოძრავი - მოძრავი/ობს, მრეცხაფი - მრეცხაფი/ობს... როგორც ვხედავთ, ამოსავალ სახელში ან სახელჩმნაში ა/ ავ დაბოლოებას შეიძლება სხვადასხვა ფუნქციური დატვირთვა შექმნას, ჩვენის წარმოდგინების ამას არ ეძლევა მნიშვნელობა, ჩვენისთვის ყველა სახელის ფუნქციონირება ამოსავალი. როგორც ეს თავში აღვნიშნეთ, ნასახელარ ჩმნაში მნიშვნელობას აკრებთაღვ დაგანაპირობებს არა მხოლოდ მათი გრამატიკული ყალიბი, არამედ სახელის ფუნქციონირების მნიშვნელობის თავისებურებაც, რამდენადაც პრედიკატი სწორედ მას ეყრდნობა და ასახავს. ჩამოთვლილ ჩმნაშიაგან შეიძლება ამ თვალსაზრისით რამდენიმე უკუფი გამოიყოს: ა.სახელი აღნიშნავს ისეთ პირს, ვისაც გარკვეული თვისება აქვს და მის მიხედვით სრევივა მოქცევა: ჩხირკედელა /ის, ვინც ცულ-უბრალად საქმიანობს/, ყურყუმელა /ვისაც ყურყუმელობა უყვარს/, ლელა /გულგაღელელი/, ქილიყა /ხუმრობის მოყვარული/, პრანჭია /ვისაც პრანჭვა უყვარს/, მასხარა /ვინც ხშირად მასხარობს/ და მისთ. ეს საქმოდ მრავალრიცხოვანი კლასია და ამ სახელების აღსანიშნავი ყუველგნის სულიერი არსებობა, მეტწილად ადაშიაჩნის. აქედან ნაწარმოები საშუალო ჩმნაში ფაქტობრივ იმავთ მნიშვნელობას გამოხატავენ, ოღონდ პროცესის სახით, ვ.ი. ჩმნაში ფორმით: ჩხირკედელაობს = ცულ-უბრალად საქმიანობს, ყრეყრელობს = ყრეს იკრძელებს, ქილიყაობს = ქილიყად ირყვება, ხუმრობს, პრანჭიაობს = პრანჭიასავით იქცევა, კობტაობს = ცდილობს კობტა იყოს, ვნაგანობს = ვნაგანობას იწევა. ამდენად, სახელის მნიშვნელობა, რომედი ჩვენის ფუნქციონირება ჩაქსოვილი, ხორციელებს შინაგანი თითარების გარეშობის რულს, ხოლო თვითონ პროცესი აქტიური და აგენტიური.

ბ.სახელის ფუნქციონირების აღსანიშნავი საგანი ან მოვლენა: ციგა, ციგურა, სალა, კაფია, კოჭი და მისთ. საშუალო ჩმნა კი გამოხატავს, რომ სუბიექტი-ადაშიაჩნის მას იყენებს შინაგან რბიქტად ან იორადა: ციგაობს=ციგით დადის, ციგურაობს=ციგურით დადის, სალაობს=სალათი თამაშობს, კაფიაობს=კაფიებს ამბობს და მისთ. ამ შემთხვევაში სუბიექტი ყუველთვის სულიერია ან უფრო ხშირად აგენტი-ადაშიაჩნის, რასაც სახელის ფუნქციონირების შინაგანის თავისებური გამოყენება აპირობებს. გ.სახელი ან სახელჩმნა აღნიშნავს რბიქტ მოღვაწეობის სახეს, შესაბამისად ჩმნა იმავთ მოღვაწეობას გამოხატავს პროცესუალურად: მეთხაფი - მეთხაფობს, მრეცხაფი - მრეცხაფობს, ბეზია/ბეზიაქელა/ - ბეზიაობს და მისთ. ცხადია, აქაც სუბიექტი ადაშიაჩნის.

ამ კლასში იშვიათად თუ შეხვედებით ჩმნებს, რომელთა შინაგანი მნიშვნელობა სუბიექტს გულისხმობდეს არა აგენტიური გაგებით. ასეთებია მადალითად, არარა - არარაობს = არარა არის, კეობს = კეა არის. მათაც შეიძლება აქციონირების გაგება შექმნას: არარაობს = უქმობს, არაფერს აკეთებს, კეობს =

საკმარისად შიამნია, შდრ.კეძაგის, რომელიც მუდამ სტატიკურია. კიდევ ერთხელ ვაგებნაჩათ, რომ ა/აე ამ ზმნებში მხოლოდ ფუძის კუთვნილებაა და დამოუკიდებელი ზმნური ფუნქცია არა აქვთ. რამდენადაც ხველა ეს ზმნა ამოსავალი მნიშვნელობის მიხედვით აქტიური და აქტიურია, აქტიური, აგენტური სახის მოქმედება-პროცესს გამოხატავს, იქმნება ყალიბი საშუალო აგენტური ზმნების საწარმოებლად. რამდენადაც ასეთი ზმნები ძალზე მრავალრიცხოვანია, ეს ყალიბი უკვე თამაშობს გარკვეული მოდელის როლს, რომლისთვის დამახასიათებელია აბზ დაბოლოება, თუმცა ფაქტობრივ ზმნის მანარმოებელი აქ მხოლოდ -აბ თემის ნიშანია. ჩვენი აზრით, სწორედ ეს ფორმა არის გამოკვნიებული საანალოგო მოდელად -აბ წარმოებისთვის. ამიტომ ხველა -აბ დაბოლოების მქონე ზმნის ძირითადი მნიშვნელობა და ამავე დროს განმასხვებელი ნიშანიც აქტიურობაა, როგორც მარკირებული შინაარსი. ამის დასტურია ის შემთხვევები, როდესაც ამოსავალი სახელი არ მთავრდება ა/აე მიმდევრობით, ზმნა კი მაინც აბ-ს ირთავს: ბურთი - ბურთაობს = ბურთს თავ -აბ მათობს, თეიჩი - თეიჩაობს = თეიჩს იჭერს, თოვლი - თოვლაობს = თოვლის გუნდებით თავ მათობს, კენჭი - კენჭაობს = კენჭებით თავ მათობს, კოჭი - კოჭაობს = კოჭებით თავ მათობს, კურდღელი - კურდღლაობს = კურდღელიც ნა -აბ დირობს, შილი - შილაობს = კინკლაობენ /შილები/, ცილი - ცილაობს = კე -აბ მათობს, ცილს სწამებს და მისთ.

ამ კლასში, რამდენადაც ამოსავალი სახელები ა-ზე არ მთავრდება, მოსალოდნელი იყო ორი პარალელური ფორმის არსებობა: ერთი - აბ თემისნიშნითანი, ხოლო მეორე - აბ დაბოლოებითანი. მართლაც, ბევრ შემთხვევაში, როდესაც სახელის ფუძის სემანტიკა ამის საშუალებას იძლევა, ვაძქვს ეს ორი წარმოება, რაც გარკვეულ, მოდელის შესაბამის, სხვაობასაც გვიძლევა: თეიჩობს = თეიჩის როლს ასრულებს, თეიჩია, თეიჩივით არის. შინაგანი ამ შემთხვევაში სუბიექტია, ზმნა კი სტატიკურია და აგენტურობის ნიშანი - განეიტრადებული თეიჩაობს ზმნის საპირისპიროდ. შილაობს = შილის როლს ასრულებს, შილის მოვალეობას ახორციელებს, კურდღლობს = კურდღლივით არის და მისთ., მნიშვნელობათა იმავე დაპირისპირებით. საინტერესოა, რომ ამის კვალბაზე ერთმანეთს უპირისპირდება უხმოვნო და ხმოვნიანი ნიშნითანი მათობა, როდესაც ფუძე ა-ხმოვნით მთავრდება: მუშაობს - მუშაობს = მუშაა, მუშის მოვალეობას ასრულებს. მუშაობს = მუშის მოვალეობის მიხედვით ირ -აბ უდება, აქედან ჩოგადად ირ უდება. ბებია - ბებიობს = ბებიის არის, ბებიობს = ბებიის ქალის მოვალეობას იწვევს. გლახა/გლახაკი - გლახაკობს = და -აბ მათობს, /და/გლახაკობს = კარ-და-კარ დადის, მათხოვრობს. მასხარა - მასხარობს = მხ უდება, მასხარაობს = მასხარას მოვალეობას იწვევს. შესაბამისად ა-გარდა მათობის სხვადასხვა მნიშვნელობას იძენს: თეიჩობს, მუშობს, აზილებს და მისთ = თეიჩად, მუშად... აქვეყნს, მათ თვისებებს სძენს საუბრის საგანს; აზილებს, თეიჩობს და მისთ. = მუშაობის, თეიჩობის და მისთ. საშუალებას აძლევს, სადაც მიმართება მკარდება არს სახელსა და ზმნის ფორმებს შორის, არამედ შედილობა ზმნასა და ა-გარდა -მა ვალს შორის. შეიძლება დავასკვნათ, რომ აბ და აბ დაბოლოებები ღუნ-

ქვეყნად განსხვავდნენ და -აობ დაბოლოების დაჩაღვას მხოლოდ სახელის ხმო-
 ენაწოდანობით იმ შემთხვევაშიც ეერ აცხსნიოდ, როდესაც სახელი ფაქტობრივ
 ხმოენით მთავრდებოდა, რამდენადაც ის შეიძლება შეიცვლოს /შდრ. პოლისკი
 ლ. გვ. 80/. ყველა ამგვარი სახელიდან ნაწარმოებ ა-გარდაამავლესაც აქვს
 ფორმობრივი მახასიათებელი; ფუძისეული ა-ს შემდეგ უ სონანტის გაჩენა:
 მასხარა - მასხარაეებს, მუშა - მუშაეებს, გუნდა - გუნდაეებს, ციგა-
 აციგაეებს და მისთ. ეს უ გადასყვება გარდაამავალ ზმნას წყვეტილსა და
 მყოფადში. ლ. ნობაძეს გამოთქმული პქონდა მისაჩრება, რომ მას ხმოენთ-
 დასყოფის ფუძეცაა აქვს, ხოლო გ. გოგოლაშვილმა გამოთქვა ეარაუდი, რომ
 მას ზმნის ფუძის დამამთავრებელი კონსონანტის ფუძეცაა ენიჭება, რამდენა-
 დაც ქართულში ზმნური ფუძეები თანხმოენით მთავრდება. განხილულმა მასალამ
 შეიძლება გვაეარაუდებინოს, რომ, რამდენადაც -აობ დაბოლოებამ გარკვეული
 ფუძეციური დატვირთვა მიიღო და ამგვარი დაბოლოებით იწარმოება როგორც ნა-
 სახელარი, ისე ზმნური ფუძეების მქონე პრედიკატები /გოგოლაშვილი ტიპისა/ და
 თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ მთა -აგ თემის ნიშანი აქვთ, რომელიც
 მიმდებარეობს გადასყვება /მრეცხველი- მრეცხველ/ ა-გარდაამავლებშიც
 ე-ს გაჩენა შორფონოლოგიური ფაქტობრივით შეიძლება აიხსნას. ერთი მხრივ,
 მოქმედებენ ლ. ნობაძისა და გ. გოგოლაშვილის მიერ დასახვლებული მიზეზები
 /რომლებიც ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება/, ხოლო მეორე მხრივ, სწორედ ე,
 და აჩა რამდენიმე სხვა სონანტი, ჩნდება იმიტომ, რომ -აობ დაბოლოება სა-
 შუაღ ზმნებში ერთგვაროვანი სემანტიკით დიტირება, ყალიბად იქცა, ხოლო
 ამ ყალიბის შემადგენელი ნაწილია ბევრ შემთხვევაში -აგ თემის ნიშანი; რა-
 მდელიც ფუძის ეთუენილებად იქცა, და როგორც ასეთი, ა-გარდაამავლებშიც გა-
 დეიდა; შდრ. გოგოლაშვილი - აგოარეებს. ე, როგორც ენობილია, ჩნდება ისეთ
 ხმოენაწოდანობით სახელებშიც, რომელნიც სხვა ხმოენას /აჩა ა-ს/ შეიცავენ;
 უთა -აუთაეებს. ნიშანდობლივია, რომ ზემოთ მეთყველებშიც გავრცელებულია
 აუთაეებს ფორმა, სადაც -აგ თემის ნიშნად არის ინტერპრეტირებული. ამგვარ
 ანალოგიურ წარმოებას ისიც უწყობს ხელს, რომ ე-აგ თემის ნიშანი სხვა
 თემის ნიშნებისგან განსხვავებით ფუძეციურად ნეიტრალურია, განსაკუთრ-
 ბული მნიშვნელობით არ არის მარკირებული, ის გვხვდება შინაარსობლივად
 ყველა ტიპის ზმნასთან, როგორც გარდაამავლებთან, ისე გარდაუვლებთან და,
 ამდენად, თანამედროვე ქართულში აქვს I სერიის ფუძის ოდენ გაფორმების
 ფუძეცა/იხ. მაგვარკიანი მ. 1981/, ამიტომ უმეტეენეულად იგუებდა ფუ-
 ძისეულ ელემენტად ყოფნასაც. /შდრ. გ. გოგოლაშვილის მიერ აღწერილი ფაქტი:
 რგავს - ირგ-ე-ებ ტიპისა/. ამიტომ საცხებით ბუნებრივია, ნასახელარი
 ზმნების ფუძესაც აფორმებდეს საჭიროების შემთხვევაში სწორედ -აგ/ე
 მიმდებარება. სხვათა შორის, ე- ხმოენის მერობლობაშიც /შდრ. ახეეებს;
 ხეეება ტიპი/ გეიქნებოდა საანალოგიო ყალიბები უკვე -იგ/-იგ დაბოლოებ-
 ების სახით, რომელნიც აგრეთვე გლადის ტიპის ე სონარს შეიცავენ, რა-
 მდელიც ორი ხმოენის შუაში ქრება ისევე, როგორც ე ლაბილური ხმოენის მ-
 ზობლობაში; ეხვე; გეხვი/ე/; გეხვიედე, შდრ. გეხვიედე = ხედე გედეიქტად და
 მისთ.

განსაკრებელი დაბერა, რა ქმნის გორაკს; გორაკს ზმნებს შორის შინააღ-
საზღვრე განსხვავებას. როგორც აღვნიშნეთ, ბ. ჯორბენაძის აზრით, ეს არის
კონკრეტული და ჩოგადის დაპირისპირება მიმღებებში /მგორაკი; მგორაკი/
და კონკრეტული, განსაზღვრული დროისა და ჩოგადი განუსაზღვრელი დროის
აბსოლუტური შესაბამისი ზმნებში. ამასთან დაკავშირებით უკიდურესად იპყრობს
ერთი გარემოება. როგორც წესი, -ობ სუფიქსს დაირთავენ გაზმნავეებისას მოქ-
მედებითი გვარის მიმღებების მნიშვნელობის მქონე, პროფსიის, საქმიანობის.
გამომხატველი სახელები; მეწიქვილებს; მეგურგლებს; მენობს, მეურნე-
ობს, მეღებნობს, მეცხენარობს, მავშლომარობს, მეკობრეობს, მეცანხეობს,
მეღებქვობს და მისთ. ცხადია, ყველა ეს საშუალო ზმნა გულისხმობს სულიერ
/ადამიანი/ აგენტურ სუბიექტს. ასევე -ობ თემის ნიშანს ირთავენ ის სი-
ტყვიანი, რომდენიც გამომხატვენი ადამიანის გარდაუვალ აგენტურ მოქმედება-
პროცესს; მექთამეობს, ლეობს, კეთილღეობს, მეტყუობს, მეცადინეობს,
ძალმომრეობს, რეობს და მისთ. ამ წყებაში შემოღის მთ- პრეფიქსის მქონე
მიმღებობიც. საუბრადღებობა, რომ ყველა შო - ე კონფიქსით ნაწარმოები
სახელები გამომხატვენი ადამიანის საქმიანობა-მოღვაწეობას და გაზმნავები-
სას აუცილებლად დაირთავენ -ობ თემის ნიშანს; მოთავეობს, მოძალეობს, მო-
ნაწილეობს, მოსახლეობს, მოსაქმეობს, მომგირნეობს, მოშურნეობს, მოღვაწე-
ობს, მოთარეშეობს, და მისთ. ბუნებრივია, რომ ყველა ამგვარი ზმნა აგენ-
ტურია. თუ სუბიექტი არ არის აგენტური, ის საშუალო გვარის მიმღებობას
აწარმოებს, რაც მისგან ნაწარმოები ზმნის მნიშვნელობაშიც აისახება:
მეგლომარე - მეგლომარეობს, მედინარე - /მი/მედინარეობს, მსხმობარე - მსხმობ-
ობს და მისთ. სხვაგვარად ნაწარმოებ მიმღებებში კი შეიძლება იყოს
რეობა, თუმცა უმრავლესობა მაინც დაირთავენ -ობ სუფიქსს, თუ ამოსაყვანი
მიმღებობა აღნიშნულ შინაარსს გამომხატავს. გამონაკლისები ძირითადად აღენ
პრეფიქსული წარმოებისას გვაქვს: მეტყვილი - მეტყვილეობს, მოქმედი - მოქ-
მედობს, თუმცა ზეპირ მეტყვილეობაში ხშირია მოქმედობს ფორმა. შდრ. ძვ.
ქართული მოქმედობა. -ობ წარმოებას გვიჩვენებენ ზოგიერთი ძველი ფორმები:
მეუფობს - აბ. ქართ. მეფობს და მისთ.

ჩვენი აზრით, მცურაკი; მცურაკე ტიპის დაპირისპირება სწორედ ზემო-
აღნიშნულ ყალიბში ხდება: შო - ე კონფიქსით გაფორმდა სწორედ მეშინაობს
მოღვაწეობა-საქმიანობის გამომხატველი შინაარსი, აკი შესაბამისი ზმნა
აუცილებლად სუბიექტად ადამიანს გულისხმობს, ხოლო მცურაკი შეიძლება იყოს
ტივიც და მცურაკეობს ხის ნაგებობა. მცურაკი; მცურაკი ტიპი ჩემოაღნიშნული
მგაღსაზრისით არამატყობილია. გორაკეობს შეიძლება ქვეყ და ადამიანიც,
მაგრამ გორაკობს მხოლოდ სულიერი არსება. რომ აქ შინადაც მოღვაწეობა-
საქმიანობა იგულისხმება, ჩანს იქიდანაც, რომ მიუხედავად იმისა, რომ
მგორაკეობს უკმაყოფილოდ სწორი ფორმაა, რეალურად ის არ იხმარება, რადგანაც
ამგვარი საქმიანობა არ არსებობს; მაშინ როდესაც მცურაკეობს, მობანაეობს და
მისთ. ბუნებრივი და რეალურად ხმარებული ფორმებია. ჩვენი აზრით, ბ. ჯორ-
ბენაძის მიერ შენიშნული ზოგადი შინაარსი ამ აბსოლუტის დასაზღვრე მნიშ-
ვნელობა; მოღვაწეობა-საქმიანობა თავისი შინაარსით უფრო ჩოგადია, ვიდრე

საღკვეთო მოქმედება. შტრ. მოტივად, მოზრუნალი, მოსწავლე, მოქიფი და მისთ. განზოგადებული მოქმედების ან საქმიანობის აღმნიშვნელი ვახდა, მაგ-
 რამ ამის მიზეზი ის არის, რომ ყველა მათგანი აღაშინანის გარკვეულ საქმიანობა-
 მობა-პროცესს გამოხატავს: მოღვაწე - მოღვაწეობს, მეცხვარე - მეცხვარეობს, მოსწავლე - მოსწავლეობს და მისთ. მოუკრავე - სურათს ტიპი, საფოქრებელია, მიღებულ იქნა იმის გამო, რომ სურათს ზმნა, როგორც აღაშინანის დაბოლოების შემდეგ ყველა ზმნა, გულისხმობს აგენტურ სუბიექტს, ამ ნიშნით ეს ზმნები მიმართებაბ
 ამჟამებზე აგენტური, სულიერი აღსანიშნის შემდეგ მიმდებარეობს, რომელიც
 შო - ე კონფიქსით იწარმოება. ამის შესახებ კიდევ ერთი რამ უნდა ითქვას. დასახელებულ ფორმათა უმრავლესობა სინქრონიულად სახელური ფორმებიდან არის წარმომდგარა; წისქვილი - მიწისქვილი, საქმე - მოსაქმე, ნაწილი - მონაწილე, ჭურჭელი - მიჭურჭლე, ლექანი-მეღუქვე, ლექსი - მიღუქვე და მისთ. ხოლო ზმნათა ფორმ ნამომდებარია და -ობ სუფიქსით ნაწარმოები. ამგვარ სა-
 შუალ ზმნებს ხშირად არ გააჩნიათ შესაბამისი ა-გარდაამოცლები და ღონიანი ფორმები, ეს უკანასკნელები ჩვეულებრივ იწარმოება იმავე სახელის ფორმად, ლონდ სხვა შინაარსობრივი დატვირთვით: საქმე - ასაქმებს; საქმობს; /და/საქ-
 მდება. მაგრამ ასეთი წარმოება შეუფერებელია სემანტიკურად, მაგალითად, ღუქანი სახელისთვის; არ შეიძლება ღუქანი ღუქნობდეს ან ღუქნდებოდეს, სა-
 მაგიეროდ, ბუნებრივია მიღუქვე და მიღუქნება. მაგრამ თუ შასდარი ან ამოსავალი სახელი შინაარსით უახლოვდება საწყისს, მაშინ ორივე წარმოება ბუნებრივად ელერს: ლექსი - აღუქსავებს; ლექსაობს; /ა/ლექსავდება და მი-
 ლექსი; მიღუქსავებს. ასეთ შემთხვევაში ორი სახის საშუალ ზმნებს გილება: ლექსაობს = ლექსებს ამბობს, ლექსებით ეპაექტება; მიღუქსავებს = ლექსებ-
 შის თხზვას ეწევა, პოეტობს. ის, რომ მოუკრავე, მოუკრავე და მისთ. ანა-
 ლოგიით წარმოქმნილი მიმდებარეობა ჩანს იქიდანაც, რომ მათგან არ იწარმო-
 ება ახალი საშუალი ზმნები; არა გვაქვს მოუკრავეობს, მოუკრავეობს...
 თქმული ეხება მხოლოდ იმ შო - ე კონფიქსით ნაწარმოებ სახელებს, რომ-
 ლებიც სწორედ აგენტურ, სულიერ აღსანიშნს გულისხმობს, თორემ სხვა სახის შო -
 ე კონფიქსით ნაწარმოები მიმდებარეობა გაზმნავებისას არ დაირთავენ -
 -ობ თემის ნიშნის და ზმნებიც სხვა კლასში მოხდება. შტრ. ლიკლიკი -
 /შო/ლიკლიკებს; შოლიკლიკე /არა აუცილებლად ადამიანი/, ტიციციცი - /შო/-
 ტიციციციებს; შოტიციციციე /ჩვეულებრივ, სულიერი/, ციციციცი - /შო/ციციციციებს;
 შოციციციციე /საგანი/ და მისთ. ამგვარი ზმნები და მიმდებარეობა არ არის
 მარტივებული აგენტური ნიშნით, თუმცა კონტექსტით შეიძლება ასეთი იგაჩუ-
 დებოდეს.

ამრიგად, ჩვენი ცარალოთ, გურათს ტიპის ზმნები მარტივებულნი არიან
 აგენტურობის ნიშნით, ეს არის მათი განმასხვავებელი მნიშვნელობა. პოლის-
 კის არაი იმის შესახებ, რომ მათთვის დამახასიათებელია გამიზნულობის არ-
 ქონა, არ უნდა იყოს ჩუსტი, რადგანაც ყველა საშუალი ზმნა მიმართავია,
 ხოლო შო/შო/და- ზმნისწინები მიმართულებას კი არ გამოხატავენ, არამედ
 მოლაპარაკე პირის მიმართ ორიენტაციას და ამ მიზნით-აღაშინანის დაბოლოების შემდეგ
 ზმნებიც არ არის გამანაკლესი; ხტუნაობს; მოხტუნაობს; მიხტუნაობს, კხტუნაობს;

მეოცობათაშ, მეოცობათაშ, დაეოცობათს და მისთ. ცხადია, ყველა ზმნასთან ასეთი ფორმები არ დადასტურდება შათი ლექსიკური შეზღუდვების გამო. დაეცევაობს, დადექსაობს, დასურაობს ფორმებში გამოხატულია არა უბრალოდ ორიენტაცია, როგორც ეს გვაქვს მი/მო/დასურაგს შემთხვევაში, არამედ ერთდროულად აქტიური, დინამიკური აგენტური შობაობაც. ამიტომაც, რომ ამგვარ ზმნებთან ხშირად იხმარება ზმნიზება აქტი-იტი. აქტიური შობაობის განხორციელებასთან ერთად, სულიერი არსება ერთდროულად გადაადგილებდა, რაც ზმნას კონტექსტუალურად ხშირად მრავალგზისობისა და ინტენსიური შობა-ობის ელფრასაც სძენს. ასეთი ნიუანსი: ამ ზმნისწინებს. სხვა წიკმების აგენტურ ზმნებთანაც ძქვს. შდრ. მღერის, მითმღერის, იბრძვის, მითბრძვის, იქტარის, მითიქტარის და მისთ. მი/მო/და- ზმნისწინები, როგორც იძქვს, გვაქვს ლეკლეკებს ტიპის ზმნებთანაც. ამროგად, ეს ზმნისწინები ყველა ამ ტიპის ზმნებს გასქვეულ ზოგად მნიშვნელობას ანიჭებს და ამით ისინი ერთმანეთისგან არ განსხვავდებულა, მაგრამ ამოსადელი ზმნების განსხვავებული ფუნქციები მანაც რჩება და სწორედ ისინი ვანსახდებდენ ფორმათა ობი-ობებს: მითურავს, მითურაობს ორივე ორიენტირებულია, მაგრამ მიუხედავად ამისა, განსხვავებულია შათი უზმნისწინო ფორმები. ამროგად, ამ შემთხვე-ვაშიც, ჩვენი აზრით, ზმნის აგენტურობის მარკირებაა შათიანი განმასხვ-ებელი სემანტიკური ნიშანი, შესაბამის ა-გარდაშავლებში, რადგანაც ისინი ზმნისწინთა დარღვის თვალსაზრისით სრულიად განსხვავებულ სურათს გვიჩვენებენ, ყველა ჩამოთვლილი ნიუანსი ნეიტრალიზებულია.

1.5.0 კლასი, რომლის შუა წევრი სტატიკურ მდგომარეობას გამოხატავს. ეს კლასი ძალზე მითრეცხობენია და წარმოშობით აღწერილი ფორმებიდან მამდინარეობს. ამოსადელი ზედსართავი სახელია: ცივი - აცივებს; ცივა/სცი-ვა; ცივდება, გრილი - აგრილებს; გრილა/პგრილა; გრილდება, ბნელი - აბნელებს; ბნელა; ბნელდება, ცხელი - აცხელებს; ცხელა/სცხელა; ცხელდება და მისთ. საშუალო წევრის თვისებებზე ის არის, რომ თუ შას სუბიექტად სულიერი არსება შუაქვს, შაშინ ზმნა ინვერსიულია და შან-ის რიგის ბირის ნიშანს დაიროავს, სხვა შემთხვევაში კი უბრალო ბუნების მოვლენას აღნიშნავს. აქვე შეიძლება განვიხილოთ კიდევ უფრო იშვიათი საშეულები ტიპისა: ამ-შევის, შშია; შშივდება, აწყურებს; სწყურია; სწყურდება.

2.0.0. ამ კლასში შედის იმევე წარმოების წყვილები, რომელთაც აქლია დონიანი ფორმები: აყოფილებს; ცოფილებს ტიპისა, ან შუა წევრები: ბინ-ძურებს; ბინძურდება ტიპისა. შათი შეიძლება ეწოდოს ნაკლები საშეულები. საშეულები ნაკლებობის მიზეზი ლექსიკურ-სემანტიკური შეზღუდვაა.

ა. წარმოების მიხედვით, შეიძლება რამდენიმე კლასი გამოიყოს: საცმლის მიღების აღსანიშნი სახელებისგან მიღებული ზმნები; ავთბმების; ეახშობის, ისაფილებს; ისაფილობს, ასაუჩმებს; ასაუჩმობს... მოქმედების სახელისგან ნაწარმოები ზმნები: აბოგინებს; აბოგინობს, ანავარდება; ანავარდობს, აშრ-მებს; შრომობს, აკითხებს; კითხულობს... სახელისგან ნაწარმოები ზმნები: აბალახებს; აბალახობს, ანაფირებს; ანაფირობს, ასარგებლებს; ასარგებლობს, აყოფილებს; ცოფილობს... ეს ზმნები სრული საშეულებისგან იმით განსხვავ-

დებამ, რომ არ გამოხატავენ გარდაქცევითობის შინაარსს და ამდენად არ გამოხატავენ მოქმედების დინამიკას და მის ფაზებს, რითაც უნდა აიხსნას დონიანი ფორმების არარსებობა. ასადილებს;სადილობს არ ნიშნავს არც სა-დილადა აქცევს, არც სადილს ეწევა, არამედ, სადილს აგვიწევს;სადილს ვაშს. სწორედ ამგვარი ჩვენების ანალოგიით წარმოქმნა თეფრისობა; ათეფრისებობა ტიპი. ამგვარი წყვილები ხშირად იცხებენ დინამიკური პროცესის გამოხატე-ნელ წიგნს ინ-ენიანი ფორმებით არაგარდაქცევითის მნიშვნელობით; აგალობებს; გალობს;ეგალობება, ადარდებს;დარდობს;ედარდება, ამბატებს;მატულობს;ემბატება, ამგზავრებს;მგზავრობს;ემგზავრება, ანატრებს;ნატრობს;ენატრება, ანუგე-შებს;ნუგეშობს;ენუგეშება, არხუბებს;რხუბობს;ერხუბება, ახუმრებს;ხუმრობს; ეხუმრება და მისთ. ა-გარდამცვლელში განეიტრადებულია გალობს;ეგალობება ლაზიკობა და, ამდენად, ენიანი ფორმა არ არის ა-გარდამცვლის პასიური კონ-ვერსიის სალაზიკობა წყვილი, ორივე ორპირიანია. პირის კლება გვაქვს უ-მაქცევრიან ფორმასთან შედარებით;უგალობებს;ეგალობება ტიპისა.

ამ ტიპის ნაკლები სამეულები დინამიკურ ფორმად იშვიათად ინიან ფორ-მისაყ იყენებენ; ასწავლის;სწავლობს;ისწავლება, ახმარს;ხმარობს;იხმარება და მისთ. ამ სამეულთა საშუალო წიგრი ფაქტობრივ გარდამცვლელ ჩვენთა წყება-ში ჩადება და ინიანი ფორმა მას დაუპირისპირდა, როგორც დინამიკური დეკა-უზატივი პირის კლებით. ამგვარი მეორეული დეკაფორმებები ენისთვის საც-სებით ბუნებრივია და ზმნის ფორმის შინაარსობრივი პოტენციის განხორციე-ლებას მოასწავებს გარკვეული ტენდენციის სახით.

.წ.სამეულები, რომლებსაც აკლია საშუალო წიგრი. ეს საყვამოდ მრავალრიცხო-ვანი კლასია. მასში შემავალი ზმნების უმრავლესობა - ნასახელარია. მისი როგორც მნიშვნელობა ნასახელარ ჩვენთა მნიშვნელობას ემთხვევა:

1. ჩედსარბავი სახელისგან ნაწარმოები წყვილები: 1. თვისება, რომელსაც საუბრის საგანს სძენს სუბიექტი; აბინძურებს; ბინძურდება. იმაცე ცალიბით; აბრტყელებს, აგრძელებს, ადაბლებს, ადიადებს, ადუნებს, ავიწროებს, ავრ-ცელებს, ათეორებს, ათხელებს, აიაფებს, ალაცებს, აღურჯებს, ამავრებს, აგრცელებს, ამარტივებს, ამალებს, ამახვილებს, ამახინჯებს, ანელებს და მისთ.

დონიანი ფორმები გამოხატავენ სახელით აღნიშნული თვისების შეძენის დინამიკურ ინაგენტურ პროცესს, აწმკოს მწკრივში ბუნებრივად იწარმოება, ხოლო წყვეტილში და მყოფადში ამ დინამიკური პროცესის ბოლო ფაზას გამო-ხატავენ, ამიტომ აუცილებლად დაირბადენ ჩვენისწინს. ამ სამეულებს აკლია სტატისკური ჩვენები ლელიკებს ტიპისა, რომელთაც თვისს მხრივ აწმკოში დონიანი ფორმები აკლდათ /დონიანთა ფორმებმა დაწყებითობის გამოხატვის სუნქტია იკისრეს/, ამდენად, ეს ორი წყვილი ერთმანეთს უპირისპირდება იმით, რომ სხვადსხვა კუხით წარმოაჩენს თვისებას; აღიცილებს;ლეცი-ლებს - სტატისკურად, ხოლო ათეორებს;ათეორდება - დინამიკურად. თანამედროვე ქართულში არა გვაქვს წითს;წითდება დაპირისპირება. სტატისკა-დინამიკა სხვადასხვა ფაქტებში გადანაწილდა და ლექსიკო-გრაფიკული კლასებს ქმნის. 2. სუბიექტი ისეთ მოქმედებას ჩაიდენს; რომ საუბრის საგანი საფუძვლიანად

იცილება სახელით გამოხატული თვისების შესაბამისად: აბაოლებს, აბჯრებს, აბრმავებს, აბინიერებს, ახხევადებს, აყრუებს, ასწელებს და შიშა. სუბიექტი საუბრის საგანს არსებითად ახალი თვისების მქონედ ატყვის, რაოდენს კლასი უკავს არსებითი სახელებისგან ნაწარმოებ ჩვენადა კლასს: აქლავებს, აკონსერვებს, აკობიტებს, აკოსტალებს, ამატრიცებს, ანაკვერჩხლებს, ანახერებს, აფლადებს, აყინულებს, აწეშებს და შიშა. ამიტომ ძნელია ამ კლასში შემავალი ამოსავალი სახელების ზედსარაფებზე და არსებითებზე დაყრდნობა. დონიანი ფორმები ამ შემთხვევაშიც გარდატეხის დონამოკურ ბოლოს გვიწვევს. საშუალო ფორმები ამ სახელებზე ან საერთოდ გამოიყენებიან ან ძალზე ხელეწიურია: შეშობს, ფლადობს ტიპისა.

3. სუბიექტი საუბრის საგანს კი არ სძენს რაიმე თვისებას, არამედ ან თავისთვის რაიმეს არკვევს საგნის შესახებ, ან ვიანერს მას რაიმეს /რეკულბრივ, რაიმე ცუდს/, აზუსტებს, აკონკრეტებს, აკინებს, ამარბლებს, ამარტივებს, ართულებს, აყალბებს, ააშკარავებს, აცხადებს, აწბილებს და შიშა. ამ კლასში დონიანი ფორმები უფრო ხშირად და ბუნებრივად II სერიაში იხმარება და ამ სუბიექტური პროცედურის ბოლო ფაზას გამოხატავს: დაზუსტდა, გამაშკარადა, დაკონკრეტდა და შიშა.

4. ა-გარდამავლის სუბიექტი საუბრის საგანს აიძულებს /პირდაპირი მნიშვნელობით კაუზატორი ხდება/, მოიქცეს სახელით გამოხატული მნიშვნელობის შესაბამისად: აჩუმებს, ჩუმდება ტიპისა. ჩვეულებრივ, ასეთ მნიშვნელობას გამოხატავს სამეული: ადუმებს, დუმს, დუმდება ტიპისა. ამგვარივე წარმოებისაა: აწუხებს, წუხს, წუხდება. წყვილი ამ შინაარსისა ძალზე იშვიათია.

II. არსებითი სახელისგან ნაწარმოები წყვილები:

1. სახელის აღსანიშნი ა-გარდამავლის შინაგანი ადგილის ან ცნობის გარემოებაა: აბინავებს, ბინავდება ტიპისა. ავანებს, აძიძვეებს, აყალბებს, აქვეყნებს /ქვეყნად გამოაქვს/, ასაფლავებს, ასამარებს...

2. სახელის აღსანიშნი ა-გარდამავლის შინაგანი იარაღია: აბანდებს /ბანდიწერილი თოკი/, აბინდებს /ბინდს პუნს/, აბრუებს /ბრუი - მათობელა/, ადედებს /დედას, კეთს უჩამს/, ამათახებს /მათახით სტემს/, ანიაებს /ნიაეზე აყრით ბრეს აცლის/, ასევადებს /სევადით ამკობს/, აფერხებს /ფხს უდებს/... აშალაწინებს, აყემენტებს, აყეხლებს /ბრახით, ცეხლით ანთებს/, აცხადებს /ცხადში ატარებს/, ახარხინებს /ხარხინით აწურვინებს/...

3. სახელის აღსანიშნი ა-გარდამავლის შინაგანი პირდაპირი ობიექტია: აბარებს, აღაფებს /ლაფს აყენებს/, აღიანდაკებს, აპატიებს /პატივი, ნაკელი შეაქვს/, აპიპილებს, ასარქუებს, ასურათებს, აჯილღებს...

4. მცირერიცხოვანი ჯგუფი ჩნებისა, რომელიც სუბიექტს სახელის აღსანიშნად ვიარჩნია საუბრის საგანი: აღმერთებს /ღმერთად ვიიარჩნევს/, ატყუნებს /მტყუნად ვიიარჩნევს - მტყუანი უგონია/...

5. სახელის აღსანიშნის შესაბამისს ხდის სუბიექტი საუბრის საგანს: აგვარებს, აორგანიზებს, არჯულებს...

6. ა-გარდამავლის სუბიექტი სახელის აღსანიშნს საუბრის საგანზე ათავსებს:

აგეორგინებს, აფლავებს /ფლავს ასხამს/, ათავებს /თავს ადგამს/, აიარაღებს /იარაღს ასხამს/...

7. ანიჭებს სახელის აღსანიშნის ფუნქციას; ანაზღაურებს /ზღავს/, ანამუსებს /ნამუსზე აგდება/, ანარჩუნებს /ნარჩენის სახით ტოვებს/, აოჯახებს /ოჯახის სახეს უნარჩუნებს/ შტრ. აოჯახიანებს /ცოლს რთავს/...

8. სუბიექტს სახელის აღსანიშნის მოღვენა მოჰყავს; შას აყენებს; ადარებს /დარს აყენებს/, აზიანებს /ზიანს აყენებს/, ამტვერებს, ატლავებს, ატბორებს...

9. მოქმედების სახელი, რომელსაც განახორციელებენ საუბრის საგნის მიმართ; ადასტურებს, ამარცხებს, ასაჩივრებს, აწესებს, აკანონებს, აჯარიმებს...

10. სუბიექტი სახელის აღსანიშნს ამყარებს საუბრის საგნებს შორის; აზადებს, ატყუბებს, აშწკვრივებს, აგროვებს, ახარისხებს, ახვამებს, ახორაკებს, აჯამებს, აჯგუფებს...

11. საუბრის საგანს უჩენს სახელის აღსანიშნს; ახვირავებს, აიარაღებს, აკორებს, ანაოგებს, აზიანებს, აქაფებს, აჩირქებს, აწყლულებს, ავლექებს /ვლექს უჩენს. შტრ. ავლექიანებს = ვლექიანს ხდის/.

12. საუბრის საგანს სახელის აღსანიშნის მიხედვით ახასიათებს; ათარიღებს, ახასიათებს /შის ხასიათს არკვევს/...

13. სახელის აღსანიშნის მიხედვით ამუშავებს საუბრის საგანს; აკონსპექტებს, ამორექტებს, ასტენოგრაფებს...

14. სახელის აღსანიშნს აძლევს, უქმნის საუბრის საგანს; აკრედიტებს, ამარაგებს, ასათურებს, აფორმებს /ფორმას აძლევს/...

15. სუბიექტი საუბრის საგანს ღებს სახელის აღსანიშნში იმ მიზნით, რომ ამ უკანასკნელს თვისება შესძინოს; აღიღავებს, ამარაღებს, ასილოსებს, ამშობებს, აწინლებს...

16. სახელის აღსანიშნის ა-გარდაშეღების შინაგანი უზრალე დამატება სხვადასხვა შინაარსობლივი ნიუანსით; ატუსაღებს /ტუსაღად სვამს/, ატყვინებს /ტყვინე მიჰყავს/, ათხოვებს /ცოლად აძლევს/, აყირავებს /ყირავს აყენებს/...

17. საინტერესოა ერთი ზენა; ატყავებს, რომელიც ნიშნავს არა ტყავს აძლევს, ტყავს უჩენს ან შისა, არამედ ტყავს აყენებს, რაც ამ ტიპის ჩვენებში იშვიათი მნიშვნელობაა.

III. დასტურება წყება არწევრა ჩვენებისა, რომლის ამოსაუღარ ფუძე თანამედროვე ქართულში სახელის ან შასდარის ფორმით არის წარმოდგენილი, ამიტომ შათი ზოგადი მნიშვნელობის დადგენა უირს; აზარებს; ბარდება, აბუებს; ბუდება, ავიწყებს; ავიწყდება, ათენებს; თენდება, აკლებს; აკლებს, აკუბებს; კუდება; ასივებს; სივდება, აფუებს; ფუვდება და შისა.

ამ ზენათა შინაარსები ისეთია, რომ საშუალო წევრის ქონა შათის სემანტიკურად შეუძლებელია.

თანამედროვე ქართულში დასტურება ა-გარდაშეღების ერთეულებით, რომლებსაც აკლით სალოზოლო წევრები. ამ ჩვენების სემანტიკის სრულ განხილვას აღარ შეუძლებია, მოგვეყვანო მხოლოდ შავალითებს. ამ შეშახვეტივით, სატქ-

რებელია, შეჩლდევა ლექსიკურ-სემანტიკური ხასიათისა იყოს.

3.0.0. მცირერიცხოვანი ჯგუფია. გამოიყოფა რამდენიმე ბატარა ქვეკლასი:

3.1.1. სახელისგან ნაწარმოები ოდენ ა-გარდაამელები; აბულბულებს = /არაგარდაქცევიდი, აქტიონალური მნიშვნელობით/ ჩებირად ამბობს, ბულ-ბულივით შეუდომლად კითხულობს /აბულბულებმა სხვა რაიმეს ნიშნავს = ტკბილად აღაპარაკებება, აჭიკჭიკებება/. ამბობებს = პირობებით განსაზღ-ვრავს. ამბობენებს = პიროვნების თვისებებს ვიანერს, რომელიმე პირს ხდის პასუხისმგებლად. ასაქონლებს = საქონლით ამარაგებს, ასაშუალებს = შუა ადგილას დგამს. აქებებს = ქებს შოადებს. ქებება = სიტყვით აღაზიან ბოროტის საქნელად /საბა/. 2. მოქმედების სახელისგან ნაწარმოები; ათვალ-თვალებს, ათვალერებს, აბაგუნებს, აფაციცებს, აფახულებს/აფახურებს /თვა-ლებს/. ამხილებს/ამხილს; აყენებს ის მას /ჩეზე/. 3. ამოსავალი ფუძე სინ-ქრონიულად აღარ დასტურდება; აგნებს /ენას ძლივს აგნებს/, აცილებს /გა-ულიების მნიშვნელობით/. ყველა ზმნა ობიექტიანია და მოცუული მნიშვნელ-ობით სხვა წარმოების კორელატი არა აქვს.

3.2.1. ა-გარდაამელები, რომლებსაც პირი აკლია და ამავამდე ერთპირიან ზმნებად არიან ქუთუნის; აცხიკებებს, აბოყინებს, ამთქნარებს, აფალარათებს. ამთვე წყებას შეიძლება მივაკუთვნოთ ინვერსიული ზმნებით; აციებს; აციც-აციცებებს, აკანკალებს და მისთ. ამგვარი ზმნები ცალეულებად მხოლოდ პირ-პირად შეიძლება ჩაითვალოს. 2. ასევე პირობითად შეიძლება ცალეულებს მი-ვაკუთვნოთ ზოგიერთი ზმნა, რომელსაც კონტექსტის მიხედვით შეიძლება პქნ-დეს ერთპირიანის გაგება; აბიყებს/შიაბიყებს, აბოტებს/შიაბოტებს, აღა-ჯებს/შიაღაჯებს და მისთ. სხვა კონტექსტში იგივე ზმნები სამპირიანებია. პირობითად, ეამბობთ პირველ ჯგუფთან შედარებით, მთავრ სინქრონიული თვალ-საზრისით, ამ ზმნების პირები სინტაგმატური პირობების მიხედვით, სრულ ნეიტრალიზაციას განიცდიან, რის გამოც ერთპირიანი მედიალური ზმნების სე-მანტიკით იტერირებიან და სამპირიან ზმნებს ევლარ გაუტლდებიან.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ხშირად შედეგად ეილებთ ორ პარალელურ ფორმას: ერთს - ჩვეულებრივ საშუალო ზმნას, ხოლო მეორეს - ა—ებ კონ-ფიქსია ნაწარმოებს. შიდა შორის თითქოს სემანტიკური სხვაობა შეინიშნება, თუმცა ამ სხვაობის ექსპლიციტურად დასაბუთება არ არის ადვილი. ზღა. ფარუნობს//აფარუნებს /ექტიონალური ერთპირიანი საშუალო ზმნა/; კაკუნობს//აკაკუნებს /იმთვე მოედლოვ ქოშინებს/ქლოშინებს//აქლოშინებს; შხაბუნობს//აშხაბუნებს; ხრანტალებს//ახრანტალებს; ბაკუნობს//აბაკუნებს; ბაბანებს//აბაბანებს; ბეტუნებს//აბეტუნებს; ბრახუნობს//აბრახუნებს. თითქოს პირველი ფორმები, აგენტურნი იქნებიან ისინი თუ ინაგენტურნი, უფრო სტატიკურ პო-ციუსს გამოხატავენ, ხოლო მეორე ფორმები - უფრო დინამიკურს, მოლაპარაკე პი-რის /ან მისი სუბსტიტუტის მესამე პირში/ შიგნით მიმდინარე მოძრაობას განახიან, რის გამოც ეს ზმნები მან-ის რიგითაა ხშირად წარმოდგენილი. ამის ობიექტური ნიშანი ის უნდა იყოს, რამ ეს ორი ფორმა წყვეტილს სხვა-დასხვაგვარად აწარმოებს; ქლოშინებს; იქლოშინა, მაგვამ აქლოშინებს; აქლოშინ-და /გამოყენებულია დინამიკური დონიანი ფორმის წყვეტილი-სრული./

რეგორ ზემო აღინიშნა, ამგვარი სემანტიკის მქონე წყვეტილი გამოხატავს არა გარდაქმნილი მნიშვნელობის წყვეტას, არამედ დინამიკური პროცესის დაწყებითი მომენტის ხაზგასმას. ინტერსიული: მიერთებებს, მიერთებებს, მიახლოებებს, მიახლოებებს, მიახლოებებს და მისა. იმავე შინაარსს გამოხატავენ, აღონდაც, მათთან არა გვაქვს სტატიკური და დინამიკური მომენტების დაპირისპირება, ამიტომ წყვეტილი დაწყებითობას კი არ გამოხატავს. მხოლოდ, არამედ მომენტობრივ, სრულ ასპექტსაც. შდრ. ამბერიალა და მიერთებებს, ამბიგვიგა და მიახლოებებს, ამბიგვიგებს, ამბიგვიგებს... მაგრამ გამოერთალა, შემაცხებება ჭა მისა. ამ მხრივ, ძალიან საინტერესოა ფორმები, რომლებიც მეორად კაუზატივებს ემთხვევიან, სადაც დინამიზმის მომენტი კიდევ უფრო ხაზგასმულია: აფხანინებს /შდრ. ეფხანინება/, აცემინებს /ცხვირს/ ცემინებს აქვს ატეხილი; ამათთან მიმსგავსებით: ასლოკინებს, აბოკინებს = სლოკინი, ბოკინი აქვს ატეხილი და მისა. ასეთივე ნიუანსი უნდა იყოს შეგვედ მავალიობები: აბოლებს; ბოლებს; ახურებებს; ხურებს და მისა. შდრ. აგრეთვე აჯანტებს, აღარებს; წებს, ჯანტებს, აღარებს და მისა. მსგავსი დაპირისპირება უნდა გვქონდეს აჭარბებს; სჭარბობს შემთხვევითაც, პირის კლება ამ მაგალითებში არა გვაქვს, მაგრამ ფუნქციურად ეს ზმნები იმავე დინამიკურობის ნიშნით განსხვავდებიან. შეიძლება დავასკვნათ, რომ შედარებით მნიშვნელობების გასარჩევად შეიქმნა გარკვეული სისტემა, რომელსაც მხოლოდ პირის კლებით ან ფორმალური ინტერსიის დადასტურებით ვერ აცხსნით.

ყველა ზემოთაღნიშნული სამედიანო /ორწიერა და ერთწიერა ნაკლები სამედიანობით/ ზმნათა ერთ ზოგად შინაარსობრივ კლასს ქმნის. ამ კლასის გამდაშვადი წიგრი იწარმოება ქა — ე კონფიქსით. ქა — პროკლიტიკა ამ შემთხვევაში ფორმალურად ფუნქციას ასრულებს — აწარმოებს გარდაშვად ზმნას.

დასტურება ზმნათა რამდენიმე მსგავსი მნიშვნელობის მქონე წყვილი, რომლის გარდაშვად წიგრს აწარმოებს ქა — ე კონფიქსი: აბზენს; ბზენს; აღენს; ლენს; აფრენს; ფრენს; აღენს; დის; სდის; აჩენს; ჩანს... შთაბეჭდილება იქმნება, რომ აქ მანარმოებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ ქა — პროკლიტიკა, რამდენადაც — ე სუფიქსი გარდაშვად ზმნაშიც შეიძლება, მაგრამ ეს, რეგორ ჩანს, ასე არ არის. საქმე ისაა, რომ თანამედროვე ქართულში, განსაკუთრებით ზემო მრეკველებში, ამ ორწიერა ზმნებზე სამედიანოს სახე მიიღო: აბზენს; ბზინავს; /ა/ ბზინდება; აღჩენს; ლჩინავს; /ა/ ლჩინდება; აფრენს; ფრინავს; /ა/ ფრინდება; აღდენს; დინავს; აღენს; ჩანს; ჩნდება და მისა. ამრიგად, სამედიანო გამოშვად დულს/ტორავს წარმოების ტიპის მიხედვით, ე.ი. ენამ — ე სუფიქსი მანარმოებლად იგულისხმება, რამდენადაც გარდაშვად ზმნას — ე თემის ნიშანი არ დაუბოლოდნი დაკვირვებით, ნეიტრალური — ე სუფიქსი ზმნის ფუძეს თემატურად აფორმებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას არ ერთვის რამე ფუნქციურად დატვირთული სუფიქსი. მაგრამ თუ ასეთი რამ დასტურდება, მაშინ — ე სუფიქსი ზმნის ფუძეს აღარ დატვირთავს, რად სავსებით ბუნებრივია. შდრ. ეგრისავ, ეფრისავ, ექრისავ, ეფრისავ, მაგრამ არ დასტურდება: ემფრისავ /ემფრისავ/, ეტრისავ /ეტრისავ/, ეფლავს /ეფლავს/.

წევრბანე /წევრბანე/, ვადაჯენე /ვადაჯენე/ და მისთ. /სხვაგვარი ბხნისთვის
იხ. ბაბუნაშვილი ე. /.

მაგრამ ზოგიერთი სამეული, რომელიც ა-გარდამავალს შუა — ენ კონ-
ფიქსიით აწარმოებს; განხილულთან შედარებით სხვაგვარ მიმართებებს გამო-
ხატავს: 4.1. სამწერსა მიმართებების მცირე რიცხოვანი კლასი, სადაც შუა
წერის სტატიკური მდგომარეობის გამოხატველი ჩვენაა, ხოლო დინამიკური -
იმავე მნიშვნელობის თანდათან განხორციელების პროცესს გვიჩვენებს:
აწვენს; წვენს; წვება, აჯენს/აჯენს; ზის; ჯღება, ადაჯენს; დაჯენს. ა-გარ-
დამავალი აღნიშნავს, რომ სუბიექტი საუბრის საგანს განახორციელებინებს
ამ მოქმედებას. 4.2. იმავე ტიპის ორწერსა მიმართებები, რომლებსაც აკლია
შუა წერის ლექსიკურ-სემანტიკური შეზღუდვების გამო: აძერენს; ძერება,
ახდენს; ხდება, არჩენს; რჩება, აკუდენს/აკედუნებს/კედება, აკდენს; კდება.

დასტურდება ერთი კლასი წყვილებისა, რომელსაც ნაკლებ სამეულებს გერ
მიცაკუთვნებთ, რამდენადაც მათ სხვაგვარი წარმოება ახასიათებს და, რ-
გორც ჩანს, შუა წერის უქონლობას ლექსიკურ-სემანტიკური შეზღუდვით გერ
აეხსნით. 5. გარდამავლებს ეს კლასი აწარმოებს შუა — ლბ კონფიქსიით,
გარდაუვალი წერის კი — ებ თემის ნიშანს შეიცავს /ე.წ. უნიშნო ენებითა/.
ის გამოხატავს სუბიექტში მიმდინარე თანდათანობით პროცესს, რის შედეგად
მასში გარკვეული თვისებრივი ცვლილება ხდება, ა-გარდამავალი კი ამ ცვლი-
ლებას იწვევს: აგბობს; გბება; ადნობს; დნება; აბბობს; ბბება; აბრბობს; ბრება;
აღბობს; ღბება; აღნობს; ნგება; აღბობს; ბბება; ატბობს;
ტბება; აქბობს; ქტება; აშრბობს; შრება; აცხბობს; ცხება; აცხბობს; ცხება;
აძლბობს; ძლება; აჭკნობს; ჭკნება; ახმობს; ხმება; ორი ჩვენა გამოხატავს სუ-
ბიექტის განცდას: აკრბობს; კრება; აფრბობს; ფრება.

როგორც ცნობილია, ისტორიულად გარდაუვალი ჩვენა წყვეტილში ამოსავალ
ხმონიან ფიქს ავლენდა /განგეფ, დავეერ, განვძედ ტიპისა/, ხოლო — ლბ
თემის ნიშანი მკვლევრებს მეორეულად შიარნიათ /იხ. ოსიძე ე. / . ასეა თუ
ისე, ამჟამად ეს ჩვენები ცალკე კლასს ქმნიან და რვეულებრივ ნასახელარ
ჩვენებად მათი შიარნევა გაჭირდებოდა, რამდენადაც მათი შესატყვისი სახე-
ლები — სახელჩვენებია, ხოლო მიმართება მყარდება წყვილში შემავალ ჩვენებს
შორის.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ლა — ებ, ლა — ენ, ლა — ლბ არის ჩვენების
საწარმოებელი კონფიქსები, რომელნიც წარმოქმნიან აკენტური მოქმედების
გარდამავალ /პირდაპირი ობიექტის მქონე/ ჩვენებს იმ ლექსეშებთან, სადაც
ასეთი მნიშვნელობა ბუნებითად არ დასტურდება. ა-გარდამავლების შეპირისპი-
რება ჩვენათა სხვა ფორმებთან და სხვა მაქვერებთან მნიშვნელობათა ელფ-
რების თითქმის ამოწურავ სურათს იძლევა. ცხადია, ამგვარი ამოცანის გან-
ხორციელებას პატარა მოულოდინის წიგნში ცერე მოგახერხებდით. მთავარი იყო,
გვეჩვენებინა ა-მაქვერის წარმოქმნელი ძალა გარდამავალი ჩვენის წარმო-
ებისას, სრულებით არ შეეხებოთ იმ წყვილებს, სადაც მეორე წერის რეფლექ-
სიურიზაციით არის მიღებული /ამკობს; იშკობა, ანჭრევის; ინჭრევა და მისთ/.
ამ საკითხებს შემდგომ განვიხილავთ, ქვეყნის ტიპოლოგიის კვლევისათვის

დაკავშირებით.

როგორც ვნახეთ, თემის ნიშნების გარემოებაში მ-პროკლიტიკით ნაწარ-
მოები ჩვენები ამოსაველი ან სახელის ფუძის ან სტატუსური ჩვენის ძირს შე-
იყვანე. ამიტომ მათი კონკრეტული მნიშვნელობები გაპრობებულია ფუძის
შინაარსით, რომელიც ასრულებს ჩვენის რომელიმე შინაგანი წევრის ფუნქციას
/შინაგანი სუბიექტი, ობიექტი, უბრალო დამატება, გარემოება/, რომელიც
ბლოკირებულია და ჩვენის მიერ წარმოქმნილ გარემოების წევრს არ წარმოად-
გენს. ა-გარდამავლების მორფოლოგიური წარმოქმნისას, ყველა განხილულ შემ-
თხვევაში სინტაქსურად ჩნდება პირდაპირი დამატება, რომლის ზოგადი მნიშვნე-
ლობაა: „სხვა“- ამოსაველი სახელის ან სტატუსური ჩვენის აღსანიშნთან და
ჩვენის სუბიექტთან მიმართებით. ბატონი → აბატონებს = სხვის ბატონად.
ფულს → აფულებს = სხვის აწყობინებს ფულს და მისთ. ამდენად, ამგვარი
მორფოსინტაქსური წარმოქმნის ზოგად სემანტიკურ საფუძვლად შეიძლება ჩა-
თვალოს პირველადი კაუზაცია ძალიან ფართო გაგებით. მაგრამ მას შემდეგ,
რაც ენაში უკვე შეიქმნა სამეულთა მყარი მოდელი, სემანტიკური და ფორმო-
ლიგი მიმართება დგინდება უკვე არა მხოლოდ ამოსაველ ფუძესა და წარმოქმნილ
ჩვენს შორის, არამედ სამეულში შემავალ ჩვენთა შორისაც /სხვაგვარ კონ-
ტექსტში ამის შესახებ იხ. გოგოლაშვილი გ. 1977, 1981/. ამის შესახებ
ნაწილობრივ ჩემთვის გვერთხა საუბარი. აქ კი გვინდა გავხაზოთ რამდენიმე
მომენტს. ხშირ შემთხვევაში ა-გარდამავალი და დონიანი ფორმა ერთმანეთს
უპირისპირდება, როგორც აქტივი პასივის /მოქმედების აღმნიშვნელი ბუნები-
თი აგენტური ჩვენებისა და მათგან მიღებული დეკაუზატივი-რეფლექსივების
ანალოგიით/. შერ. ხატავს ; იხატება ოპოზიციას, ერთი მხრივ, და აჯილღობს ;
ჯილღოვდება დაპირისპირება, მეორე მხრივ, სადაც გარდაქცევის სემანტიკა
მძლიანად ნეიტრალიზებულია.

ა-გარდამავლების მიმართება მედიანურსა და დონთან ფორმებთან ზოგჯერ
წარმოაჩენს არა „გარდაქცევის“ ან „გახდომის“ და მისთ. სემანტიკას, არა-
მედ კაუზაციას ეიწრო -შუალობითი კონტაქტის - გაგებით: „აიძლებს, სა-
შუალებას აძლევს სხვას, რომ მან რაიმე მოქმედება განახორციელოს“. მაგა-
ლითადაც: აპარაკებს = აპარაკის საშუალებას აძლევს; ათამაშებს = თამა-
შის უფლებას აძლევს; აჩქარებს = აიძლებს, რომ იჩქაროს; აცულებს =
ცულების საშუალებას აძლევს და მისთ.

ამგვარი მნიშვნელობა ქართულში ცალკე გამოიყოფა და მეორეული კაუზაციის
/ა.შინიძის ტერმინოლოგიით-შუალობითი კონტაქტის/ მატყობის საფუძველი
გახდა. ასეთი შინაარსის მიხედვით, კაუზატივი, როგორც ცნობილია, იწარმო-
ება გარდამავალი ჩვენებიდანაც, რომელთაც პირდაპირი ობიექტი უკვე წინას-
წარ მოცემული აქვთ და მისი წარმოქმნა ა-პროკლიტიკით საჭირო აღარ არის:
წ-ხატ-ავ-ს ის მას → წა-ხატ-ვ-ინ-ებ-ს ის მას სხვს. ამ შემთხვევაში
ჩვენის სუბიექტი კაუზატორის, მოქმედების ინიციატორის როლს ასრულებს, ხო-
ლო სხვა, რომელსაც წა-პროკლიტიკა წარმოქმნის, მის მიმართ არის პირვე-
ლად გარდამავალი ჩვენის სუბიექტი, რომელიც მეორადი კაუზატივის ძირი
დამატების როლად ხორციელდება, რამდენადაც პირდაპირი დამატების ადგილი

უკვე დაკავებულია პირველადი გარდაამავლის, აკუზატორი ობიექტის მიერ, მეორადი კაუზაციის მარკერია შა — ინ-ებ, -ინ- ინფიქსის ჩართვა იმის მაუწყებელია, რომ საქმე გვაქვს არა პირველად, არამედ მეორეულ კაუზაციასთან და შა-პროკლიტიკა წარმოიქმნება არა პირდაპირი, არამედ ირიბი ობიექტი. ზოგიერთ შემთხვევაში ასეთივე გადაზრდების როლს ასრულებს ეეინ ინფიქსი. როგორც ეს პირველად შენიშნა ბ. რუდენკომ, ხოლო შემდგომ დაასაბუთა ა. თაყაიშვილმა, ეეინ კაუზატორი გვაქვს უმარტული ფუძეებთან; შლა → ა-შლ-ეეინ-ებ-ს; ვრა → ა-ვრ-ეეინ-ებ-ს; ბმა → ა-ბმ-ეეინ-ებ-ს და მისთ. საფიქრებელია, ამის მიზეზი ანალოგიური წარმოება იყოს. საქმე ისაა, რომ დასტურდება რიგი ჩენა, რომლის ფუძე შეიცავს ეე-მიმედერობას; რეე-ს, ტეე-ს, წეე-ს, წყეე-ს, ხეე-ს... მათი კაუზატორი ფორმა იქნება: ა-რეე-ინ-ებ-ს, ა-წეე-ინ-ებ-ს, ა-ხეე-ინ-ებ-ს, ა-წყეე-ინ-ებ-ს. გარდა ამისა გვაქვს მთელი რიგი ჩენები, რომელნიც ნაწარმოებია კონფიქსით: ა — ეე: აბნეეს, აფეეს, აბრეეს, აქმეეს, ამხეეს, არბეეს, აჭრეეეს, აჩხეეს, არღეეეს და მისთ. უმეტეს შემთხვევაში ამგვარი ჩენები პირველადი კაუზაციის პირობებში წარმოქმნილი გარდაამავლებია, რომლებშიც შა-პროკლიტიკა წარმოქმნის პირდაპირ დამატებას. ეს ჩენებიც მეორეულ კაუზატორებს ინებ სუფიქსით /-ინ+ებ/ აწარმოებენ; ანახეე-ინ-ებ-ს, ამტეე-ინ-ებ-ს, ამღერეე-ინ-ებ-ს, ამრეე-ინ-ებ-ს, ამრეე-ინ-ებ-ს და მისთ. აქედან გამომდინარეობს, რომ ეეინ-ებ-ს დაბოლოება თანსდევს უმარტული ძირს, თუმცა ამ შემთხვევაში ეე არ არის კაუზატორი, ის ჩენის ფუძის შემადგენელი ნაწილია, ამ ფუძის ძირი კი უმარტულია. ჩენი აჩრთა, სწორედ ამ ჩენებთან ანალოგიით, უმარტული ფუძის მქონე ჩენებთან კაუზატორის მანარმოებლად ეეინ ინფიქსი გაიჩინეს ა-შლ-ეეინ-ებ-ს ტიპისა.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ როგორც პირველადი, ისე მეორეული კაუზაციის შემთხვევაში, შა-პროკლიტიკა წარმოქმნის ობიექტს, რომელიც ფუნქციურად ამოსავალი ჩენის სუბიექტს უდრის. ოღონდ პირველადი კაუზაციისას ის პირდაპირი, ხოლო მეორეული კაუზაციისას - ირიბი ობიექტის სახით ხორციელდება. ორთავე შემთხვევაში პროკლიტიკა ფორმანარმოებითი ფუნქციით გვემდინება და ჩენის ფუძის ნაწილი ხდება. თუმცა მათ შორის ერთი არსებითი განსხვავებაა არის. პირველად გარდაამავლებში შა-პროკლიტიკას თავისუფლად ენაცვლება სხვა მაქტივებები და მათთან ოპოზიციის იმ ქვეთითი მიმართების გამომხატვის თვალსაზრისით, სააქრესთ, ნეიკრალურ მნიშვნელობას გამომხატავს, როგორც ამას ა. შანიძე აღნიშნავს. მეორეული კაუზაციის დროს კი, მაქტივების მონაცვლეობა არა გვაქვს და, ამდენად, არც შა-პროკლიტიკის ფუნქციის ნეიტრალიზაცია.

ამით ამოიწურა ჩენათა ის ძირითადი ყალიბები, სადაც შა-, გა-, შა- პროკლიტიკები წარმოქმნიან პირდაპირ ობიექტს.

განსახილველი დაგვრჩა ის შემთხვევები, სადაც იგივე პროკლიტიკები სინტაგმატური შეჩუდებების და გამირობებულობის გარეშე წარმოქმნიან ირიბ ობიექტს.

§ 2. ა-შაქტევიარი წარმოქმნის ირიბ ობიექტს

თუ ა-შაქტევიარი დაერთვის გარდაამატელ ჩვენას კაუზაციის გარეშე, მაშინ ის წარმოქმნის ირიბ ობიექტს და ფუძის შემაღლებული ნაწილი არ ხდება. ამ შემთხვევაშიუი მა-, გა-, შა-პროკლიტიკების დაბრუნება იმავე კანონზომიერებას ემორჩილება, რაც ნასახელარ ჩვენებთან და სხვა წარმოების პირველად ა-გარდაამატელთან გექონდა, მაგრამ ირიბი ობიექტის წარმოქმნისას ჩვენას, ბუნებრივია, სხვა ზოგადი მნიშვნელობა აქვს. ძირითადად ეს ის მნიშვნელობაა, რომელსაც ა.შანიძე საჩუქარს უწოდებს, მისი კონკრეტული სემანტიკური ნიუანსები კი დამოკიდებულია ჩვენის ფუძის მნიშვნელობაზე. შა-პროკლიტიკა შეიძლება დაერთოს სხვადასხვა აგებულების მქონე გარდაამატელ ჩვენას: ა-უფიქსიანი ჩვენები: გღესს/შაგღესს = ზედ აცხებს, გღესსი ზედ უს-ვაშს; ტებს : ატებს = მოულოდნელად ზედ დასცემს; ფხეკს : აფხეკს = რამზე ფხეკს; ქსოგს : აქსოგს = ქსოვით ამატებს; წერს : აწერს = ზედ წერს; გხელტს : აგხელტს = ზედ გხელტს; ტვის : ატვის ჩვენასთან საჩუქარო მნიშვნელობა არა გვაქვს, ამ შემთხვევაში ლოკატივი გამოხატავს მნიშვნელობას შიტ, რაც ჩვენის ფუძის სემანტიკით არის გაპირობებული. საფიქრებელია, ფუძის მნიშვნელობის თავისებურებით არის გამოწვეული ის ფაქტი, რომ მთელ რიგ ჩვენასთან ა-შაქტევიარი გამოხატავს არა ზედ დადებას, ე.ი. რაიმეს დამატებას, არამედ, პირიქით, მოკლებას; კენეტს : აკენეტს = კენეტით აცლის; კვეტს : აკვეტს = კვეციო აჭრის; კრეჭს : აკრეჭს = კრეჭით ამოკლებს; სხემს : ასხემს = აჭრის ტოტებს ხეს; ლეტს : ალეტს = რაიმეს აცლის; გავს : აგავს = კბილი /ნისკარტიო/ მოაგლეჯს; ხეთქს : ახეთქს = ხეთქით ნაწილს აცლის, ახელტს;

ბ-აფიქსიანი ჩვენები მხოლოდ საჩუქარო მნიშვნელობას სძენს შაქტევირის დაბრუნება: კლავს : აკლავს = თავს ზედ აკლავს; იმავე მნიშვნელობით კრავს : აკრავს; ტრუსავს : ატრუსავს; ქარგავს : აქარგავს; წნავს : აწნავს; წურავს : აწურავს; ხარჯავს : ახარჯავს; ხატავს : ახატავს; ზოგიერთ ჩვენასთან საჩუქარო მნიშვნელობა ნეიტრალიზებულია და შაქტევირის და უშაქტევირო ფორმები ფაქტობრივად ვარიანტების შიდაფიქსილებას გულისხმობს; რთავს : ართავს; ხურავს : ახურავს. მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს მთლად ასე არ არის. საქმე ისაა, რომ უშაქტევირო ვარიანტს სხვა მნიშვნელობაც შეიძლება უქონდეს, შაქტევირის კი მხოლოდ ის მნიშვნელობა, რომელიც უშაქტევირო ფორმის სინონიმურია. რთავს/ართავს = გრეხით ძაფი გამოშავებს, ცალკე რთავს კი ბევრ სხვა მნიშვნელობასაც გამოხატავს. ხურავს/ახურავს მხოლოდ საჩუქარო ნიშნავს, ცალკე ხურავს კი სხვა მნიშვნელობითაც გვხვდება.

გ-აფიქსიანი ჩვენები აგრეთვე ძირითადად საჩუქარო მნიშვნელობას გამოხატავენ; თვლის : ათვლის = თვლისას ზედ ამატებს; ლერის : აღერის ყრის : აყრის; ცრის : აცრის; წონის : აწონის; მაგრამ ამ კლასში გვხვდება მოკლების, მოკლების სემანტიკა; ფუძენის : აფუძენის = ატავს კანს აცლის; წიწვნის : აწიწვნის = წიწვნით აცლის; გრის : აგრის და შინს. გვაქვს შიტ ლოკატივის მნიშვნელობაც; ტვის : ატვის.

დ-აფიქსიანი ჩვენები მხოლოდ საჩუქარო გამოხატავენ; დგამს; ადგამს;

სცემს ; ასევემს, სხამს ; ასხამს.

ე. -ებ თემისნიშნაინებოც საზედაოს გამოხატაიენ; დებს ; ადებს; სცხებს ; აცხებს; ერთი ზენა უმაქტეერო ფორმის სინონიზურია; რგებს ; არგებს.

ამგვარი სინონიზია სხვა შემთხვევაშიც გვაქვს; ბოკაეს/ამოკილებს; გზაენის/აგზაენის; კვისს/აკვისებს; კრეჯს/აკრეჯს /კბილებს/; ეს გამოწვეულია ა-მაქტეერის ფენქციის ნეიტრალიზაციით ზენის ფუძის სპეციფიკური მნიშვნელობის გამო.

საზედაოს მნიშვნელობა ჩნდება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც შა-პროკლოტიკა დაერთვის სხვადასხვა გარდაუვალ ზენას კუთხაუციის სუმიანტიკის ტარქვი. რაც იმას ნიშნავს, რომ შა-პროკლოტიკას არ ენიჭება ფორმასაწარმოებელი ფენქცია, ის ზენის ფუძის შემადგენლობაში არ შედის და გარდაუვალი ზენა გარდაუვალ ზენადვე რჩება. დასტურდება შემდეგი კლასები;

ა. მაქტეეროანი პროკლოტიკა დაერთვის სტატოკური მდგომარეობის ზენებს; დგას;ადგას; დრეს;ადრეს; ჩის;აჩის; თრეს;ათრეს; ჩანს;აჩანს; ძრეს;აძრეს; წრეს;აწრეს; წრემს;აწრემს; ცვირს;აცვირვა. ჩოგირით ამ ზენათაგან სტატოკურ უფრო პროკესს გამოხატავს. ასეთი ობიექტია დასტურდება დინამიკურ ზენასთანაც, რომელიც სტატოკური გაგებითაც იხმარება; კვლავა;აკვლავა = ჩედ კვლავა, თვის აკლავს რაიშეს, შავრამ ტანისამოსი ჩედ აკვდება = შემოტყეცილი აქვს. ამგვარი ლოკატორ-პოსესიური გაგება სხვა სტატოკურ ზენებსაც შეიძლება აქონდეს, როგორც ეს პირველ თავში იყო აღნიშნული.

ბ. იშვიათად მაქტეეროანი და უმაქტეერო ფორმების მონაცვლეობა გვაქვს ე.წ. სტატოკურ ვნებითებთან, ინაგენტური სტატოკური მდგომარეობის ზენებთან; ხატო;ახატო; წერი;აწერი; ყრია;აყრია და მისთ.

გ. ხშირია ა-მაქტეერის დართვა საზედაოს გაგებით დინამიკურ გარდაუვალ ზენებთან /მათი ვასტატოკურების გარეშე/; დნება;ადნება; ჩრება;აჩრება; სკდება;ასკდება; ტყდება;ატყდება; შრება;აშრება; ჩნდება;აჩნდება; ძღება;აძღება; წვება;აწვება; წყდება;აწყდება; ხმება;ახმება; ხტება;ახტება; ჯდება;აჯდება. ეს არენს საინტერესო საკითხს მათი შესაბამისი ა-გარდაამაღლების /აშრობს, ახმობს ტიპისა/ მნიშვნელობის შესახებ, რასაც ქვემოთ შევხვებით.

ყველა შემთხვევაშიც უმთავრესად უმთხვევაში მათ, ვა-, შა-პროკლოტიკები ირიბ ობიექტს წარმოქმნიან. პირდაპირი და ირიბი ობიექტების წარმოქმნას შორის ის არსებითი განსხვავებაა, რომ ოპირიანი გარდაამაღლები წარმოქმნილი ზენა აკუთარული მნიშვნელობის მქონე ა-ბუნების ნიშნაინ პროკლოტიკას. ყველა შემთხვევაში დაირადგვს, ზენის ფუძე უმისოდ არ დასტურდება და, ამდენად, ის ფორმასაწარმოებელ ელემენტად /ზენის ფუძის წარმოქმნელ პრეფიქსად/ შეიძლება ჩაითვალოს; ე-ღა-კეთ-ებ მე შას, შავრამ არ დასტურდება; ე-კეთ-ებ მე შას. გარდაუვალ ზენასთან და საწყისთან შეპირისპირებითაც მტკიცდება /კეთდება ; კეთება/, რომ ის წარმოქმნილი ფენქციით მხოლოდ ოპირიან გარდაამაღლებ ზენას მიერთვის. ირიბი ობიექტის წარმოქმნისას

სურათი სხვაგვარია: გარდამავალი ზმნა გარდამავალადეე /გლესს;ა-გლესს/, გარდაუვალ ინტრანზიტივადეე რჩება /ზის;ა-ზის/. ამიტომ ირიბი ობიექტის წარმოქმნისას პროკლიტიკა, მართალია, დაერთვის ზმნის ფძეს, მაგრამ ის ზოგადად აღებული ზმნის ფძის აუცილებელ ნაწილს არ წარმოადგენს, გარდა-მავალი ან გარდაუვალ ზმნა უმისოდაც დასტურდება: ხატავს;ა-ხატავს; წევს; ა-წევს... რაც კიდეე ერთხელ ცხადყოფს იმ ტრადიციული შეხედულების სიმარ-თლებს, რომ პირდაპირი ობიექტი ზმნის უახლოესი ობიექტია და ობიექტიანი გარ-დამავალი ზმნის შინაარსის შინაგანი, აუცილებელი ელემენტია, ირიბი ობიექტი კი, მასთან შედარებით, პერიფერიული, მხოლოდ სიტუაციური პერსპექტივით წარმოქმნილი აქტანტია.

მაგრამ გვაქვს რიგი ზმნა, სადაც მათ-პროკლიტიკა /რედესაც მათ-პროკლი-ტიკაზეა შესჯობა, იგულისხმება არა მხოლოდ შესამე პირი, არამედ მთელი მან-ის რიგი. ერთ-ერთ პირს ფორჩევთ სიმოკლისთვის/, ირიბ ობიექტს წარმოქ-მნის, მაგრამ ის ზმნის ფძის აუცილებელი ნაწილია, მის გარეშე ზმნა არ დასტურდება:

1. სამპირიანი ა-გარდამავალი ცალეულები: პროკლიტიკა წარმოქმნის შემ-დეგი შინაარსობლივი დატვირთვის მქონე ობიექტს: ა.ლუკატეეს; აგლის /თავს რა ქვეს აგლის/; ასკარტუნებს /აკატუნებს ნისკარტით = შინაგანი იარაღი/; აჭირებს /ზედ აბჯენს/; ახლებს /ხელს/. ბ.ადრესატეს; აგემებს; აგონებს /ასმენინებს/; ადროებს /დროს მისცემს, დააცლის/; აკრებებს /...მერე რამდენს გვაკრებებდა ბოლიას“, ცაეა/; ამადლის; არგუნებს; არჩებს; არქებს//სჩუნებს; აწოდებს//აწვდის; ახილებს /ახალ ხილს პირველად აგე-მებს/. გ.საწყისს, რომელიც გამოხატავს ა-გარდამავალი ნაგულისხმევი მიზანს; ანდომებს /...როს მხოლოდ საზოდს შოენას ანდომებდა“, ცაეა/, /...არის შესწავლასაეე წინათ დეეებს ანდომებდა მიხაკო“ ნ.ლომ./. დ.კაუზალური ზმნის სუბიექტს: ავალდებულებს /ხელმძღვანელის ნდობა ავალდებულებს მას, რომ იმუშაოს/მუშაობას/; აცდის /მას მისვლას/; ანდომებს /მღაშე საკმელი ადამიანს წყალს/.

2. გარდაუვალი ფონიანი ცალეულები: აკვირდება ის მას; აცივდება; აცქერ-დება/უცქერის; აწყდება /ხალხი ქალაქს/; შდრ. ხელები აწყდება; ხელებს სწყვეტს; აჯინდება /აცივდება/. ყველა ამგვარ შემთხვევაში ირიბი ობიექტი გამოხა-ტავს იმ მოვლენას, რომლისკენაც არის მიმართული სუბიექტის აქტიობა. ეს უკანასკნელი კი თავისი შინაარსით მოიცავს მისამართ მომენტს. მათ-პროკლიტი-კა წარმოქმნის არა პირდაპირ, არამედ ირიბ ობიექტს სწორედ იმიტომ, რომ ფაქტორებს, რაეეებს, დაჯინებს და მისმა ობიექტი მოქმედების, მანი-პულირების საგანი კი არ არის, არამედ მხოლოდ ზმნის აქტიობის მიზი-დულობის წერტილია.

როგორც ეხედავთ, ორივე კლასი მცირერიცხოვანია და თანამედროვე ქართუ-ლი ენის პროდუქტულ წარმოქმნელ მოხელს არ ქმნის.

3. გარდაუვალი ინაგენტური მდგომარეობის გამოხატველი ზმნები. ეს შე-დარებით უფრო მრავალრიცხოვანი კლასია და მოიცავს ამ კლასში შემავალი ზმნების უმრავლესობას.

3.1. ერთპირიანი ა-სტატკუური ზმნები; აგია = დაგებული არის/რა-მეზეა დაგებული; ალაგია = ზედ არის დალაგებული; ამწყვედვია = დამწყვედული არის/ამწყვედვია რამეში; ასაფლავია = დასაფლავებულია/ასაფლავია რამეში; ასახლია = სახლობს/ასახლია სოფლის ბოლოს; ასვენია = დასვენებულია/დასვენებულია რამეზე; ასკუპია = დასკუპებული არის/ზედ არის დამუჯდარი /„ამწყვრზე მონადირეს მიმინო ხელზე ასკუპია“/; ასხია = ზედ არის დასხმული; აყუდია = რამეზე მიყუდნობილია; აწყვია = დაწყობილი არის/რამეზე არის დაწყობილი; ამ ზმნების შესაბამისი ა-გარდაამავლები ოპირიანია, შა-პროკლიტკა წარმოქმნის ბირდაპირ ობიექტს, ამიტომ ლოკატორი მნიშვნელობა მათთან და სტატკუური მდგომარეობის ზმნებთან -ზედ/-ში თანდებულიან აფგლის გარემოებით გამოიხატება.

ამავე კლასს მიეკუთვნება ზოგიერთი ზმნა, რომლის ლოკატორი მნიშვნელობა ნეიტრალიზებულია და შინაარსი მხოლოდ სტატკუურ მდგომარეობას გამოხატავს; აგზინა = აგზნებული არის; ანთია = ანთებული არის.

3.2.0. ოპირიანი ინაგენტური მდგომარეობის ზმნები; მათი შესაბამისი ა-გარდაამავლები საპირიანი ზმნებია, სადაც შა-პროკლიტკა წარმოქმნის ირიბ ობიექტს, პირდაპირი ობიექტი კი არამარკირებული რჩება. ეს ზმნებზე ქმნიან სამეფლებს, რომლებშიც სტატკუური ოპირიანი ზმნების გარდა შედის ში-/შე-პროკლიტკების მქონე დინამიკური რეფლექსური დეკაუზატივები /ე.წ. ინ-ენიანი ვნებთებნი/, ამიტომ მათ დაწვრილებით განვიხილავთ შემდგომ. აქ კი აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ ინაგენტური სტატკუური მდგომარეობის ოპირიანი ზმნები შეიძლება ორ ქვეკლასად დაიყოს:

3.2.1. ზმნები, სადაც შა-პროკლიტკა წარმოქმნის საზედაო მნიშვნელობის მქონე, მიცემით ბრუნვაში დასრულ ირიბ ობიექტს; აბია ის შას /რა-მეზე უკიდია/; აბნეგია /ზედ არის მიბნეული/; აბჯენია /ზედ არის მიბჯენილი/; აბჯვია /ზედ არის დაბჯობილი/; ასხია /ზედ აბია შრავალი/; აფარია /ზედ არის დაფარებული/; აფრქვევია /რამეზე არის დაფრქვეული/; აჩნია/აჩნევია /ჩანს მასზე/; აცვია /ზედ არის ჩამოცმული/... იქ, სადაც საზედაო - შინაგანი, აუცილებელი მნიშვნელობაა და ირიბი ობიექტი მუდმივად არსებულ მიმართებას გამოხატავს, ზმნას მეორე მნიშვნელობაც აქვს, რომელიც ნათესაობითი ბრუნვის ფუნქციას უახლოვდება; აბია = მობმული აქვს //უბია /ნაყოფი ხეს/; ასვია = დასმული აქვს /შოწმობას ბეჭედი/; ასვია = დასმული აქვს /„ველს ვასვია შერის ისარი“ აკაკი./; ასხია = დასხმული აქვს; აჩნია/აჩნევია = ატყვია კვადრი. I და II პირში ზოგიერთ ზმნას შეიძლება შედგობითის მსგავსი მნიშვნელობაც უქონდეს, რომლის აქვს დამხმარე ზმნით ნაწარმოები ტრანსლორმა უკვე პერფექტულ შინაარსს იძლევა; მაცვია = ჩამოღობილი აქვს /ზედ აქვს ჩამოცმული - მე თვითონ ჩავიცი და მაცვია/; მაფარია = აფარებული აქვს /იმავე მნიშვნელობებით/; მარჯვია = მირჯობილი აქვს; მაბია = შებმული აქვს და მისთ. /დაწვრილებით იხ. მაწავარიანი მ. 1963/.

3.2.2. ა.ირიბი ობიექტი გამოიხატავს მდგომარეობას; აბადია /მოუპოვება, აქვს/; აბარია /აქვს ვინავე ვიანს/; აშავია /იმავე მნიშვნელობით/;

ბ. ირიბი ობიექტი გამოსხატავს პირს, რომელსაც რაიმე აკისრია /დაკისრებულ-
 ი აქვს/, ანდვია /შინდობილი ჰქვს/, აბარია /ჩაბარებული აქვს/. ამ ზმნებ-
 თან პერფექტული კონტაქტია, „აქვს“ შინაგანი მნიშვნელობის მიუხედავად,
 არ გვხვდება, რადგანაც ირიბი ობიექტი ყოველთვის პასიურია. გ. ზმნის ძი-
 რის მიხედვით, ირიბ ობიექტს ან რაღაც არა აქვს; აქვია, ან, პირიქით,
 რაღაც მისთვის გამოსხადვია; აქვია. დ. ირიბ ობიექტს რაღაც გარშემო აქვს
 შემოვლელი; აქვია; ატყვია; ასევია... აქაც, როგორც წესი, ირიბი ობი-
 ექტი პასიურია.

გამოიყოფა კლასი ზმნებისა, რომელთაც შეიძლება ჰქონდეს კონტაქტის
 მიხედვით როგორც ორპირიანი, ისე სამპირიანი გარდამავალი ზმნების მნიშ-
 ვნება. ამ ზმნების მიმართ დგება საკითხი; რას წარმოქმნის ამ შემთხვე-
 ვაში შა-პროკლიტია, პირდაპირ, თუ ირიბ ობიექტს?

მაგალითად, აყენებს ის მას /0 ზეზე, მავრამ აყენებს ის მას მას
 /ხარჯს, შეურაცხყოფას/, ათხოვებს ის მას /ქალს/, მავრამ ათხოვებს ის
 მას მას /რეველს/, აწვივებს ის მას /ქარი ღრუბელს/, მავრამ აწვივებს
 ის მას მას /ოვლს, ცრემლს/, აფრთხვებს ის მას /სახედაო/, მავრამ აფრ-
 თხვებს ის მას მას /სისხლს/, ახარებს ის მას /ბავშვს/, მავრამ ახარებს
 ის მას მას /კარგ ამბავს/. ამავე რიგის საკითხი დგება ზმნისწინების
 დართვისას ორპირიან გარდამავალ ზმნაზე /ბ. ჯობენად/. აშენებს ის მას
 /სახლს/, მავრამ /ში/აშენებს ის მას მას /სახლს კადელს/ ტიპისა. რო-
 გორც ზემოთ აღნიშნა, მსგავსი პრობლემა ჩნდება შრება/აშრება ტიპის შე-
 საბამის ა-გარდამავლებში; აშრობს ის მას /სარეცხს მზეზე/, მავრამ /ში/-
 აშრობს ის მას მას /ცრემლს/. დ. ენუქიძე. როგორც ვხედავთ, რიგ შემთხვე-
 ვაში წამოიჭრება საკითხი შა-პროკლიტის წარმოქმნელი ფუნქციის დაჩუ-
 ტების შესახებ.

1975 წ. ლენინგრადში საკავშირო კონფერენციაზე „დიათეზები და გვარი“
 21-23 ოქტომბერი/ წაკითხულ მოხსენებაში შემდეგნაირად ჩამოთვალა შემთ-
 ცვარდა მორფოსინტაქსური ფუნქციის შესახებ ჩვენი თვალსაზრისი; „ი-, უ-,
 ე- შაქტეერები წარმოქმნიან მხოლოდ ირიბ ობიექტებს. ა-შაქტეერარი წარმოქ-
 მნის როგორც ირიბს, ისე პირდაპირ ობიექტს, ამ უკანასკნელს მხოლოდ გარ-
 ცემულ სინტაგმატურ პირობებში; კერძოდ, როდესაც გარდაუვალი ზმნის ან სა-
 ხელის ფაქტს ა-შაქტეერარი დაერთვის პირველადი კაუზაციის პირობებში“.
 პირებთან მიმართების თვალსაზრისით ვწერდით: „... ა-, ე-, ი- შაქტეერები
 არ არჩევენ შოლაპარაკე და არამოლაპარაკე პირებს, ისინი განურჩევლად
 ყველა პირთან გვხვდება, უ-შაქტეერარი არჩევს პირებს, მან-ის რიგში ის
 გვხვდება მხოლოდ III არამოლაპარაკე პირთან - ირიბ ობიექტურ პირთან.
 ამიტომ ა-, ე-, ი- შაქტეერები წარმოქმნიან ობიექტებს პირთა განურჩე-
 ვლად, უ-შაქტეერარი კი წარმოქმნის მხოლოდ III ირიბ ობიექტურ პირს“ /იხ.
 მაგალითები მ. 1980, გვ. 46-49/. ამ შემთხვევაშიც გამოიყვება შაქტეერ-
 თა ერთგვაროვანი ფუნქცია პირთა აღმნიშვნელი თანხმონუსური ელემენტების
 მიმართ.

1983 წ. გამოქვეყნებულ წიგნში „ზმნის ხმოვანფორმის წარმოება

ქართულში“ ბ.ჯორბენაძემ დაქტობრივ იგივე პრინციპი გამოიყენა, ოღონდ გარკვეული მოდიფიკაციით. მან შექცევართა მიმართება ობიექტბთან შემდეგნაირად განსაზღვრა: „პირების მიხედვით ხმოვანი პრეფიქსების განაწილებისას ჯურადლებას იქცევს ის ფაქტი, რომ ა-, ე- და ი- პრეფიქსები დამოწმებულია სამივე პირის ფორმებში... რაც შეეხება უ- პრეფიქსს, იგი მხოლოდ და მხოლოდ მესამე პირის ფორმაში იქნება წარმოდგენილი, მხოლოდ მესამე პირს მიემართება“. /გვ.162/. „კონსტრუქციის ამა თუ იმ წევრთან მიმართების თვალსაზრისით ხმოვანი პრეფიქსები შეიძლება ორ ნაწილად დაეჯგოთ: ა-ცალკე დგას უკუქცევილობის ი-პრეფიქსი, რომელიც მოქმედების შედეგის ან თვის მოქმედების უკუქცევის გამოხატავს სუბიექტისა და ირიბი ობიექტისადმი... ბ.მეორე უკუფს ქვნიან ა-, ე-, და უ- პრეფიქსები, რომლებიც კონსტრუქციაში ირიბი ობიექტის პონეირებაზე მიანიშნებენ“.

/იქვე, გვ.162/. აქვე გატარებულია ჩვენ მიერ შემოთავაზებული ზოგადი თვალსაზრისი, ოღონდ თავი იჩინა სამმა განსხვავებულმა გარემოებამ:

ა.ი- შექცევრის ფუნქცია ცალკე გამოიყო და შექცევართა ზოგადი დანიშნულების სფეროს გამოეთიშა. ბ.ვერბოცენტრული დინამიკური წარმოქმნილი მოდელი შეიცვალა პონეირების, მიანიშნების, დადასტურების აღწერილი მიდგომით. გ.ა-შექცევრის ფუნქცია ყველა შემთხვევაში გაუტოლდა ირიბი ობიექტის პონეირებას. პირველი ორი მომენტის შესახებ საუბარი გვექონდა პირველ თავში. მესამე პუნქტის შესახებ უნდა ითქვას შემდეგი: ჩვენი აზრით, ზემო-განხილული ემპირიული მასალა არ გვაძლევს უფლებას ყველა ორიპირიანი ა-გარდაამავალი ზმნა ფუნქციურად გაუტოლოთ სამიპირიან გარდაამავლებს და მით უმეტეს საზედაო მნიშვნელობის მქონე ა-გარდაამავლებს. ორიპირიანი ა-გარდაამავალი ზმნის წარმოქმნილი ყალიბი, რომლის არსებობა ელემენტს სწორედ პრობლეტიკა ქვნიის /ის წარმოქმნის ამ პირდაპირ ობიექტს/, პრობლეტიკული, ცალკეული ფუნქციით დატვირთული ფორმა და ამგვარად წარმოქმნილი ზმნები ქვნიან ლა-ყლასს. ქველ-ში დადასტურებულია ათასობით ამგვარი წარმოების და მნიშვნელობის ზმნა. ისტორიულად ყველა ეს ფორმა პირის ყველბითაც რომ აიხსნას /თუმცა ქართველური ენების მონაცემები ყველა შემთხვევაში არც ამის უფლებას გვაძლევს/, მათიც ისტორიულ ქართულში ორიპირიანი ა-გარდაამავლებს, როგორც მოქმედი ყალიბის, არსებობა ექვს არ უნდა იყვედვს. ამ ფაქტმა განაპირობა ა.შანიძისა და არნ.ჩიქობავას ეარული, რომ უ- გარდაამავლობის ნიშანია. თუმცა ამ ავტორებთან ა-ს ეს ფუნქცია არ იყო დანახული ყველა შექცევრის ზოგადი ფუნქციის პერსპექტივით, სხვა რომ არაფერი იყოს, ზემო-მოყვანილ შემთხვევებში: აახლებს ქალს; აახლებს რვეულს; ახარებს ბავშვს; ახარებს მას ახალი წლის მოსვლას ტიპისა, რომელიც არც ბ.ჯორბენაძეს გამოჩენია მხედველობიდან, აშკარაა არა მარტო მოთფოსინტაქსური, არამედ სემანტიკური სხვაობაც. განა შეიძლება გავიგოთ ა-ს ფუნქცია არბევის, ავახ-შებეს... და აწვევს, ადგას... ზმნებში? მათი ერთმანეთზე დაყვანა ხელეწერი. ოპერაცია იქნებოდა. მართალია, აქ ზმნის წარმოების ყალიბებია განსხვავებული; პირველი კაუზატიკური წარმოებაა, მეორე - არა. მაგრამ განა სწორედ ეს გარემოება არ გვადადებულებს დავინახოთ განსხვავება ა-ს ფუნქციურ დატ-

ვირთვას შორისაც? ორივე შემთხვევაში ა- ობიექტს წარმოქმნის, მაგრამ სხვადასხვა სინტაქსურ პირობებში ეს სუბიექტის მიმართ /უფრო ზუსტად, მოქმედის მიმართ/ სხვა პირი თუ საგანი შეიძლება სხვადასხვაგვარი ფუნქციით დაიტვირთოს სწორედ ჩვენის ყალიბის შესაბამისად. ამიტომ, ჩვენი აზრით, არ არსებობს ემპირიული საფუძვლილი უარყოფითი ა-მაქცევრის შესაძლებლობა წარმოქმნას არა მარტო ირიბი, არამედ პირდაპირი ობიექტები.

დ. ენუქიძის ვარაუდით, ა- ყოველთვის საჩუღაოს მნიშვნელობას შეიცავს, თქმულ სინტაქსურად ეს შეიძლება არ იყოს განხორციელებული ირიბი ობიექტის სახით. ა-მაქცევრის ლოკატორი მნიშვნელობა რომ მართლაც შეიძლება სინტაქსურად გარემოებების შემოვლობით გამოიხატოს, ამას ჩვენც აღვნიშნავთ და ამგვარი ფაქტები კარგად არის ცნობილი. მაგრამ განა აქედან უნდა გამომდინარეობდეს, რომ ა-მაქცევარი ყოველთვის საჩუღაოს მნიშვნელობას გამოხატავს? ოპორიანი ა-გარდაამავლების ამსულტური უმრავლესობა და საკმაოდ ხშირად საშპირიანი გარდაამავალი და ა-გარდაუვალი ჩნდებიც არ გვაძლევს დასტურს. მაგალითად, აწუხებს, აღუღებს, აქუხებს, ამღერებს, აცოცხლებს, აგოგმანებს, ათამაშებს, აკოწიწებს, აწაუღებს, ამოყვებს, აგრძელებს, აძაგბავებს, აქვებს, აკონტროლებს, აცამტვერებს, აერიალებს და უამრავი სხვა ჩნდა საჩუღაოსთან არაერთაქ სემანტიკურ კავშირს არ ამტკიცებს, სხვებს მიმართ მოქმედების განხორციელება კი ყველგან ივარაუდება. ეს ემპირიული ფაქტია, ქველ-ის განმარტებებით დასაბუთებული.

ამრიგად, ა-მაქცევრის პოლიფუნქციურობა ეჭვს არ უნდა იწვევდეს. მაგრამ სწორედ ეს გარემოება ზადებს კითხვას, როგორ არის ეს შესაძლებელი? როგორ უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ ის ერთნაირი წარმავლობა წარმოქმნის როგორც ირიბი, ისე პირდაპირი ობიექტს, თუკი ამ ობიექტებს შორის დასტურდება სემანტიკური და სინტაქსური სხვაობა? ირ. მელიქიშვილი და მ. სუხიშვილი ამ უნაწარობის მოხსნას საპირისპირო მხრიდან ცდილობენ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XLI სესიამ /1984 წ. 25-27 დეკემბერს/ ჩვენ მიერ წაკითხული მოხსენების ირგვლივ კამათის დროს, მათ გამოთქვეს მოსაზრება, რომ ა-მაქცევარი /მ. სუხიშვილის აზრით, ყველა მაქცევარი/ მიემართება მხოლოდ პირდაპირ /აკუსტიკურ/ ობიექტს, რაც ერთგვარი კონსტრუქციის თავისებურებით შეიძლება აიხსნას; ერთგვარი კონსტრუქციის შემთხვევაში აისახება სწორედ პირდაპირი და არა ირიბი ობიექტი.

როგორც ვხედავთ, მას შეემატა, რაც გაიკვია ყველა მაქცევრის ზოგადი წარმოქმნელი ძალა ობიექტების მიმართ, მაქცევრების პირდაპირად არსებობად და უკავშირდა ქართული და ქართველური ჩვენის ძირითად, განმასხვავებელ ნიშნებს და წინადადების კონსტრუქციის თავისებურებებს. ბუნებრივია, ყველა ამ საკითხს ამჟამად იერ ჩვეულმდგომობით. მოკლედ შევხებით ზოგიერთ მათგანს: უკვე თქმულის გათვალისწინებით, მაქცევრების მორფოსინტაქსური ქცევა, ჩვენი აზრით, გამოიწვევს მათი ბრუნვითი ფუნქციებით /იხ. მაჭავარიანი მ. ქცევის კატეგორიის სემანტიკა, არ. რქობავას მშადადების მწ. წლისთავისად, ში მიძღვნილი ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XXXIX სამეცნიერო სესია, 1983, 28-30 მარტი, მწაობის გეგმა და მოხსენებამა თეზისები, გვ. 23-27/.

ამის შესახებ პირველ და მეორე თავებში დაწერილებით იყო საუბარი.

ა-მატყვერის ფუნქციებთან დაკავშირებით გაეხსნა, რომ მა-, გა-, მ- პროკლტიკების პოლიფუნქციურობა ქართულში აიხსნება აკუზატივ-მიცე-
მიითის სინკრეტიზმით. როგორც ცნობილია, I სერიაში არც პროკლტიკები და
არც მაფ მიერ წარმოქმნილი ობიექტები ფორმალურად არ განარჩევენ პირდა-
პირსა და ირიბ ობიექტებს. ამდენად, I სერიის მიმართ ზმნის გარდაშე-
ლობის საკითხი შეიძლება დაისვას მხოლოდ ლექსიკურ-გრამატიკულსა და სინ-
ტაქსური პარადიგმატიკის /II სერიასთან შეპირისპირებით/ დონეზე. საუბა-
რი იმის შესახებ, რომ მატყვერები წარმოქმნიან პირდაპირ ობიექტს თითქოს
და ერგატული კონსტრუქციის ევალუბაზე, I სერიის მიმართ გაუმარტლებელია,
რადგანადაც ზმნა აქ ერგატულ კონსტრუქციას არ გვარჩევენებს, ხოლო მატყვე-
რები წარმოქმნიან მიცემით ბრუნვაში დასმულ ობიექტებს, რაც სრულიად ეწი-
ნადად წყვეტება ერგატული კონსტრუქციის ძირითად პრინციპს. აკუზატივ-მიცე-
მიითი ბრუნვების სინკრეტიზმი ობიექტების წარმოქმნის თვალსაზრისით, სცემს
საკითხს ქართულ ზმნის I სერიის ნომინატიური კონსტრუქციის არქაულობის
შესახებ, როდესაც პირდაპირი და ირიბი ობიექტები ჯერ კიდევ შევეთხად დი-
ფერენცირებული არ არის და კონსტრუქციის ძირითად დომინანტას ქმნის მოქ-
მედების ინტრო-ექსტროვერტიზაცია; ერთი მხრივ, განზიდულობა არამარკირე-
ბული სუბიექტიდან /მოლაპარაკე პირებისაგან/ გარტე - ორიენტაციის გამომ-
ხატველი, მარკირებული ირიბი ბრუნვებისაგან, რომლებშიც დგას როგორც
პროკლტიკები, ისე მათ მიერ წარმოქმნილი ობიექტები, და მეორე მხრივ,
მოქმედების ინტროვერტულობა; მიზიდულობა მან-ის რიგისაგან, და რეფლექ-
სივიზაცია ვინ-ის რიგისგან.

უფრო რთული სურათია II სერიაში, სადაც ერგატული კონსტრუქცია არა-
ერთ პრობლემას ქმნის. ზმნის ფორმაში ნაცვალსახელოური პროკლტიკები ჩუს-
ტად იმეორებენ I სერიის ზმნის სტრუქტურას, სახელები კი /შესაგმე პირის
ნაცვალსახელები და მათი მონაცვლე სახელები/ გადომებულია ერგატული
მოდელის მიხედვით: ე-შა-ბრუნებ შე მას:ე-შა-ბრუნე შე ის; შა-ბრუნებ-ს
ის მას:შა-ბრუნ-ა მან ის. როგორც ეხედავთ, დასტურდება ინვერსიის მსგავ-
სი მიმართება; წრფლობითი ვინ-ის რიგი II სერიაში წარმოქმნის ერგატულ
სახელებს, ხოლო ირიბ ბრუნვაში დასმული მატყვეარი კი - სახელობით ბრუნვაში
დასმულ სახელებს. რით შეიქლება აიხსნას ეს მდგომარეობა?

საფიქრებელია, პიროვანი უფლებების ჩამოყალიბებისას, ერგატული კონ-
სტრუქციის მქონე ზმნის /ან სახელზმნის/ დარტეოდა პირის ნაცვალსახელო-
ვანი პროკლტიკები, თედეაპირველად მოსაუბრე პირების მიმართ მოქმედების
სიახლოვე-სიშორის გამოსახატავად, შემდგომი შინააარსობლივი განვითარებით;
მოქმედების ინტრო-ექსტროვერტიზაცია - სინტაქსური ბრუნვითი ფუნქციების
დიფერენციალთა. აგენტური-ინაგენტური პირების ამოზიციის მარკირებაში,
ერთიანი უფლებების სისტემის ჩამოყალიბებაში დროის ლტძის გათვალისწი-
ნებით, პირის კატეგორიის განზოგადებაში, რამაც გაათავისუფლა პირი წმინ-
და ასპექტური ამოზიციით გაპირიბებულობისაგან, გაართმინეწინელოვანა I და
II სერიის კონსტრუქციები და ბიძგი მისცა ერგატული კონსტრუქციის ნამე-

ნატორი წყობისკენ თანდათან გადახრას. უწყვეტელმა დინამიკურმა აწმყომ კი იგუა გარდაუდელი ჩმნის კონსტრუქცია მიცემითიანი ობიექტით, რომელსაც აკურატორ-მიცემითის სინკრეტული ფუნქცია დაეკისრა. გარდაუდელი ჩმნის ამ ტიპის ვასამპირიანება დელსაც ცოცხალი პროცესია ქართულში; ეკიხება ის მას /0_ი/ ; ეკიხება ის მას მას /0_ვ/; ეხვეწება ის მას /0_ი/ ; ეხვეწება ის მას მას /0_ვ/ და მისთ.

ამგვარ ინტერპრეტაციას მხარს უჭერს კავკასიური ენების მონაცემებიც. მოსაუბრე პირებისაკენ და მათგან გარეთ ორიენცაცია შეიძლება შეეხებოდეს როგორც პირდაპირ, ისე ირიბ ობიექტებს /იხ. მაჰმადიევი ა./. ჩვენებითი ნაცვალსახელებზეც ამ თვალსაზრისით ორთავე ობიექტთან ამყარებენ მიმართებას /იხ. კიკილაშვილი გ./.

მ კ ე ლ ე ა ს კ ე ნ ე ბ ი

I. ქვევის კატეგორიის სემანტიკის წარმოსაჩენად საჭიროა ორი კატეგორიის - პირისა და ბრუნვის - ურთიერთმოქმედების გათვალისწინება: ა. ბრუნვის კატეგორიის განზომილებებიდან ამ თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანია მ ი მ ა რ თ ე ლ ე ბ ი ს /ფართო აბსტრაქტული გაგებით/ გამოხატვა. ბრუნვის კატეგორიის ამ ძირითად მნიშვნელობას ენათმეცნიერები გამოყოფენ უკრ კიდევ სამუალო საუკუნეებში. ახალ დროში მას განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციეს ეილენერმა /1827/ და იელმსლევმა /1933/. იელმსლევმა შემოიტანა მეორე განზომილება: ურთიერთმიზიდულობა, ურთიერთმოცევა /COHERENCE/ რომელიც აგრეთვე ღირებულია ქვევის კატეგორიის თვალსაზრისით. ორივე განზომილებასთან მიმართებაში უნივერსალურად არამარკირებულია ნ მ მ ი ნ ა - ტ ი ე ი, სხვა ბრუნვები კი ენებში მარკირების სხვადასხვა იერარქიას ქმნიან /იელმსლევი, იაკობსონი/. ქვევის კატეგორიის სემანტიკური მექანიზმის მოქმედების გახსნისათვის ყველაზე ღირებულია ერგატევის, დატევის, აკურატევის, გენიტევის მარკირების პირობები. ბ. პირის კატეგორია გამოხატავს /ქვეითი ფუნქციის თვალსაზრისით/ დაპირისპირებას პ ი რ ს ა და ა რ ა - ბ ი რ ს შორის. მისი მნიშვნელობიდან ჩვენი საკითხისათვის ყველაზე ღირებულია მ კ ს ა უ ბ რ ე პირის პოზიცია და ფუნქცია მ ს მ ე ნ ე ლ პირთან და ა რ ა ბ ი რ თ ა ნ /III პირთან/ მიმართებით /ბენვენისტი/. პირის კატეგორიას გამოხატავს I და II პირის ნაცვალსახელები. არამირს, რომელიც მესამე პირად გადაიქცევა მხოლოდ I და II პირებთან სუბსტიტუციის შემთხვევაში, გამოხატავს ჩვენებითი ნაცვალსახელები. პირის ნიშნევიც ნაცვალსახელის გარკვეული ღაპირობებული ფორმია. ისევე; როგორც ყველა სახელო, პირის ნაცვალსახელი იბრუნვის, მაგრამ სხვა სახელებისგან განსხვავებით, მას დამატებითი არსებითი ფუნქცია აქვს, გამოხატავს სამეტიყველო სიტუაციის უნტრ და ამით შექმნას ბრუნვითი მიმართულებისა და ურთიერთმიზიდულობის /მოკლობის/ მნიშვნელობების ე ე ტ ი ს ე ბ ი ს ა თ ე ი ს ო რ ი ე ნ ტ ა ე ე ი ს ღ ე რ ძ ი. პირის კატეგორიის გარეშე ბრუნვების მიერ გამოხატული მიმართულებისა და ურთიერთმიზიდულობის ექტორები სხვადასხვა, ცვლადი ორიენტელების მეორე შეიძლება იყოს და ძირითადად დრო-

სიერცულ მიმართებებს გამოხატავს.

2. სამეცხველო სიტუაციის ღერძად შოლაპარაკე პირს თუ მივიჩნევთ, ორი-
 ენტაცია ორ: ინტრო და ექსტროვერტულ ღერებულებებს მიიღებს /აქედან მეორე-
 ბი არამარკირებულია/. მაგრამ ამ სემანტიკას ვერ შექმნიან ვერც ყალბე ალბ-
 ბული პირის კატეგორიის მნიშვნელობები /როგორც ეს ბენენენისსსს აქვს წარ-
 მოდგენილი/ და ვერც ბრუნვათა მნიშვნელობები პირის კატეგორიის გარეშე.
 ამიტომ უმართებულად გვეჩვენება სუბიექტურობის განზომილების შემოღება
 ბრუნვის კატეგორიათა განზომილებების რიგში /იღმსსსსსს/. ამ გაგებით
 ო რ ი ე ნ ტ ა ც ი ა არ არის მ ი შ ა რ თ უ ლ ე ბ ი ს სინონიმი. ეს ის
 გრამატიკული კატეგორიაა, რომელიც ორი სხვადასხვა მნიშვნელობის ურთიერ-
მოქმედების შედეგად ჩნდება. ემპირიულად ეს ელენდება იმ ფაქტში, რომ ქვე-
 ეის კატეგორია /რფფექსიციოთორთ/ ტიპოლოგიურად გვაქვს მხოლოდ იმ ენებში,
 სადაც ბრუნვებთან /ან მათ სუბსტიტუტებთან/ ერთად გრამატიკალიზებულია
 პირის კატეგორიაც. საწინააღმდეგო შემთხვევაში გვაქვს მხოლოდ მიმართუ-
 ლება-უთიერთმიზიდულობის სემანტიკა /შდრ.ერგატიული ტიპის ენები/. ნიშან-
 დობლივია, რომ რაც უფრო მეტად არის სინთეზირებული პირისა და ბრუნვის კა-
 ტეგორიების უთიერთმიმართება, მით უფრო მეტადაა დიფერენცირებული ბრუნ-
 ვათა მორფოსინტაქსური ფუნქციებიც. სხვადასხვა სინტაგმატურსა და პარადიგ-
 მატურ პირობებში ინტრო-ექსტროვერტული ორიენტაცია კონკრეტული მნიშვნელო-
 ბების სახითაა რეალიზებული: პოსესიური, საჩუღაო, სათანაო, ინტერესის და
 სხვა /ა.წინაძიქ/ მარკირების სხვადასხვაგვარი გაპირობებულება განსხვავე-
 ბული იერარქიის მქონე სისტემებს ქმნის /იაკობსონი, ი.მელიქიშვილი/. ეს
 დებულება ვრცელდება ქვეყნის კატეგორიის განხორციელებაზე სხვადასხვა ტი-
 პის ენებში.

3. ქართულურ ენებში სინქრონიული თვალსაზრისით ქვეყნის კატეგორიის
 სემანტიკას ქმნის პირის ნიშნებისა და მატეერების ფუნქციების უთიერ-
 მოქმედება. ამ ენებში I და II პირის ნაცვალსახელებში ნეიჭრალიზებულია
 ნომინატივ-ორიბი ბრუნვების ოპოზიცია, პირველ პირში რეალიზებული ორიბი
 ბრუნვის ფორმით მე. ამიტომ ბრუნვათა ჩემოსხვებულები მნიშვნელობების გამო-
 ხატვა ეკისრება პირის ნიშნებსა და მატეერებს: ე ი ნ -ის რიგი არამარ-
 კირებული ნომინატივია, მ ა ნ-ის რიგი და მატეერები მარკირებული დაცი-
 ეი-აქუზატივი და ნათესაობივი /ნ.მარი, გ.როგავა/. ამის გამო პირის ნიშ-
 ნებს მატეერებთანად /ე.ი. მათ ბრუნვითი მნიშვნელობიანად/ აქვთ ჩმნის
 აქტანტების წ ა რ მ ო ქ მ ნ ი ს ა და მ ო ს ბ ო ბ ი ს ფ უ ნ ქ ე ი ა,
 და, აშდენაჟ, ჩმნის ვაღენტობის კლება-მატების უნარი. ამ გარემოებამ გა-
 ნაპირობა ქვეყნის კატეგორიის გამოყენება ჩმნის სხვადასხვა ფორმების სიტყვასა-
 წარმოებელი მოდლებების შესაქმნელად; გარდაამავლობის, პერფექტივაციის, დე-
 აქუზაციის, მედიოაქტიური, პირველადი კაუზაციის და სხვ. მოდლები.

ბრუნვათა ფუნქციონის მარკირების თვალსაზრისით, ენ-ის რიგი და მატ-
 ციერები ბრუნვათი მნიშვნელობებისა და პირის რომლობის მიხედვით უპირისპირ-
 ფუბა ერთმანეთს; ეინ-ის რიგი ოდენთანხმოენით არის წარმოდგენილი და ირობ
 ბრუნვაში დასმული პროკლიტიკა მასთან კომბინაციაში მუდამ მესამე პირისაა.

ძველ ქართულში მას ახლდა ობიექტური პირის ნიშანი *ჰ/ხა-*, *ჰ/ხი-*, *ჰ/ხუ-*, *ჰ/ხე-*. თანამედროვე ქართულში ხმოვნის წინ პირის ნიშანი აღარ დასტურდება. მაგრამ პროკლიტიკის /რომელიც ოდენ შაქცევირითაა წარმოადგენილი/ მნიშვნელობის მიხედვით, ფუნქციურად დღესაც იგულისხმება მესამე პირი, ამიტომ თეორიულად მასთან საზღვრებელია გრამატიკული *შ*. *შან-*-ის რიგთან ფუნქციურად შაქცევირები ქმნიან გრძელ კომპონენტს, ამიტომ, ჩვენი აზრით, პროკლიტიკა ერთი მთლიანი ერთეულია, სადაც თანხმოვნითი ელემენტი პირის განმასხვავებელია, ხოლო ხმოვანი შაქცევიარი პირის ბრუნვით მნიშვნელობას გამოხატავს. სწორედ *შან-*-ის რიგის მესამე პირის პროკლიტიკა *ჰ/ხ/შ* + ხმოვანი შედის კომბინაციაში *ენ-*-ის რიგის ყველა პირთან.

დიაქრონიული თვალსაზრისით ზემოთქმულიდან შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ქცევის კატეგორიის გაჩენა შედგება პირის კატეგორიის გრამატიკალიზაციისა, რაც მოწმობს ენის გრამატიკული სტრუქტურის ძირეულ ცვლას /ა.ჩიქობავა/. ამიტომ შაქცევიართა ბრუნვითი ფუნქციებით დატვირთული პირის კატეგორია შეიძლება ჩაითვალოს ქართული ენის გრამატიკული სისტემის ერთ-ერთ ძირითად დ მ შ ი ნ ა ნ ტ ა დ.

Для выявления семантики грамматической категории версии необходимо учитывать взаимодействие двух категорий: лица и падежа.

С этой точки зрения, из всех измерений категории падежа самым значительным является значение направленности, которое было выделено еще в средние века. В новое время на него особое внимание обратил Вильнер /1827/ и Л.Ельмслев /1933/. Ельмслевом было введено и второе абстрактное падежное значение взаимоотношения, взаимообъемности /сопребенсе /, которое также существенно для понимания версионных функций. По отношению к обоим измерениям, универсально немаркированными является номинатив, косвенные же падежи, выражающие направленность и объемность, судя по языковым данным, дают различную иерархию маркированности. Для раскрытия семантического механизма версии наиболее важны значения датива, аккузатива и генитива и условия их маркированности.

Показателями лица в грузинском глаголе, с точки зрения автора, являются краткие формы личных местоименных прокляток. Согласные выражают различие лиц /I, II, III/, а гласные экспоненты: а-, i-, u-, е- указывают на косвенные падежные значения местоименных прокляток. Выделяются два ряда личных показателей: ряд v- со значением номинатива-абсолютива /прямого немаркированного падежа/, в качестве такового не присоединяющего версионных падежных окончаний. Ряд n-, являясь обобщенной основой косвенных падежей, присоединяет версионные показатели, дифференцирующие падежные значения: а- датив-аккузатив, е- датив, i-/u- генитив. Итак, а/аа- проклятика в дативе-аккузативе I лица, а/аа- датив-аккузатив II лица, а/аа-/др. груз./ → аа- /совр. груз./ - проклятика датива-аккузатива III лица. а/аа-, а/аа-, аа- датив, аа-, аа-, аа- генитив /соответственно I, II, III лиц/.

Показатели ряда v- сочетаются только с прокляткой III лица ряда n-: v-аа-хаҭав аа ннаа ааа "я-на нем /дат./-рисую я на нем то". аа-хаҭав-а аа ннаа ааа "на нем /дат./ рисует он то на нем". v-аа-верѣб аа ннаа "я-его-воцаряю я его /аккуз./". аа-верѣб ааа ннаа "его-воцаряешь ты его". аа-верѣб-а аа ннаа "его/аккуз./-воцаряет он он его". аа-верѣб-а аа ннаа "меня-воцаряет-он он меня". аа-верѣб-а аа ннаа "тебя-воцаряет-он он тебя". аа-верѣб-а аа ннаа "мне/для меня/-пишет-он он мне то". аа-верѣб-а аа ннаа "тебе /для тебя/-пишет-он он тебе то". аа-верѣб-а аа ннаа "для него-пишет-он он то ему" и т.д. Все проклятки порождают косвенное дополнение, проклятки аа-, аа-, аа- порождают также прямое дополнение в условиях первичной каузации производных глаголов. Проклятика аа- элиминрует косвенное и пря-

мое дополнения /это последнее в условиях декаузации-рефлективизации/. Поэтому категория версии определяет изменения в валентности глагола. Данный механизм обеспечивает наиболее обобщенное значение категории лица, дифференцированной версиями падежными окончаниями. Это - интро-экстровертизация действия. Ориентировочной осью являются говорящие лица, третья - неговорящее лицо повторяет парадигму первых двух лиц.

Поэтому ориентация не является синонимом направленности. Направленность может быть выражена и помимо категории лица, когда она обозначает пространственно-временные отношения между предметами. Тогда как интро/экстровертная ориентация действия, сочетающая категорию лица и версию, порождает конструкцию предложения и определяет функциональные отношения между его членами.

Конкретные версиями значения: локатив, possessiv, бенефактив и др. автор выводит из общих падежных значений, реализующихся в определенных лексико-грамматических классах глаголов. В противоположность номинативу, датив-аккузатив выражает направленность, локативные значения. Генитив выражает объемность, отношения целого и части, принадлежность, бенефактив и т.д.

Залоговые преобразования, не имеющие собственной морфосинтаксической базы, с точки зрения автора, используют готовые, наличествующие в языке морфосинтаксические модели. Типологически самым распространенным является случай использования, в качестве залоговых трансформ, версиями форм, с нейтрализацией их собственных значений в момент конверсии, что не исключает параллельного, синхронного использования тех же самых морфосинтаксических конструкций в их собственном, версиями, значении. Этим объясняется тот факт, что в залоговых формах могут соединяться значения, на первый взгляд, никак не связанные логически и как бы относящиеся к различным грамматическим категориям. К категории версии, а не залога, с точки зрения автора, относятся такие значения, как действие для себя: действие для другого, медленные значения, пассивы возможности, предрасположения и т.д.

Кроме чисто грамматической, версиями значения имеет также формообразующую функцию, благодаря интро-экстровертизации, глаголы могут переходить из одного лексико-грамматического класса - в другой. Версиями показатели принимают участие и в образовании скрив.

С диахронической точки зрения, категория версии является результатом грамматикализации категории лица и падежа, что всегда связано с коренными изменениями структуры предложения. Поэтому синтезирование местоименных прокляток в форме глагола можно считать определяющим моментом в истории становления синтаксических конструкций предложения в грузинском языке, а значения категорий лица и версии их семантической доминантой.

ბ ი ბ ლ ი ო გ რ ა ფ ი ა

- აბაბული ავთ., მისამე სერიის ნაკვეთულა წარმოება და მნიშვნელობა ძვირქაბულში, თბ., „მეცნიერება“, 1984.
- ასათიანი რ., მარტივი წინადადების ტიპოლოგიური ანალიზი, თბ., 1982.
- ასათიანი რ., მარტივი წინადადების სილამისუელი სტრუქტურა, შაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 3, 1979.
- ბაბუნაშვილი ე., ზუძეფრეკადი ზმნების ერთი თაგისებურება ქაბულში, ენათმეცნიერება, თბილისის უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 174, 1976.
- გამყრელიძე თ., ზმნის „პირიანობა“ და „ვალენტობა“, საენათმეცნიერო კრებული, თბ., „მეცნიერება“, 1979.
- გუგულაშვილი გ., ენებითი გვარის ნასახელარ ზმნათა საყრდენი ფუძის შესახებ, ენათმეცნიერება, თბილისის უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 187, 1977.
- გუგულაშვილი გ., ნამყო ძირითადის წარმოება ახალ ქაბულში, შაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, №3, 1980.
- გუგულაშვილი გ., ავ ელემენტან მედიოაქტიურ ზმნათა შესახებ ქაბულში, ნაკვეთები იბერიულ-კავკასიურ ენათა შორფლოგიიდან, თბ., „მეცნიერება“, 1980.
- გუგულაშვილი გ., ფორმისა და შინაარსის ურთიერთმომარებისათვის ერამპირიან ნასახელარ ზმნებში, ენათმეცნიერება, თბილისის უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 217, 1980.
- გუგულაშვილი გ., კუბიექტური მისამე პირის -ს-, -ა-, -ო სუფქსთა განაწილებისათვის ახალ ქაბულში, საენათმეცნიერო ძიებანი, თბ., 1983.
- გუგულაშვილი გ., ღო-კოლთა მეორე სერიის ფორმები ახალ ქაბულში, თბ., 1984.
- გუგულაშვილი გ., შედარებითი ხარისხის წარმოება და ფუნქციები „ეფუხისტუალსანში“, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა VI სამეცნიერო კონფერენცია, თეზისები, თბ., 1944.
- გუგულაშვილი გ., სახელის ბრუნვის ფორმათა შიხეფიო პირის ნიშნების განაწილება ქაბულ ზმნაში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა XV სამეცნიერო კონფერენცია, შახსენებათა თეზისები, თბ., 1969.
- დაშენია შ., ქაბული ზმნური შორფმების სტრუქტურული შოდელები, თბ., 1982.
- ენუქიძე ლ., ზმნის ვალენტობისა და პირიანობის შიმარებების საკითხისათვის ქაბულში, თანამეფროვე ზოგადი და შაფემატიკური ენათმეცნიერების საკითხები, IV, თბ., 1974.
- ენუქიძე ლ., პირის ნაცვალსახელთა ერთი ფუნქციისათვის ტუქსტში, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XLIII საშინეციერო სესია, მუშაობის გეგმა და შახსენებათა თეზისები, თბ., 1988.
- ენუქიძე ლ., ძირითადი სინტაქსური თეორიები თანამეფროვე საზრგარგარეთულ ენათმეცნიერებაში, თბ., „მეცნიერება“, იბრელება.
- ზურაბიშვილი ა., ხარისხი ქაბულიერ ენებში, სტალინის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 67, თბ., 1957.

ოფორია ვ., ქართველურ ენათა სიტყვანარმოებიდან, IV, ხმოვანთაგანთაგან
სახელები, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
შრომები, XXX/13, თბ., 1947.

ოფორია ვ., სვანური ენა, I, ზმნა, შრომები, თბ., 1967.

ოფორია ვ. პირისა და ჩვენებითი ნაცვალსახელები ქართველურ ენებში, შრო-
მები, III, თბ., 1979.

იმნაიშვილი ივ. სახელთა ბრუნება და ბრუნეთა ფუნქციები ძველ ქართულში,
თბ., 1957.

კიხიკია ა., ქვემდებარის ბრუნეთა მიმართება ქართველურ ენებში, აკად.ჩი-
ქობავას დაბადების 60 წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული, თბ., „მეც-
ნიერება“, 1979.

კიხიკია ა., მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში, თბ.,
„მეცნიერება“, 1982.

ღუნერი კ. პლამბეებითი ხარისხის ჩამოყალიბება ქართულში /სოციოლინგვისტური
ანალიზის ცდა/, თანამედროვე ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები, ტ. V,
თბ., 1980.

ღმთათიძე ქ., გარდამავლობის კატეგორია აფხაზურ ზმნებში, აკად.ნ. მარის
სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის შიშ-
ბე, XII, თბ., 1942.

ღმთათიძე ქ., ბრუნების საკითხისათვის აფხაზურში, აკად.ნ. მარის სახელობის
ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის შიშბე, XII,
თბ., 1942.

ღმთათიძე ქ., ქვევის კატეგორიისათვის აფხაზურ ზმნაში, სტალინის სახე-
ლობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, XXXII/3, თბ.,
1947.

ღმთათიძე ქ., ა ბ ე ბ ა ტიპის ზმნათა ისტორიისათვის ქართულში, იბერიულ-
კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. IV, თბ., 1953.

ღმთათიძე ქ., გვარის კატეგორიის საკითხისათვის აფხაზურში, იბერიულ-კავ-
კასიური ენათმეცნიერება, ტ. VIII, 1956.

მარტიროსოვი ა., ნაცვალსახელი ქართველურ ენებში, თბ., 1964.

მაჭავარიანი ვ., ზმნის ძირითადი მორფოლოგიური კატეგორიები ქართველურ
ენებში, II კაუზატივი, თბილისის კავკასიურ ენათა კათედრა, 1954,
/ხელნაწერი, იბეჭდება იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების XXVIII
ტომში/.

მაჭავარიანი ვ., შედარებითი ხარისხის ღრმათა გენეზისისათვის ქართველურ
ენებში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 71, 1958.

მაჭავარიანი ვ., „უნიზონ“ ვენებითი ქართველურ ენებში, ქართველურ ენათა
სტრუქტურის საკითხები, I, 1958.

მაჭავარიანი ვ., ზმნის ათემატურ ფორმთა მნიშვნელობისათვის ქართველურ
ენებში, ისრუ კავკასიურ ენათა კათედრა, 1958, გამომცემი იბერიული
იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების XXV ტომში, თბ., 1966.

- მავაღარიანი ჭ., ქართველურ ენათა შედარებითი მორფოლოგია, ნაწილი I, ზნენის ძირითადი მორფოლოგიური კატეგორიები ქართველურ ენებში, II, ასუ კავკასიურ ენათა კათედრა, 1958, ხელნაწერი შრომა.
- მავაღარიანი შ., ძველის კატეგორიის საკითხისათვის, იბერიულ-კავკასიურ ენათმეცნიერება, ტ. XXII, 1980.
- მავაღარიანი შ., რეფლექსიისა და ძველის კატეგორიების მიმართებისათვის, თანამედროვე ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები, V, თბ., 1980.
- მავაღარიანი შ., მოქმედების, პრეტესის და მდგომარეობის ცნებების განსაზღვრისათვის, თანამედროვე ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები, VI, თბ., 1981.
- მავაღარიანი შ., ძველის კატეგორიის სემანტიკა, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XXXIX სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი აკადემიკოს ბრ. ჩიქობავას დაბადების 85 წლისთავისადმი, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, 28-30 მარტი, 1983.
- მავაღარიანი შ., პირის კატეგორიის სემანტიკა, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XL III სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, 1985.
- მავაღარიანი ირ., სუბიექტ-ობიექტურ მიმართებათა ტიპოლოგიისათვის ურატულ ენაში, კავკასიურ-ახლალმოსაღვლეთის კრებული, VI, 1980.
- მეღვიშვილი დ., პირის ნაცვალსახელდა ფძვის აგებულებასთან დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხი, ნაკვეთები იბერიულ-კავკასიურ ენათა მორფოლოგიიდან, თბ., „მეცნიერება“, 1980.
- მეღვიშვილი დ., ქართული ენის გრამატიკის ზოგიერთი სადავო საკითხის გამა, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 4, 1981.
- მეღვიშვილი ირ., მარკირების მიმართება ფონოლოგიაში, თბ., 1976.
- მეღვიშვილი ირ., მარკირების მიმართება მორფოლოგიაში, ხელნაწერი შრომა.
- ნათაძე ნ., მესამე სერიის დრ-კილთა წარმოებისათვის ქართულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. VII, თბ., 1955.
- ნებიერიძე ჭ., ძველის კატეგორია ქართულში, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 4, თბ., 1976.
- ნებიერიძე ჭ., გვარისა და კაუზატივის ურთიერთმიმართება ქართულში, სა-ენათმეცნიერო კრებული, I, თბ., 1964.
- ნოზაძე ლ., ინ-ენიანი ვნებითის ურთიერთობის საკითხისათვის ქართულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. IX-X, თბ., 1958.
- ნოზაძე ლ., პრეფიქსული და სუფიქსური ვნებითების ურთიერთობისათვის ქართულში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, II, თბ., 1961.
- ნოზაძე ლ., შედომატეგ ზნათა წარმოების ზოგი საკითხი ქართულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. XIX, თბ., 1974.
- ონიანი ა., ქართველურ ენათა ისტორიული მორფოლოგიის საკითხები, თბ., 1974
- ოსიძე ეკ., „დადა-ცო“ ტიპის ზნებები ძველ ქართულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XII, 1960.
- ოსიძე ეკ., ერთი ტიპის ზნათა აწმყოს ფძვის აგებულებისათვის ქართულში,

- ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, III, 1963.
- ბაღმიატი ე., ემფატიკური -ა სახელთა მორფოლოგიის ძირითად საკითხებთან დაკავშირებით, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 1, 1978.
- ფორდანიას თ., ქართული გრამმატიკა /ეტიმოლოგია და სინტაქსი/, ტფ., 1889.
- როჭავაძე ვ., პოლიპერსონალიზმი ქვემო-ადიღური ენის ზმნებში, აკად.ნ.შარას სახელობის ენის, ისტორიის და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის შო-ამბე, XII, თბ., 1942.
- როჭავაძე ვ., კუმენილებითი აფექსი ი ქართველურ ენათა ზმნისა და სახელის მორფოლოგიურ კატეგორიებში/ქტევისა და ბრუნვებში/, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შოამბე, ტ. III, № 2, თბ., 1942.
- როჭავაძე ვ., ზედსართავის თანაბრობითი ხარისხის გაქვევებული ფორმები ქართულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. IX-X, თბ., 1958.
- როჭავაძე ვ., ზმნის პოლიპერსონალიზმის ისტორიისათვის იბერიულ-კავკასიურ ენებში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. XIII, თბ., 1962.
- როჭავაძე ვ., ნომინატიური კონსტრუქციის მქონე გარდაშავალი ზმნის გენე-ზისისათვის ქართველურ ენებში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწადეული, II, 1975.
- სალაძე ნ., ქვევის კატეგორიის შესწავლის ისტორიისათვის, ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში, № 4 /47/, 1977.
- სარჯველიძე ზ., შავმეტობის გადმონაშთები X საუკუნის სინურ ზელნაწერებში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შოამბე, 52, № 1, 1968.
- სარჯველიძე ზ., ხანმეტ და შავმეტ ტექსტებში დადასტურებულ ზმნის პირიან ფორმათა საძიებელი, თბ., 1971.
- სარჯველიძე ზ., ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის საკითხები, თბ., 1975.
- სარჯველიძე ზ., ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბ., 1984.
- სახლიაშვილი მ., გარდაშავების პრობლემისათვის ზოგად ენათმეცნიერებაში, თანამედროვე ენათმეცნიერების ზოგირთი აქტუალური საკითხი, თბ., 1976.
- სუბიშვილი მ., სტატიკური ზმნები ქართულში, თბ., 1976.
- სუბიშვილი მ., უახლოესი ობიექტისა და სუბიექტის გაუჩინარება გარდაშავალი ზმნის შემცველ შესიტყვებაში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. XXI, 1979.
- სუბიშვილი მ., გარდაშავალი ზმნები ქართულში, სისტემისა და ისტორიის ზოგი საკითხი, თბ., „მეცნიერება“, 1986.
- სუბიშვილი მ., სუბიექტური პირველი პირის პრეფიქსისათვის ქართველურ ენებში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XXV, 1986.
- ფოსხიშვილი თ., უნებლითი კატეგორია ქართულ ზმნაში, საიუბილეო კრებული, შიძენილი გიორგი ანუელდიანის დაბადების 80 წლისთავისადმი, თბ., 1969.
- ქაჯუაძე ე., ზმნის ძირითადი კატეგორიების ისტორიისათვის ძველ ქართულში, თბ., 1954.
- ქაჯუანი მ., შესავალ სუბიექტური პირის ნიშნის საკითხისათვის სვანურში, საენათმეცნიერო კრებული, თბ., 1979.
- ქართველი ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. I-VIII, პროფ. არნ. ჩიქობავას

ხაერთო რედაქციით, თბ., 1950-1964.

შანიძე ა., პავშევი ტექსტები და შათი მნიშვნელობა ქართული ენის ისტორიისათვის, ტფილისის უნივერსიტეტის შამაზე, ტ. 3, 1923.

შანიძე ა., სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნებში, ტფ., 1920.

შანიძე ა., ქართული გრამატიკა, I, მორფოლოგია, ტფ., 1930.

შანიძე ა., ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, მორფოლოგია, თბ., 1973.

შანიძე ა., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. II, თბ., 1981.

ჩარაღლანი ნ. ჩვენებით ნაცვალსახელთა სისტემები ქართულში სხვა ქარაფელურ ენებთან შედარებით, თბ., 1985.

ჩიქობავა არნ., ხანმეტი და პავშევი ტექსტების აღმოჩენისათვის, ჩვენი შეცნიერება, 1925.

ჩიქობავა არნ., პოეტთა დიდი კატეგორია ქართველურ ენებში, ენიშვი-ს შამაზე, ტ. I, 1937.

ჩიქობავა არნ., მესამე პირის სუბიექტის უძველესი ნიშანი ქარაფელურ ენებში, ენიშვი-ს შამაზე, ტ. 5-6, 1940.

ჩიქობავა არნ., ზარტივი წინადადების ძირითადი ტენდენციები ქართულში, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შამაზე, ტ. 2, 1941.

ჩიქობავა არნ. ერგატული კონსტრუქციის პროზაისათვის კავკასიურ ენებში ამ კონსტრუქციის სტაბილური და ლაბილური ვარიანტები /წინასწარი მოხსენება/, ენიშვი-ს შამაზე, ტ. 12, 1942.

ჩიქობავა არნ., პერმანსივის „ნოლმეობის“ ისტორიული ადგილისათვის ქართული ზმნის უღვლილების სისტემაში, ერგატული კონსტრუქციის პროზაისთან დაკავშირებით, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შამაზე, ტ. 4, № 1, 1943.

ჩიქობავა არნ., ერგატული კონსტრუქციის პროზაში იბერიულ-კავკასიურ ენებში. I. ნომინატიური და ერგატული კონსტრუქციების ისტორიული უთიერობა ძველი ქართული სალიტერატურო ენის მონაცემთა მიხედვით, თბ., 1948.

ჩიქობავა არნ., ქართული ენის ზოგადი დახასიათება, ქართული ენის განვითარებითი ლექსიკონი, ტ. 1, თბ., 1950.

ჩიქობავა არნ., მიმართულებითი /გარდაქვეითი/ ბრუნვის მნიშვნელობის, წარმოებისა და ისტორიისათვის. წიგნში; სახელის ბრუნვის ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, თბ., 1956.

ჩიქობავა არნ., მარტივი წინადადების პროზაში ქართულში. I. ქვემდებარე-დამატების საკითხი ძველ ქართულში. მასალები მეოფოლოგიური იმანენტებისათვის, თბ., 1968.

ჩიქობავა არნ., იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის ისტორია, თბ., 1965.

ჩიქობავა არნ., პიროვანი უღვლილების გენეზისისათვის ქართულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწადი, ტ. 3, თბ., 1976.

ჩხუბიანიშვილი დ., ინფინიტივის საკითხისათვის ძველ ქართულში, თბ., 1972.

- შანიშვილი ნ., თანამედროვე ქართული ენის ბრუნვათა სისტემა მის დინამიკაში, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 5, 1970.
- შანიშვილი ნ., ქართული გენეტიკის სემანტიკა, საენათმეცნიერო კრებული, 1, თბ., 1984.
- შუმბურიძე ნ., ენებითი გვიარის -ებ თემისნიშნთან ჩვენათა დაბოლოებისათვის აწმყოს III პირში. ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მღშაყთა სამეცნიერო კონფერენცია. სამუშაო გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, 1964.
- ჯორბენაძე ბ., ჩვენის გვიარის ფორმათა წარმოებისა და ლენქციის საკითხები ქართულში, თბ., 1975.
- ჯორბენაძე ბ., ქართული ჩვენის ფორმობრივი და ლენქციური ანალიზის საკითხები, თბ., 1980.
- ჯორბენაძე ბ., ჩვენის ხმოვანპრეფიქსული წარმოება ქართულში, თბ., 1983.
- ჯორბენაძე ბ., ქართული ენის ფაულტატიური გრამატიკის საკითხები, თბ., 1985.
- ჯარისი ა., ენებითი ქართულში, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 3, 1981.
- Бенвенист Э., Общая лингвистика, М., 1974.
- Гигинейшвили Б.К., Падежная система общедагестанского языка в свете общей теории эргативности, Вопросы языкознания, № I, 1976.
- Гумбольдт В., Избранные труды по языкознанию, М., 1984.
- Гухман М.М., Развитие залоговых противопоставлений в германских языках, М., 1964.
- Джорбенадзе Б.А., К вопросу о функции префикса а- в глаголах грузинского языка, Ежегодник Иберийско-кавказского языкознания, т. IX, 1982.
- Джорбенадзе Б.А., Принципы становления инверсионных глаголов в грузинском языке, Ежегодник Иберийско-кавказского языкознания, Т. VIII, 1981.
- Кикиладшвили В.И., Указательные местоимения в Шахдагской подгруппе лезгинских языков, Ежегодник Иберийско-кавказского языкознания, Т. X, 1983.
- Климов Г.А., Склонение в картвельских языках в сравнительно-историческом аспекте, М., 1962.
- Климов Г.А., Очерк общей теории эргативности, М., 1973.
- Климов Г.А., Типология языков активного строя, М., 1977.
- Климов Г.А. Алексеев М.Е., Типология кавказских языков, М., 1980.
- Лебанидзе В.Ш., Огонь и космос в философия Гераклита, Вопросы философии, № 6, 1981.
- Ломтатидзе К.В., Относительное местоимение в глагольных формах абхазского языка, Сообщения Академии наук Грузинской ССР, Т. III, № 4, 1942.
- Ломтатидзе К.В., Из грузинско-абхазской грамматической встречи,

- Труды Абхазского института языка, литературы и истории, XXVIII, Сухуми, 1957.
- Магомедов А.А., Местоименная аффиксация в глаголах табасаранского языка, Иберийско-кавказское языковедение, Т. VII, 1955.
- Марр Н.Я., Грамматика древнелитературного грузинского языка, Л., 1925.
- Мачавариани Г.И., Основные морфологические категории глагола в картвельских языках, Часть I, Автореферат кандидатской диссертации, Тб., 1953.
- Мачавариани М.В., Статив, результатив, пассив, перфект в грузинском языке; в книге: Типология результативных конструкций, Л., 1983.
- Мачавариани М.В., Роль установки в функционировании языка. Психологические исследования, посвященные 100-летию со дня рождения Д.Н.Узнадзе, Тб., 1986.
- Меликшвили И.Г., Перфект в общекартвельском и общекондоевропейском. Конференция: "Ностратические языки и ностратическое языковедение", Тезисы докладов, М., 1977.
- Недялков В.П., Сильницкий Г.Г., Типология каузативных конструкций и Недялков В.П., Геццадзе И.О., Холодович А.А., Морфологический каузатив в грузинском языке; в книге: Типология каузативных конструкций, Морфологический каузатив, Л., 1969.
- Недялков В.П., Каузативные конструкции в немецком языке, Аналитический каузатив, Л., 1971.
- Руденко Б.Т., Грамматика грузинского языка, М.-Л., 1940.
- Сахокия И.И., Посессивность, переходность и эргативность. Типологическое сопоставление древнеперсидских, древнеармянских и древнегрузинских конструкций, Тб., 1985.
- Соболевский С.И., Древне-греческий язык, М., 1948.
- Соболевский С.И., Грамматика латинского языка, М., 1950.
- Чанишвили Н.В., Падеж и глагольные категории в грузинском предложении, М., 1981.
- Якобсон Р.О., К общему учению о падеже. Морфологические наблюдения над славянским склонением. О структуре русского глагола; в книге: Избранные работы, переводы с английского, немецкого, французского языков, М., 1985.
- Allen W.S., Transitivity and Possession. Language, v. 40, n.3, 1964.
- Aronson H.I., Towards a Semantic Analysis of Case and Subject in Georgian, Lingua 29, 1970.
- Aronson H.I., Grammatical Subject in Old Georgian, Bedi Kartlika 34, 1976.
- Boeder W., Über die Verbalen des Georgischen Verbs, Folia Linguistica, n. 2, 1968.
- Boeder W., "Haben" in den Kartwelsprachen. In: Wege zur Universalienforschung,

- Sprachwissenschaftliche Beiträge zum 60. Geburtstag von H. Seiler, Herausgegeben von G. Brettschneider u. Ch. Lehmann, Tübingen, 1980.
- Boeder W., Zum Begriff des Subjekts in der Tiefenstruktur, *Folia Linguistica*, v. 1/2, 1969.
- Boeder W., Ergative Syntax and Morphology in Language Change, *Ergativity, Towards A Theory of Grammatical Relations*, ed. by F. Plank, London, 1979.
- Courie B., The Syntax of Action Nominals: A Cross-Language Study, *Lingua* 40, 1976.
- Deeters G., Das Kharthvelische Verbum, Leipzig, 1930.
- Deeters G., "Haben" im Georgischen, *Sprachgeschichte und Wortbedeutung*, Bern, 1954.
- Fährich H., Die Funktionen des charaktervokals i im georgischen Verb, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität*, Jena, 14, 1965.
- Gořab E., Endocentricity and enocentrization of verbal predicates: illustrated with latin and slavie material, *General Linguistics*, V.15, N 1, 1975.
- Harris A.C., *Georgian Syntax, A Study in Relational Grammar*, Cambridge Univ. Press, 1981.
- Hewitt B.G., Aspects of verbal affixation in Abkhas /Abkui dialect/, *Transactions of the Philological Society*, 1979.
- Hewitt B.G., The Svan verbal complex, *Bedi Kartliana*, V. XL, 1982.
- Hjelmslev L., La catégorie des cas, *Étude de Grammaire Générale, Première partie*, Acta Jutlandica, VII, I. Universitetsforlaget, I, Aarhus, 1935.
- Holiaký D.A., On derived inceptives in Georgian, *International Review of Slavic Linguistics*, 5, 1-2, 1980.
- Holiaký D.A., *Aspect and Georgian Medial Verbs*, Delmar, New York, 1981.
- Jakobson R., *Shifters, Verbal Categories and the Russian Verb*, Harvard University, 1957.
- Wedjalkov V.P., Reflexive constructions: a functional typology, *Wege zur Universalien Forschung*, Tübingen, 1980.
- Palmsiis L.M., Indo-European Masdar as the 3rd person and yrà in Baltic, *Baltistica*, XI (2), Vilnius, 1984.
- Přibich G., Das Georgische Präsens - Indoeuropäischer Einfluss oder eigengesetzte Entwicklung? *Bedi Kartliana*, 23-24, 1967.
- Schmidt K.W., Indogermanisches Medium und Sataviso in Georgischen, *Bedi Kartliana*, 19-20, 1965.
- Schmidt K.W., Zur Syntax des Kausativums im Georgischen und in Indogermanischen Sprachen, *Bedi Kartliana*, 21-22, 1966.
- Schmidt K.W., Die Stellung des Verbalnomens in den Kartvelsprachen: Historisch-Vergleichend und Typologisch Betrachtet, *Bedi Kartliana*, 23-24, 1967.

- Schmidt K.H., On the Reconstruction of Proto-Kartvelian, *Befi Kartliani*,
V. 36, 1978.
- Schuchardt H., Über den passiven Charakter des Transitivs in den Kaukasi-
schen Sprachen, *Sitzb. d. Akademie der Wissenschaft*, Wien, 1895.
- Strawson P.F., *Subject and Predicate in Logic and Grammar*, Methuen & Co
Ltd, London, 1974.
- Tschenkeli K., *Einführung in die Georgische Sprache*, Zürich, Amiran Verlag,
1956.
- Vogt H., *Esquisse d'une grammaire du géorgien moderne*, NTS, 9, 1936.
- Vogt H., *Le système des cas en géorgien ancien*, NTS, Bd 24, Oslo, 1947.
- Vogt H., *Un aspect du problème actif-passif dans le verbe*, *Grammaire et
Psychologie*, 43, 1950.
- Vogt H., *Grammaire de la langue géorgienne*, Oslo, 1971.
- Vogt H., *Remarques sur le pronom possessif réfléchi du vieux géorgien*,
WJL (NTS), 26, 1972.

შ ა ნ ა ა კ ს ა

წინასიტყვაობა 3
 აბი პირველი.
 ტყუილის კატეგორიის ზოგადი დიხასიათება 5
 აბი მეორე.
 გერმანის კატეგორია და კონვერსია-ინვერსიის საკითხი. 69
 აბი მესამე.
 * - შატყვერის ფუნქციები 87
 Резюме 127
 ზიხლოგრადობა 129

Мая Владимировна Мачавариანი

Семантика грамматической категории верности,

(на грузинском языке)

Тбилиси

"Мецниერება"

1987

ღაბიბეჟდა საქარველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით
საბ 3061

გამომცემლობის რედაქტორი გ. გოგიაძე
მხატვრული რედაქტორი გ. ლომიძე
ტექნედაქტორი ნ. აკუჯავაძე
კორექტორი ლ. გვილიაძე

გადაეცა წარმოებას შ. 1 .1987, ხელმოწერილია დასაბეჟდად 31.12.1986,
ქალაღლის ზომა 60X90¹/₁₆, ქალაღლი № 1 ოფსეტ. ; ზეჟვება ოფსეტური;
პირბიბიი საბეჟველი აბაბიბი 8.8; პირ.საღ. ვაბტ. 9.1; სააღრიცხელო-სა-
გამომცემლო აბაბიბი 9.0. ტირაღი 1000

შა 01324; ფანი I შან. 40 კაბ. შეკვება № 87

გამომცემლობა "მეცნიერება", აბიღისი, 380060, კარბიზიის ქ. № 19

Издательство "Мецниерება", Тбилиси, 380060, ул.Кутузова, 19
საქ.სსრ მეცნ.აკადემიის სტაბბა, აბიღისი, 380060, კარბიზიის ქ. № 19

Типография АН Груз.ССР, Тбилиси, 380060, ул.Кутузова, 19

